

**TÜRK TARIM POLİTİKASININ AVRUPA BİRLİĞİ
ORTAK TARIM POLİTİKASINA UYUMU**

*Ege Üniversitesi
Ziraat Fakültesi
Tarım Ekonomisi Bölümü*

EDİTÖRLER

**Prof. Dr. Erdoğan OKTAY
Dr. Renan TUNALIOĞLU**

Haziran 2005

Ankara

YAYIN NO: 134
ISBN: 975- 407- 180- 2

TÜRK TARIM POLİTİKASININ AVRUPA BİRLİĞİ ORTAK TARIM POLİTİKASINA UYUMU

Genel Uyum

Prof. Dr. Akın OLGUN

Doç. Dr. Ferruh IŞIN

Bitkisel Ürünler Açısından Uyum

Prof. Dr. Emin IŞIKLI

Prof. Dr. Canan ABAY

Prof. Dr. Ela ATIŞ

Doç. Dr. Metin ARTUKOĞLU

Yrd. Doç. Dr. Sevtap GÜLER GÜMÜŞ

Hayvansal Ürünler Açısından Uyum

Prof. Dr. Erdoğan OKTAY

Doç. Dr. Gamze SANER

Doç. Dr. Nevin DEMİRBAŞ

Dr. Ayşe UZMAY

Dr. Berna TÜRKEKUL

Arş. Gör. Figen ÇUKUR

EDİTÖRLER

Prof. Dr. Erdoğan OKTAY

Dr. Renan TUNALIOĞLU

Haziran 2005

Ankara

ÖNSÖZ

Tarım sektöründe geçmişten bu yana politik, ekonomik ve sosyal nedenlerle çeşitli yapısal sorunlar olduğu görülmektedir. Nitekim bu sorunlar, geçmişten bu yana süregelen ve Türk tarım politikasında devamlı olarak revizyona gidilmiştir. Bu çerçevede, Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana tarım sektörü için çeşitli destekleme politikaları uygulanmış, fakat fazla bir ilerleme kaydedilmemiştir. Diğer yandan, Türk tarım sektörünün mevcut yapısı, AB ile yapılacak olan tam üyelik müzakereleri için de önemli bir sorun teşkil etmektedir. AB, her defasında önemli sorunları olan Türk tarım sektörünü bu konuyla Birliğe dahil etmesinin mümkün olamayacağını her platformda dile getirmiş, hatta tarımın hariç tutularak şartlı üyelik teklifinde bile bulunmuştur. Bütün bu gelişmeler karşısında, Türk tarım politikasının AB'ne uyumu için gerekli olan ne varsa, yapılması için önemli bir gayretin gösterilmesinin kaçınılmaz olduğu herkes tarafından bilinmektedir.

Bu kapsamda, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü tarafından önemli bir çalışmaya imza atılmış ve bu konuda Haziran 2005 tarihinde ciddi bir Panel düzenlenmiştir. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi'nde düzenlenen bu panele çok sayıda kamu ve sivil toplum kuruluşu temsilcileri katılmış olup Türk Tarım Politikasının Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikasına uyumu için bitkisel ve hayvansal ürünler bakımından ayrı ayrı neler yapılması gerektiği detaylı olarak tartışılmıştır.

Söz konusu panelde, Türk Tarım Politikasında karar verici konumunda olan politikacı ve bürokratlara panelistler tarafından somut öneriler sunulmuştur. Bu çalışma içinde dile getirilen önerilerin, AB ile yakın bir zamanda müzakerelere başlayacak olan Türkiye'nin tarım sektörü için ciddi bir rehber niteliği taşıyacağı düşünülmektedir. Bunun yanında Türkiye için son derece önemli olan bir konuyu gündeme getirerek, bu faaliyeti gerçekleştiren Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü'nü göstermiş olduğu titiz çalışma ve gayret için kutlar, buna benzer değerli çalışmaların devam etmesini dilerim.

Hüsnü EGE
Enstitü Müdürü, 2005

EDİTÖRLERİN ÖZETİ

Avrupa Birliği ile 3 Ekim 2005’de tam üyelik müzakerelerine başlayacak olan Türkiye’yi çok zorlu günler beklemektedir. AB müktesebatına uyum aşamasında önemli sıkıntıların olacağını önceden söylemek hiç de zor değildir. Avrupa Birliği ile yapılacak görüşmelerde Türkiye’nin en çok zorlanacağı konuların başında ise tarım gelmektedir. Tarım konusunda AB ile Türkiye arasında yapı, mevzuatlar, uygulamalar, gelir düzeyi ve daha birçok açıdan önemli farklılıklar bulunmakta, bu farklılık her geçen gün daha da artmaktadır. Görüşmeleri zorlaştıracak başka bir husus ise uzun yıllar tarımını büyük desteklerle geliştiren AB’ne karşı, Türkiye’nin hangi tarım politikası araçlarını kullanacağı, tarıma ne miktarlarda destek aktarılacağıdır. Çünkü Türkiye’de halihazırda uygulanan destekleme politikalarının gerek amaçları ve gerekse araçları açısından çok büyük farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin AB uygulamaları ile aramızda kurumsal yapı ve idari yapı farklıdır. Ancak burada yapılması gereken müzakere sürecinde Türkiye’nin bu açığı kapatması için daha da geç kalmadan bir an önce yol haritasını belirleyip ona göre hareket etmesidir. Bu arada önemli olan AB’nin de kendi açısından üstüne düşenleri yapması ve yeni şartlar ortaya sürmeden, verdiği sözleri tutması gerektiğidir.

İşte bu çerçevede Türkiye ile AB arasındaki tarımsal ilişkilerin bekleneni verebilmesi ve gelişmesi her iki tarafın da çizilen program çerçevesinde hareket etmesini ve üstüne düşeni yapmasını zorunlu kılmaktadır.

Beklentiler ortaya konulurken; bir yandan Türk tarımının kendine özgü özelliklerinin ışığında müzakerelerin sürdürülmesi, diğer yandan da AB’nin getirdiği kurallara uyulması zorunluluğu dikkate alınmalıdır. İşte bu anlayışla, Türk tarımının AB tarımına uyumu bakımından ortaya çıkabilecek güçlüklerin değerlendirilmesi ve bunlara ilişkin çözüm yollarının, konuyla ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından gerçekçi ve bilimsel olarak belirlenmesi de son derece önemlidir. Konu ile ilgili olarak, Ege üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü kendi çalışma alanı içerisinde yer alması nedeniyle 2 Haziran 2005 tarihinde bir panel düzenlemiş ve bu panelde Türk Tarımının AB’ye uyumu tartışılarak değerlendirilmiştir. Panelde; Türk tarımının AB’ye uyumu genel, bitkisel üretim ve hayvansal üretim açılarından ayrı ayrı ele alınmıştır. Bu çalışmanın yayınlanarak konu ile ilgilenenlerin hizmetine sunulması düşünülmüştür.

Bu çalışmanın yayınlanması konusundaki ilgi ve desteklerinden dolayı Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü (TEAE) Yönetimine, Değerlendirme Kurulu üyelerine, değerlendirmede emeği geçen Enstitü elemanlarına, Sayın Oktay GÜNEŞ’e ve özellikle de Sayın Halil YALAZA’ya teşekkür eder, çalışmanın konu ile ilgilenenlere yararlı olmasını dileriz.

Prof. Dr. Erdoğan OKTAY

E.Ü. Ziraat Fakültesi

Tarım Ekonomisi Bölüm Başkanı

Dr. Renan TUNALIOĞLU

Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü

Teknik Müdür Yardımcısı

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u> <u>No</u>
GENEL UYUM	1
Doç. Dr. Ferruh İŞİN	
AB-Türkiye Tarımsal İlişkilerinin Gelişim Süreci	3
Prof. Dr. Akın OLGUN	
AB’de Ortak Tarım Politikasının Geçmişi, Reformlar, Mevcut Durum, Geleceği ve Türkiye’nin Uyumu Açısından Değerlendirilmesi	17
BİTKİSEL ÜRÜNLER AÇISINDAN UYUM	25
Prof. Dr. Canan ABAY	
AB’de Bitkisel Ürünlerde Uygulanan Politikalar ve Türkiye’nin Uyumu Açısından Değerlendirilmesi	27
Prof. Dr. Ela ATIŞ, Doç. Dr. Metin ARTUKOĞLU	
AB’de Meyve-Sebze Ortak Piyasa Düzenleri ve Türkiye’nin Uyumu Açısından Değerlendirilmesi	43
Yrd. Doç. Dr. Sevtap GÜLER GÜMÜŞ	
AB’de Tütün ve Zeytinyağında Ortak Piyasa Düzenleri ve Türkiye’nin Uyumu Açısından Değerlendirilmesi	57
Prof. Dr. Emin İŞIKLI (Panel Başkanı)	
Türk Tarımı AB Tarımına Nasıl Uyar?	75
HAYVANSAL ÜRÜNLER AÇISINDAN UYUM	79
Dr. Ayşe UZMAY	
AB’de Hayvansal Ürünlerde Uygulanan Politikalar ve Türkiye’nin Uyumu Açısından Değerlendirilmesi	81
Doç. Dr. Gamze SANER, Arş. Gör. Figen ÇUKUR	
AB’de Sığır/Dana Eti ve Koyun/Keçi Eti Ortak Piyasa Düzenleri ve Türkiye’nin Uyumu Açısından Değerlendirilmesi	95
Doç. Dr. Nevin DEMİRBAŞ	
AB’de Süt ve Süt Ürünleri Ortak Piyasa Düzenleri ve Türkiye’nin Uyumu Açısından Değerlendirilmesi	107
Dr. Berna TÜRKEKUL	
AB’de Kümes Hayvanları ve Yumurta Ortak Piyasa Düzenleri ve Türkiye’nin Uyumu Açısından Değerlendirilmesi	119
Prof. Dr. Erdoğan OKTAY (Panel Başkanı)	
Türkiye Tarımı ve AB Uyumu Müzakereleri Öncesi Ne Yapmalı?	145

GENEL UYUM

AB – TÜRKİYE TARIMSAL İLİŞKİLERİNİN GELİŞİM SÜRECİ

Doç. Dr. Ferruh İŞİN
Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü
E-Posta: fisin@ziraat.ege.edu.tr

1.GİRİŞ

İkinci dünya savaşı sonrasında Avrupa ülkeleri, aralarındaki çıkar çatışmalarını ortadan kaldırmak ve savaşlarla yaşanan yıkımların önüne geçmek amacıyla bir birlik oluşturulması fikri üzerinde yoğunlaşmışlardır. Bu yaklaşımla bugünkü Avrupa Birliği'nin (AB) temellerini oluşturan üç antlaşma imzalanmıştır. Bunlardan ilki olan Avrupa Kömür Çelik Topluluğu Antlaşması 1951 yılında imzalanmış ve 50 yıl yürürlükte kalmıştır. Diğer iki antlaşma, Avrupa Ekonomik Topluluğu Antlaşması ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu Antlaşması 1957 yılında imzalanmıştır. Bu tarihlerde başlayan Avrupa'daki bütünleşme hareketi önemli aşamalar geçirerek günümüze kadar ulaşmıştır. Günümüze kadar olan dönem içinde Avrupa Birliği'nde önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bunlar içinde; Avrupa Tek Senedi(1987 yılında yürürlüğe girmiş ve 1992 yılında gerçekleşmiştir) ve 1993 yılında yürürlüğe giren Avrupa Birliği Antlaşması (Maastricht Antlaşması) ekonomik ve siyasal anlamda önemli antlaşmalardır. 1 Mayıs 1999 tarihinde yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması ve 1 Şubat 2003 tarihinde yürürlüğe giren Nice Antlaşması ise Avrupa Parlamentosunun karar alma sürecini etkileyen antlaşmalardır. Son olarak da tartışılan Avrupa Anayasası Avrupa Birliği gelişme sürecinde önemli aşamaları oluşturmaktadır. Diğer taraftan Birlik bu gelişmelere paralel olarak üye sayısını da sürekli artırarak genişlemesini sürdürmüştür.

Türkiye, Cumhuriyetin kuruluşundan sonra Batı ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmeyi hedeflemiştir. Bu yaklaşımla Avrupa'daki gelişmeleri sürekli izlemiştir. Avrupa'daki bütünleşme hareketinin başladığı yıllarda da bu harekete katılma konusunda karar almıştır. AB-Türkiye ilişkileri 31 Temmuz 1959 yılında Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğuna ortak üyelik başvurusu ile başlamıştır.

Günümüzde Türkiye'nin bir taraftan AB ile ilişkileri devam ederken diğer taraftan, birçok uluslararası kuruluşlarla işbirliği de devam etmektedir. Özellikle ekonominin, tarımın ve tarım politikalarının yönlendirilmesinde etkili olan Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu ile ilişkiler sürdürülmektedir.

Literatüre dayalı olarak gerçekleştirilen bu çalışmada Türkiye'nin AB ile olan genel ilişkileri yanında, tarımsal ilişkilerin incelenmesi amaç edinilmiştir. AB ile ilişkilerin devam ettiği süreçte gelişmeler incelenirken, AB'nin ve Türkiye'nin üstlendiği yükümlülükler ve bunların yerine getirilme durumu ortaya konarak, gelecek dönemlere ilişkin değerlendirmeler yapılmaya çalışılmıştır.

Çalışmada öncelikle Türkiye AB ilişkileri tarihsel süreç içinde incelenmiştir. İkinci olarak mali ilişkiler değerlendirilmiştir. Daha sonra tarım sektörü açısından ilişkiler ortaya konmuştur. Bir diğer bölümde dış ticaret ilişkileri incelenmiş ve tarım ürünleri tercihli ticaret rejimine değinilmiştir. Son olarak ise Katılım Ortaklığı Belgeleri ve Ulusal Programlarda tarım sektörünün yeri, yapılması gerekenler, gelişmeler ortaya konarak değerlendirme yapılmış ve tarım sektörü açısından bazı önerilerde bulunulmuştur.

2. TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE İLİŞKİLER

Türkiye, Avrupa Ekonomik Topluluğunu kuran Roma Antlaşması'nın yürürlüğe girdiği 1 Ocak 1958 tarihinden yaklaşık 19 ay sonra 31 Temmuz 1959 tarihinde Topluluklar Konseyi'ne başvurusunu yapmıştır. Bu dönemdeki başvuruda Yunanistan'ın yalnız bırakılmaması görüşü bulunmaktadır. Yunanistan 15 Mayıs 1959 tarihinde başvurusunu yapan ilk ülkedir. Türkiye ise ikinci ülke durumundadır. Türkiye başvurusunda ilişkilerin gümrük işbirliği üzerine kurulmasını talep etmiştir. Başvuru sonrasında Türkiye'de yaşanan 27 Mayıs 1960 ihtilalinin etkisi ve dönemin Fransa Cumhurbaşkanı General de Gaulle'nin çabası ile görüşmeler durdurulmuştur. Daha sonraki görüşmeler sonucunda Ankara Anlaşması imzalanmış ve 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Ortaklık yaratan anlaşma; Ankara Anlaşması ve ekleri olan geçici protokol ve mali protokol'den oluşmaktadır (DPT (2005), Ankara Anlaşması ve Katma Protokol).

Ankara Anlaşmasının 2. maddesinde Türkiye AET ortaklığının hazırlık, geçiş ve son dönem olmak üzere üç dönemden oluştuğu belirtilmiştir. Ortaklık rejiminin uygulanmasını ve gittikçe gelişmesini sağlamak için tarafların, Anlaşma ile verilen görevlerin sınırları içinde eylemde bulunan bir **Ortaklık Konseyi**nde toplanmaları gerektiği Ankara anlaşmasının 6.maddesinde belirtilmektedir. Madde 24’de ise Ortaklık Konseyinin, görevlerinde kendisine yardım edebilecek her komiteyi kurmaya karar verebileceği belirtilmektedir. Buna bağlı olarak da 1 Aralık 1964 yılında birinci Ortaklık Konseyi toplantısında **Ortaklık Komitesi** kurulmuştur. Diğer bir ortaklık organı ise 17 Eylül 1965 tarihinde kurulan Türkiye-AET **Karma Parlamento Komisyonu**dur. Bu komisyon ilk toplantısını 16-17 Mayıs 1966 tarihinde yapmıştır. Gümrük birliğine ilişkin olarak ise oluşturulan teknik komite **Gümrük İşbirliği Komitesi** olarak anılmaktadır. Bu komite de ilk toplantısını 26 Ekim 1970 tarihinde yapmıştır. Türkiye’nin ortaklık ile ilgili tüm çalışmaları bu organlar kanalıyla yürütülmektedir.

Hazırlık dönemi Topluluk ile Türkiye arasındaki ekonomik farklılıkları azaltmak üzere daha ziyade Türkiye’nin tek taraflı ödümler aldığı dönemdir. Topluluk bu dönemde bir çok üründe tarife kotaları açmış ve kota miktarı sınırlamalarında tercihli tarifeler uygulamıştır. Hazırlık Dönemi beş yıl olarak belirlenmesine karşın Türkiye’nin talebi üzerine 1968’de II.Döneme geçiş koşulları görüşülmeye başlanmıştır. Bu arada hazırlık dönemi uzatılmış ve ancak 1 Ocak 1973 yılında da Katma Protokol onaylanarak Geçiş Dönemine girilmiştir. Katma protokolde, geçiş döneminde taraflar arasında sanayi ürünlerini konu alan bir gümrük birliğinin gerçekleştirilmesi, tarım ürünlerinde giderek genişleyen bir tercihli ticaret rejiminin uygulanması, işçilerin karşılıklı serbest dolaşımı konusunda gelişmeler sağlanması ve bu alanlarda Türkiye ile AET arasında mevzuat ve politikaların yakınlaştırılması sürecinin başlatılması öngörülmüştür. Ancak Katma Protokol’den sonraki yıllarda Topluluğun, çeşitli statüler altında işbirliği yaptığı ülkelere ayrıcalıklar tanıdığı ve bu nedenlerle Türkiye’nin elde ettiği ayrıcalıkların öneminin kalmadığı belirtilmektedir. Bu nedenle Türkiye 1976 sonundan başlayarak Avrupa Topluluğu ile ilişkilerini dondurmuştur(Gökdere, 1989). Bu tarihten sonra Türkiye yükümlülüklerini ekonomik güçlükler nedeni ile yerine getiremeyeceğini bildirmiştir.

1980 yılından sonra Avrupa Topluluğu ile olan ilişkiler yeniden canlanmaya başlamıştır. Ancak Türkiye’de 12 Eylül 1980 askeri darbesinin ardından ilişkiler istenen düzeyde gelişmemiştir. Sivil yönetime geçilmesiyle ilişkilerde gelişmeler olmuştur.

14 Nisan 1987 tarihinde de Türkiye tam üyelik statüsü kazanmak amacıyla Topluluğa yeni bir başvuru yapmıştır. Avrupa Topluluğu Komisyonu başvuruyu inceleyerek 18 Aralık 1989 tarihinde görüşünü açıklamıştır. Bu raporda, Türkiye’nin Tam Üyelik başvurusunun Avrupa Tek Pazarı gerçekleştirildikten sonra 1993 yılında değerlendirileceği belirtilmektedir. Ayrıca Türkiye’nin tam üyeliğini engelleyen çeşitli ekonomik, sosyal ve siyasal sorunların varlığına da değinilmektedir(CEC, 1990, s.88.). Avrupa Topluluğu Komisyonu bir işbirliği paketi hazırlayarak 12 Haziran 1990’da Konseye sunmuştur (Commission Communication, 1990). Bu işbirliği paketinde yaklaşık 1995 yılına kadar bir gümrük birliğinin başlatılması, gümrük birliği ile doğrudan veya dolaylı bağlantılı birçok alanda endüstriyel ve teknolojik işbirliğinin oluşturulması, finansal işbirliğinin sağlanması ve politik işbirliğinin artırılması konusunda görüşmelerin başlatılması önerilmiştir.

Türkiye ise daha önce ertelemiş olduğu gümrük indirim ve uyum yükümlülüklerini 1988 yılından bu yana düzenli olarak uygulamaktadır (DPT, 1992). Bunun dışında tam üyelik başvurusu çerçevesinde başlatılan hazırlık ve uyum çalışmalarına da devam edilmektedir. 6 Mart 1995 tarihinde 36. Dönem Ortaklık Konseyi toplantısında Gümrük Birliği döneminde uygulanacak esasları belirleyen kararlar ile Gümrük Birliği yönünde önemli adımlar atılmıştır. 1 Ocak 1996 tarihinde de Türkiye ile AB arasındaki Gümrük birliği yürürlüğe girmiştir. Ancak tarım ürünleri ve bazı tarıma dayalı sanayi ürünleri Gümrük Birliği kapsamı dışında bırakılmıştır. 1 Ocak 1996 tarihinde geçiş dönemi tamamlanmış, Gümrük Birliği anlaşması imzalanmış ve Son Döneme girilmiştir (Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu (2005), 1/95 sayılı OKK).

12-13 Aralık 1997 tarihinde, Avrupa Birliği’nin Lüksemburg’da gerçekleştirdiği devlet ve hükümet başkanları zirvesi sonucunda Çek Cumhuriyeti, Slovak Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Slovenya, Romanya, Bulgaristan, Litvanya, Letonya, Estonya ve Kıbrıs Rum Yönetimi tam üyelik için aday ülkeler olarak belirlenmiştir. Türkiye ise aday ülkeler arasında yer almamış ancak, tam üyeliğe ehil olduğu teyit edilmiştir. 3 Mart 1998 tarihinde Türkiye-AB ilişkilerinin geliştirilmesine yönelik olarak

AB Komisyonu tarafından hazırlanan "European Strategy for Turkey" başlıklı belge açıklanmıştır. Bu yıldan itibaren de her yıl AB Komisyonu tarafından hazırlanan ve AB'ne üyelik için belirlenmiş olan Kopenhag kriterleri ışığında kaydedilen gelişmelere ilişkin Komisyon görüşlerini içeren "İlerleme Raporları" yayınlanmaya başlamıştır. 11-12 Aralık 1999 Helsinki'de gerçekleştirilen Avrupa Konseyi Zirve Toplantısında Türkiye'ye adaylık statüsü verilmiştir.

4 Aralık 2000 tarihinde AB Genel İşler Konseyi Türkiye için Katılım Ortaklığı Belgesi taslağını kabul etmiştir. Daha sonra Türkiye'nin AB'ne tam üyelik sürecinde yapması gerekenler ve izlemesi gereken yolu içeren Türkiye için Katılım Ortaklığı Belgesi (DPT, 2005, www.dpt.gov.tr/abim/) 8 Mart 2001 de AB Bakanlar Konseyi tarafından kabul edilmiş ve 24 Mart 2001 tarihinde Avrupa Toplulukları Resmi Gazetesinde yayınlanmıştır.

Türkiye ise Katılım Ortaklığı Belgesinin gereklerini yerine getirebilmek için " Topluluk Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı" hazırlamıştır (DPT, 2005, www.dpt.gov.tr/abim/). Bu program 19 Mart 2001 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisinde kabul edilmiş ve 24 Mart 2001 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanmıştır. Bu program çerçevesinde Türkiye uyum reformlarına hız vermiş ve tam üyelik müzakerelerinin başlamasını beklemeye başlamıştır. 12-13 Aralık 2002 tarihinde Kopenhag'da gerçekleştirilen Avrupa Konseyi Zirve toplantısında Türkiye için müzakerelere başlama tarihinin 2004 Aralık ayında görüşülmesine karar verilmiştir. Bu zirvede Türkiye İçin Katılım Ortaklığı Belgesi gözden geçirilmiş ve yeni bir Katılım Ortaklığı Belgesi hazırlanmıştır. İkinci Katılım Ortaklığı Belgesi 14 Nisan 2003 tarihinde AB Konseyi tarafından kabul edilmiş ve 26 Mart 2003 tarihinde Avrupa Toplulukları Resmi Gazetesinde yayınlanmıştır. Yeni Katılım Ortaklığı Belgesine Paralel olarak 2001 tarihli Ulusal Program gözden geçirilmiş ve ikinci Ulusal Program Haziran 2003 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilmiş ve 24 Temmuz 2003 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanmıştır.

2004 İlerleme Raporunda Türkiye'nin Kopenhag kriterlerine uyum konusunda önemli ilerlemeler kaydettiği vurgulanarak 2004 yılı Brüksel Zirvesinde müzakereler için tarih verilebileceği belirtilmiştir. 17 Aralık 2004 AB Brüksel Zirvesinde ise Türkiye için müzakere tarihi verilmiştir (İKV, 2005).

2004 yılı mayıs ayında 25 üyeli olan Avrupa Birliği'nin devlet ve hükümet başkanlarından oluşan Avrupa Konseyinin Brüksel zirvesinde Bulgaristan ve Romanya'nın Ocak 2007'de tam üyelik kazanacağı, Hırvatistan ile müzakerelerin 17 Mart 2005 (ertelendi), Türkiye ile ise 3 Ekim 2005 tarihinde başlatılacağı belirtilmiştir.

Zirve bildirgesi incelendiğinde (İKV, 2005), Türkiye ile ilgili bölümde müzakerelerin çerçevesinin çizildiği dikkati çekmektedir. Üç konu önem arz etmektedir. Bunlardan birincisi her müzakere başlığının nasıl sonuçlandırılacağını içermektedir. Buna göre her müktesebat başlığının, ilgili mevzuat uyumu, müktesebatın yeterli derecede uygulanması ve oluşan yükümlülüklerin yerine getirilmesine bağlı olarak sonuçlandırılacağıdır. İkinci olarak Komisyonun uygun gördüğü durumlarda uzun geçiş dönemleri, istisnalar, özel düzenlemeler yada kalıcı koruma önlemleri alabileceği konusudur. Bu kapsamda değerlendirilebilecek olan konular ise kişilerin serbest dolaşımı, yapısal politikalar yada tarım olarak belirtilmektedir.

Avrupa Birliği müktesebatı ise bilindiği gibi, Toplulukları oluşturan anlaşmalar (Roma Antlaşması, Tek Senet, Maastricht Antlaşması, Amsterdam Antlaşması, Nice Antlaşması ve Üyelik Antlaşmaları) ve Birlik Mevzuatından (Direktifler (Kanunlar) ve Yönetmelikler) oluşmaktadır. Birlik mevzuatının yaklaşık 80.000 sayfa, tarım ile ilgili mevzuatın ise 4.000 adet, yaklaşık 40.000 sayfa olduğu, ayrıca ekler ve değişiklikleri de dahil edildiğinde oldukça hacimli ve en geniş müktesebatı oluşturduğu bilinmektedir.

3. MALİ İLİŞKİLER

Ankara Anlaşmasının başlangıcında "Türk ekonomisinin kalkınmasının ortaya koyduğu özel sorunları ve belli bir sürede Türkiye'ye bir ekonomik yardım yapılması gerekliliğini GÖZ ÖNÜNDE BULUNDURARAK;"

“Türk halkının yaşama seviyesini iyileştirme çabasına, Avrupa Ekonomik Topluluğunun getireceği desteğin, ilerde Türkiye'nin Topluluğa katılmasını kolaylaştıracağını KABUL EDEREK;” ifadeleri yer almaktadır.

Diğer taraftan, Ankara Anlaşmasının 3. maddesinin birinci paragrafında “Hazırlık döneminde Türkiye, geçiş dönemi ve son dönem boyunca kendisine düşecek yükümlülükleri üstlenebilmek için, Topluluğun yardımı ile ekonomisini güçlendirir” denmektedir.

Bu nedenle AB ile Türkiye arasındaki mali ilişkileri incelemekte yarar görülmüştür. Türkiye'nin AB ile ilişkilerinde aday ülke olarak kabul edilmesinden sonra Kopenhag kriterlerine uyum zorunluluğunun artmasıyla birlikte Topluluk programlarına katılım ve AB Mali yardımlarından yararlanma olanakları genişlemiştir. Bu çerçevede mali ilişkileri Adaylık dönemi öncesi ve sonrası olarak incelemek olanaklıdır. Diğer taraftan hazırlık ve geçiş dönemlerinde ve sonrasındaki mali ilişkiler olarak da ayırım yapılarak bir değerlendirme yapmak mümkündür.

Helsinki Zirvesi (adaylık dönemi) öncesinde, ilişkilerde son döneme girilmeden (gümrük birliği anlaşması) önceki dönemde Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye yönelik mali yardımları Mali Protokollerle yürütülmüştür. Türkiye'nin sosyal ve ekonomik gelişmesini teşvik amacıyla 1964-1981 yılları arasında üç ayrı Mali Protokol bir de Tamamlayıcı Protokol imzalanmıştır. 1981 yılı sonrasında 600 milyon Euro tutarında Dördüncü Mali Protokol hazırlanmış, ancak bu protokol Yunanistan'ın vetosu nedeniyle yürürlüğe girmemiştir. Mali Protokoller kapsamındaki yardım türü ağırlıklı olarak kredi olmak üzere kredi ve hibelerden oluşmakta olup, krediler, Avrupa Yatırım Bankası (AYB) ve Topluluk kredilerini kapsamaktadır. 1964-1995 yılları arasındaki 32 yıllık bu dönemde yaklaşık 1.430 milyon ECU tutarında yardım öngörülmesine rağmen kullanılabilinen yardım toplam 830 Milyon Euro gibi düşük bir seviyede kalmıştır (ABGS, 2005).

Gümrük birliği sonrası, 1/95 sayılı ortaklık konseyi kararı ile gümrük birliği sonrasında Türkiye'ye AB bütçe kaynaklarından ve Topluluğun Akdeniz ülkelerine yönelik programından kredi ve hibe yardımları yapılması öngörülmüştür. Bu dönemde sadece Avrupa-Akdeniz programı kapsamında taahhüt edilen yardımların kısıtlı olarak kullanıldığını, bunun yanı sıra bütçe kaynaklı yardımların uygulamaya geçirilmediğini görmekteyiz. Bunun nedenleri olarak, Gümrük Birliği sonrasında taahhüt edilen yardımların, Konsey tarafından oybirliği ile kabul edilmesi aşamasında Yunanistan'ın vetosu ile bazı yardım türlerinin engellenmesi, uygulamasına başlanan yardımlar için ise, diğer ülkelere farklı bir yaklaşımla, sadece Türkiye'ye ait projelerin Avrupa Parlamentosu tarafından onayının şart koşulması, Avrupa Parlamentosu tarafından yönetmeliklere aykırı olarak proje konularının kısıtlanması olarak belirtilmektedir (ABGS, 2005). Bu durum uygulamanın aksamasına, ve yardımların gecikmesine neden olmuştur.

Helsinki Zirvesi sonrasında, Türkiye'nin adaylığının tescil edilmesi ile adaylık sürecinde mevcut Akdeniz İşbirliği programlarına ilave yeni kaynakların tahsisi çalışmalarına gidilmiştir. Türkiye'nin diğer adayların faydalanmakta olduğu yardım programlarına (**PHARE, ISPA VE SAPARD**) dahil edilmesi talebi, bu programların bütçelerinin 2000-2006 tarihleri için kesinleştirilmiş olması ve bu konuda değişikliğin yapılmasının mümkün olmaması gerekçesiyle kabul görmemiştir. Bunun yerine Türkiye için katılım stratejisine uygun olarak ilave kaynak yaratılmıştır. 17 Aralık 2001 : AB tarafından “Türkiye için Katılım Öncesi Mali Yardıma Dair Çerçeve Tüzük” yayınlanmıştır. Bu tüzük doğrultusunda, öncelikle Türkiye'nin Katılım Ortaklığı Belgesi, İlerleme Raporları ve Ulusal Programımızda ifade olunan ve Türkiye'nin adaylık yükümlülüklerini yerine getirebilmesi için gerekli kurumsal kapasite geliştirme faaliyetlerini hedeflemektedir. Türkiye için öngörülen yardımın ise 2000-2006 yılları için yıllık ortalama 250 milyon Euro olduğu bilinmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde Türkiye adaylık dönemi öncesinde hazırlık ve geçiş dönemlerinde AB'nden gereken yardımı alamamıştır. Gümrük birliği sonrasında da gerek AB tarafından çıkarılan zorluklar, gerekse de Türkiye tarafından proje üretmede ortaya çıkan aksaklıklardan dolayı beklenen yardımlar elde edilememiştir.

4. TARIM SEKTÖRÜ AÇISINDAN İLİŞKİLER

Daha öncede belirtildiği gibi, Türkiye AB ilişkileri 31 Temmuz 1959 tarihinde Türkiye'nin AET'ye ortaklık için başvurusu ile başlamıştır. Gümrük birliği ve tam üyelik yolunda ilk adımlar 1 Aralık 1964

tarihinde yürürlüğe giren Ankara Anlaşması ile atılmıştır. Tarım ile ilgili olarak ise Ankara anlaşmasının ikinci bölümünde (Madde 11), ortaklık rejiminin, Topluluğun ortak tarım politikasını göz önünde bulunduran özel usullere göre, tarım ve tarım ürünleri alış verişini de kapsadığı belirtilmektedir. Buradan anlaşılacağı gibi Türkiye'nin Avrupa topluluğuna tam üyeliği aşamasında tarım açısından AT ortak tarım politikasına uyumu bir zorunluluk olarak belirtilmektedir. Ankara anlaşması ekinde yer alan Geçici Protokol ile de Avrupa Topluluğu Türkiye kaynaklı ve çıkışlı tütün, kuru üzüm, kuru incir ve fındık için bazı tarife kontenjanları açmayı kabul etmiştir.

Türkiye ile AET arasında gümrük birliği açısından büyük önemi olan Katma Protokol 23 Kasım 1970'de imzalanmış ve 1 Ocak 1973'de de yürürlüğe girmiştir. Bu tarihte hazırlık dönemi sona ermiştir. Katma protokolde geçiş döneminde tarım ürünlerinde giderek genişleyen bir tercihli ticaret rejiminin uygulanması öngörülmüştür. Bu hüküm çerçevesinde, çeşitli Ortaklık Konseyi Kararları ile Topluluk tarafı, hemen hemen bütün tarımsal ürünlerde Türkiye'ye ad-valorem gümrük vergisi muafiyeti, tarife kotaları kapsamında muafiyet, spesifik vergi indirim ve muayyen takvimler çerçevesinde gümrük vergisi muafiyeti şeklinde pazara giriş kolaylıkları tanıdığı ifade edilmektedir. Söz konusu tavizlerle, Türkiye'nin Topluluğa yönelik tarımsal ürün dışsattımının % 76'sının tercihli rejimden yararlanır hale getirildiği belirtilmektedir. Geçiş dönemi boyunca, benzer yükümlülüğü olduğu halde Türkiye'nin tarım ürünleri dışsattımında Topluluğa kayda değer bir taviz tanımadığı belirtilmiştir(DTM, 1999, s.8). Bunun yanında, tarım ürünleri ticaretinin serbestleştirilmesi kapsamında 1980 yılında alınan 1/80 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ile Türkiye çıkışlı bazı tarım ürünlerinin Topluluğa dışsattımı sırasında alınan gümrük vergileri 1981- 1987 yılları arasında ve dört aşamada sıfıra indirilmiştir. Her ne kadar Topluluk Türk tarım ürünlerine yönelik tavizler verse de uygulamış olduğu ortak tarım politikası gereği Türk tarım ürünlerine verdiği ayrıcalıkların bir anlamı kalmamıştır.

Türkiye ise daha önce ertelemiş olduğu gümrük indirim ve uyum yükümlülüklerini 1988 yılından bu yana düzenli olarak uygulamaktadır. Bunun dışında tam üyelik başvurusu çerçevesinde başlatılan hazırlık ve uyum çalışmalarına da devam edilmektedir. 1 Ocak 1996 tarihinde de Türkiye ile AB arasındaki Gümrük Birliği yürürlüğe girmiştir(Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu, 2005, 1/95 sayılı OKK). Ancak, Türkiye geçiş dönemi boyunca ortak tarım politikası önlemlerini kabul edecek şekilde politikasını uyarlamadığı için tarım ürünleri ve bazı tarıma dayalı sanayi ürünleri Gümrük Birliği kapsamı dışında bırakılmıştır. Roma Antlaşması'nın II sayılı Ek'i dışında olup, "İşlenmiş Tarım ürünleri" olarak tanımlanan ve imalatında hububat, şeker, süt/süttozu gibi temel tarım ürünleri kullanılan bir kısım üründe sanayi payı olarak nitelendirilen gümrük vergisi karşılıklı olarak sıfırlanmıştır. Tarım payı olarak adlandırılan kısımları için ise gümrük vergisi uygulamaları devam etmektedir.

1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı (OKK)'nda, tarım ürünleri ticaretinde serbest dolaşıma geçilebilmesi için belirsiz bir ek süre tanınmıştır. Bu bağlamda, Katma Protokol'ün tarım ürünlerine ilişkin hükümlerinin geçerliliğinin devam ettiği hükme bağlanmıştır. 1993 yılında, gerek Katma Protokol'ün ilgili hükmü gerekse ilgili GATT kuralları gereği, karşılıklı tarım ticaretinde taviz dengesinin oluşturulması amacıyla AB ile taviz görüşmelerine başlanmıştır. Görüşmelerin başlamasından sonra AB'ne üç yeni üyenin katılması, GATT Tarım Anlaşmasının tamamlanması ve bu anlaşmanın dışsattımında uygulanan bazı koruma önlemlerinde değişikliğe gitmesi gibi bazı teknik sebeplerle de, Türkiye'nin 1995 yılına kadar yararlına geldiği tavizlerde değişiklik yapılması ihtiyacı belirlemiştir. Bu konudaki görüşmeler 1997 yılında tamamlanmış ve 1/98 sayılı OKK 1 Ocak 1998 itibarıyla yürürlüğe girmiştir(OJL No.86). Tarım ürünlerinde Gümrük Birliği ise Türkiye'nin tarıma yönelik olarak uyguladığı destekleme politikalarının, Avrupa Birliği'nin tarımsal üreticilerini desteklemek ve tarımı yönlendirmek için uyguladığı ortak tarım politikasına uyumuna bağlı olarak gerçekleştirilecektir.

5. AB TÜRKİYE DIŞ TİCARET İLİŞKİLERİ VE TARIM ÜRÜNLERİ TİCARETİNDE TERCİHLİ REJİM

Türkiye dış ticaret açısından büyük ölçüde AB'ne bölgesel bir bağımlılık göstermektedir. İhracatının %50-55'ini AB ülkelerine yapmakta iken İthalatının ise yaklaşık % 45-50'si bu ülkelerden

yapmaktadır. AB ülkeleri ile olan ticarete ise ihracatın ithalatı karşılama oranı yaklaşık %75 olarak dikkati çekmektedir.

Çizelge 1: Türkiye'nin Dış Ticareti ve AB'nin Payı

Yıl	Genel			Avrupa Birliği			AB'nin Payı (%)	
	İhracat	İthalat	İhr/İth	İhracat	İthalat	İhr/İth	İhracat	İthalat
1993	15.348	29.429	52,2	7.599	13.875	54,8	49,5	47,1
1994	18.105	23.270	77,8	8.635	10.915	79,1	47,7	46,9
1995	21.636	35.707	60,6	11.078	16.861	65,7	51,2	47,2
1996	23.224	43.627	53,2	11.549	23.138	49,9	49,7	53,0
1997	26.261	48.559	54,1	12.248	24.870	49,2	46,6	51,2
1998	26.974	45.921	58,7	13.498	24.075	56,1	50,0	52,4
1999	26.587	40.671	65,4	14.348	21.401	67,0	54,0	52,6
2000	27.775	54.503	51,0	14.510	26.610	54,5	52,2	48,8
2001	31.342	41.399	75,7	16.118	18.280	88,2	51,4	44,2
2002	36.059	51.553	69,9	18.459	23.321	79,2	51,2	45,2
2003	47.252	69.339	68,1	24.484	31.695	77,2	51,8	45,7
2004*	63.016	97.340	64,7	34.399	45.427	75,7	54,6	46,7

*1 Mayıs 2004'ten itibaren 25 üyeli AB

Kaynak: DTM,2005, www.dtm.gov.tr.

Türkiye'nin AB'ne yönelik ihracatında tarım ürünleri payı % 7,4, ithalatında tarım ürünlerinin payı ise % 1,5'tur. Türkiye'nin AB ile olan tarım ürünleri ticareti de önemli sayılabilecek boyuttadır. Özellikle tarım ürünleri dışsatımının yaklaşık % 45-48'i AB ülkelerine yöneliktir. Tarım ürünleri dışalımının ise yaklaşık % 25-27'si AB ülkelerinden yapılmaktadır. AB ile ticarete tarım ürünleri ihracatının ithalatını karşılama oranı oldukça yüksektir.

Çizelge 2: Türkiye'nin AB'ne Yönelik İhracatının Sektörel Dağılımı (milyon \$)

Yıl	Tarım		Tekstil ve konfeksiyon		Demir-Çelik (72-73)		84, 85 ve 87. Fasıllar		Sanayi Ürünleri (diğer)		Toplam Değer
	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)	
1993	1.457	19,2	3.831	50,4	133	1,8	608	8,0	1.568	20,6	7.599
1994	1.737	20,1	4.150	48,1	293	3,4	782	9,1	1.672	19,4	8.635
1995	1.965	17,7	5.353	48,3	505	4,6	1.239	11,2	2.017	18,2	11.078
1996	1.854	16,1	5.660	49,0	421	3,6	1.505	13,0	2.110	18,3	11.549
1997	2.037	16,6	5.930	48,4	622	5,1	1.550	12,7	2.109	17,2	12.248
1998	1.941	14,4	6.464	47,9	703	5,2	2.083	15,4	2.307	17,1	13.498
1999	1.901	13,2	6.363	44,3	818	5,7	2.705	18,9	2.562	17,9	14.348
2000	1.538	10,6	6.469	44,6	908	6,3	2.865	19,7	2.730	18,8	14.510
2001	1.674	10,4	6.699	41,6	997	6,2	3.754	23,3	2.993	18,6	16.118
2002	1.632	8,8	7.626	41,3	937	5,1	4.924	26,7	3.340	18,1	18.459
2003	2.000	8,2	9.562	39,1	1434	5,9	7.099	29,0	4.389	17,9	24.484
2004*	2.537	7,4	10.500	30,5	2589	7,5	11.594	33,7	7.179	20,9	34.399

*1 Mayıs 2004'ten itibaren 25 üyeli AB

Kaynak: DTM, 2005, www.dtm.gov.tr.

Çizelge 3: Türkiye'nin AB'den İthalatının Sektörel Dağılımı (milyon \$)

Yıl	Tarım		Tekstil ve konfeksiyon		Demir-Çelik (72-73)		84, 85 ve 87. Fasıllar		Sanayi Ürünleri (diğer)		Toplam Değer
	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)	
1993	340	2,4	575	4,1	1.679	12,1	5.958	42,9	5.324	38,4	13.875
1994	229	2,1	501	4,6	1.353	12,4	4.375	40,1	4.457	40,8	10.915
1995	790	4,7	828	4,9	1.852	11,0	6.617	39,2	6.774	40,2	16.861
1996	675	2,9	1.379	6,0	2.081	9,0	10.155	43,9	8.848	38,2	23.138
1997	512	2,1	1.611	6,5	1.873	7,5	11.751	47,2	9.123	36,7	24.870
1998	477	2,0	1.425	5,9	1.466	6,1	11.696	48,6	9.011	37,4	24.075
1999	489	2,3	1.318	6,2	943	4,4	10.428	48,7	8.223	38,4	21.401
2000	479	1,8	1.411	5,3	1.332	5,0	13.694	51,5	9.694	36,4	26.610
2001	304	1,7	1.280	7,0	1.004	5,5	7.736	42,3	7.957	43,5	18.280
2002	432	1,9	1.639	7,0	1.496	6,4	9.890	42,4	9.864	42,3	23.321
2003	564	1,8	1.806	5,7	2.407	7,6	13.987	44,1	12.931	40,8	31.695
2004*	645	1,4	2.046	4,5	3.034	6,7	21.956	48,3	17.746	39,1	45.427

*1 Mayıs 2004'ten itibaren 25 üyeli AB

Kaynak: DTM, 2005, www.dtm.gov.tr.

Çizelge 4: Türkiye'nin Toplam Tarım Ürünleri Dış Ticareti ve AB'nin Payı

Yıl	Tarım(Genel)			Tarım (Avrupa Birliği)			AB'nin Payı (%)	
	İhracat	İthalat	İhr/İth	İhracat	İthalat	İhr/İth	İhracat	İthalat
1993	3.433	1.467	234,01	1.457	340	428,5294	42,4	23,2
1994	3.950	1.134	348,32	1.737	229	758,5153	44,0	20,2
1995	4.050	2.525	160,40	1.965	790	248,7342	48,5	31,3
1996	4.282	2.768	154,70	1.854	675	274,6667	43,3	24,4
1997	4.881	2.633	185,38	2.037	512	397,8516	41,7	19,4
1998	4.526	2.298	196,95	1.941	477	406,9182	42,9	20,8
1999	3.942	2.016	195,54	1.901	489	388,7526	48,2	24,3
2000	3.370	2.109	159,79	1.538	479	321,0856	45,6	22,7
2001	3.857	1.459	264,36	1.674	304	550,6579	43,4	20,8
2002	3.497	1.854	188,62	1.632	432	377,7778	46,7	23,3
2003	4.426	2.411	183,58	2.000	564	354,6099	45,2	23,4
2004*	5.233	2.395	218,50	2.537	645	393,3333	48,5	26,9

Gümrük Birliği anlaşması tarım ürünlerini kapsamakla birlikte Türkiye ile AB arasında tarım ürünleri ticaretinde, Katma Protokol'ün tarım ürünlerine ilişkin hükümlerinin geçerliliğinin devam ettiği, hükmüne bağlanmıştır. 1993 yılında, gerek Katma Protokol'ün ilgili hükmü gerekse ilgili GATT kuralları gereği, karşılıklı tarım ticaretinde taviz dengesinin tesisi amacıyla Topluluk ile taviz müzakerelerine başlanmıştır. Müzakerelerin başlamasından sonra AB'ne üç yeni üyenin katılması, GATT Tarım Anlaşmasının tamamlanması ve bu anlaşmanın dışarıda uygulanan bazı koruma tedbirlerinde değişikliğe gitmesi gibi bazı teknik sebeplerle de, Türkiye'nin 1995 yılına kadar yararlanabildiği tavizlerde değişiklik yapılması ihtiyacı belirlemiştir. Müzakereler 1997 yılında tamamlanmış ve 1/98 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı (OKK) kabul edilerek 1 Ocak 1998 itibariyle yürürlüğe girmiştir. Söz konusu OKK ile Türkiye'nin AB'ne yönelik tarımsal ürün dışsattımının % 93'ünün herhangi bir şekilde tavizden yararlanır hale getirildiği, Türkiye'nin Topluluk lehine, seçilmiş

ürünler itibariyle tanıdığı tavizlerin ise AB menşeli tarım ürünleri dışalımının yaklaşık % 33'ünü kapsadığı belirtilmektedir(DTM, 1992, DTM, 2005 ve OJ Nol86).

1998 yılında yürürlüğe giren protokole göre AB'nin Türkiye'ye tanıdığı tavizleri aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür (DTM, 1992 ve OJ Nol86). Domates salçasında 1980 yılından beri uygulanmakta olan, gümrük vergisinden muaf tutulacak kota miktarı 8500 tondan 30000 tona çıkartılmıştır. Bunun yarısı yılın ilk altı ayında diğer yarısı yılın ikinci altı ayında kullanılacaktır. Fındıkta ise daha önce uygulanmakta olan gümrük vergisinden muaf kota uygulaması kaldırılmış bunun yerine AB'ne dışarıda üçüncü ülkeler için % 3,7 olan ortak gümrük tarifesi Türkiye için % 3'e indirilmiştir. Bunun dışında takvime bağlı olarak gümrük muafiyeti tanınan bazı yaş meyve ve sebzeler mevcuttur. Bunlar içinde AB dışarıda yoğun olduğu dönemlerde kota dahilinde gümrük vergisinden muafiyetler de tanınmıştır. Bunlar, soğanda 2000 ton(16 Mayıs - 14 Şubat arası), patlıcanda 1000 ton (1 Mayıs - 14 Şubat), karpuzda 14000 ton (16 Haziran - 31 Mart), kabakta 500 ton (1 Mart - 30 Kasım) dur. Koyun ve keçi etinde ise gümrük vergisinden muaf 200 tonluk bir kota belirlenmiştir. Hindi etinde 1000 tonluk kota kapsamında spesifik gümrük vergilerinde ton başına 93 Euro ile 339 Euro arasında ürünlere göre değişik indirimler söz konusudur.

Zeytinyağında ise daha önce uygulanmakta olan prelevman spesifik gümrük vergisine dönüştürülmüş ve bu vergiler üzerinden lampante natürel zeytinyağı, diğer natürel zeytinyağı ve ham zeytinyağında %10, natürel dışındaki diğer zeytinyağlarında ve diğer zeytinyağlarında % 5 indirim yapılmıştır. Buna göre vergi düzeyleri sırasıyla (lampante natürel zeytinyağı) 1328'den 1195'e, (diğer natürel zeytinyağı) 1349'dan 1214'e, (ham zeytinyağında) 1194'den 1075'e, (natürel dışındaki diğer zeytinyağları) 1458'den 1214'e, (diğer zeytinyağları) 1737'den 1650'ye (Euro/ton) düşürülmüştür.

Beyaz peynir, kaşar peyniri ve tulum peynirinde ise, 1500 ton spesifik gümrük vergisinden muafiyet tanınmıştır. Bunun üzerindeki dışarıda spesifik gümrük vergisi indirimi 100 kg başına 67,19 Euro olmuştur.

Bu protokol gereği Türkiye'nin AB'ye tanıdığı tavizlerin de incelenmesinde yarar görülmüştür. Türkiye AB'den dışarıda damızlık düve, soya yağı küspesi, et, balık ve sakatat ununda kota olmaksızın sınırsız gümrük muafiyeti tanımıştır. Bunun dışında hububat gurubu ürünlerde takvime bağlı (1 Eylül - 31 Mayıs) kota kapsamında gümrük vergisi muafiyeti tanınmıştır. Makarnalık buğdayda 100.000 ton, buğdayda 200.000 ton, çavdar da 20.000 ton, arpada 46.000 ton, mısırdan 52.000 ton, kemikli ette 5.000 tonu için %50, 14.000 tonu için %30 gümrük indirimi olmak üzere 19.000 tonluk bir kota için gümrük indirimi öngörülmüştür. Ayrıca besilik canlı sığırdan 2.000 ton için vergi muafiyeti 1.500 ton için de %50 vergi indirimi saptanmıştır. Tereyağı, çiçek soğanları, kesme çiçek, süs bitkileri, elma, muşmula gibi bazı meyveler, sebze tohumları, domates ürünleri gibi ürünlerde de kota kapsamında birtakım muafiyetler tanınmıştır.

6. KATILIM ORTAKLIĞI BELGESİ VE ULUSAL PROGRAMDA TARIM

Katılım ortaklığı belgeleri ve ulusal programlarda tarımla ilgili konuları değerlendirmeden önce Türkiye'nin AB'ne uyum Çalışmalarına Yönelik İdari Ve Kurumsal Yapılanmasını kısaca özetlemekte yarar görülmüştür.

Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğine hazırlanmasına yönelik çalışmalar çerçevesinde kamu kurum ve kuruluşlarının yapacakları hazırlık ve çalışmalarda iç koordinasyon ve uyumun plan ve programlara uygun olarak yönlendirilmesini ve yürütülmesini sağlamak üzere, Başbakanlığa bağlı Avrupa Birliği Genel Sekreterliği kurulmuştur(Avrupa Birliği Genel Sekreterliği Teşkilat ve görevleri Hakkında Kanun, Kanun No. 4587, 27.06.2000 (TBMM, 2005,www.tbmm.gov.tr). Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, İç Koordinasyon ve Uyum Komitesi ile Genel Sekreterliğe bağlı biri Personel, İdarî ve Malî İşler Dairesi Başkanlığı olmak üzere toplam yedi daire başkanlığından oluşmuştur. 25 Ağustos 2000 tarihinde çıkartılan bir yönetmelikle de bu daire başkanlıkları ve görevleri belirlenmiştir. Bu daire başkanlıklarından tarım sektörü ile ilgili olanı Tarım ve Balıkçılık Daire Başkanlığıdır. Bu başkanlık; Avrupa Birliğinin ortak tarım ve balıkçılık politikalarına ilişkin gelişmeleri izlemek, üyelik hedefi çerçevesinde ve Türkiye ile Avrupa Birliği arasında tarım (balıkçılık dahil) ürünlerinin serbest dolaşımının sağlanması amacıyla, ortak tarım ve balıkçılık politikalarına uyuma yönelik olarak, tarım

ve balıkçılık ile ilgili olarak sürdürülen çalışmalarını izlemek, değerlendirmek, yönlendirmek ve gerekli iç koordinasyonu sağlamakla görevlendirilmiştir (ABGS, 2005, www.abgs.gov.tr).

Ayrıca, İç Koordinasyon ve Uyum Komitesine bağlı faaliyet gösteren 9 alt komite bulunmaktadır. Bu alt komiteler içinde de tarım alanındaki uyum çalışmalarının yürütülmesi için Tarım ve Balıkçılık Alt Komitesi oluşturulmuştur. Bu komiteye bağlı olarak, İlgili bakanlıklar, tarım sektörü ile ilgili çeşitli kamu kurum ve kuruluş temsilcileri ve sivil toplum örgütlerinin katılımı ile 8 çalışma grubu oluşturulmuştur. Daha sonra çalışma grubu sayısı 2004 yılında yediye indirilmiştir. Bu Alt Çalışma Grupları sırasıyla: Yatay Konulara İlişkin Düzenlemelere Uyum Alt Çalışma Grubu, Veterinerlik Alt Çalışma Grubu, Bitki Sağlığı Alt Çalışma Grubu, Balıkçılık Alt Çalışma Grubu, Kontrol Alt Çalışma Grubu, Kırsal Kalkınma ve Ormancılık Alt Çalışma Grubu, Ortak Piyasa Düzenlerine Uyum Alt Çalışma Grubu'dur.

Uyum çalışmaları bu çalışma grupları bünyesinde, başta Tarım ve Köyişleri Bakanlığı olmak üzere çeşitli bakanlıklarla işbirliği halinde yürütülmektedir.

I. Katılım Ortaklığı Belgesinde Tarımla ilgili olarak aşağıdaki konulara yer verilmiştir. Türkiye'nin AB tarafından yerine getirilmesi istenen yükümlülükleri,

Kısa vadede;

İşleyen bir arazi kayıt ve kadaströ sistemi, hayvan tanımlama sistemleri ve bitki sertifika sisteminin geliştirilmesi,

Tarım sektöründeki piyasaların izlenmesine yönelik idari yapıların iyileştirilmesi ve bu yönde çevresel, yapısal ve kırsal gelişme önlemlerinin uygulanması,

Bitki ve hayvan sağlığı alanında ilgili Topluluk mevzuatının uyarlanması için uygun stratejilerin belirlenmesi,

Hayvan ve bitki hastalıkları ile mücadeleyle ilişkin mevzuatın uyumlaştırılması, bu çerçevede de laboratuvar ortamında test uygulamalarının, denetleme düzenlemeleri ve kuruluşlarının iyileştirilmesi olmak üzere mevzuat uygulama kapasitesinin yükseltilmesi,

Orta vadede;

Ortak Tarım Politikası ve Kırsal Kalkınma Politikalarının uygulanmasına yönelik yasal ve kurumsal hazırlıkların tamamlanması,

Gıda üretiminin (et ve süt mamulleri üretim tesisleri) AB'nin hijyen ve kamu sağlığı standartlarına uyacak şekilde modernize edilmesi, test ve teşhis merkezlerinin kurulmasıdır.

II. Katılım Ortaklığı Belgesinde ise, tarımla ilgili yükümlülükler,

Kısa vadede;

Entegre İdare ve Kontrol Sisteminin önemli unsurlarından olan hayvan kayıt sistemlerinin oluşturulmasının tamamlanması. Ayrıca arazi parsel tanımlama sistemleri gibi diğer unsurlara ilişkin hazırlık çalışmalarına başlanması,

AB kırsal kalkınma politikası ve orman stratejisine giriş için bir strateji hazırlanması,

Bir veterinerlik çerçeve yasasının ve AB müktesebatı ile uyumlaştırılmış ikincil mevzuatın kabul edilmesi; ilgili idari, bilimsel, test ve denetime dair insani, teknik ve bilgi kaynaklarının güçlendirilmesi; mevzuatın uygulanmasının sağlanması; hayvan hastalıklarının ortadan kaldırılmasına yönelik çabaların, kontenjan planlaması ve izleme kapasitesinin hızlandırılması,

Üçüncü ülkelerle, AB sistemi ile uyumlu bir Sınır Kontrol Noktaları sisteminin oluşturulması ve işletilmesi için gerekli belgelerin belirlenmesi,

Orta vadede;

Entegre İdare ve Kontrol Sisteminin kurulmasının tamamlanması,

AB kırsal kalkınma politikası ve orman politikasının uygulanması için gerekli idari yapıların kurulması,

Ortak Pazar yapılarının kurulması ve tarım piyasalarının etkili bir biçimde izlenmesi için siyasi temeller, idari yapılar ve uygulama mekanizmaları kabul edilmesi,

Üçüncü ülkeler Sınır Kontrol Noktaları sisteminin güncelleştirilmesine yönelik bir plan ve takvim sunulması,

Gıda güvenliği ve kontrol sisteminin yeniden düzenlenmesi ve insani, teknik ve mali kaynaklarının, AB gıda güvenliği standartlarına uygun şekilde, iyileştirilmesi,

AB'nin hijyen ve kamu sağlığı standartlarına uyum sağlamak amacıyla, gıda işleme tesislerinin modernizasyonuna yönelik, takvim ile iyileştirme planının oluşturulması ve muayene ve tanı tesislerinin kurulmasıdır.

Ulusal programlarda da Katım Ortaklığı Belgelerine paralel olarak Türkiye yapacağı çalışmaların programını hazırlamıştır. I.Ulusal Programda Tarımla ilgili olarak, AB ortak tarım politikasına uyum, Doğrudan gelir desteği çalışmaları, Çiftçi kayıt sistemi, Tapu kadastro sistemi, Coğrafi bilgi sistemi, Çiftlik muhasebe veri ağının geliştirilmesine yönelik tarımsal veri tabanı, Hayvan kimlik sisteminin geliştirilmesi, Hayvan sağlığı ve bitki sağlığı alanındaki mevzuata uyum, test ve laboratuvar hizmetlerinin geliştirilmesine yönelik düzenlemelerin gerçekleştirilmesi, Gıda işleme tesislerinde ise, AB hijyen ve kamu sağlığı standartlarına uyum konusunda çalışmalar, Ayrıca AB uygulamalarına paralel kırsal kalkınma önlemlerini içeren yeni stratejiler geliştirilmesi, Üreticilerin örgütlenmelerine yönelik olarak da üretici birliklerinin kurulabilmesine ilişkin mevzuatın hazırlanması konularına değinilmiştir. Tarım kesimindeki yetki dağılımının giderilmesi amacıyla kurulmuş olan Tarımda Yeniden Yapılandırma ve Destekleme Kuruluna etkinlik kazandırılacağı ve katılımın geliştirileceği öngörülmüştür.

II.Ulusal Programda ise, kısa vadede;

Entegre İdare ve Kontrol Sisteminin (IACS) kurulması için gerekli yasal düzenlemenin yapılacağı, uygulamanın gerçekleşmesi için ulusal mevzuatta gerekli değişiklikler yapılacağı,

Organik Ürün ve Girdilerin Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun çıkarılacağı,

Türkiye'nin tarım politikalarında etkin bir biçimde kullanabilecek olan Çiftlik Muhasebe Veri Ağının (FADN) kurulmasına ilişkin mevzuat uyumu sağlanacağı ve gerekli kurumsal kapasite çalışmalarına başlanacağı,

Bütün ürün grupları için geliştirilen ortak piyasa düzenlerine yönelik AB mevzuatı ile ortak piyasa düzenine tabi olmayan ancak belirli bir üretim modeline tabi tutulan ve yardım mekanizması oluşturulan ürünler için geliştirilmiş mevzuatın inceleneceği,

Topluluk bitki sağlığı mevzuatının belirlenen takvim çerçevesinde üstlenileceği,

Bitki sağlığı alanında sınır kontrol noktalarının belirlenmesi ve ticarete teknik engellerin kaldırılmasına ilişkin koşul ve kuralları belirleyen AB mevzuatına uyum sağlanacağı,

Veterinerlik Çerçeve Kanununun hazırlanacağı ve ilgili kurumların hayvan hastalıkları ile ilgili gözetimi yürütebilecek teknik imkanlara kavuşturulması (ör. veteriner bilgi sisteminin kurulması) amacıyla, alt yapıların güçlendirileceği ve sınır kontrol noktalarındaki kurumsal kapasitenin artırılması için çalışmalar başlatılacağı belirtilmiştir.

Orta vadede,

Entegre İdare ve Kontrol Sisteminin (IACS) sisteminin kurulacağı ve işleyen bir sistem haline getirileceği,

Doğrudan gelir desteği ve diğer destek mekanizmalarının AB'dekine benzer bir yapıya dönüştürülmesi için, arazi parseli tanımlama sisteminin oluşturulacağı,

Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu (EAGGF) konuları kapsamında harcama ve düzenlemelerini gerçekleştirecek "ödeme kuruluşu"na yönelik çalışmaların tamamlanarak, ödeme kuruluşu kurulacağı,

Ödeme kuruluşunun yapılandırılmasında, Türkiye'nin önümüzdeki dönemde Tarım ve Kırsal Kalkınma Özel Katılım Programı (SAPARD) veya benzeri bir programdan faydalanması kararı alınması ihtimali göz önünde bulundurulacağı, bu ihtimal çerçevesinde ayrıca, bu programdan yararlanmaya başlamak için ön şart olan SAPARD planının alınacak teknik yardım yolu ile hazırlanmasına başlanacağı,

Çiftlik Muhasebe Veri Ağı (FADN) sisteminin işler hale getirileceği,

AB Ortak Tarım Politikası kapsamında tarımsal ürünler ve üreticiler için geliştirilen bütün yardım ve destek mekanizmalarına yönelik yasal dayanağı oluşturmak üzere "Ortak Piyasa Düzeni Çerçeve Kanunu"nun çıkarılacağı ve idari yapıların bu çerçevede oluşturulmasına başlanacağı,

Başta Tarım ve Köyişleri Bakanlığı bünyesinde Zirai Mücadele ve Zirai Karantina Genel Müdürlüğünün kurulması olmak üzere, uyum sağlanan ve sağlanacak AB bitki sağlığı mevzuatının uygulanmasına yönelik kurumsal kapasitenin geliştirilmesinin orta vadede tamamlanacağı,

Kamu sağlığı programlarına destek verecek veterinerlik laboratuvarlarının güçlendirileceği ve hayvan refahı konusunda gereken idari düzenlemelerin tamamlanacağı,

Gıda işleme tesislerinin modernizasyonu için gerekli finansman ihtiyacı ve modernizasyon planının oluşturulacağı ve Türkiye'nin diğer aday ülkelerin kullanımına açılan, SAPARD benzeri bir programdan yararlandırılması halinde modernizasyon çalışmalarının hızla gerçekleştirileceği,

AB kırsal kalkınma mevzuatına uyum (tam uyum üyelik sonrasında gerçekleşecektir) hazırlıkları çerçevesinde Topluluk kırsal kalkınma mevzuatına paralel biçimde, ödeme kuruluşu, bölgesel komiteler gibi idari yapıların oluşturulacağı ifadeleri yer almaktadır.

Ulusal program çerçevesinde yürütülen çalışmalarda önemli ilerlemeler kaydedilmekle birlikte, tüm bu konularda gereken yasal düzenlemeler çıkarılmış olsa da, Türkiye Tarımı ile AB tarımı arasındaki farklılıklardan kaynaklanan sorunlar devam edecektir.

AB'nin Türkiye için hazırladığı 2004 İlerleme Raporundan tarımla ilgili bazı gelişmeleri vurgulamak gerekirse, bu raporda, Türkiye ile AB tarım sektörleri arasındaki yapısal farklılıkların devam ettiği belirtilmektedir. Ödeme kurumu, Entegre İdare ve Kontrol Sistemi ve Çiftlik Muhasebe Veri Ağının kurulmasına İlişkin AB müktesebatının uyumlaştırılmasıyla ilgili hiçbir gelişme bulunmadığı, ortak piyasa düzenlemeleri mekanizmalarının uygulanmasının henüz başlatılmadığı vurgulanmaktadır. Kapsamlı bir kırsal kalkınma stratejisinin hazırlanmamış oluşu da büyük bir eksiklik olarak görülmektedir. Üretici örgütleri ile ilgili olarak, üretici gruplarının kurulmasını teşvik etmeye kabul edilen Üretici Birlikleri Kanunu'nun Komisyon tavsiyesi dikkate alınmadan hazırlandığı belirtilmiştir.

Diğer taraftan, kalite politikası ve organik tarım konusunda ilerlemeler, veterinerlik alanında mevzuat ile ilgili sınırlı gelişme kaydedildiği, hayvan sağlığı ile ilgili önemli gelişmeler olduğu vurgulanmaktadır. Bitki sağlığı alanında uyum çalışmalarının devam ettiği ve Gıda Güvenliği ile ilgili olarak bir miktar ilerleme kaydedildiği belirtilmiştir.

7.DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER

Yapılan incelemeler sonucunda gerek AB'nin gerekse de Türkiye'nin zaman zaman üstüne düşen görevleri yerine getirmediği sonucuna ulaşılmaktadır. Mevcut durum değerlendirildiğinde Türk tarım sektöründe AB'ne uyum ve tam üyelik koşulları konusundaki ilerlemelerin istenen düzeyde olmadığı görülmektedir.

Bu durumda AB ile Türkiye arasındaki tam üyeliğe yönelik zeminin hazırlanması ve tarım sektörleri arasındaki yapısal durum ve uygulanan politikalarındaki farklılıklar açısından sorunların çıkmaması büyük ölçüde Türkiye'nin AB'de uygulanan tarımsal destekleme politikalarına uyum sağlaması ile gerçekleşecektir. Diğer taraftan tam üyelik durumunda Türk çiftçisinin AB çiftçisi ile rekabet edebilirliği açısından da tarıma en azından AB'deki düzeyde, benzer yöntemlerle ve dünyadaki değişen koşulları da dikkate alarak destek verilmesi bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye'de tarım sektörünün AB tarımı ile yapısal ve idari yönden önemli farklılıkları bulunmaktadır. Bununla birlikte Türk tarımının Genel bir ifade ile yapısal, idari, kurumsal, hukuksal ve ekonomik bir çok sorunu bulunmaktadır. Türk tarımının sorunların üretim süreci öncesinden kaynakların belirlenmesi aşamasından başlamakta, üretimin çeşitli aşamalarında ve pazarlama sisteminde devam etmektedir. Tarımın, tarımsal üretimin, pazarlama sisteminin geliştirilmesi ve yönlendirilmesine yönelik tarım politikası sorunları da ayrıca büyük önem arz etmektedir. Türkiye AB'ne tam üye olsun yada olmasın dünyada değişen koşullara uyum sağlarken tarım sektörünün AB ülkeleri ve diğer ülkeler ile rekabet edebilmesi açısından tarımdaki sorunlar üzerinde durulması gerekmektedir.

Müzakere sürecinde,

Özellikle tarımsal yapı farklılıkları nedeniyle, AB kaynaklarının Türk tarımı için harcanması konusu AB'yi endişeye düşürecektir. AB bu konuda bir çözüm bulmaya çalışacaktır, Türk Tarımının bütününe

kaynak aktarma konusunda sorunlar yaşanabilecektir. Gümrük Birliği'nde olduğu gibi tam üyelik açısından da tarım sektörünü ayrı tutma, yada kaynak aktarımında sınırlılık gibi bir uygulamaya gidilirse önemli sorunlar oluşacaktır. Müzakere sürecinde tarımla ilgili konularda daha güçlü ve kararlı tartışmalara girilmesinde yarar görülmektedir.

Özellikle Katılım Öncesi Mali Yardımlar, diğer aday ülkelere sağlanan mali yardımlar da dikkate alınarak talep edilmeli, Özellikle PHARE, ISPA ve SAPARD(önemli aşama kaydedilmiştir) benzeri yardımların Türkiye için de kabul görmesi sağlanarak uygun projeler geliştirilmelidir. Türkiye tam üyelik sürecine tarım sektöründeki gelişmeyi sağlamadan girerse Türk tarımının AB tarımı ile rekabet şansı zayıflayacaktır. Türk tarımı tarımsal üretim olarak da dışa bağımlı hale gelecektir. Günümüzde tarım ürünleri dış ticareti açısından AB'ne karşı olan avantajların kaybedilme olasılığı da gündeme gelecektir. Bu durum Türkiye'nin AB'ne tam üye olmasının dışında dünya tarımı ile rekabeti açısından da önemli sorunlar yaratabilecektir.

AB'ne tam üyelik gerçekleşsin yada gerçekleşmesin, Türk tarımının gelişmesi ve dünya piyasalarında rekabet edebilmesi için üzerinde durulması gereken konular şöyle özetlenebilir. **yapısal bakımdan uyumda**; arazi kayıt sistemi ile birlikte, arazi toplulaştırması, toprak reformu, asgari işletme büyüklüğü, yeni teknoloji yayımı, verimliliği artırma, nüfusun diğer sektörlerle aktarımı, **ortak piyasa düzenlerine uyumda**; fiyatlar, müdahale sistemleri, piyasaya yönelik düzenlemeler, dış piyasalar ve üçüncü ülkeler ile ticaret konuları, **rekabet politikasına uyumda**; Ülkeler arasında tarımsal ürünlerin dolaşımında rekabet, standartlar, gıda güvenliği v.b., pazarda rekabet olanakları, teknoloji, kaliteli üretim, pazarın işleyişi, yapısı, aracı sayısı ve organizasyonları, örgütlenme düzeyleri, **finansman politikasına uyumda**; gerekli idari ve kurumsal yapı yanında, tarıma kaynak aktarımı, **AB tarım hukukuna uyumda**; arazi kullanımına ve mülkiyetine yönelik hukuk sistemi, medeni kanunda tarımla ilgili konular, sular hukuku, mera hukuku, borçlar kanununda tarımla ilgili olarak kiracılık ve ortakçılık ilişkilerinin düzenlenmesi, miras hukukunda tarım işletmesi ile ilgili düzenlemeler, özellikle işletmelerin parçalanmasını önleyici, zorlayıcı hükümler, tarımsal işletme kavramları büyük önem taşımaktadır.

Neler yapılması gerekmektedir? Altyapının geliştirilmesi, üretimin organizasyonu, yönlendirilmesi, planlanması, pazarlama sisteminin geliştirilmesi, tarım politikalarının belirlenmesi ve yürütülmesinde tarım sektöründe yer alan tüm aktörlerin katılımının sağlanması önem arz etmektedir.

Altyapının geliştirilmesi açısından öncelikle, arazi kullanım, sulama, ulaşım, haberleşme, enerji v.b. tarıma yönelik altyapı yatırımlarına kaynak aktarımı gerekmektedir. Diğer yandan eğitilmiş insan gücünden yararlanmak gerekmekte, ziraat mühendislerinin tarıma aktif olarak katkı sağlamalarına yardımcı olmak, üreticilerin bilinç düzeylerinin artırılması, teknoloji kullanımı açısından çiftçi düzeyinde mesleki eğitimin ve yayımın geliştirilmesi, ayrıca tarıma hizmet götüren kurumlar arasında koordinasyonun güçlendirilmesi, bu kurumların etkinliğinin düzenlenmesi ve AB kurumlarına uyumlu bir organizasyonun oluşturulması gerekmektedir.

Üretimin organizasyonu açısından da doğal ve tarımsal kaynakların belirlenmesi, toprak, iklim, sulama, enerji kaynaklarının ortaya konması, ürün desenlerinin belirlenmesi, bölgelere göre ürün desenleri, potansiyellerin belirlenmesi gerekmektedir. Ulusal programda yer alan Entegre İdare ve Kontrol Sisteminin oluşturulması, Çiftlik Muhasebe Veri Ağının kurulması ve uygulamaya geçirilmesi, girdi kullanımında bilinç düzeyinin artırılması önem arz etmektedir.

Pazarlama organizasyonu açısından öncelikle pazarlama altyapısının geliştirilmesi hal sistemi ve borsa sistemine etkinlik kazandırılması, tarımsal müdahale yapısının AB ile paralel ve ulusal programda yer aldığı gibi ortak piyasa düzenleri çerçevesinde kurulması ve tarım piyasalarının etkin biçimde izlenmesine yönelik idari yapılar ve uygulama mekanizmalarının oluşturulması, üretim tüketim zincirinin etkin olarak izlenmesi, özellikle üretimin yönlendirilmesi açısından tüketim desenlerinin belirlenmesi, pazarlama sistemi içerisinde üreticilerin etkinliğinin artırılması açısından üretici birliklerinin oluşturulması yada üretici örgütlenmesinin sağlanması gerekmektedir.

Kaynaklar

ABGS(Avrupa Birliği Genel Sekreterliği), 2005, İç Koordinasyon ve Uyum Komitesi (İKUK) (www.abgs.gov.tr).

ABGS (Avrupa Birliği Genel Sekreterliği), 2005, Türkiye - AB Mali İşbirliği, (www.abgs.gov.tr).

Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu, 2005, AT Türkiye Ortaklık Konseyi Gümrük Birliğinin Son döneminin Uygulamaya Konmasına İlişkin 1/95 Sayılı OKK, 22 Aralık 1995 ve 96/142/EC, (www.deltur.cec.eu.int).

Commission Communication On Strengthening Relation With Turkey (1990), Brussels, 6 June 1990.

Commission of The European Communities(CEC) 1990, Bulletin of The European Communities, No:12, Volume 22, Luxembourg 1990.

DPT, 2005, Ankara Anlaşması ve Katma Protokol, (<http://www.dpt.gov.tr/abigm/tabioakp/>).

DPT, 1992, Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı(1990-1994), 1993 Yılı Programı, Ankara.

DPT, 2005, Katılım Ortaklığı Belgeleri, (www.dpt.gov.tr/abigm/tabioakp/kob/kob.htm),

DTM, 1999, Türkiye-AB Tarım rnleri Ticaretinde Tercihli Rejim, T.C. Başbakanlık, DTM, AB Genel Müdürlüğü, Ankara Ocak 1999.

DTM, 2005, AB Tarım Politikasına Uyum (www.dtm.gov.tr/AB/abtarim/abtarim.htm).

DTM, 2005, Dış Ticaret İstatistikleri, (www.dtm.gov.tr/)

GÖKDERE, Ahmet,1989, Gümrük Birliği Açışından Avrupa Topluluğu ve Türkiye ile İlişkileri, A.. AT Araştırma ve Uygulama Merkezi, Araştırma Dizisi, Yayın No.2, Ankara 1989.

İKV, 2005, Avrupa Birliği Zirve Sonuç Bildirgesi, 16-17 Aralık 2004, (www.ikv.org.tr/turkiye-ab/guncel/16-17Dec2004-Zirve-Ceviri.htm)

TBMM, 2005, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği Teşkilat ve görevleri Hakkında Kanun, Kanun No. 4587, 27.6.2000 (www.tbmm.gov.tr).

OJ No: L86, 20 March 1998.

AB'DE ORTAK TARIM POLİTİKASININ GEÇMİŞİ, REFORMLAR, MEVCUT DURUM, GELECEĞİ VE TÜRKİYE'NİN UYUMU AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Prof. Dr. F. Akın OLGUN
Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü
E-Posta: olgun@ziraat.ege.edu.tr

1. GİRİŞ

GSMH'daki payı yıllar itibariyle azalsa da, nüfusun gıda maddeleri gereksinimini karşılaması, tarıma dayalı sanayinin hammadde kaynağını oluşturması, belli bir kesime istihdam olanağı sağlaması, dışa bağımlılığın önlenmesi ve ödemeler dengesi üzerinde etkilerinin olması nedeniyle tarım, Türkiye ekonomisinde önemli bir sektör olma özelliğini devam ettirmektedir. Ancak, Türkiye'nin mevcut tarımsal yapısı, Avrupa Birliği ile yapılacak olan tam üyelik müzakereleri için önemli bir sorun teşkil etmektedir.

Nitekim, AB tam üyelik için Türk tarımının Ortak Tarım Politikasına uyumunu şart koşmaktadır. Ortak Tarım Politikası, AB'nin en eski ve kapsamlı politikası olup, tarım alanında üye ülkelerin ekonomilerini bütünleştirmek amacıyla oluşturulmuştur. 25'li AB'de GSMH'daki payı % 2 bile olmamasına rağmen, birlik bütçesinin halen yarısının OTP'ye ayrılması, söz konusu politikanın önemini açıkça ortaya koymaktadır. Bu çalışmada, AB'nin Ortak Tarım Politikası, geçmişten günümüze kadar her yönüyle incelenmiş ve Türkiye'nin Ortak Tarım Politikası'na uyum amacıyla gerçekleştirmesi gerekenlere yönelik bazı önerilerde bulunulmuştur. Çalışmada, Türk tarımının AB Ortak Tarım Politikası'na uyumu için öncelikle tarıma yapılan desteklerin artırılması gerektiği ve bu destek miktarının milli gelir içindeki payının en az % 2,5 olması yönünde somut bir öneri getirilmiştir. Bu durumun gerçekleşmesi durumunda, daha fazla teknoloji kullanan, nitelikli eleman istihdam edebilen, iç ve dış pazarların ihtiyaç duyduğu tarımsal ürünleri sürekli arz edebilen ve maliyetleri düşük ve daha rekabet edebilir işletmeler yaratılabileceği ileri sürülmüştür. Bu çerçevede çalışmada, tarıma dayalı sanayii ile pazarlama ve girdi teminine yönelik örgütlenmenin teşvik edilmesine yönelik bir öneri sunulmuştur.

Avrupa Birliği üyesi ülkelerin tarım politikalarının gerek ekonomik gerek siyasi anlamda ortak bir çerçevede yönetilmesi esasına dayanan Ortak Tarım Politikası (OTP), AB'nin ilk ortak politikasıdır. Halen Birlik bütçesinin yarısını oluşturan OTP'nin Avrupa Birliği'nin en önemli politikalarından biri olduğunu söylemek mümkündür. İkinci Dünya Savaşı sırasında yaşanan kıtlığın yarattığı endişenin yanı sıra, savaş sonrasında AB aktif nüfusunun çok önemli bir bölümünü oluşturan tarım sektörü çalışanlarının gelir düzeyinin korunması ve üye ülkelerin ulusal tarım politikaları arasındaki derin farklılıkların giderilmesi gerekliliği Birliği bir ortak tarım politikası oluşturmaya yöneltmiştir.

Bu çalışmada, tam üyelik için AB ile müzakere masasına oturacak olan Türkiye'nin her platformda karşısına sorun olarak çıkarılan tarım sektörü ele alınmış ve bu amaçla AB ve Türkiye'nin tarım politikaları ayrı ayrı incelenmiştir. Söz konusu çalışmanın kapsamında, AB Ortak Tarım Politikasının amaçları, araçları, sonuçları ve OTP uygulamalarından ortaya çıkan sorunlar incelendikten sonra, söz konusu politikanın günümüze kadar geçirdiği reformlar irdelenmiştir. Son bölümde ise, Türkiye'nin tarım politikasına değinilmiş ve Türkiye'nin Ortak Tarım Politikası'na uyum amacıyla gerçekleştirmesi gerekenlere yönelik bazı önerilerde bulunulmuştur.

2. ORTAK TARIM POLİTİKASININ AMAÇLARI

1957 yılındaki Roma Anlaşmasında yasal çerçevesi belirlenen OTP, 1962 yılında ilk ortak piyasa düzeninin oluşturulması ile resmen hayata geçmiştir. Roma Antlaşmasınının 39. maddesine göre ortak tarım politikasının amaçları aşağıda belirtilmiştir.

- **Üretim faktörlerinin verimliliğini ve üretimi artırmak,**
- **Tarımsal üretimde kendi kendine yeterli hale gelmek,**

- Üreticilerin gelir ve yaşam düzeylerini yükseltirken tüketicilerin de uygun fiyatlarla tarım ürünlerini alabilmelerini sağlamak,
- Arzda ve üretimde sürekliliği sağlamak,
- Fiyat istikrarı sağlayarak, piyasalarda kararlılığı temin etmek.

Ortak Tarım Politikası bu amaçları gerçekleştirmek için üç temel prensibe dayandırılmıştır. Bunlar; Tek Pazar, Topluluk Tercihi ve Ortak Mali Sorumluluk'tur. Tek Pazar ilkesi, tarımsal ürünlerin üye ülkeler arasında serbest dolaşımıdır. Ortak tarımsal Pazar, ticaret engelleri ve gümrük vergilerinin olmadığı büyük bir pazar şeklidir. Topluluk Tercihi, tek bir tarımsal Pazar oluşumunun mantıksal sonucudur. Bu prensibin temel felsefesi, topluluk ürünlerinin ulusal pazarlarda satışına öncelik verilmesi, diğer taraftan iç piyasaların dünya piyasalarındaki ani fiyat dalgalanmaları ve düşük ithalat fiyatına karşı korunmasıdır. Ortak mali sorumluluk ilkesi OTP'ye ilişkin tüm harcamaların Birlik üyeleri tarafından ortaklaşa üstlenilmesini amaçlamaktadır. Bu prensibi harekete geçirmek için Nisan 1962'de AB bütçesinde Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu (FEOGA) oluşturulmuştur.

3. ORTAK TARIM POLİTİKASININ ARAÇLARI

Avrupa Birliği'nde ortak tarım politikasının amaçlarının gerçekleştirilmesi için, yukarıda belirtilen temel prensipler çerçevesinde, tarım sektörüne yönelik ortak piyasa düzenleri kapsamında uygulanan fiyatlar, Topluluk içinde ve üçüncü ülkelere karşı uygulanan fiyatlar olmak üzere iki grup altında toplanabilmektedir. Ayrıca ortak piyasa düzenleri çerçevesinde fiyat dışı yöntemlere de başvurulmuş tarım ürünleri piyasaları düzenlenmektedir. Genel olarak piyasa düzenleri, iç piyasaya yönelik uygulamalar ve üçüncü ülkelere karşı uygulamalar şeklinde özetlenebilir.

1) İç Piyasalara Yönelik Uygulamalar

İç piyasalara yönelik uygulamalar iki şekilde olmaktadır :

- **Fiyata Bağlı Uygulamalar** : Bu uygulamalar, Hedef ve Müdahale fiyatları ile sağlanmaktadır. **Hedef fiyat**, üreticilerin gelir düzeyini en makul seviyede tutacak tavan fiyatı saptayarak, tüketicilerin de aşırı fiyat artışlarından korunmasını sağlamak amacıyla oluşturulan fiyattır. **Müdahale fiyatı** ise fiyatların hedef fiyat altına düşmesi halinde üreticilere sağlanan en düşük garanti seviyesini ifade eden taban fiyattır.

- **Fiyata Bağlı Olmayan Uygulamalar** : Bu uygulamalar, gerek üreticileri gerekse de ilgili ürünlerin işleyicilerini desteklemek amacıyla yapılmaktadır. Bu desteklemelerin başlıcaları şunlardır :

- İşleyici yardımları
- Niteliği değiştirme primleri,
- Depolama yardımları,
- Tüketici yardımları.

2) Dış Piyasalara Yönelik Uygulamalar

Dış piyasalara (üçüncü ülkeler) yönelik uygulamalar ise iki şekilde olmaktadır :

- **İhracat iadeleri** : Birliğin genellikle dünya fiyatları üzerinde olan yüksek fiyatlı tarım ürünlerinde ihracatın teşvik edilmesi amacıyla dünya fiyatları ile müdahale fiyatları arasındaki fark **ihracat iadesi** olarak ihracatçılara ödenmektedir.

- **İthalat vergileri** : Üçüncü ülkelere yapılan ithalatta uygulanan vergilerdir. Bunun amacı, AB içi tarımsal ürün fiyatlarını ve piyasalarını düşük düzeydeki dünya fiyatlarına karşı korumaktır.

4. ORTAK TARIM POLİTİKASININ FİNANSMAN DÜZENİ

AB bütçesini harcamalarına baktığımız zaman ise en büyük payın tarım kesimine ayrıldığını görüyoruz. İlk kurulduğu yıllarda % 94'lere kadar çıkan bu oran günümüzde nispeten azalmasına rağmen hala % 45'ler civarındadır. Tarımsal Garanti ve Yön verme Fonu (EAGGF) AB'nin OTP (ortak tarım politikası) uygulamalarının desteklenmesinde temel finansman olup birlik bütçesinin önemli bir kısmına karşılık gelmektedir. Yıllar itibariyle AB Tarımsal Garanti ve Yön verme Bölümü harcamaları incelendiğinde, önemli düzeyde bir artış olduğu görülmektedir. Nitekim, toplam harcamaların 2005 yılında 1965 yılına göre yaklaşık 176 kat (% 17472) arttığı ve 50.4 milyar Euro'ya ulaştığı belirlenmiştir (Çizelge 1). Tarımsal harcamalarının en az %90'ını oluşturan Garanti Bölümü, Ortak Piyasa Düzenlemeleri çerçevesinde fiyat ve pazar mekanizmaları ile ilgili tüm zorunlu harcamaların karşılanmasında kullanılmaktadır. Harcamaların küçük dilimini oluşturan Yönlendirme Bölümü ise tarım sektöründe yapısal politikalara ilişkin önlemlerin tümü ve kırsal kalkınma tedbirlerinin bir kısmının finansmanında kullanılmaktadır.

Çizelge 1. AB'de Bütçe ve Tarımsal Harcamaların Gelişimi

Yıllar	Bütçe (Milyon Euro)	Tarımsal Harcamalar (Milyon Euro)	%
1965	766	287	37,47
1970	3385	3167	93,56
1975	5817	4404	75,71
1980	15857	11607	73,20
1985	27867	20413	73,25
1990	44063	28919	65,63
1995	75438	40272	53,38
2000	93792	41738	44,50
2001	97189	44530	45,82
2002	100672	46587	46,28
2003	102145	47378	46,38
2004	115434	49305	42,71
2005*	117526	50431	42,91

Kaynak : European Commission, Directorate-General for Agriculture, 2005.

5. OTP'NİN SONUÇLARI

Ortak Tarım Politikası'nın kuruluş aşamasında tarım ürünlerinde dışa bağımlı olan Avrupa Birliği, 1970'li yıllardan itibaren pek çok üründe verimlilik artışı ile kendi kendine yeter hale gelmiş ve buna bağlı olarak başlangıçta belirlediği hedeflere önemli ölçüde ulaşmıştır. Ortak Tarım Politikasının sonuçlarını şu şekilde belirtmek mümkündür;

- Verimlilik artışları,
- Üretim artışı,
- Üretici gelir artışı,

- Birçok üründe kendi kendine yeterli hale gelme ve üretim fazlasına ulaşma,
- Kişi başına tüketim artışı,
- Net İthalatçılıktan, dünyanın en büyük ihracatçılarından biri olma.

6. OTP UYGULAMALARININ ORTAYA ÇIKARDIĞI SORUNLAR VE REFORM ARAYIŞLARI

AB, uyguladığı Ortak Tarım Politikası ile amacına ulaşırken, bazı önemli sorunlarla karşılaşmıştır. Bu sorunlar;

- Üretim artış hızının tüketim artış hızını geçmesi,
- Birçok üründe üretim fazlalıklarının oluşması,
- Desteklemelerin büyük çiftçilere yaraması ve büyük işletmeler ile küçük işletmeler arasındaki gelir farkının açılması,
- Dünya tarım ürünleri ticaretinin tarım ürünleri ihracatçısı ülkeler aleyhine gelişmesi ve DTÖ kanalıyla yapılan baskı,
- Bütçe yükünün artması'dır.

İşte bu nedenle AB, çeşitli dönemlerde reform çalışmaları yapmıştır. Bu reform çalışmaları kronolojik olarak şu şekildedir:

- 1968-Mansholt planı
- 1973-Ortak sorumluluk vergisi
- 1980-Garanti eşiği
- 1984-Kota uygulaması
- 1988-Maksimum garanti edilmiş miktarlar
- 1992-Mac-Sharry reformu

Yukarıda belirtilen bu reform çalışmalarının ortak amaçları esas olarak,

- Üretim alanlarının daraltılarak veya boş bırakılarak üretimin azaltılması,
- Destekleme fiyatlarının düşürülmesi,
- Bütçe yükünün azaltılması,
- Çiftçilerin rekabet gücünün artırılması,
- Çevre uygulamaları'dır.

Yapılan bu reform çalışmaları neticesinde bazı sonuçlar elde edilmiştir. Bu sonuçlar;

- **Fiyat desteklerinden doğrudan ödemelere geçiş,**
- **Sığır eti ve tahıllar başta olmak üzere iç fiyatların düşmesi ve dünya fiyatlarına yaklaşması,**
- **Arz yönetim politikaları ve kırsal gelişme önlemlerinin uygulanması,**
- **Üretim fazlalıklarının azalması'dır.**

Ancak, son yapılan MacSharry Reformlarına rağmen, FEOGA'nın Birlik bütçesinin halen yarısını oluşturması, tarımın çevre üzerindeki olumsuz etkisi, BSE krizinin (deli dana hastalığı) ürün güvenliği ve tüketici hakları konularını gündeme getirmesi yeni bir tarım reformu düşüncesini doğurmuştur. Bu sebepler neticesinde Aralık 1995 Madrid Zirvesi'nde Konsey'in isteği üzerine Komisyon tarafından hazırlanan ve 21. yüzyılda AB'nin karşılaşacağı sorunları saptayarak, çözüm önerileri içeren Gündem

2000 metninde, MacSharry reformlarının devamı niteliğinde hazırlanan bir dizi reforma yer verilmiştir. **GÜNDEM 2000'de planlanan bu reformlar kapsamında;**

- Çevre korumanın OTP ile bütünleştirilmesi,
- Fiyat desteğinden kırsal kalkınma ve doğrudan ödemelere geçiş,
- Tarımsal üreticilere alternatif iş olanakları yaratılması,
- Ürün güvenliğinin sağlanması ve insan sağlığı,
- Kalite artışı,
- Rekabet gücünün artışı,

amaçlanmaktadır.

7. GÜNÜMÜZDE OTP UYGULAMALARI

AB, Ortak Tarım Politikası kapsamında, yukarıda da belirttiğimiz gibi birçok reform gerçekleştirmiştir. Birlik, en son reformu 2003 yılının Haziran ayında yapmıştır. Böyle bir reformun bir nedeni, AB'nin Dünya Ticaret Örgütü ile yapılan tarım müzakerelerinde durumunu güçlendirmek istemesidir. Bir diğer neden ise, AB'ne 2004 yılında katılan 10 yeni ülke ile bütçe yükünün daha da çoğalması ile gıda güvenliği ve kalitesi konusunda endişe ve beklentilerin artmasıdır. Bu reform paketinde yer alan hususlar aşağıda belirtilmiştir.

- **Tek ödeme planı** : AB çiftçileri için üretimden bağımsız, tek bir çiftlik ödemesinin getirilmesi.
- **Çapraz uyum** : Bu ödeme, çevre, gıda güvenliği, hayvan ve bitki sağlığı ile hayvan refahı standartlarının yanı sıra, bütün çiftlik arazilerinin iyi durumda muhafaza edilmesine koşuluna bağlanması.
- **Modülasyon** : Yeni kırsal kalkınma politikasını finanse etmek için, büyük çiftliklere yapılan doğrudan ödemelerde indirim.
- **Kırsal kalkınma politikaları,**
 - Kalite teşvikleri,
 - Çiftlik danışma sistemi,
 - Standartları karşılama,
 - Hayvan refahı,
- **OPD açısından yapılan düzenlemeler.**

8. TÜRKİYE'DE TARIMSAL YAPI VE MEVCUT DESTEKLEME POLİTİKALARI

GSMH'daki payı yıllar itibarıyla azalsa da, nüfusun gıda maddeleri gereksinimini karşılaması, tarıma dayalı sanayinin hammadde kaynağını oluşturması, belli bir kesime istihdam olanağı sağlaması, dışa bağımlılığın önlenmesi ve ödemeler dengesi üzerinde etkilerinin olması nedeniyle tarım, Türkiye ekonomisinde önemli bir sektör olma özelliğini devam ettirmektedir. Ancak, Türkiye'nin mevcut tarımsal yapısı, AB ile yapılacak olan tam üyelik müzakereleri için önemli bir sorun teşkil etmektedir. Nitekim Türkiye'de,

- Tarımsal nüfus fazla,
- Tarımsal ve kırsal altyapı sorunları hala devam ediyor,
- Toprak mülkiyet yapısı adaletsiz,

- İşletmeler küçük ve parçalı,
- Girdi kullanımı yetersiz, verimlilik düşük, üretim düşük ve maliyetler yüksek,
- Teknoloji kullanımı yetersiz,
- Rekabet gücü düşük,
- Örgütlenme oranı düşük,
- Pazarlama sorunları çözümlenmemiştir.

Bu sorunlar, Türkiye'nin AB'ne uyumunu güçleştirmektedir. Türkiye ile AB arasındaki tarımsal yapı farklılıklarını bazı rakamlardan kolayca anlamak mümkündür. Nitekim, ortalama işletme büyüklüğü Türkiye'de 6.1 ha, AB (15)'de 18.7 ha'dır (DİE, 2001; Eurostat, 2003). Yani, Türkiye ile AB arasındaki ortalama işletme büyüklüğü arasında en az üç kat fark vardır. Diğer yandan, yukarıda tarımda çalışan nüfusun Türkiye'de fazla olduğunu dile getirilmişti. Öyle ki, toplam istihdamda tarımın payı Türkiye'de % 32 iken, 25'li AB'de % 5'dir. Bir diğer farklılık da ekonomide tarımın ağırlığı bakımından ortaya çıkmaktadır. GSMH'da tarımın payı, Türkiye'de yaklaşık % 12'iken, AB'de %2'dir. Ayrıca, gerek toplam gerekse de tarımsal dış ticarete Türkiye'nin AB'ne bağlılığı oldukça fazladır. Türkiye, toplam tarımsal ürün ihracatının değer olarak yaklaşık % 23'ünü ve tarımsal ürün ithalatının da % 30.6'sını AB ülkeleri ile gerçekleştirmektedir.. Halbuki, Türkiye'nin AB'nin tarımsal ürün ihracatındaki payı % 1.7, ithalatındaki payı ise %3.3'tür (Eurostat, 2003).

Bundan başka, Türkiye ile AB arasında tarımsal verimlilik yönünden de çok önemli farklılıklar olduğu görülmektedir. Örneğin, buğday'da hektara verim Türkiye'de 2.1 ton iken, AB'de 6.7 ton'dur (DİE, 2002, Eurostat, 2002). Bu verimlilik, pamuk'ta sırasıyla 2.0 ve 3.1 ton şeklindedir. Hayvansal ürünler bakımından da önemli farklar söz konusudur. Örneğin, inek başına süt verimi Türkiye'de 1.9 ton, AB'de 6.2 ton; sığır başına karkas ağırlığı Türkiye'de 178 kg, AB'de 287 kg'dır.

Türkiye'de tarım sektörü, Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana farklı tarım politikası araçları ile desteklenmiştir. Destek programlarının genel amacı, nüfusun besin ihtiyacının karşılanması, üretimin kötü hava koşullarından daha az etkilenmesi, tarım gelirlerinin artırılması ile kendi kendine yeterliliğin ve kırsal kalkınmanın gerçekleştirilmesi şeklinde belirlenmiştir. Daha önce fiyat ve girdi desteğine ağırlık verilirken, mevcut durumda ise AB'nin OTP kapsamında yoğun olarak kullanılan Doğrudan Ödemeler ön plana çıkarılmıştır. Doğrudan ödemeler, 2000 yılında Dünya Bankası'nın yönlendirmesiyle ve IMF ile imzalanan stand-by anlaşması uyarınca uygulamaya konulan Tarımsal Reform Uygulama Projesi (ARİP) kapsamındadır. Bu projenin iki ana amacı vardır:

- Bütçe yükünü azaltmak,
- Tarım sektöründe büyümeyi sağlamak.

Söz konusu proje kapsamında ise

- Doğrudan gelir desteği,
- Alternatif ürün projesi
- Tarım Satış Kooperatif ve Birliklerinin mali ve idari yönden özerk kuruluşlar haline getirilmesi,
- Fark ödeme sistemi,
- Şeker pancarı ve hububat alımları,
- Kredi faizlerinde sübvansiyon (%25-%60),
- Hayvancılık destekleri,

yer almaktadır. Ancak, bu projenin de Türk tarımı için şimdiye kadar etkili bir sonuç vermediği görülmüştür. Örneğin, alternatif ürün projesi ile bitkisel yağ açığının kapatılmasında bir gelişme kaydedilememiştir. Bu nedenle, karar vericilerin yavaş yavaş başka bir alternatif arayış içerisinde olduğu belirlenmiştir. ARİP projesi ile geçtiğimiz 5 yıllık süre içinde Türk tarımına yapılan destek 6.3'den 2.6 milyar \$'a gerilemiştir (Çizelge 2). Bir diğer ifade ile bu destek miktarı yaklaşık % 59 azalmıştır.

Çizelge 2. Türkiye'de Tarım Kesimine Yapılan Destekler (Milyon Dolar (\$))

Yıllar	Destek Miktarı (Milyon \$)
1999	6.348
2000	3.645
2001	2.216
2002	1.671
2003	2.600

Kaynak. www.tarim.gov.tr

Türkiye'de tarımsal destek miktarının azalması ve süreklilik göstermeyen tarım politikaları sonucu birçok üründe ekiliş alanı ve üretim miktarı yönünden önemli gerilemeler görülmüştür. Örneğin pamuk'ta 2003/2004 Sezonunda 517 bin ton pamuk ithalatıyla Dünya'da 1. sıradayız. Fakat yıllar itibariyle pamuk ekiliş alanını incelediğimizde, ciddi bir ekiliş alanı azalması göze çarpmaktadır. Bunun nedeni de Girdi Fiyatı / Ürün Fiyatı paritesinde girdi fiyatının sürekli artmasıdır. Buna bağlı olarak pamuk üretimi de azalmaktadır. Aynı durumu birçok üründe görmek mümkündür.

9. SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye'nin AB'nin Ortak Tarım Politikası'na uyumu mevcut şartlarda oldukça zor görünmektedir. Nitekim, Türkiye'nin tarımsal yapısında yapılan reformlara rağmen istenilen gelişmelerin olmadığı ifade edilebilir. AB ile müzakereler için masaya oturacak olan Türkiye'nin tarım politikasında bir değişikliğe gitmesi artık elzemdir ve bu karar vericiler tarafından da kabul edilmektedir. Belirtilen kapsamda, AB'ne uyumun gerçekleşebilmesi için bazı öneriler sunulmuştur. Bu öneriler şu şekilde belirtilebilir;

Öncelikle kendi yapımıza uygun destekleme uygulamalarına gitmemiz gerekir. Bu düşünceden hareketle üretimle bağlantısı olmayan Doğrudan Gelir Desteği uygulaması üretimle bağlantılı hale getirilmelidir.

Uzun süre uygulanan girdi desteği uygulamalarına özellikle gübre ve mazotta olmak üzere yeniden başlanılmalıdır. Çünkü en önemli tarımsal sorunlarımızdan birisi maliyetlerin yüksekliği ve buna bağlı olarak rekabet olanağımızın düşüklüğüdür. Bunu girdi desteği ile önleyebiliriz.

Tarımın şu anda, GSMH'ya katkısı %12'dir. Ancak, Tarıma yapılan desteklerin milli gelire oranı % 0,7'dir. İşte OTP'ye yaklaşmak için bunu artırabiliriz... ve **bu oranı %2,5 yapabiliriz**. Bu yapıldığı takdirde, bir ölçüde de olsa, zaman içerisinde,

- ✓ Daha fazla teknoloji kullanan
- ✓ Nitelikli eleman istihdam edebilen,
- ✓ İç ve dış pazarların ihtiyaç duyduğu tarımsal ürünleri sürekli arz edebilen,
- ✓ Maliyetleri düşük ve daha rekabet edebilir işletmeler yaratılabilecektir.

Bu çerçevede,

- ✓ Tarım kesiminde tarıma dayalı sanayiye teşvik edebiliriz,
- ✓ Tarım-Tarıma Dayalı Sanayii entegrasyonu gerçekleştirilebilir ve ürünlerin daha yüksek değerle satışını sağlayarak bunu kalkınmaya dönüştürebiliriz.
- ✓ Maliyetlerin düşürülebilmesi için, özellikle pazarlama ve girdi teminine yönelik örgütlenme teşvik edilebilir.

Kaynaklar

Anonim, 2002, AB Tarım Politikası, “Avrupa’da Yenilenme, Türkiye’ye Etkisi”, Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, Ankara.

ATILGAN, G. Ş., 2004, Ortak Tarım Politikası 2003 Reformu, Tarım ve Mühendislik, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Yayın Organı, Sayı :69-70-71, s.36-40.

BAYRAÇ, N., Yenilmez, F., 2004, Türkiye Tarımının Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikasına Uyumu, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü.

BRANS, H., 2004, “European Union Agricultural Situation, EU 2004 Agricultural Budget”, USDA Foreign Agricultural Service, Global Agriculture Information Network Report, Brussels.

DİE, 2001, Genel Tarım Sayımı, Basılmamış Yayın (CD), ISBN 975-19-3620-9, Ankara.

DİE, 2003, Tarım İstatistikleri Özeti, Ankara.

European Commission (Eurostat and Directorate-General for Agriculture), FAO and UNSO, 2002. Key Agricultural Statistics.

European Commission, 2003, "Agriculture in the European Union - Statistical and Economic Information". http://europa.eu.int/comm/agriculture/agrista/archive_en.htm

European Commission, 2004, "Agriculture in the European Union - Statistical and Economic Information". http://europa.eu.int/comm/agriculture/agrista/archive_en.htm

European Commission, 2004, “General budget of the European Union for the financial year 2004”, Office for Official Publications of The European Communities, ISBN: 92-894-7043-7, Brussels, Luxembourg.

OLGUN, A., Işın, F., 1999, Tarım Politikaları ve Tarım Sektörü Açısından Avrupa Birliği ve Türkiye, E.Ü. Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Yardımcı Ders Kitabı, I. Basım, Bornova, İzmir.

T.C.Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, <http://www.dtm.gov.tr/ab/rakamlar/dticaret.htm>

BİTKİSEL ÜRÜNLER AÇISINDAN UYUM

AB'DE BİTKİSEL ÜRÜNLERDE UYGULANAN POLİTİKALAR VE TÜRKİYE'NİN UYUMU AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Prof. Dr. Canan ABAY

Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü

E-Posta: abay@ziraat.ege.edu.tr

1. GİRİŞ

Türk Tarım Politikası son yıllarda gerek dışsal gerekse içsel faktörlerin etkisiyle bir değişim süreci içindedir. Avrupa Birliği'ne (AB) tam üyelik sürecinde AB Ortak Tarım Politikasına (OTP) uyum ile ilgili konular da, Türk tarım politikasını yönlendirmede önemli bir rol oynamaktadır. Türk tarımının yapısı ve uygulanan politikalar ile ilgili konular, Avrupa Birliği ile yapılacak olan müzakerelerin en zor alanı olarak nitelendirilmektedir. Zorluk hem Türkiye tarımının mevcut durumu ve uygulanan politikaların farklılığından, hem de Avrupa Birliği'nin tarım politikalarında zaman içinde yaşanan sürekli değişim ve bu değişime ayak uydurabilmenin güçlüğünden kaynaklanmaktadır. AB müzakereleri ve AB tarım politikalarına uyum çalışmaları Türkiye'nin tarım sektöründe yıllardır yapmaya çalıştığı ancak başarılı olamadığı yapısal dönüşüm için bir itici güç olarak değerlendirilebilir.

Bu bildiri de; AB'de bitkisel üretime yönelik politikaların, Avrupa Birliği'ne uyum süreci kapsamında Türk tarımı açısından ele alınması amaçlanmıştır. Bu ana amaç çerçevesinde, Türk tarımında ve AB'de bitkisel üretimin çeşitli yönlerden karşılaştırılması, Haziran 2003 Reformu kapsamında AB'de bitkisel üretimde uygulanan politikalar ile Türkiye'de bitkisel üretime yönelik politikaların ortaya konması, AB'ne üyelik sürecinde bitkisel ürünlere yönelik çözüm önerileri üzerinde durulacaktır.

2. TÜRKİYE'DE VE AB'DE KARŞILAŞTIRMALI OLARAK BİTKİSEL ÜRETİM DURUMU

Türkiye'de geçmişten günümüze kadar tarımsal üretim değeri içinde bitkisel üretim ağırlığını korumaktadır. Çizelge 1'den izleneceği gibi, tarımsal üretim değeri içinde bitkisel ürünlerin payı %77,4'tür ve AB-15 ile karşılaştırıldığında bu oran oldukça yüksektir.

Çizelge 1: Türkiye, AB-15 ve Yeni Üye Ülkelerin Tarımsal Üretim Değeri (2002)

	Türkiye		AB-15		Yeni Üye 10 Ülke	
	Milyon €	%	Milyon €	%	Milyon €	%
Toplam	28940	100	280400	100	26085	100
AB-15 TÜD'ne oranı		10,3		100,0		9,3
Bitkisel Ürünler	22411	77,4	154310	55,0		
Tarla Ürünleri	10118	35,0				
Tahıllar	4969	17,2	35336	12,6	4765	18,3
Buğday	3396	11,7	17668	6,3	2207	8,5
Arpa	1042	3,6	7852	2,8	808	3,1
Baklagiller	929	3,2				
Endüstri Bitkileri	2280	7,9				
Tütün	380	1,3	1122	0,4	54	0,2
Şeker Pancarı	894	3,1	4768	1,7	700	2,7
Pamuk	973	3,4				
Yağlı Tohumlar	521	1,8	4487	1,6	835	3,2
Yumru Bitkiler	1418	4,9				
Patates	959	3,3	6170	2,2	1319	5,1
Sebze	5318	18,4	22716	8,1	1750	6,7
Meyve	6975	24,1	17668	6,3	1265	4,8
Hayvansal Ürünler	6529	22,6	126090	45,0		

Kaynak : DİE, Tarımsal Yapı (Üretim, Fiyat, Değer), 2003 , European Commission, 2003

Bununla birlikte son yıllarda AB'de tarımsal üretim değeri içinde bitkisel ürünlerin payında da önemli artışlar olmuş ve bu pay %55'e ulaşmıştır. Son yıllarda, AB tarımsal üretim değeri içinde bitkisel

üretim değerinin payı hayvansal üretime göre fazladır ve bu durumun nedeni olarak hayvansal ürün fazlalıklarına yönelik kota uygulamaları gibi politikalar gösterilebilir. Türkiye tarımsal üretim değeri, yeni 10 ülkenin toplam tarımsal üretim değerinden daha fazla olup, AB-15'in tarımsal üretim değerinin % 10'u kadardır. Bitkisel üretim değeri olarak ise, AB-15'in bitkisel üretim değerinin % 14,5'ini oluşturmaktadır.

Türkiye bitkisel üretim değeri içinde meyve ve sebzeler en fazla payı alırken (% 42,5) bu ürünleri tahıllar (%17,2) izlemektedir. AB-15'de ise bitkisel üretim değeri içinde en fazla payı tahıllar almaktadır.

Türkiye tarım alanı, AB-15 tarım alanının % 20'sine, AB-25 için tarım alanlarının %15,6 sına denk gelmektedir. Türkiye tarım alanının yarısından fazlasını (%51,6) tahıllar oluştururken, ekili alanların %35'inde buğday yetiştirilmektedir (Çizelge 2). 15 ve 25 üyeli AB'de de tahıl ekili alanlar sırasıyla %28,8 ve %31,8 oranlarıyla ağırlıklı durumdadır. Türkiye'nin AB'ne katılımı durumunda tarla bitkilerinde önemli üretici ülkelerden biri olacağı açıktır. Tahıl ekim alanları AB-25'in %25'ini oluşturmaktadır. Sebze ve meyve üretim alanları itibariyle de Türkiye'nin AB'ne karşı önemli bir üstünlüğe sahip olduğu görülmektedir.

Çizelge 2: Türkiye ve AB'de Tarım Alanının Ürünlere Göre Dağılımı

	Türkiye (2003)		AB-15 (2002)		AB-25 (2002)	
Toplam Tarımsal Alan	26013 bin ha		130097 bin ha		166265 bin ha	
Ürünler	Alan (bin ha)	%	Alan (bin ha)	%	Alan (bin ha)	%
Tahıllar	13414	51,6	37471	28,8	52848	31,8
Buğday	9100	35,0	21972	16,8	27366	16,5
Arpa	3400	13,0	10517	8,1	13318	8,0
Mısır	560	2,2	4413	3,4	6195	3,7
Baklagiller	1514	5,8	1696	1,3	1912	1,1
Endüstri Bitkileri	1299	5,0				
Pamuk	630	2,4	445	0,3	445	0,3
Şeker Pancarı	315	1,2	1901	1,5	2416	1,5
Yağlı Tohumlar	647	2,5	5481	4,2	7285	4,4
Yumru Bitkiler	292	1,1				
Patates	195	0,7	1244	1,0	2330	1,4
Sebze	818	3,1	342	0,3	404	0,3
Meyve + Bağ	2030	7,8	2173	1,6		
Zeytin	625	2,4	4494	3,5	4503	2,7

Kaynak: DİE, Tarımsal Yapı (Üretim, Fiyat, Değer), 2004, European Commission, 2003

Çizelge 3'te bazı bitkisel ürünlerin verimleri Türkiye ve AB için karşılaştırmalı olarak verilmiştir. Ancak bu karşılaştırmanın ekolojik durumu Türkiye'ye benzeyen ülkelerle yapılması daha anlamlı olacaktır. Bununla birlikte bitkisel ürünlerde rekabet gücü açısından bir fikir vermesi amacıyla bu karşılaştırma yapılmıştır. Pamuk hariç ele alınan ürünlerin hepsinde verim düzeyi AB'den düşüktür. Türkiye'de buğday veriminin AB'ye oranla oldukça düşük olmasının nedeni; buğdayın Türkiye'de AB'ye göre az yağış alan kuru alanlarda yetiştirilmesidir. Bunun yanı sıra, sertifikalı tohum kullanımının düşüklüğü de önemli bir etkidir. Türkiye'de ayçiçeği ve patates verimleri, bu ürünlerin AB'deki verimlerinin yaklaşık % 75'ine denk gelmekte olup, göreceli olarak buğdaya göre daha iyidir.

Türkiye'de bitkisel ürünlerin verim düşüklüğünde en önemli etken, bu ürünlerin üretildiği işletme yapılarındaki farklılıktır. Türkiye'de ortalama işletme büyüklüğü 6 hektar iken, AB-15'teki ortalama işletme büyüklüğü 19 hektardır. Türkiye'de işletmelerin %83'ü 10 hektardan daha küçük ve çok parçalıdır. Türkiye genelinde tarımsal işletmelerin %67'si hayvansal ve bitkisel üretimi bir arada yürütmektedir.

Çizelge 3: Türkiye ve AB’de Bazı Ürünlerin Verimleri 2001/2003 ort. (100kg/ha)

	Türkiye	AB-15	AB-25	Türkiye/AB-15
Buğday	20,4	64,2	56,6	31,8
Pamuk (kütü)	35,5	30,5		116,4
Arpa	22,4	44,9	41,8	49,9
Mısır	43,6	85,8	73,8	50,8
Ayçiçeği	12,1	16,3	16,7	74,2
Ş. Pancarı ton/ha	4,0	8,7		45,8
Patates	259,2	353,9	264,6	73,2

Kaynak: DİE, Tarımsal Yapı (Üretim, Fiyat, Değer), Çeşitli Yıllar
EU, Directorate-General for Agriculture, various years, Agriculture in the European Union Statistical and Economic Information, Brussels.

Bazı ürünlerin fiyatları Türkiye ve AB-15 ile karşılaştırmalı olarak Çizelge 4’de verilmiştir. Ele alınan ürünlerde 1995 yılında zeytinyağı dışında Türkiye’de üretici eline geçen fiyatlar AB-15’e göre daha düşük iken, 2003 yılı itibariyle Türkiye’de üretici eline geçen fiyatların AB-15’teki fiyatlardan daha yüksek olduğu görülmektedir. Ürünlerin geniş bir çeşitlilik göstermesi ve veri teminindeki güçlükler nedeniyle sebze ve meyve fiyatlarını belirli bir zaman diliminde karşılaştırmak mümkün olmamakla birlikte, 2000 yılı itibariyle elma, portakal ve limon fiyatlarının Türkiye’de, İspanya/Yunanistan fiyatları ortalamasına göre yüksek, (sırasıyla İspanya/Yunanistan ortalamasının %’si olarak 112, 125 ve 141), buna karşılık domates, hıyar ve üzümde düşük olduğu (sırasıyla İspanya/Yunanistan ortalamasının %’si olarak 34, 48, ve 72) belirtilmektedir (Grethe, 2003). Eğer fiyatlar bu düzeyde devam ederse, tam üyelik durumunda Türkiye’nin AB’ne özellikle tahıl ihracatının güç olacağı ancak bazı sebze ve meyveler için rekabet koşullarının olduğu anlaşılmaktadır.

Çizelge 4 : Türkiye ve AB’de Bazı Ürünlerde Üretici Eline Geçen Fiyatlar (€/ton)

Ürünler		1995	1997	1999	2000	2001	2002
Buğday	Türkiye	124	204	170	169	143	159
	AB-15	143	134	121	120	124	114
	<i>Türkiye/ AB %</i>	<i>87</i>	<i>152</i>	<i>141</i>	<i>141</i>	<i>115</i>	<i>140</i>
Mısır	Türkiye	113	166	146	157	127	148
	AB-15	161	135	135	15	133	127
	<i>Türkiye/ AB %</i>	<i>70</i>	<i>123</i>	<i>108</i>	<i>116</i>	<i>96</i>	<i>117</i>
Pamuk	Türkiye	572	572	579	792	680	615
	AB-15	834	836	631	784	637	765
	<i>Türkiye/ AB %</i>	<i>69</i>	<i>68</i>	<i>92</i>	<i>101</i>	<i>107</i>	<i>80</i>
Zeytinyağı	Türkiye	2936	3103	2854	3949	2798	3705
	AB-15	2463	2382	2054	1849	1756	2012
	<i>Türkiye/ AB %</i>	<i>119</i>	<i>130</i>	<i>139</i>	<i>214</i>	<i>159</i>	<i>184</i>

Kaynak : Grethe, H. (2003)

3. AB’DE BİTKİSEL ÜRÜNLERE YÖNELİK TARIM POLİTİKALARI

3.1. Ortak Piyasa Düzenleri

AB’de tarım ürünlerinin tümünün aynı üretim ve pazarlama şartlarına tabi olmaması nedeniyle birden fazla piyasa düzeni oluşturulmuştur. Ortak piyasa düzenleri, ayrı ayrı her ürün için, o ürünün üretim ve pazarlama koşulları dikkate alınarak belirlenen düzenlemelerdir. Bu sistemin sürdürülebilmesi için iç piyasada destek, dış pazarlara karşı da koruma mekanizmaları belirlenmektedir. Ortak piyasa düzenleri yapılırken malların serbest dolaşımı ve rekabetinin güvence altına alınmasına özen gösterilmektedir. Günümüzde Ortak Piyasa düzeni uygulanan bitkisel ürünler; tahıllar, pirinç, nişastalık patates, zeytinyağı, şeker, proteinli bitkiler, yağlı tohumlar, keten-kenevir, şerbetçiotu, kurutulmuş yem, yaş meyve sebze, işlenmiş sebze-meyve, tekstil ürünleri (pamuk), şarap ve tütün’dür.

Üretim düzeyleri, istihdam oranı ve AB bütçesi içindeki payları incelendiğinde en önemli bitkisel ürünler kapsamında OPD’ni tahıllar ve pirincin oluşturduğu görülmektedir (European Commission, 2004b).

Ortak Tarım Politikasının tabi olduğu ilkeler çerçevesinde her bir ürün için ortak fiyatların belirlenmesinden sonra oluşturulan OPD’ni üç başlık altında incelemek mümkündür.

İç Piyasada Uygulanan Düzenler: Ortak piyasa düzenlerine dahil olan ürünlerin yaklaşık %70’i bu kategoride yer almaktadır. Ürün türüne göre farklılık gösteren bu sistemde ürün fiyatlarının belirli bir seviyenin altına inmesi, topluluğun müdahale kurumları tarafından yapılan müdahale alımları ile engellenmektedir. Düşük fiyatlı yabancı ürünlere karşı ise ithalat vergisi uygulanmaktadır.

Dış Rekabete Karşı Koruma Düzenleri : Bu mekanizma ile ürünlerin %20’sini kapsayan düşük fiyatlı yabancı ürünlere karşı gümrük vergileri ve fiyatların belirli bir düzeyin altına düşmesi durumunda da ek vergiler tahsil edilmektedir.

Ürünlere Doğrudan Destek Sağlayan Düzenler : Bu düzenler DTÖ tarafından belirlenen hükümler uyarınca, dış koruma mekanizması uygulanması mümkün olmayan ürünleri kapsamaktadır. Ayrıca toplam tarımsal üretimin %1’ini oluşturan ancak, üretimi uzmanlık gerektiren ve bazı bölgelerin tek geçim kaynağını oluşturan ürünler için, üreticilere yapılan yardımlar da bu başlık altında değerlendirilmektedir.

3.2. Pazar ve Fiyat Mekanizmaları

Tarım ürünlerinin fiyatlarının belirli bir seviyenin altına düşmemesi ve üreticilerin gelir düzeyinin azalmaması amacıyla, 1962 yılından bu yana bu ürünler için her yıl ortak fiyatlar belirlenmektedir. Bu ortak fiyat uygulaması, Birlik tarafından ithal edilen düşük fiyatlı ürünlerden kaynaklanan rekabeti engellemek, AB menşeli ürünlerin dış piyasaya açılmasını kolaylaştırmak ve AB’nin Ortak Pazar Düzenini olumsuz yönde etkileyecek farklı fiyatlara yer vermemek gibi amaçlara hizmet etmektedir. OTP’nin pazar ve fiyat mekanizmasının temelinde de; sözü edilen ortak fiyatların düşmesi durumunda, pazara müdahale edilmesi ve aradaki farkın destekler yoluyla birlik bütçesinden karşılanması bulunmaktadır. Ocak 2002 tarihinden itibaren ortak para birimine geçiş OTP çerçevesinde ortak fiyatın uygulanmasını kolaylaştırmıştır.

OTP, karar organları, ortak piyasa düzenlemeleri, bu düzenlemeleri gerçekleştirmede katkı sağlayan pazar ve fiyat mekanizmaları, piyasa düzenlemesini yönlendirmede yararlanılan çeşitli finansman kaynakları ile bazı yapısal fonlardan oluşmaktadır. Bunlardan piyasa düzenlemeleri ile pazar ve fiyat politikaları birbirini tamamlayan yapılardır. Temelde piyasa düzenlemeleri; iç piyasa düzenlemeleri, dış rekabete karşı koruyucu bir takım düzenlemeler ile çeşitli doğrudan yardım ve ödeme düzenlemelerinden oluşmaktadır. Fiyatlar piyasa düzenlemesinde başlıca araçlar olarak kullanılmakta olup bunlar; hedef fiyat, müdahale fiyatı, geri çekme fiyatı ve satın alma fiyatlarından oluşan iç piyasa fiyatları ile eşik fiyat ve ihracat iade primi gibi dış piyasa fiyat düzenlemelerinden oluşmaktadır. Pazar ve fiyat düzenlemeleri kapsamında ayrıca ürünlere göre değişmekle birlikte üretim desteği, işleme desteği, tüketim desteği ve depolama desteğinden oluşan doğrudan ödemeler de uygulanmaktadır (Cansevdi ve Verhoeven 2001).

3.3. 2003 Haziran Reformu ile OTP’da Meydana Gelen Değişiklikler

26 Haziran 2003 tarihinde bir araya gelen Avrupa Birliği’ne üye ülkelerin tarım bakanları, Topluluk tarım sektörünün finansmanına ilişkin değişiklikler getiren reform paketini, varılan uzlaşma sonucunda kabul etmiştir. OTP reformu ile temelde, Avrupa tarım ürünlerinin piyasa odaklı olması ve rekabet gücünün artırılması, OTP’nin basitleştirilmesine katkıda bulunulması, OTP harcamalarının makul düzeyde tutulması genişleme sürecinin kolaylaştırılması hedeflenmektedir. Ayrıca, AB tarafında OTP kapsamında verilmekte olan desteklerin önemli bir bölümünün, DTÖ’nün izin verdiği ancak tartışmalara yol açan, alan yada hayvan başına ödemeler gibi üretim ile kısmen ilişkilendirilmiş yardımların bulunduğu “mavi kutudan” ticareti bozucu etkisi olmayan yada ticarete en az ölçüde olumsuz etkisi olan yardımların yer aldığı “yeşil kutuya” kaydırılması ve DTÖ müzakerelerinde AB’nin pozisyonunun güçlendirilmesi de önemli bir hedef olarak ortaya çıkmaktadır. Bunların

yanında, Avrupalı çiftçilerin gelirlerine istikrar garantisi sağlanarak, üretim tercihlerini kendilerinin yapabilmesine imkan verilmesi, çiftçiler desteklenirken tüketiciler ve vergi mükelleflerinin de gözetilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca çevreye zarar veren faktörlerin ortadan kaldırılması, kırsal kalkınmanın desteklenmesi ve sürdürülebilir tarım uygulamalarının daha fazla teşvik edilmesi beklenen diğer faydalardır. 2003 Haziran OTP Reformunun ana unsurları aşağıda verilmiştir.

Tek Ödeme Planı (Single Payment Scheme), AB'deki çiftçilerin yararlanmakta olduğu doğrudan ödemelerin bir çoğunun yerini almakta ve bu mekanizma ile çiftçilere verilen destek ile üretim arasındaki ilişki ortadan kaldırılmaktadır. Bu uygulama ile tarımsal üretimin daha piyasa odaklı bir işleyişe yönelmesi hedeflenmektedir.

Yeni Tek Ödeme Planı, 1 Ocak 2005 tarihinden itibaren geçerli olmasına rağmen, 1 Ocak 2007 tarihine kadar iyi nedenlere dayanmak koşuluyla üye ülkelerce uygulaması ertelenebilecektir. Eski üyelere, Avusturya, Belçika, Danimarka, Almanya, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Portekiz, İsveç, ve İngiltere 2005 yılında uygulamaya geçerken, Finlandiya, Fransa, Yunanistan, Hollanda ve İspanya 2006 yılında geçecektir. Yeni üyelere Malta ve Slovenya 2007 yılında, Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Polonya ve Slovakya 2009 yılında tek ödeme planını uygulamaya geçireceklerdir.

Her ne kadar tek ödeme planı ile “de-coupling” genel ilke olarak benimsenmiş ise de üye devletler, özellikle piyasalarda istikrarın bozulduğu yada yeni ödeme planı nedeniyle üretimin sona ermesi riskinin ortaya çıktığı durumlarda, çiftçilerine verdikleri doğrudan ödemelerin belirli bir kısmını üretim ile ilişkilendirebileceklerdir. Bu durum; tohumlar için yapılan doğrudan ödemeler ve ekilebilir alan ödemelerinin en fazla % 25'i (diğer tarla bitkilerinde verilen doğrudan yardımları üretim ile ilişkilendirilmemesi durumunda, durum buğdayı için yaptıkları ödemelerin en fazla % 40'ını) için geçerlidir. Ayrıca, üye devletler veya bölgeler yapılan doğrudan ödemelerin % 10'luk bir bölümünü, ödemeler ile üretim ilişkisinin koparılmasının yaratabileceği olası olumsuz etkileri gidermek, pazarlama olanaklarını arttırmak yada organik tarım gibi belirli tarım biçimini özendirmek amacıyla üretimle bağlantılı tutabileceklerdir..

Üreticilere tek ödeme (single payment) yapılırken 2000-2002 döneminde yapılan yardım miktarı referans alınacaktır.

Çapraz Uyum 2003 Reformunun önemli bileşenlerinden bir diğeri de, “çapraz uyum”dur . Tek ödeme uygulaması, çevre gıda güvenliği, hayvan refahı, iş sağlığı ve güvencesi standartlarına uyulması ve tarım arazilerini iyi tarım ve çevre şartları içinde muhafaza etme gibi kriterlere bağlı olacaktır. Çapraz uyum ilkesi çerçevesinde, çevre koruma, gıda güvenliği, hayvan sağlığı ve refahı ile ilgili olarak seçilen 18 adet yasal gerekliliğe uyulmaması halinde çiftçilere verilen doğrudan ödemelerde kesintiye gidilmesi öngörülmektedir. Arazi kaybının ve buna bağlı olarak oluşabilecek çevre sorunlarının önüne geçilebilmesi amacıyla, tüm tarımsal ürünlerin iyi tarımsal ve çevresel şartlarda tutulması da yine çapraz uyum ilkesi altında değerlendirilmektedir. Üye Devletler her yıl standartların karşılanıp karşılanmadığını denetlemek amacıyla belirli sayıda tarımsal işletmede sistematik denetimler gerçekleştirecektir. Bu çerçevede, 5 yıl boyunca yükümlülük altına girecek olan bitkisel ürün üreticilerine, yıllık 1500 Euro, hayvan yetiştiricilerine ise yıllık 500 Euro yardım yapılması öngörülmektedir.

Çiftçilerin çapraz uyum yükümlülüklerini yerine getirebilmelerine yardım etmek amacıyla son OTP reformları kapsamında bir çiftlik danışma sistemi öngörülmektedir. Bu sistem ile çiftçilere geri bildirim yoluyla standartların ve “iyi uygulamaların” üretim sürecinde nasıl kullanılacağı konusunda tavsiyelerde bulunulması amaçlanmaktadır. 2006 yılına kadar Üye Devletler için gönüllülük esasına dayalı olan bu sistem, 2007'den itibaren Üye Devletlerce sunulması zorunlu bir hizmet niteliği kazanacaktır.

Modülasyon, büyük işletmelere yapılan doğrudan ödemelerin, kırsal kalkınmaya ek fon yaratılması amacıyla azaltılmasıdır. Bu çerçevede kırsal kalkınmaya aktarılmak üzere, yıllık 1.2 milyon Euro tutarında bir kaynak yaratılması öngörülmektedir. Yeni üye ülkeler, ülkelerindeki üreticilere yapılan doğrudan ödeme miktarı diğer ülkelerin seviyesine ulaşmaya kadar, bu uygulamanın dışında tutulacaklardır. Ayrıca çevre dışı bölgeler de bu uygulamanın dışında tutulacaktır.

Geliştirilmiş kırsal kalkınma politikası, ürün standartları ve hayvan refahı ile ilgili politikalar için daha fazla pay ayrılması benimsenmiştir. Çiftçilere, 2005 yılından itibaren, Topluluk üretim standartlarını uygulamaları için yardım edilmesine ilişkin yeni önlemler ve artırılmış mali imkanlar sağlanacak ve güçlendirilmiş bir kırsal kalkınma politikası oluşturulacaktır. Bu çerçevede üretici başına katkı 1000 Euro'yu geçmeyecektir.

Bütçe disiplini, 2007 yılından başlamak üzere 2013 yılına kadar olan dönemde, tarımsal bütçeye uyulmasını garanti edecek bir mali disiplin mekanizması oluşturulacaktır .

Farklı ürün ve ürün grupları için uygulanmakta olan piyasa, fiyat ve destek politikalarında getirilen yenilikler aşağıda özetlenmektedir:

3.3.1 Ekilebilir Arazi Ödeme Sistemi

Tarla bitkilerine yönelik olarak ilk kez 1992 yılında yürürlüğe konulan Ekilebilir Alan Ödemeleri Planı kapsamında, alan ödemelerinden yararlanmak için başvuran üreticilerin sahip oldukları toprağın bir bölümünü üretim dışı bırakma (set-aside) zorunluluğu bulunmaktaydı. Temel zorunlu üretim dışı bırakma oranı, 2000/2001 pazarlama yılından 2006/2007 pazarlama yılına kadar olan süre için % 10 olarak belirlenmiştir. Bununla birlikte söz konusu plan kapsamında üreticiler, kendi tarımsal işletme ihtiyacına yönelik olarak, baklagiller gibi bazı ürünleri yetiştirebilmektedirler. Çiftçiler, üretim dışı bıraktıkları alan karşılığında AB'den bölgelere göre değişen oranlarda alan ödemesi almaktadırlar. 2003 Reformu ile üretim dışı bırakma uygulaması korunmakta olup çiftçinin basitleştirilmiş ödemelere ilişkin referans dönemi içinde zorunlu olarak üretim dışı bıraktığı alan miktarının esas alınması kararlaştırılmıştır. Bu alan yine aynı ödeme sistemine tabi olmakla birlikte, destekler, söz konusu alanın üretim dışı bırakılması koşuluna bağlı olarak verilecektir.

Ekilen alan ödemeleri sisteminden; hububatlar (durum buğdayı, diğer buğdaylar, çavdar, arpa, yulaf, mısır, sorgum esmer buğday, akdarı, kuş yemi ve tatlı mısır) yağlı tohumlar (ayçiçeği, soya tohumu), proteinli bitkiler (bezelye, barbunya, tatlı bakla), keten (keten tohumu, liflik keten) ve liflik kenevir ürünleri yararlanabilmektedir. Baz alan olarak adlandırılan ödemelerin sağlandığı toplam alan tüm AB için 53593110 hektar ile sınırlandırılmıştır. Baz alan, üye ülkeler arasında paylaştırılmaktadır. Alan ödemeleri, ton başına belirlenen temel meblağ ile söz konusu bölgedeki ortalama verim çarpılmak suretiyle hesaplanmaktadır.

3.3.2 Hububat

Hububat ile ilgili olarak, müdahale fiyatı ve doğrudan ödeme düzeyinin korunması, ancak bu ödemeler için aylık bazda uygulanan artışların % 50 oranında azaltılması yoluna gidilmiştir. Buna göre, aylık artışlar son OTP reformu ile birlikte, 0,93 €/ton'dan 0,465 €/ton düzeyine indirilmiştir Hububat için ödenen temel doğrudan yardım tutarı 63 €/ton, müdahale fiyatı ise 101,31 €/ton olarak korunmuştur. Hububat için belirtilen bu düzenlemeler; yumuşak ve sert buğday, arpa, mısır, çavdar, sorgum ve yulafı kapsamaktadır. Pazarlama yılı 1 Temmuz da başlar, bir sonraki yıl 30 Ağustosta sona erir.

Çavdar, müdahale sistemi dışında bırakılmıştır.

Durum Buğdayı

AB'nin "geleneksel" olarak tanımlanan bölgelerinde ödenen durum buğdayı yardımının 3 yıl içerisinde 344,50 €/ha'dan 285 €/ha'a düşürülmesi ve 2005 yılından itibaren bu ödemelerin üretim ile bağının kesilmesi öngörülmektedir. Buna karşılık üye ülkeler yardımın % 40'ını üretimle bağlantılı tutabilirler.

İyi durumdaki bölgelerde hektar başına 138,90 € olarak verilmekte olan yardım ise 3 yıllık dönemin sonunda tamamen sona erdirilecektir. Buna ek olarak, sadece "geleneksel" durum buğdayı alanlarında verilmek üzere hektar başına 40 €'luk bir kalite primi oluşturulmuştur (Çizelge 5).

Maksimum garanti alanı Yunanistan, İspanya, Fransa, İtalya, Avusturya ve Portekiz için sırasıyla 617, 594, 298, 1646, 7 ve 118 bin hektar olarak tahsis edilmiştir. Eğer bu limit aşılsa, yardım miktarı oransal olarak azaltılır.

Çizelge 5: Reform Kapsamında Durum Buğdaya Yönelik Politikalar

	2003	2004	2005	2006'dan sonra
Telafi Edici Ödemeler				
Geleneksel Alanlarda (€/ha)	344.5	313	291	285
Diğer Alanlarda (€/ha)	139.5	93	46	0
Kaliteye bağlı ödemeler (€/ha)	0	40	40	40

Kaynak : http://europa.eu.int/comm/agriculture/capreform/index_en.htm.

3.3.3. Proteinli Ürünler

Proteinli ürünler için verilmekte olan yardımlar üretim ile ilişkilendirilmeye devam edecektir. Bezelye ve fasulye için ton başına verilmekte olan yardım, AB genelinde, 1,4 milyon maksimum garanti alanı ile sınırlı olmak koşuluyla, hektara 55,57 €'luk alan esaslı bir yardıma dönüştürülecektir (Çizelge 6). Mercimek, nohut ve burçak için yardım miktarı 181 €/ha olup, Komisyonun belirleyeceği alan miktarı ile sınırlandırılmıştır.

Çizelge 6: Reform Kapsamında Proteinli Ürünlere Yönelik Politikalar

	2003	2004	2005	2006'dan sonra
Telafi Edici Ödemeler (Euro/ton)	9.5	0	0	0
Telafi Edici Ödemeler (Euro/ha)	0	55.57	55.57	55.57
Maksimum Garanti Alan (milyon ha)	-	1.4	1.4	1.4

Kaynak : http://europa.eu.int/comm/agriculture/capreform/index_en.htm.

3.3.4. Çeltik

Reform öncesi ton başına 298,35 € olan çeltik müdahale fiyatında 2003 OTP reformu kapsamında % 50'lik bir kesintiye gidilerek, müdahale fiyatı 150 €/ton olarak belirlenmiş, ayrıca ton başına 2 € olan aylık artışlara son verilmiştir. Bunun yanı sıra, yıllık müdahale alımı 75 bin ton ile sınırlandırılmıştır. Çeltik üreticilerine verilmekte olan yardımlar ton başına 52,65 €'dan 177 €'ya yükseltilmiştir (Çizelge 7). Bu miktarın 102 Euro'luk bölümünün Tek Ödeme Planı çerçevesinde ödenmesi kararlaştırılmıştır. Geleneksel üretim bölgelerinde üretimi sürdürmek amacıyla çeltik üreticilerine ilave yardım yapılabilecektir. İlave yardım, her bir üye ülkedeki maksimum garanti alanında üretilen çeltik verimi temel alınarak hesaplanacaktır. Alan, üye ülkenin kısmi uygulamayı tercih edip etmediğine göre farklı olabilir.

Çizelge 7: Reform Kapsamında Pirince Yönelik Politikalar

	2003	2004	2005	2006'dan sonra
Ödemeler (€/ton)	52,65	177	177	177

Kaynak : http://europa.eu.int/comm/agriculture/capreform/index_en.htm.

3.3.5. Sert Kabuklu Meyveler

Fındık, ceviz, badem ve antepfıstığı geleneksel üretim alanlarını korumak için üreticilere hektara 120.75 € prim desteği verilecektir. Tüm AB için garanti alanı 80 bin hektar olarak belirlenmiştir. Bu yardım, eğer üretici minimum ağaç yoğunluğuna ve bahçe büyüklüğüne uyum sağlarsa ödenmektedir. Aynı zamanda, üye ülkeler hektara yıllık 120.75 € sınırını aşmamak koşuluyla kendi kaynaklarından ilave devlet yardımı yapabilir (Çizelge 8).

Çizelge 8: Reform Kapsamında Sert Kabuklu Meyvelere Yönelik Politikalar

	2003	2004	2005	2006'dan sonra
AB Ödemeleri (€/ha)	0	120.75	120.75	120.75
Maksimum Ulusal Ödeme (€/ha)		120.75	120.75	120.75
Maksimum Garanti Alan (milyon ha)	-	0.8	0.8	0.8

Kaynak : http://europa.eu.int/comm/agriculture/capreform/index_en.htm.

3.3.6. Enerji Bitkileri

Enerji bitkileri, biyolojik yakıtlar ile biyokütle kaynaklı elektrik ve termal enerjinin üretilmesinde kullanılan bitkilerdir. Enerji ürünlerine yönelik olarak yeni getirilen hektar başına 45 Euro'luk yardımın 1,5 milyon hektarlık bir "Garanti Edilen Azami Alan" için verilmesi uygun görülmüştür (Çizelge 9). Toplam üretim miktarının bu alanı aşması durumunda ise yardımın azaltılması öngörülmektedir. Ancak üretici, sözkonusu yardıma bu ürünleri işleyen endüstri ile sözleşmeli üretim yaptığında hak kazanmaktadır. Eğer üretici kendi işletmesinde bu ürünleri bioenerji amaçlı işliyor ve kullanıyorsa sözleşmeli üretim koşulu aranmamaktadır.

Çizelge 9: Reform Kapsamında Enerji Bitkilerine Yönelik Politikalar

	2003	2004	2005	2006'dan sonra
Telafi Edici Ödemeler (€/ha)	0	45	45	45
Maksimum Garanti Alan (milyon ha)		1.5	1.5	1.5

Kaynak : http://europa.eu.int/comm/agriculture/capreform/index_en.htm.

3.3.7. Nişasta Amaçlı Patates

Patates nişastasını üreticilerine halen ödenmekte olan yardımın (110,54 €/ton) %40 'lık bölümünü yeni Tek Ödeme Planı kapsamına alınmıştır. Geleneksel alanlardaki nişasta üretimini korumak amacıyla kalan miktar için (%60) üretime bağlı olarak ödemeye devam edilecektir. Bu yardım tutarı prim desteği olarak (66,32 €/ton), 2005/2006 pazarlama yılından itibaren nişasta üretimi amaçlı patates yetiştiren üreticilere, sözleşmeli üretim (üretici ile sanayi arasında) koşuluyla verilecektir.

Gıda üreticilerine nişasta üretimi için ton başına 178,31 € olarak verilen nişasta minimum fiyatı korunmaktadır. Nişastalık patates üretimine uygulanan kota devam etmekte olup, AB-15 için 1762148 ton olan kota miktarı nişastalık patates üreticisi yeni üye ülkeler için (Çek Cumhuriyeti, Estonya Letonya, Litvanya, Polonya ve Slovakya) 186613 tondur (AB-25 için toplam miktar 1948761 ton).

3.3.8 Kuru Yem

Kuru yem için verilmekte olan mevcut yardımlar üreticiler ve yem işleme sanayine yaklaşık olarak yarı yarıya paylaşılacaktır. Üreticilere ödenecek yardım tek ödeme sistemine dönüştürülecektir.

İşleme yardımı olarak verilen prim miktarı 33 €/ton olarak güneşte kurutulanlar ve dehidrasyon yöntemiyle kurutulanlar arasındaki fark kaldırılarak 2005/2006 üretim döneminden itibaren sabitlenmiştir (Çizelge 10). Yemdeki nem oranının %11 ile %14 arasında olması ve kuru maddedeki ham protein oranının da %15 veya 45 (ürüne göre) olması koşuluyla bu yardım yapılır. Güneşte kurutulmuş veya dehidrasyon yöntemiyle kurutulmuş yemin, maksimum garanti miktarı 4855900 ton ile sınırlandırılmıştır. Bu miktar da 15 ülkeye paylaştırılmıştır. Diğer yeni üye ülkeler için maksimum garanti miktarı 104823 ton olarak belirlenmiştir. Pazarlama yılı 1 Nisan tarihinde başlar ve 31 Mart tarihinde biter. Prim destekleri tek ödeme sistemi (doğrudan gelir desteği) ödemesine ilave olarak yapılır.

Komisyon 30 Eylül 2008 tarihinden önce, kuru yem üretiminin çevreye etkisini de göz önüne alarak bu sektörde yürürlükte olan ortak piyasa düzenini değerlendireceği bir rapor sunacaktır.

Çizelge 10: Reform Kapsamında Kuru Yeme Yönelik Politikalar

	2003	2004	2005	2006'dan sonra
Dehidrasyon Yöntemiyle kurutulanlar için Ödemeler (€/ton)	68.83	33	33	33
Güneşte kurutulanlar için Ödemeler (€/ton)	38.64	33	33	33
İşleyiciye verilen ödemeler	0	33	33	33

Kaynak : http://europa.eu.int/comm/agriculture/capreform/index_en.htm.

3.3.9. Kurutma Yardımı

Bu kapsamda, hububat, yağlı tohumlar, keten, keten tohumu ve lif için yetiştirilen kenevir için verilmekte olan ek ödemeler ton başına 19 Euro'dan 24 Euro'ya yükseltilmiştir.

3.3.10. Tohum

2003 OTP reformu, hemen hemen tüm türlerin tohumları için yapılan yardımların tek ödeme sistemine kaydırılmasını sağlamaktadır. Bununla birlikte üye ülkeler bazı türlerin tohumları için yapılan yardımları üretimle bağlantılı olarak verebileceklerdir.

3.4. 2003 OTP Reformu: 2. Aşama

AB tarafından Haziran 2003'te benimsenen OTP reformlarına ilk etapta dahil edilmeyen, çoğunlukla Akdeniz menşeli ürünler olan tütün, pamuk, zeytinyağı ve şerbetçi otu piyasalarına ilişkin olarak Komisyon tarafından aynı yılın Eylül ayında ortaya konulan değişiklik önerileri, 22 Nisan 2004 tarihinde Bakanlar Konseyi tarafından kabul edilmiştir. Haziran 2003 reformlarında olduğu gibi amaçları AB ürünlerinin rekabet gücünün artırılması, piyasa ve kalite odaklı üretimin özendirilmesi, çevre korumanın sağlanması, ticareti bozucu etkilerin azaltılması ve çiftçi gelirlerinin daha istikrarlı hale getirilmesi olarak açıklanan reformlar ile söz konusu dört sektörde halen üretime bağlı olarak verilmekte olan doğrudan ödemelerin önemli bir kısmının, üretimle ilişkilendirilmeyen "Tek Ödeme Planı" kapsamına alınması öngörülmektedir.

3.4.1. Tütün

1992 yılında T-OPD reformu ile müdahale fiyatı ve dışsatım desteği terkedilmiştir. Bunun yerine üretim kotası uygulaması başlamış ve üreticiler prim ödemesi ile desteklenmiştir. Prim kaliteye göre farklılaştırılmış ve kota tütün çeşitlerine göre ayarlanmıştır. Bunlara ilave olarak, tütün OPD kota geri alım programı ve tütün fonu aracılığıyla üreticileri alternatif ürünlere yönlendirilmiştir.

OTP reformu ile tütün sektöründe verilmekte olan doğrudan ödemelerin üretim ile bağının kopartılması sürecinin 2006 yılında başlayacak 4 yıllık bir geçiş dönemi içerisinde gerçekleştirilmesi kararlaştırılmıştır. Bu geçiş döneminde tütün primlerinin en az % 40'lık bölümünün üretimden bağımsız nitelikli Tek Ödeme Planı kapsamına alınması esastır. Üye devletler, oranlar değişmekle birlikte diğer bir çok üründe olduğu gibi, ödemelerin % 60'ını üretim ile ilişkilendirmeye devam edebileceklerdir. Bu şekilde ilişkilendirilen doğrudan ödemeler, Hedef 1 bölgelerindeki tütün üreticileri yada belirli kalitedeki tütün tiplerini üreten çiftçiler için ayrılabilir. Yeni sistemde 3.5 tondan az üretimi olan çiftçiler aldıkları desteğin tamamını, 3.5-10 ton arası üretim yapanlar %80'ini ve 10 tonun üzerinde üretim yapanlar %33,3'ünü Tek Ödeme Sistemi kapsamında doğrudan gelir desteği olarak alacaklardır. 4 yıllık geçiş döneminin 2010'da sona ermesinin ardından tütün yardımlarının üretimden tamamen bağımsız hale gelmesi benimsenmiştir. 2010 yılından itibaren 968 milyon € prim desteğinin %50'si Tek Ödeme Planına aktarılırken diğer yarısı kırsal kalkınma politikası kapsamında kullanılacaktır.

3.4.2. Zeytinyağı

Zeytinyağı sektörüne yönelik getirilen değişiklikler kapsamında 2002-2003 referans döneminde üretim ile ilişkilendirilmiş ödemelerin ortalamasının asgari % 60'ı, 30 dekadardan büyük olan tarımsal işletmeler için yeni Tek Ödeme Planı haklarına dönüştürülmektedir. Her zeytin yetiştiricisine düşen tutarın hesaplanmasında 1999-2003 arasındaki 4 pazarlama yılı esas alınacaktır. Ödemelerin geriye kalan %40'lık bölümü ise "Zeytinlik Yardımı" adı altında üreticilere verilecektir. Bu yardım (prim ödemesi) hektar veya ağaç başına verilebilir. Üye devletler ayrıca bu yardımların azami % 10'luk bölümünü kalite önlemlerine yönelik olarak kullanabileceklerdir. 30 dekadardan küçük işletmeler için ise ödemelerin üretim ile bağının 2006 yılından başlayarak tamamen kopartılması kararlaştırılmıştır.

Piyasalardaki olası sıkıntıların önüne geçilmesi amacıyla tek ödeme planı 1 Mayıs 1998 tarihinden önce mevcut olan zeytin yetiştirme alanları ve Komisyon tarafından onaylanan programlar dahilinde gerçekleştirilen yeni ekimler ile sınırlı tutulacaktır. Zeytinyağı sektöründeki mevcut ödeme rejiminin 2004/2005 pazarlama yılında yürürlükte olmaya devam etmesi benimsenmiştir.

Maksimum garanti miktarı zeytinyağı üreticisi eski üyelere; İtalya için 540 bin ton, Yunanistan için 415 bin ton, İspanya için 760 bin ton olmak üzere toplam 1777 bin tondur. Yeni üye ülkelerden zeytin üreticisi ülkeler (Kıbrıs, Slovenya ve Malta) için tahsis edilen maksimum garanti miktarı ise 6 bin tondur.

3.4.3. Pamuk

2004 yılında yapılan değişiklikle pamuk kısmi olarak tek ödeme sistemine dahil edilmiştir. Pamuk için yapılmakta olan ödemelerin (770 milyon €), % 65'inin üretim ile ilişkilendirilmeksizin gelir yardımı olarak, kalan %35'inin ise hektar başına yardım olarak verilmesi karara bağlanmıştır. Yeni düzenleme 1 Ocak 2006 tarihinden itibaren uygulanacaktır. Yeni alan ödemeleri için garanti edilen azami alan 440 000 hektardır. Bunun 370 bin hektarı Yunanistan, 70 bin hektarı İspanya ve 360 hektarı da Portekiz'e tahsis edilmiştir. Bu alanın aşılması durumunda yardımlar orantılı olarak azaltılacaktır. Yunanistan'a tahsis edilen alanının ilk 300 bin hektarlık kısmı için hektara 594 € ve geriye kalan 70 bin hektar alan için hektara 342,85 € prim yardımı ödenecektir. İspanya için 1039 €/hektar olan prim miktarı, Portekiz için 556€/hektardır. Üreticilere verilen diğer doğrudan yardımlarda olduğu gibi hektar başına verilen yardımın, çapraz uyum, modülasyon ve mali disiplin gibi yatay düzenlemelere uygun olması ilkesi getirilmiştir. Yardım almak için üretici örgütüne üyelik gereklidir. Her bir üretici örgütünün üyelerinin pamuk ekim alanı toplamı en az 20 bin hektar olacaktır.

Reformlar pamuk sektöründe uyum sorunlarına neden olabileceğinden, Konsey kırsal kalkınma politikası kapsamında pamuk üreten bölgelerde gerçekleştirilecek yeniden yapılandırma programlarının finansmanı için mali bir kaynak ayrılmasını kararlaştırmıştır.

Bunun yanı sıra Komisyon, pamuk desteği ile pamuk üretimi ve ticaretinde yapılan reformların etkilerine ilişkin bir izleme mekanizması oluşturacaktır.

3.4.5. Şerbetçi otu

OTP 2003 reformları çerçevesinde, şerbetçi otu için verilen desteğin üretim ile ilişkisi sonlandırılarak yeni Tek Ödeme Planına dahil edilmiştir. Buna rağmen Konseyin ilgili kararı, üye devletler, ulusal yardımın maksimum % 25'ini üretim koşulları ve üretim bölgelerinin özel durumlarını dikkate alarak çiftçilere ve/veya üretici örgütlerine ek yardım olarak verebilmelerine olanak sağlamaktadır. Üye devletler Şerbetçi otuna ilişkin reformları 31 Aralık 2005'e kadar kademeli olarak devreye sokabilecekleridir.

3.5. Şeker

Şeker Ortak Piyasa Düzeni, daha önceki reform girişimlerinde olduğu gibi 2003 ve 2004'te kabul edilen OTP reform paketlerinin de dışında bırakılmıştır. Bununla birlikte Komisyon, 2003 yılı sonbaharında AB şeker rejimi ile ilgili olarak bir çok değişiklik seçeneğini ortaya koymuştur. Bu sektördeki reformun, iç ve dış piyasalardaki fiyat farklarının azaltılması ve desteğin odağının üründen üreticiye kaydırılması gibi diğer ürünlerde gerçekleştirilen OTP reformları ile aynı ilkeleri izlemesi beklenmektedir.

3.6. Bitkisel Ürünlere Verilen Desteklerin Bütçedeki Payı

AB'nin OTP uygulamalarının desteklenmesini sağlayan Tarımsal Garanti ve Yön Verme Fonunun 2004 yılı AB bütçesi içindeki payı 49305 milyon € ile toplam bütçenin % 42,7'lik bölümünü oluşturmaktadır. Ortak Piyasa Düzenlemeleri çerçevesinde fiyat ve pazar mekanizmaları ile ilgili tüm zorunlu harcamaların karşılanmasında kullanılan Garanti bölümü harcamalarının 2004 yılı için fondaki payı yaklaşık % 95'dir (European Commission, 2004). Garanti bölümü harcamalarının dağılımı son iki yıl itibariyle Çizelge 11'de gösterilmiştir. Çizelgeden anlaşılacağı üzere Garanti bölümü harcamaları içinde bitkisel üretime yönelik harcamalar en fazla payı almaktadır (2004 yılı için % 58,9, 2005 yılı için % 58,7). Bitkisel üretim için yapılan harcamaların çoğunluğu ekilebilir arazi ödemelerine yöneliktir. 2003 OTP reformu sonucu 2005 yılından itibaren Tek Ödeme Sistemine geçiş söz konusu olduğundan, 2005 yılında yapılan ödemelerin bir kısmı üretimden bağımsız doğrudan ödemelere kaymıştır. 2005 yılından itibaren doğrudan yardımların payı artacaktır. Çizelge'den de anlaşılacağı gibi 2003 reformunun uygulanacağı 2005 yılı bütçesinde tarımsal ürünlere yapılan desteklerde bir azalma söz konusu değildir. AB'de diğer destek biçimleriyle birlikte uygulanan üretimden bağımsız

doğrudan gelir destekleri, reform önlemleri çerçevesinde çiftçilerin gelir kayıplarının telafi edilmesi amacıyla kullanılmaktadır. Bir diğer ifade ile, AB müdahale alımlarına ve üretim yardımlarına devam etmekte olup, ilave olarak doğrudan ödemeler yapmaktadır.

Çizelge 11: AB’de Garanti Bölümünden Yapılan Harcamaların Dağılımı

Harcamalar	2004		2005	
	Milyon €	%	Milyon €	%
Tahıllar	368	1,3	395	1,4
Pirinç	175	0,6	469	1,6
Ekilebilir Arazi için Ödemeler	17254	62,7	16972	58,3
Gıda Programları	226	0,8	223	0,8
Şeker	1721	6,2	1770	6,1
Zeytinyağı	2364	8,6	2297	7,9
Tekstil ürünleri	886	3,2	913	3,1
Meyve ve Sebzeler	1617	5,9	1814	6,2
Şarap	1215	4,4	1228	4,2
Tütün	941	3,4	929	3,2
Diğer	770	2,8	737	2,5
Doğrudan Yardımlar (Tek Ödeme Planı)	-	-	1388	4,8
<i>Toplam Bitkisel Ürünler</i>	27537	100,0	29135	100,0
<i>Toplam Hayvansal Ürünler</i>	12718		13684	
Toplam 1A	40255		42819	
Kırsal Kalkınma	4803		4910	
Yeni Üye Geçiş Araçları	1733		1931	
Toplam 1B	6536		6841	
Toplam (1A + 1B)	46791		49660	

Kaynak: European Commission, 2004b

4. TÜRK TARIMINDA BİTKİSEL ÜRÜNLERDE UYGULANAN POLİTİKALARDA MEVCUT DURUM

Türkiye’de 2000’li yıllara kadar uygulanan tarım politikalarının, girdi sübvansiyonu ve fiyat desteği şeklinde olmasının sonucu olarak, hem istenen düzeyde tarım sektörünü başarıya götürememesi hem de bütçeye ağır yükler getirmesi ve uluslararası kuruluşların da baskısı ile son yıllarda tarım sektöründe özellikle destekleme sistemlerinin değiştirilmesine yönelik birçok yeni uygulama hayata geçirilmiştir. Bu değişimde Tarım Reformu Uygulama Projesi (Agriculture Reform Implementation Project, ARIP) temel rolü oynamaktadır. Bu proje üç ana unsuru içermektedir. Bunlar: (1) Doğrudan gelir desteği (DGD), (2) Fiyat ve girdi desteklerinin aşamalı olarak kaldırılması ve (3) Tarımdaki devlet işletmelerinin özelleştirilerek tarım ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanmasında hükümet müdahalesinin azaltılmasıdır. Bu çerçevede, fiyat, gübre ve kredi gibi desteklerin kaldırılarak DGD’nin bu desteklerin yerine ikame edilmesi, üretim fazlasının olduğu alanlardan alternatif üretim sahalarına geçişin desteklenmesi ve Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerinin üye hizmetlerinin yeniden yapılandırılması amaçlanmıştır. Projenin uygulanması için gerekli finansmanı sağlamak amacıyla, Dünya Bankasından, 2001 yılında, 600 milyon ABD doları tutarında kredi sağlanmıştır (Hazine Müsteşarlığı, 2004). Projenin 2004 yılında yapılan orta dönem gözden geçirme çalışmaları sonucunda projeye yeni bileşenler eklenmiş ve 2006 yılı sonuna kadar uzatılmasına karar verilmiştir (Abay ve ark., 2005)

Türkiye’de söz konusu proje kapsamındaki uygulamalarla ilgili olarak 2000- 2004 yılları arasında tarıma verilen destek miktarı Çizelge 12’ de verilmiştir. Tarım Reformu Uygulama Projesi kapsamında, girdi ve alımlar yoluyla desteklemenin yerini DGD’nin aldığı, bu desteğin tüm destekler içindeki payının 2004 yılı itibariyle %77 olduğu görülmektedir. Tarımsal destekleme alımları ile girdi

sübvansiyonlarını ikame eder durumdaki DGD politikasının, Türkiye’de mevcut uygulama biçimiyle tarımsal üretimi etkileme gücü yoktur ve daha çok sosyal yardım niteliğindedir. DGD daha çok Türkiye’de Çiftçi Kayıt Sisteminin geliştirilmesine hizmet etmektedir (Eraktan ve ark., 2004).

Çizelge 12: Tarım Sektörüne Yapılan Transfer Ödemeleri (Milyar TL)

	2000		2001		2002		2003		2004	
	miktar	%	miktar	%	miktar	%	miktar	%	miktar	%
Doğrudan Gelir Desteği	1667	0,2	83640	8,6	1876574	74,4	2329646	79,0	2593140	76,9
Fark Ödeme (Prim Desteği)	194681	26,2	363502	37,6	225451	8,9	308317	10,4	357486	10,6
<i>Pamuk, zeytinyağı ve Yağlı Tohumlar</i>	<i>194681</i>		<i>337421</i>		<i>183944</i>		<i>269122</i>		<i>317361</i>	
<i>Çay Primi</i>	<i>0</i>		<i>0</i>		<i>0</i>		<i>0</i>		<i>40125</i>	
<i>Çay Budama</i>	<i>0</i>		<i>26081</i>		<i>41507</i>		<i>39195</i>		<i>0</i>	
Telafi Edici Ödemeler (Alternatif Ürün)	0		63	0,0	7292	0,3	33298	1,1	42464	1,3
<i>Fındık ve Tütün (ARIP kapsamında)</i>	<i>0</i>		<i>63</i>		<i>7292</i>		<i>33298</i>		<i>38000</i>	
<i>Şeker Pancarı</i>	<i>0</i>		<i>0</i>		<i>0</i>		<i>0</i>		<i>4464</i>	
Destekleme Alımları	0		0		157199	6,2	0	0,0	0	0,0
<i>Tütün Ofisi</i>	<i>0</i>		<i>0</i>		<i>83600</i>		<i>0</i>		<i>0</i>	
<i>Fındık Destekleme (DFİF Ödeneğinden)</i>	<i>0</i>		<i>0</i>		<i>73599</i>		<i>0</i>		<i>0</i>	
Girdi Destekleme	120000	16,1	100000	10,3	1000	0,0	0	0,0	0	0,0
Kredi Desteği (DFİF+Bütçe)	372866	50,1	240440	24,9	0		0		10000	0,3
Tarım Ürünleri İhracat Teşviki (DFİF)	43685	5,9	87537	9,1	136582	5,4	125848	4,3	119068	3,5
Hayvancılık Destekleri	11000	1,5	44000	4,5	83200	3,3	106650	3,6	212550	6,3
ARIP Transferleri	0		48022	5,0	34235	1,4	46730	1,6	36787	1,1
TSKB'lerine Transferler	0		39822		26943		39813		28544	0,8
Diğer	0		8200		7292		6917		8243	0,2
Toplam*	743899	100,0	967204	100,0	2521533	100,0	2950489	100,0	3371495	100,0
€ Parite (TL)	575327		1096321		1433214		1689365		1771948	
Toplam (Milyon €)*	1293		882		1759		1747		1903	

* Sermaye ve Görev Zararları dahil değildir.

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, 2004

Destekleme politikalarındaki değişiklik ve yeniden yapılanma sonucu 2001 yılından itibaren prim ödemeleri ülkenin bitkisel ham yağ açığı dikkate alınarak, yağlı tohumlar, zeytinyağı ve kütlü pamuğa yapılmaktadır. 2004 yılında, bu uygulamaya mısır da dahil edilmiştir. Son yıl itibariyle söz konusu ürünlere yönelik prim ödemelerinin toplam destekler içindeki payı %10 civarındadır.

Çizelge’den ülkede üretim fazlalığı bulunan ürünlerden tütün, şekerpancarı ve fındık ekim alanlarının daraltılması ve daraltılan alanlarda da ülkenin üretim açığı olan mısır, ayçiçeği, soya, yem bitkileri ve kırmızı mercimek gibi ürünlerin yetiştirilmesini teşvik amacıyla, bu ürünleri yetiştiren üreticilere verilen alternatif ürünlere geçiş desteğinin tüm destekler içindeki payının %1 civarında olduğu görülmektedir.

5. AVRUPA BİRLİĞİ’NE UYUM SÜRECİNDE BİTKİSEL ÜRÜNLERE YÖNELİK TARIM POLİTİKASI ÖNERİLERİ

Küresel boyutta rekabet gücü bulunan, kurumsal altyapısı ile AB ile uyumlu ve sürdürülebilir bir tarımsal yapı oluşumuna olanak sağlayabilecek tarım politikasının genel çerçevesi içinde, bitkisel üretime yönelik öneriler aşağıda sıralanmıştır.

Türkiye'nin tarım sektöründe AB standartlarına uyumu, iyi hazırlanmış, teknik ve mali açıdan da yeterli programlarla sağlanabilir. Ancak, tarımsal yapılar konusundaki temel farklılıkların giderilmesi o kadar kolay olmayacaktır. Çünkü tarımsal yapıya ilişkin sorunlar, ülkenin ekonomik gelişmişlik sürecinin hangi aşamasında olduğuyula yakından ilgilidir. Tarımsal yapıya ilişkin sorunların başında: tarım işletmelerinin küçük ölçekli, çok parçalı ve dağınık yapısı; düşük verimlilik; tarım nüfusunun çokluğu, üretim ve pazarlama altyapılarındaki yetersizlikler ile çiftçi örgütlerinin yetersizliği gelmektedir. Bu durum, tarımda gelir yetersizliği nedeniyle işletmelerin kendilerini geliştirecek yatırımları yapamamaları sorununu da beraberinde getirmektedir. Bu bakımdan, tarımsal nüfusa tarım dışı istihdam olanaklarının yanında, toprağa daha az bağımlı alternatif gelir olanaklarının yaratılması gerekmektedir. Böylece işletme genişlikleri ve gelirlerine bağlı olarak, tarımda yapısal iyileşme için uygun bir ortam yaratılmış olacaktır. Bu aşamada AB'nin sağlayacağı olanaklar büyük önem taşıyacaktır. Ancak OTP'deki son gelişmeler (azalan piyasa desteği ve doğrudan ödemeler), uyum için AB fonlarından yararlanma olanaklarının bundan böyle çok sınırlı ölçülerde olacağını göstermektedir. Bundan dolayı, OTP'da artırılan kırsal kalkınma bütçesinden daha fazla ve etkili olarak yararlanabilmenin yolları aranmalıdır.

Türkiye ekonomisi yanlış belirlenen öncelikler ve politikalar nedeniyle önemli bir borç yükü altında olup, bütçe gelirlerinin çok büyük bir bölümünü faiz ödemelerine ayırmak zorunda kalmıştır. Bu bütçe yapısı içinde de tarıma ayrılan kaynakların sektörün yapısal sorunlarını çözmesi mümkün değildir. Bu nedenle bir an önce kamu maliyesi disipline edilmeli, kayıt dışı ekonomi önlenerek gelirler artırılırken, harcama reformuyla da giderler azaltılmalıdır. Böylece tarım için daha fazla kaynak ayrılabilir.

AB ortak piyasa düzenleri, hem müdahale alımları hem de doğrudan ödemeler temelinde yürümektedir. Ancak AB doğrudan ödemeler sistemi, ürün bazında farklılıklar göstermekte ve böylece üretimi yönlendirebilir bir özellik göstermektedir. DGD ödemelerinin DTÖ kuralları gereği üretimden bağımsız (de coupled) olması gerektiğinden, AB'de öncelikle verim bölgeleri tespit edilmiş, ardından bu bölgelerde belirli bir baz dönem alınarak, bu dönemdeki verim değerleri sabitlenmiş ve bu değerler üzerinden ödemeler gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Türkiye'deki uygulama biçimiyle DGD sistemi, mevcut tarımsal yapıyı iyileştirecek ve tarımda yaşanan sorunlara çözüm getirecek bir politika aracı olarak görülmemektedir. Mevcut şekliyle doğrudan gelir desteğinin, Türkiye'nin tarımsal üretim düzeyi ve üreticinin sosyo-kültürel yapısıyla da uyumlu bir sistem olmadığı söylenebilir. Henüz üretimdeki sorunlarını çözememiş bir ülke olarak DGD uygulamasının, üretim ve kalite ile ilişkilendirilmesi gerekmektedir. Bu amaçla DGD, üretim fazlalığı veren ürünlerin kontrol edilmesinde, üretim açığı olan ürünlerde, bu ürünlerin üretiminin teşvik edilmesi için ve Türkiye tarımının en önemli hedeflerinden biri olan ekonomik işletme büyüklüğüne ulaşılmasını teşvik edecek şekilde, bir politika aracı olarak kullanılabilir. Destekleme politikalarında diğer bir alternatif, bu destekleme şeklinin DTÖ kurallarına uygun olarak, mavi kutuda yer alan garanti fiyatı ve fark ödemesine dönüştürülmesidir. Prim ödemeleri de üretimde verim ve kaliteyi artırma aracı olarak kullanılmalıdır.

İşlevsel olarak etkin bir şekilde örgütlenmedikçe, tarım sektörünün sorunlarının kalıcı olarak çözülmesi mümkün görülmemektedir. Türkiye'de bu amaçla kurulmuş üretici birlikleri yanlış politikalar nedeniyle kendilerinden beklenen işlevleri yeterince yerine getirememiştir. Bu nedenle, üretici birliklerinin yeniden yapılandırılması amacıyla başlatılan sürecin yeniden gözden geçirilerek bir an önce tamamlanması gerekmektedir. Bunların yanında, birliklerin üreticileri yönlendirebilmek açısından mala dayalı vadeli işlem piyasalarının açılmasına paralel olarak, ürün alış fiyatlarını vadeli piyasa fiyatlarını baz alarak belirlemeleri mümkün olacaktır. Bu nedenle birliklerin vadeli piyasalar üzerinde önemle durmaları ve bu piyasaların sağlayacağı risk yönetimi imkanlarını kullanmaları gerekmektedir.

AB müktesebatına uyumun sağlanması ve gerekli uygulamaların yerine getirilebilmesi ve uygulanabilmesi için gerekli idari kapasitenin ve altyapının oluşturulması gerekmektedir. AB'nin tarımsal mevzuatı, pek çoğu doğrudan uygulanması gereken çok sayıda bağlayıcı kuralı kapsamaktadır. Bu kuralların etkin bir şekilde uygulanabilmesi için, ödeme kuruluşu ve Entegre İdare ve Kontrol Sistemi gibi yönetim sistemlerinin ve kırsal kalkınma faaliyetlerinin uygulanmasıyla ilgili kapasitenin oluşturulması gerekli görülmektedir. AB üyeliği, Ulusal Programda da belirtildiği gibi, tarla bitkileri, şeker, hayvansal ürünler ve özel ürünler gibi bir dizi tarımsal ürün için ortak piyasa

düzenlerine entegrasyonu gerektirmektedir. Bununla birlikte, tohum kalitesi, bitki koruma ürünleri ve zararlı organizmalar gibi konuları kapsayan bitki sağlığı alanının ve iç pazarda gıda güvenliğinin korunması alanındaki detaylı düzenlemelere de uyum sağlanması gerekmektedir.

AB fiyatlarında sebze ve meyvede rekabet imkanı sürmektedir. Bu ürünlerde önemli rol oynayan kalite ve standartların sağlanmadığı durumda rekabet avantajından yararlanılması mümkün değildir. AB ürün standardizasyon kuralları ile ülkemizin ürün standardizasyon kuralları, yöntem ve ölçütler bakımından farklılıklar göstermektedir. Bunların detaylı teknik çalışmalar ile öncelikle ortaya çıkarılması ve ardından da giderilmesi gereklidir. Bu çerçevede, yeni laboratuvarlar kurulması ve var olanların yapılarının güçlendirilmesine yönelik yatırım gereksiniminin doğabileceği düşünülmektedir. Toplulukta bu çerçeve, müdahale kurumlarına bağlı veya özel-akredite laboratuvarlar tarafından doldurulmaktadır.

Uluslararası ticarete artan yeni korumacılığın yaratacağı sorunları gidermek için tarım ürünlerinde "ürün sertifikası" uygulaması başlatılmalıdır. Ürün sertifikasında iki önemli nokta yer almalıdır. Bunlar; kalite standardı ve sağlık standardıdır. Burada esas sorun, sertifikaları verecek kurumsal yapının oluşturulmasıdır. Bunun için Tarım Bakanlığının il ve ilçe teşkilatlarında sorumlu birimler oluşturulmalıdır.

Türkiye’de organik tarım için önemli bir potansiyel bulunmaktadır. Bu potansiyelin etkin kullanılması ve gerçekleştirilen üretimin sertifikalandırılarak pazarlanabilmesi için, organize sanayi bölgeleri benzeri bir yapılanmaya gidilmesi faydalı olacaktır. Böylece hem üretimin daha bilinçli yapılması hem de üretim bölgelerinde homojenliğin sağlanması mümkün olabilecektir.

AB’de üretim kotası uygulanan ürünlerde, üretim kotalarının belirlenmesinde normal ürün yıllarının söz konusu olduğu bir dönemin esas alınması sağlanmalıdır. Aksi halde, özellikle yetersizliklerin ve rekabet gücünün düşük olduğu hububat, yağlı bitkiler gibi ürünlerde ülkenin ürün açığı daha da büyüyebilecektir. Kotaya baz teşkil edecek üretim miktarları, en son üretim miktarları ve ülkenin koşulları dikkate alınarak belirlenecektir. Bu bakımdan, AB’de kota uygulanan ve ülkemizde üretim yetersizliği bulunan ürünlerde verimliliğin yükseltilmesi yoluyla üretimin artırılması çalışmaları yoğunlaştırılmalıdır.

Üretici sayısı fazla, dış piyasalarda pazar payı yüksek ve üreticileri örgütlenmemiş ürünlerin (çay ve tütün gibi) ihtisas ürünleri olarak kabul ettirip, bunlar için bir geçiş dönemi ve/veya özel destekler öngörülmelidir. Bu ürünlerde örgütlenmenin sağlanmasında yaşanabilecek güçlüklerin aşılabilmesi için katılımdan sonra 3-5 yıllık bir geçiş dönemi sağlanabilmelidir. Üretici örgütlerinin kurulmasında aranan asgari ürün pazarlama ve üretici bölgelerinin belirli bir bölümünü temsil etme şartları, ülke koşulları (işletmelerin genellikle göreceli olarak küçük arazi, düşük verim vb özellikler) dikkate alınarak ve ürünlere göre farklı olacak biçimde yeterli bir geçiş süresi sağlanabilmelidir.

AB karşısında ve eşit politika koşullarında Türkiye’nin en rekabetçi olduğu sektörlerden biri pamuktur. Rekabet durumu, müzakerelerde Türkiye’ye tahsis edilecek maksimum alan ve üretim kotalarıyla bağlantılıdır. Bu nedenle Türkiye gelecek 10 yıllık dönem boyunca, pamuk üretimini artırmak için yapabileceği maksimum destekleri yapmalıdır ve ekim alanlarını mutlaka artırmalıdır.

Sözleşmeli üretim, tarım piyasa güçlerinin (üretici ve alıcılar) planlamayı devlet müdahalesi olmadan gerçekleştirmesine olanak vermektedir. Bu uygulamanın yaygınlaştırılması ölçüsünde üretim planlaması da gerçekleştirilmiş olacaktır. Dolayısıyla sözleşmeli tarım konusu tarım politikalarının gündeminde en önemli maddelerden biri olmak durumundadır.

Türk tarımının en önemli sorunu olan tarımsal ürünlerin pazarlaması, dünyada pazarlanan ürünlerin nitelikleri yanı sıra pazarlama sistemlerinde de görülen yeniliklerin uygulamaya geçirilmesi ile aşılabılır. Bu yeniliklerin başında dünya genelinde büyük ölçüde kabul gören ve özellikle işlenmiş tarım ürünleri pazarlama sistemlerinde bir devrim niteliği taşıyan Tedarik Zinciri Yönetiminin ülkemiz tarım ve işlenmiş tarım ürünlerinin iç ve dış piyasaya sunulmasında kullanılması gerekmektedir.

Sonuç olarak ekonomik verimliliği yüksek, girdi maliyetleri dünya ölçeğinde olan ve pazar isteklerine uygun kalite ve standartta üretim yapan bir tarım sektörü oluşturma temel hedefinin gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Kaynaklar

- ABAY, C., E. Olhan, Y. Uysal, F. Yavuz, B. Türkekul, 2005, "Türkiye'de Tarım Politikalarında Değişim", Türkiye Ziraat Mühendisliği VI: Teknik Kongresi, Ankara. s.63-80.
- BAŞ E., 2004 Avrupa Birliğinde Ortak Tarım Politikası Alanında 2003 ve 2004 Yıllarında Gerçekleştirilen Reformların Genişleme Süreci Ve Türkiye'nin Adaylığı Göz Önüne Alınarak İncelenmesi, Uzmanlık Tezi, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Tarım Ve Balıkçılık Dairesi, Ankara.
- BRANS, H., 2003, "European Union Agricultural Situation – CAP Reform: Simplified Member State Aid Regime", USDA Foreign Agricultural Service GAIN Raporu.
- CANDAN, A., 2003, Avrupa Birliği'nin Ortak Tarım Politikası (15 Soruda 15 AB Politikası No:2), İktisadi Kalkınma Vakfı.
- CANSEVDİ, H. ve Berende-Verhoeven, L., 2001, Avrupa Birliği'nin Ortak Tarım Politikası ve Türkiye'nin Uyumu, İstanbul, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, sf. 17-18.
- Council Regulation (EC) No 1784/2003 of 29 September 2003 on the common organisation of the market in cereals
- Commission Regulation (EC) No 2237/2003 Of 23 December 2003,
- Commission Regulation (EC) No 795/2004 Of 21 April 2004 Laying Down Detailed Rules For The Implementation of The Single Payment
- Commission Regulation (EC) No 796/2004 Of 21 April 2004, Laying Down Detailed Rules For The Implementation of Cross-Compliance, Modulation
- DİE, (2003) Tarımsal Yapı (Üretim, Fiyat, Değer), Ankara.
- ERAKTAN, G., C. Abay, B. Miran, E. Olhan, 2004, Türkiye'de Tarımın Teşvikinde DGD Sistemi ve Sonuçları; İTO Yayın No: 2004/53 , İstanbul.
- Eurostat 2004, Agricultural Statistics.
- European Commission, 2003, "Agriculture in the European Union - Statistical and Economic Information". http://europa.eu.int/comm/agriculture/agrista/archive_en.htm
- European Commission, 2004a, "Agriculture in the European Union - Statistical and Economic Information". http://europa.eu.int/comm/agriculture/agrista/archive_en.htm
- European Commission, 2004b, "General budget of the European Union for the financial year 2004", Office for Official Publications of The European Communities, ISBN: 92-894-7043-7, Brussels, Luxembourg.
- European Commission, Directorate- General for Agriculture, 2003, Reform of the Common Agricultural Policy Medium-Term Prospects for Agricultural markets and Income in the European Union 2003-2010, Brussels.
- EU, Directorate-General for Agriculture, various years , Agriculture in the European Union Statistical and Economic Information, Brussels.
- GRETHE, H. 2003, Effects of Including Agricultural Products in The Customs Union Between Turkey and EU: A Partial Equilibrium Analysis for Turkey. Dissertation. Georg-August, Univesitat, Göttinghem.
- OSKAM A., et all, 2004, Turkey in The European Union, Report Commissioned by the Dutch Ministry of Agriculture, Wageningen University.
- USDA, 2003a, European Union Agricultural Situation CAP Reform Review 2003, GAIN Report Number E23085.
- USDA, 2003b, European Union Agricultural Situation EU Commission proposes adaptations to CAP rules for enlargement countries 2003, GAIN Report Number E23202.

AB'DE MEYVE-SEBZE ORTAK PİYASA DÜZENLERİ VE TÜRKİYE'NİN UYUMU AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Prof. Dr. Ela ATIŞ

Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü
E-Posta: atis@ziraat.ege.edu.tr, artukoglu@ziraat.ege.edu.tr

Doç. Dr. Metin ARTUKOĞLU

1.GİRİŞ

Avrupa Birliği (AB) uyum sürecinde, Türkiye'nin en çok zorlanacağı sektör olarak tarım sektörü gösterilmektedir. Bu nedenle, tarım sektörü ve sektörü oluşturan alt sektörlerde AB'ye uyum açısından gerekli çalışmaların hızlı bir şekilde yapılması önem arz etmektedir. AB'nin tarımda kendine yeterli olmadığı alt sektörlerin başında meyve ve sebze alt sektörü gelmektedir. Bu alt sektörde AB net ithalatçı konumundadır ve sektör önemli ölçüde desteklenmektedir.

Dünya meyve ve sebze ticaretinin giderek arttığı bir dönemde, Türkiye, ekolojik koşulları gereği meyve ve sebze alt sektöründe önemli bir potansiyele sahiptir. Net ihracatçı konumundaki Türkiye'de bu alt sektöre yönelik desteklemelerin çok sınırlı olduğu ifade edilebilir. Bu yönüyle, AB ve Türkiye meyve ve sebze sektörü açısından önemli farklılıklara sahip bir yapı gözlenmektedir. Bu farklı yapıların tam üyelik sürecinde uyumlaştırılması son derece önemlidir.

Bu çalışmada da, AB ve Türkiye' de meyve ve sebze sektörünün genel durumu, sektöre ilişkin politikalar ve uygulamaları incelenerek, AB'ye uyum açısından değerlendirilmekte ve uyum açısından gözlenen farklılık ve sorunlara yönelik öneriler getirilmektedir.

Çalışmada, meyve ve sebze sektörü içinde, yaş meyve ve sebzedeki durum incelenmiştir. Kullanılan veriler, AB ve Türkiye'de konuya ilişkin daha önce yapılmış çalışmalar yanında, EC Tarımsal Durum Raporları ile EUROSTAT, FAO, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, DİE, DPT, Dış Ticaret Müsteşarlığı gibi kurumların basılı veya internet ortamındaki verilerinden derlenmiş ve bu verilerden yararlanılarak değerlendirmeler yapılmıştır.

2. AB'DE SEKTÖRÜN GENEL DURUMU

AB-15'de 2000–2002 yılları ortalamasına göre, yıllık meyve üretimi 35 milyon ton olup bunun 9.7 milyon tonunu turunçgiller oluşturmaktadır. Yıllık sebze üretimi ise 55 milyon ton olup, 15 milyon tonu domatestir. AB'de meyve ve sebze üretimi 1990'ların ortalarından beri yavaş yavaş artmaktadır. On yeni üye ülke ile üretim düzeyi meyvede 40 milyon tona, sebzedeki ise 64 milyon tona ulaşmaktadır. Meyve üretimindeki gelişmede birlik içi ticaret önemli bir faktördür. 2000-2002 döneminde, meyve üretiminin %35'i AB pazarına ihraç edilmiştir. Birlik içi ticaretin önemi sebzedeki daha düşük olup, AB üretiminin %14'ü düzeyindedir (EC, 2004).

AB-15'de meyve ve sebze üretim değeri payının toplam tarımsal üretim değeri içerisinde %14.9 olduğu görülmektedir (Çizelge 1). Sadece sebze üretim değeri %8.4 paya sahipken, meyve üretim değerinin payı %6.5'dir. Yeni üye ülkelerde ise meyve ve sebze üretim değeri tarımsal üretim değeri içerisinde daha az bir paya (%11.6) sahiptir. AB-15 ile yeni üye ülkelerdeki meyve ve sebze kategorilerine ait veriler sadece Ortak Piyasa Düzenine dahil ürünleri kapsamaktadır.

AB'de önemli meyve ve sebze üreticisi ülkeler, 2001-2003 üretim değerindeki payları itibarıyla, sırasıyla, Yunanistan (%34.5), İspanya (%32.3), Portekiz (%30.8), İtalya (%25.0) ve Malta (%24.1)'dir (EC, 2004).

Çizelge 1: AB Meyve ve Sebze Üretim Değeri, 2002

	AB-15		Yeni Üye Ülkeler	
	Milyon €	%	Milyon €	%
Tarımsal Üretim Değeri	270911	100.0	26085	100.0
Sebzeler	22716	8.4	1750	6.7
Meyveler	17668	6.5	1265	4.9

Kaynak: Oskam, A. ve Diğerleri, 2004. Turkey in the European Union- Consequences for Agriculture, Food, Rural Areas and Structural Policy, Final Report, Wageningen University, Wageningen.

Dünyada, 2000-2002 yılları ortalamasına göre, meyve ve sebze ürünlerinde on ihracatçı ülke arasında Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ilk sırayı almaktadır. İkinci sırada AB yer alırken, Türkiye altıncı sırada gelmektedir. Ancak, dünya meyve ve sebze ithalatı incelendiğinde ilk on ithalatçı ülke arasında AB'nin birinci sırada yer aldığı dikkat çekmektedir. İthalatçı ilk on ülke arasında Türkiye yer almamaktadır.

AB-15'de 2001-2003 yılları ortalamasına göre meyve ve sebze toplam ihracat değeri 2799 milyon €, meyve ve sebze toplam ithalat değeri ise 6583 milyon €'dur. Bu durumda, AB meyve ve sebze alt sektöründe net ithalatçı konumundadır

AB'nin meyve ve sebze ihracatı 1995-2003 döneminde giderek artmıştır. Sebze ihracatı 1995 yılına göre 2003 yılında %82.3 oranında artarken, meyve ihracatı da yine aynı dönemde %60.4 oranında artış göstermiştir. AB sebze ihracatında Türkiye'nin payı çok düşük düzeyde iken, meyve ihracatında % 2.6 (2003) düzeyindedir (Çizelge 2).

Çizelge 2: AB-15 Meyve-Sebze İhracatı (Milyon ECU / €)

Yıllar	Birlik Dışı Ülkelere Sebze İhracatı	Türkiye'ye Sebze İhracatı	%	Birlik Dışı Ülkelere Meyve İhracatı	Türkiye'ye Meyve İhracatı	%
1995	592	0,2	0	1113	1,3	0,12
1996	621	0,1	0	1238	1,6	0,13
1997	765	0,5	0,1	1357	1,8	0,13
1998	823	0,4	0,1	1229	2	0,16
1999	725	0	0	1226	2,7	0,22
2000	802	0,2	0	1520	3,9	0,26
2001	918	0,1	0	1737	2,6	0,15
2002	1079	0,2	0	1785	4,8	0,27
2003	1094	0,1	0	1784	3,2	0,18

Kaynak: EC, 2005. Agriculture: TradeStatistics, (<http://www.europa.eu.int/comm/agriculture/agrista/tradstats/2003/eur15ag/page-136>)

AB-15'de toplam ithalatın %61.0'i Fas, Kenya, Polonya, İsrail, Türkiye ve Macaristan'dan yapılmaktadır. AB-15'in meyve ithalatının %59.7'si Güney Afrika, ABD, Türkiye, Şili, Arjantin ve

Yeni Zelanda'dan yapılmakta olup, Türkiye ithalatta üçüncü sırada yer almaktadır. AB sebze ithalatında Türkiye'nin payı 1995-2003 döneminde giderek artmış ve 2003 yılı itibariyle %6.6 olarak gerçekleşmiştir. AB meyve ithalatında ise, aynı dönemde Türkiye'nin payının azaldığı dikkat çekmektedir ve 2003 yılı itibariyle Türkiye'nin payı %8.8'e düşmüştür. AB-15 toplam meyve ve sebze ithalatında Türkiye'nin payı ise % 15.4 gibi önemli bir orana sahiptir (Çizelge 3).

Çizelge 3: AB-15 Meyve-Sebze İthalatı (Milyon ECU / €)

Yıllar	Birlik Dışı Ülkelerden Sebze İthalatı	Türkiye'den Sebze İthalatı	%	Birlik Dışı Ülkelerden Meyve İthalatı	Türkiye'den Meyve İthalatı	%
1995	929	34	3,7	3764	486	12,9
1996	926	41	4,4	4279	479	11,2
1997	632	35	5,5	4362	609	14,0
1998	787	34	4,3	4294	585	13,6
1999	792	38	4,8	4541	572	12,6
2000	894	49	5,5	4591	570	12,4
2001	1039	58	5,6	5344	728	13,6
2002	1172	70	6,0	5332	568	10,7
2003	1203	79	6,6	5658	499	8,8

Kaynak:EC, 2005. Agriculture: TradeStatistics, (<http://www.europa.eu.int/comm/agriculture/agrista/tradstats/2003/eur15ag/page-136>)

3. AB'DE POLİTİKALAR VE UYGULAMALAR

3.1. Ortak Piyasa Düzenlemeleri

AB meyve ve sebze politikası dört ölçüte göre oluşturulmaktadır. Bunlar; ürün çeşitliliği, ürünlerin bozulabilirliği, ürün kalitesini geliştirme ihtiyacı ve ticaretin önemidir. Politika sürekli olarak güncellenmekte ve üreticilerin daha fazla pazara yönelmesi teşvik edilmektedir.

Meyve ve sebze Ortak Piyasa Düzenlemeleri (OPD) ilk olarak 1962 yılında oluşturulmuş ve 1968'den beri işlenmiş meyve ve sebze rejimi geliştirilmiştir. Daha sonra çeşitli tarihlerde uygulamaya yönelik değişiklikler yapılmıştır. Meyve ve sebze OPD'deki temel düzenlemeler 28 Ekim 1996 tarihli ve 2200/96 sayılı Konsey Tüzüğü ile gerçekleştirilmiştir (EC, 2003). Bu konsey tüzüğü: pazarlama standartları, üretici organizasyonları, branş birlikleri, müdahale düzenlemeleri, üçüncü ülkelerle ticaret ve ulusal ve topluluk denetimleri gibi düzenlemeleri içermektedir.

Meyve ve sebze OPD' nin amacı, pazarı istikrarlı hale getirmek, arz ve talebi dengeye kavuşturarak fiyatları makul bir düzeyde tutmak ve üreticilere adil bir gelir düzeyi sağlamaktır. Meyve ve sebze OPD' de 1996 yılında yapılan reformun amaçlarından biri, meyve ve sebze alt sektörünü piyasa koşullarına daha uyumlu hale getirmektir. Bunun da, piyasadan geri çekilen ürün miktarının, dolayısıyla geri çekmeye harcanan mali kaynakların azaltılarak yapılması planlanmıştır.

28 Ekim 1996 tarihli ve 2200/96 sayılı meyve ve sebze OPD' nin kurulmasına dair Konsey Tüzüğü (4) ile geri çekmelerin azaltılması uygulamasına başlanmıştır. Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması ile tarım üreticisini fiyat yolu ile desteklemekten vazgeçmek zorunda kalan AB, üreticilerin güçlendirilmesi için başka arayışlar içine girmiş ve üretici örgütlerinin güçlendirilmesi yoluna gitmiştir (Eraktan ve Diğerleri, 2002).

Piyasa düzeni içinde AB’de yetiştirilen meyve ve sebzelerin çoğu yer almaktadır. Ancak, ayrı piyasa düzenlemelerine konu olan patates, şaraplık üzüm, muz, tatlı mısır, fasulye, yemlik bezelye ve zeytin meyve ve sebze rejiminin dışındadır.

AB Ortak Tarım Politikasının amaçları Gündem 2000 ile yeniden düzenlenmiştir. Gündem 2000 sonrasında ise, 26 Haziran 2003 tarihinde topluluk tarım sektörünün finansmanına yönelik bir reform paketi kabul edilmiştir. Bu reformla; çevre, gıda güvenliği, hayvan refahı, iş sağlığı ve güvencesi standartlarına uyulması ve bunun yanında tarım arazilerinin çevre ve agronomik koşullara uygun bir biçimde korunması amaçlanmıştır (Sayın ve Diğerleri, 2004).

3.1.1. Pazarlama Standartları

Pazarlama standartları, AB’de iç pazar ve üçüncü ülkelerde, tüketiciye taze olarak sunulacak ürünler için oluşturulmuştur. Standartlar Avrupa Ekonomik Komisyonu’nun (UN/ECE) standartlarına benzemektedir. Yerel ve dünya piyasalarında uluslararası standartların uygulanması, meyve ve sebze pazarlama zinciri boyunca işlem maliyetini azaltmaktadır (EC, 2003).

Standartlar, üreticilerin ürünlerini tanıtmaya izin vermekte ve fiziksel sunum olmadan ürünlerin piyasa değerini göstermektedir. Pazarlama standartları, ürünün tanımı, kalite gerekleri, ölçü, tolerans, paketleme, sunum ve işaretlemeyi içermektedir. Üye ülkeler standartlara uymakla yükümlüdür. Gıda güvenliği standartları bu kapsamda bulunmamaktadır.

Yaş meyve ve sebze düzenlemelerinin ana hedefi bu standartlara uyumdur. Üreticiler ürünlerini bu standartlara uygun olarak yetiştirme yükümlülüğü altındadır. Piyasada standartlara uymayan ürünlerin satışı yasaktır. Bunun istisnası; üreticinin üretim bölgesindeki mahalli pazarlarda ürünlerini doğrudan tüketiciye veya yine aynı bölgedeki toptan satış merkezlerine veya doğrudan işleme, paketleme ve depolama merkezlerine satmasıdır (Eraktan ve Diğerleri, 2002).

AB’de pazarlama standartlarına konu olan yaş meyve ve sebzeler; elma, armut, badem, fındık, kayısı, enginar, kuşkonmaz, patlıcan, avokado, fasulye, Brüksel lahanası, lahana, havuç, kiraz, karnabahar, kereviz, soğan, sarımsak, bezelye, kabak, mantar, hıyar, ispanak, tatlı biber, domates, pırasa, marul, kıvırcık, hindiba, ceviz, turunçgiller, kavun, karpuz, şeftali, nektarin, erik, çilek, kivi ve sofralık üzümden oluşmaktadır (EC, 2003).

3.1.2. Üretici Örgütleri

AB’de üretici örgütlerinin başlıca amaçları: (i) üretimin özellikle, kalite, izlenebilirlik ve miktar yönünden planlanması ve talebe göre ayarlanmasını sağlamak, (ii) arzı düzenlemek (iii) teknik ve ekonomik yönden ürün yönetimini geliştirmek ve üretici fiyatlarını stabilize etmek, (iv) çevre dostu üretim yöntemlerinin kullanımını desteklemektir (EC, 2003).

1996 yılında meyve ve sebze ile ilgili OPD’de meyve ve sebze sektörünün özellikleri ile de ilişkili olarak, kalite standartları yanında üretici örgütleri üzerinde önemle durulmuştur. Meyve ve sebze pazarlamasının temel taşı olan üretici örgütleri; pazardan geri çekmelerin yapılmasında, ürünlerin çevreyi dikkate alan yöntemlere göre üretilmesinde ve ürünlerin pazarlanmasında etkin rol oynamaktadırlar (Eraktan ve Diğerleri, 2002).

AB-15’de üretici örgütlerinin sayısı 1350 adet olup, üretici örgütleri birlikleri ise 15 adettir. Üretici örgütleri AB’deki meyve ve sebze üretiminin yaklaşık %40’ını yönlendirmektedir. AB’de, meyve ve sebze üretiminde üretici organizasyonlarının payı 2000’de %34.0 düzeyinde iken 2002’de %37.9’a ulaşmıştır (Çizelge 4). Üretici örgütlerinin sayısı ve büyüklüğü açısından üye ülkeler arasında önemli farklılıklar gözlenmektedir. Üretici örgütleri yoluyla meyve ve sebze pazarlama oranının en yüksek olduğu ülkeler %74.5 ile Hollanda ve %70.7 ile Belçika; en düşük olduğu ülke ise %4.4 ile Portekiz’dir.

Çizelge 4: AB-15 Meyve ve Sebze Üretiminde Üretici Organizasyonlarının Payı (%)

Ülkeler \ Yıllar	2000	2001	2002
Hollanda	74.9	71.5	74.5
Belçika	64.6	66.4	70.7
Fransa	56.1	43.6	45.6
İrlanda	31.9	46.8	54.0
İsveç	41.0	42.7	44.4
İngiltere	30.9	34.1	59.1
Danimarka	32.0	36.5	37.4
İspanya	34.5	34.2	36.7
İtalya	28.2	31.1	28.8
Almanya	26.8	26.5	31.8
Avusturya	23.3	22.2	22.5
Yunanistan	18.5	11.6	11.0
Finlandiya	9.3	10.0	10.1
Portekiz	4.7	4.3	4.4
AB-15	34.0	34.4	37.9

Kaynak: EC, 2004. Commission Staff Working Document – Analysis of the common market organization in fruit and vegetables, SEC(2004)1120 ,Brussels.

AB’de farklı kategorilerde üretici örgütleri kurulabilmektedir. Üretici örgütleri tek bir ürün yada ürün grubunun pazarlanmasında uzmanlaşabileceği gibi, ürünün işlenmesinde veya çeşitli meyve ve sebze ürünleri konusunda da faaliyet gösterebilmektedirler.

Üretici örgütlerinin resmen tanınması için asgari üye sayısı ve asgari pazarlanabilen ürün miktarına ulaşmak ilk kriterdir. Meyve ve sebze, yalnız meyve ve yalnız sebze ürünleri için asgari 20 üretici bulunması ve bunların o bölgedeki üretimin asgari %15’ini ellerinde bulundurmaları gerekmektedir.

Üretici örgütlerine üye olmak gönüllü olmakla beraber, pazarlama olanağı bulma açısından ürününü örgüte satmak isteyen çiftçiler üretici örgütüne üye olmak zorunda kalmaktadırlar. Üye olmadıkları durumda üreticiler ürünlerini ancak mahalli pazara yada işleyicilere satabilmekte ve bazı desteklerden yoksun kalmaktadırlar (Eraktan ve Diğerleri, 2002).

3.1.3. İşletme Fonları ve Programları

İşletme programları ürün kalitesinin iyileştirilmesi, ürünlerin ticari değerinin artırılması, tüketiciye yönelik tanıtım kampanyaları, organik ürünün yaygınlaştırılması, entegre ve çevre dostu üretim yöntemlerinin tanıtılması ve piyasadan geri çekmelerin azaltılması hedeflerini kapsamaktadır. Ayrıca, programların, bitki sağlığı standartları ile kabul edilen maksimum kalıntı düzeylerine uyumunu sağlayacak faaliyetleri de içermesi gerekmektedir (EC, 2003).

AB’de meyve ve sebze talebindeki artış ve bu talebin ürün çeşitliliği yönünde olması, ayrıca, diğer sektörlerin aksine arzın yetersizliği ve arzdaki gruplaşmanın fazlalığı gibi sorunlara çözüm yolu bulunabilmesi amacıyla fonlar oluşturulmuştur. Bu fonlardan çeşitli meyve ve sebze ürünlerinin pazardan geri çekilmesinde etkin görev alan üretici örgütlerine mali kaynak aktarılmaktadır. Onay alan üretici örgütleri işletme fonlarından yararlanabilmektedir (Eraktan ve Diğerleri, 2002).

İşletme fonları, üreticilerin aidatları ve FEOGA yardımlarından oluşmaktadır. Bu fonun yarısı organizasyon üyesi çiftçi tarafından, yarısı da AB katkısı ile karşılanmaktadır. AB yardımı üretici örgütü tarafından pazarlanan üretim değerinin %4.1’i ile sınırlıdır. İşletme fonları, piyasadan ürünün çekilebilmesi ve üye ülkeler tarafından onaylanan işletme programlarının finansmanı amacıyla kullanılmaktadır.

3.1.4. Branş Birlikleri

Branş birlikleri, meyve ve sebzenin üretimi, ticareti veya işlenmesi ile uğraşan organizasyonları bir araya getiren kuruluşlardır. Bu kuruluşların amacı, üretici örgütlerinden daha genel olarak, meyve ve sebze üretim ve pazarlamasına yardım etmektir. Ulusal veya topluluk bazında üretim ve pazarlamaya yönelik daha katı kurallar koyma yetkileri bulunmaktadır. Branş birliklerinin tanınması, faaliyet gösterdikleri bölgedeki üretimin belli bir yüzdesini temsil etmelerine bağlıdır.

AB’de meyve ve sebze alt sektöründe altı branş birliği bulunmaktadır. İki Fransa’da olan bu birlikler, taze meyve ve sebze alanında Interfel ile işlenmiş meyve ve sebze Anifelt’dir. Branş birliklerinden üçü İspanya’da olup, elma ve armutta Aipema, limon ve greyfurtta Ailimpo ve taze ve işlenmiş portakal ve mandarinde de Intercitrus faaliyet göstermektedir. Bunların yanında, Yunanistan’da işlenmiş şeftali ve armutta Edovra branş birliği bulunmaktadır (EC, 2003).

3.1.5. Müdahale Düzenlemeleri ve Geri Çekme

Meyve ve sebze üretiminde belirsizlikler söz konusudur. Ayrıca, piyasada bazı haftalardaki ufak üretim fazlalıkları tüm pazarlama süresince fiyatları olumsuz etkileyebilmektedir. Bu nedenle, meyve ve sebze piyasa düzenlemesinden bu yana, piyasada fiyatların krize yol açmayacak şekilde oluşması amaçlanmıştır. Bu amaç da müdahalelerle gerçekleştirilmektedir.

Piyasada bir kriz oluşup da fiyatların aşırı düşmesi halinde, üretici örgütleri piyasaya müdahale ederek, piyasadan ürünün geri çekilmesi yoluna başvurmaktadırlar. Bu yolla fiyatlar istenen düzeyde tutulabilmektedir. Ancak, Geri Çekme mekanizmasının kullanımı 1996 OTP reformunu izleyen beş yılda azaltılmıştır. Bunda, satın almalara tavan getirilmesi, topluluk geri çekme bedelindeki ciddi azalma ve üretici katkılarına olan gereksinim rol oynamıştır.

Üretici organizasyonlarının istedikleri miktar ve uygun buldukları sürece piyasa düzenince kapsanan herhangi bir ürünü pazardan çekebilme imkânı bulunmaktadır. Ancak, üretici organizasyonları üyeleri, sadece 16 ürün için pazarlanmakta olan miktarın %10’una kadar AB’nin geri çekme ödemelerinden yararlanabilirler. Geri çekme yardımından faydalanabilen ürünler (pazarlanabilir kalitede olmaları şartıyla) karnabahar, domates, patlıcan, kayısı, şeftali, nektarin, limon, armut, sofralık üzüm, elma, satsuma, mandarin, klemantin, portakal, kavun ve karpuzdur. Kiraz, erik ve hıyarda geri çekme yapılmamakta, sadece giriş fiyatı desteği verilmektedir (Eraktan ve Diğerleri, 2002). Yardım 2002/2003 pazarlama döneminden itibaren narenciyede pazarlanan ürün miktarının %5’i, elma ve armutta %8.5’i, diğer ürünlerde %10’undan fazlasını kapsamamaktadır.

Pazardan çekilen ürünler piyasaya sürülmemekte, ücretsiz olarak sosyal ve insani yardım amaçlı kullanılmaktadır. Topluluk ücretsiz dağıtımın maliyetini üstlenmektedir.

Meyve ve sebze 2001–2003 ortalaması olarak AB bütçesi yaklaşık 1547 milyon €’dur (Çizelge 5). Bu değer tarımsal bütçenin (FEOGA Garanti Bölümü) %3.6’sını oluşturmaktadır. 2004 ve 2005 yılı tahsisatları incelendiğinde de bütçeden ayrılan payın hemen hemen aynı düzeyde olduğu görülmektedir. Bu miktarın yaklaşık %56’sı yaş meyve ve sebzeler için ayrılmıştır. AB’nin meyve ve

sebzeye yönelik destek harcamalarından 2002 yılı itibariyle en fazla yararlanan ülke %34 ile İspanya olmuştur. Bunu %22 ile İtalya, %19 ile Fransa ve %15 ile Yunanistan izlemiştir (EC, 2003).

Çizelge 5: FEOGA Garanti Bölümü Harcamaları (Milyon €)

Sektör	2001	2002	2003	2004 ^(*)	2005 ^(*)
Meyve ve Sebze	1558.0	1551.4	1532.2	1577.4	1814.0
Toplam	42088.5	43214.3	44461.2	44651.5	49676.6
%	3.7	3.6	3.4	3.5	3.7

^(*)Tahsisat

Kaynak: EC, 2005-b. General Report on the Activities of the European Union 2004, Technical Annex, Luxembourg.

3.1.6. Dış Ticaret Politikası

AB çeşitli ithalat ve ihracat önlemlerini uygulamaktadır.

İthalat Düzenlemeleri

Meyve ve sebze rejimi kapsamındaki ürünler ithalat lisansına tabidir. Prensipite, Ortak Gümrük Tarifesindeki vergi oranları uygulanmaktadır. Ancak, ithalatta geçerli iki türlü fiyat uygulaması vardır. Giriş fiyatı AB komisyonu tarafından her ürün için dönemler itibariyle belirlenmiş, değişmeyen, sabit bir fiyattır. Bir kısım ürün için belirli dönemlerdeki gümrük vergisi, ithal ürünün giriş fiyatına bağlıdır.

İhracat Düzenlemeleri

İhracatta bazı taze meyve ve sebzelerde ihracat geri ödemesi yapılmaktadır. Bu ürünler, elma, limon, portakal, şeftali, nektarin, sofralık üzüm, domates ve bazı sert kabuklu meyvelerden oluşmaktadır. Bunlar ihracat lisansına bağlı olarak, dört farklı sisteme göre verilmektedir. İhracat iadeleri gidilecek ülkeye göre de değişebilmektedir.

4. EUREPGAP UYGULAMALARI ve MEYVE VE SEBZE SEKTÖRÜ

Eurepgap, Avrupa Perakendecileri Tarım Ürünleri Çalışma Grubunun (Eurep: Euro Retailer Produce Working Group), İyi Tarım Uygulamaları (GAP: Good Agricultural Practice) protokolüdür. Eurepgap Protokolü, bahçe ürünlerinin (meyve, sebze, kesme çiçek ve fidan) dünyadaki üretiminin uygun bir şekilde yapılabilmesi için geliştirilen ve uygulanması gerekli temel esasları içeren İyi Tarım Uygulamaları (GAP) çerçevesini belirlemek amacı ile hazırlanmıştır. İlk defa 1997 yılında bir araya gelen Eurep, 1999 yılında satın alınan tarımsal ürünlerde aranan minimum standartların belirtildiği protokolü hazırlamıştır.

İyi Tarım Uygulamaları (İTU), Zararlılarla Entegre Savaş (Integrated Pest Management, IPM) ve Entegre Ürün Yetiştiriciliğinin (Integrated Crop Management, ICM) tarım ürünlerinin ticari olarak üretimi için birleştirilerek uygulanmasını kapsamaktadır. IPM ve ICM uygulamaları, uzun süreli ve sürdürülebilir bir tarımsal üretim için Eurepgap üyeleri tarafından mutlak gerekli olarak kabul edilmektedir (Sayın ve Diğerleri-b, 2004).

AB Eurepgap Protokolünün son versiyonu 1 Ocak 2004'de yürürlüğe girmiştir. Şu anki uygulamaya göre, Eurep'e üye firmaları protokole göre sertifikalandırılmış firmalardan ithalat yapmaya zorlayan bir durum söz konusu değildir. Konu tamamen firmaların kendi inisiyatiflerine bırakılmıştır (Turhan ve Diğerleri, 2004).

Dünyanın çeşitli bölgelerindeki 50 ülkede yaklaşık 65 onaylı sertifikasyon kuruluşu tarafından sertifikalandırma işlemi yapılmaktadır. Türkiye'de de Eurepgap sertifikası veren beş sertifikasyon kuruluşu bulunmaktadır. Eurepgap sertifikası, tanımlanan faaliyet alanına bağlı olarak bir yıl süre ile verilmektedir.

AB üyesi ülkelerdeki perakendecilerin Eurepgap sertifikalı ürün talepleri hızla artarken, bu konuda, ilk sırayı %90 ile Hollanda almakta, bunu sırasıyla İngiltere, Belçika ve İsveç izlemektedir (Sayın ve Diğerleri-b, 2004).

Eurepgap'ın AB Ortak Tarım Politikası ile resmi bir ilişkisi bulunmamaktadır. Ancak, OTP'nin tarımsal faaliyet için mevcut düzenlemeleri ve gelecekteki hedefleri Eurepgap'ı destekler niteliktedir. Ayrıca, OTP'de Gündem 2000 yatay tüzük düzenlemeleri ile oluşturulan kurallardan bir tanesi de "çevre koruma yükümlülükleri"dir. Eurepgap'ın çevre ile ilgili uygulamaları dikkate alındığında OTP ile aynı doğrultuda olduğu görülmektedir.

5. TÜRKİYE'DE MEYVE ve SEBZE SEKTÖRÜ VE POLİTİKALAR

5.1. Sektörün Durumu

Türkiye'de meyve ve sebze üretim alanı işlenen toplam tarım alanının %12.4'ünü oluşturmaktadır. Dünya'da üretilen incirin yaklaşık % 27'si, kayısının % 17'si, Kavunun % 12'si, karpuzun % 11'i, yeşil fasulyenin % 14'ü, patlıcan ve domatesin % 9'u, turunçgillerin % 13'ü Türkiye'de üretilmektedir. Dünya sebze üretiminde Türkiye'nin payı % 3 civarındadır (Sayın ve Diğerleri, 2004).

1991 tarım sayımı verileriyle toplam işletme sayısının %2.6'sı sadece meyve-sebze üretimi yapmaktadır. Ancak Türkiye'de mevcut tarım işletmelerinin yaklaşık %25'inin bitkisel ve hayvansal üretimi birlikte yaptıkları düşünülürse bu sayının önemli ölçüde artacağı da unutulmamalıdır. Öte yandan sadece meyve-sebze üretimi yapan işletmelerin önemli bir bölümü Akdeniz ve Ege Bölgesinde yer almaktadır.

Türkiye tarımsal üretim değeri 2002 yılı itibariyle yaklaşık 29 milyar € olup, bu değer içerisinde meyve ve sebze üretim değeri % 42.5 gibi çok önemli bir paya sahiptir. Tarımsal üretim değeri içerisinde sebzelerin payı %18.4 iken, meyvelerin payı %24.1'dir (Çizelge 6).

Çizelge 6: Türkiye Meyve ve Sebze Üretim Değeri, 2002

	Türkiye	
	Milyon €	%
Tarımsal Üretim Değeri	28940	100.0
Sebzeler	5318	18.4
Meyveler	6975	24.1

Kaynak: Oskam, A. ve Diğerleri, 2004. Turkey in the European Union- Consequences for Agriculture, Food, Rural Areas and Structural Policy, Final Report, Wageningen University, Wageningen

Türkiye sebze üretim değerinin, 2002 yılı verileriyle, %37'sini domates, %16'sını karpuz oluşturmakta, bunu %8'lik paylarla soğan, kavun, %7'lik payla hıyar, %6'lık payla biber, %3'lük payla lahana ve %15'lik payla diğer sebzeler izlemektedir. Aynı yıl verileriyle meyve üretim değerinin %32'sini üzüm, % 19'unu elma, % 9'unu portakal oluşturmakta, bunu % 4'lük paylarla şeftali, limon ve mandarin izlemektedir. Diğer meyvelerin payı ise %29'dur (Cakar, 2004).

Meyve ve sebzeler Türkiye'nin toplam tarımsal üretiminde önemli bir paya sahip olup, dışsatımında da önemli rol oynamaktadır. Domates, fındık, üzüm, zeytin ve narenciye gibi bu gruptaki pek çok ürün hem yurt içi üretim, hem de dışsatım için önemlidir. Türkiye meyve ve sebzede kendine yeter durumda olup, meyvede yeterlilik % 129 iken, sebzede % 105'dir (Oksam ve Diğerleri, 2004).

Türkiye'de yaş meyve ve sebze üretimi miktar itibariyle önemli olmasına karşın, ihracatın üretime oranı çok düşüktür. Ülkedeki yaş meyve sebze üretiminin % 95'i ülke içinde tüketilirken, yalnızca % 5'i dışsatıma konu olmaktadır. Türkiye yaş meyve sebze ihracat değeri, 2000-2003 yılları arasındaki

toplam tarım ürünleri ihracat değerinin % 9.5- 12'sini oluşturmaktadır. Yaş meyve sebze ihracatının toplam bitkisel ürünler ihracatı içindeki payı 2003 yılı için % 11.4'tür (Sayın ve Ark, 2004). Türkiye Yaş Meyve Sebze ihracatçıları Birliği verileriyle, 2004 yılında, Türkiye yaklaşık 299 milyon dolarlık yaş meyve sebze ihracatı gerçekleştirmiştir ve ihracat yapılan ülkelerin % 45'ini AB ülkeleri oluşturmaktadır (Kaçmaz, 2005).

Türkiye'nin 2000 ile 2003 döneminde hem yaş meyve, hem de yaş sebze ihracatında önemli düzeyde artış olduğu görülmektedir (Çizelge 7). Türkiye'nin 2001-2003 ortalaması olarak yaş meyve ve sebze ihracatı yaklaşık 553 milyon €, ithalatı ise yaklaşık 40 milyon €'dur. Buna göre, Türkiye yaş meyve ve sebze sektöründe net ihracatçı konumundadır.

Çizelge 7: Türkiye Yaş Meyve ve Sebze Dış Ticareti (1000 €)

Yıllar	Yaş Meyve İhracatı	Yaş Sebze İhracatı	Toplam	Yaş Meyve İthalatı	Yaş Sebze İthalatı	Toplam
2000	283546	125604	409150	59256	5729	65255
2001	378744	137112	515856	22401	1214	23615
2002	404790	143170	547960	38341	6963	45304
2003	420979	174595	595574	44191	6062	50253

Kaynak: İGEME, 2005. Yaş Meyve Sebze, www.igeme.org.tr

AB'nin yaş meyve ve sebze dış ticaretinde Türkiye'nin de önemli payı bulunmaktadır. Türkiye meyve ihracatının yaklaşık $\frac{3}{4}$ 'ü ve sebze ihracatının ise yaklaşık $\frac{1}{4}$ 'ü AB ülkelerine yapılmaktadır. Diğer taraftan, Türkiye'nin meyve ithalatının %80-90'ını ve sebze ithalatının %10-30'u AB'den gerçekleştirilmektedir. Türkiye'den AB'ne ihraç edilen en önemli yaş meyve ve sebze türlerinin başında meyve grubundan turunçgiller, sebze grubundan ise biber yer almaktadır (Sayın ve Diğerleri-a, 2004).

Türkiye 2003 yılı sebze ihracatının %21'i Rusya Federasyonu'na gerçekleştirilmiştir. Sebze ihracatında önemli AB ülkeleri arasında Almanya, Yunanistan ve Hollanda ilk sıralarda yer almaktadır. Aynı yıl meyve ihracatının da yine %22'si Rusya Federasyonu'na, %14'ü Almanya'ya yönelmiştir (İGEME, 2005-b).

5.2. Politikalar

Türkiye'de meyve ve sebze alt sektörü ile ilgili istikrarlı ve tutarlı politikaların olduğunu ifade etmek güçtür. Türkiye'de planlı dönem boyunca yaş meyve ve sebze üretim ve pazarlamasına ilişkin olarak ayrı bir politika izlenmediği gibi, bu alt sektör diğer bitkisel ürünlerde uygulanan destekleme sistemi içerisinde de yer almamıştır. Bu sektöre yönelik hedefler daha çok üretim ve dış ticaretin artırılması yönünde olmuştur. Bazı dönemlerde uygulanan, seracılık destekleri, teknoloji transferi ve girdi destekleri gibi politikalardan bu alt sektör de yararlanmıştı.

Meyve ve sebze alt sektörüne ilişkin olarak, ilk üç plan döneminde daha çok üretimin artırılması hedefleri yer alırken, 4. ve 5. plan dönemlerinde üretim ve pazarlamada üretici örgütlenmesinin gereği ve buna önem verilmesi konusu da yer almıştır. 6. plan döneminde ise alt yapı eksikleri ve pazarlamadaki sorunların giderilmesi gerektiği vurgulanmıştır (DPT). 7. planda tarıma ilişkin genel politikalar içinde DTÖ'nün tarımla ilgili hükümleri ve AB ortak tarım politikasına uygun düzenlemelerin yapılacağı yer almıştır. Bu plan döneminde 4367 sayılı Yaş Meyve ve Sebze Ticaretini Düzenleyen ve Toptancı Hallerine ilişkin uygulamaları ele alan kanun çıkarılmıştır. Söz konusu kanun ile malların belediye sınırları veya mücavir alanlar içerisinde perakende satışı yapanların, bunları toptancı halden satın aldığını belgelendirmeleri zorunluluğu getirilmiş, toptancı hallerde satışlar,

üreticiler, üretici birlikleri, komisyoncular ile kendi nam ve hesaplarına olmak üzere yaş sebze ve meyve toptan ticareti ile uğraşan gerçek ve tüzel kişilerce yapılabileceği hükümlerine yer verilmiştir (Demirbaş, 2001).

Sekizinci planda, AB'deki gelişmelere paralel olarak, bitkisel üretim genelinde, entegre zararlı yönetimi ve biyolojik mücadele gibi alternatif mücadele yöntemlerine öncelik verileceği ve bu çerçevede, Türkiye'nin uluslar arası taahhütleri, gıda güvenliği, ekolojik denge ve çevre boyutunun göz önünde bulundurulacağı ifadeleri yer almaktadır (DPT).

Türkiye'de, son yıllarda, AB ile uyum da gözetilerek, yaş meyve ve sebze alt sektörünü ilgilendiren önemli düzenlemelerin gerçekleştirilmiş olduğu da görülmektedir. Türkiye'de yaş meyve ve sebze sektörüyle doğrudan bağlantılı son gelişmeler; Üretici Birlikleri Kanunu, İTU Yönetmeliği ve Organik Tarım Yasası'dır.

5200 sayılı "Tarımsal Üretici Birlikleri Kanunu" 06.07.2004 tarih ve 25514 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanununa göre; birlikler; ürün veya ürün grubu bazında faaliyet gösteren ve tüzüklerinde belirlenen miktardaki tarımsal üretimi bu kuruluşlar aracılığıyla pazarlamayı taahhüt eden, en az 16 üreticinin bir araya gelmesiyle, asgari ilçe düzeyinde kurulmaktadır. Bu kanuna dayanılarak hazırlanan "Tarımsal Üretici Birliklerinin Kuruluş Usul ve Esaslarına İlişkin Yönetmelik"e göre; bitkisel üretim grubunda yer alan ürün veya ürün grubunda kurulacak üretici birliklerini oluşturan üreticilerin toplam asgari üretim miktarının, ürün veya ürün grubu bazında ilçe'deki toplam üretimin %10'unu oluşturması gerekmektedir. Organik tarımsal üretim sistemi ile yetiştirilen ürünlerde üretim yapan yetiştiricilerin kuracağı birliklerde üretim kapasitesi şartı aranmamaktadır.

Bu yasal düzenleme, bu alanda bir boşluğu dolduruyor gibi görünmekle birlikte, OTP'ye uyum açısından yeterli olmadığı, birliklerin sadece aracılık görevini yerine getireceği düşünülmektedir.

2004 yılından itibaren uygulamaya girmiş bulunan Eurepgap Protokolünün, Türk yaş meyve ve sebze üreticisi ve ihracatçısını doğrudan etkileyeceği düşünülmektedir. Bu amaçla, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Eurepgap Protokolünün daha detaylı incelenmesi ile üreticilerin ve ihracatçıların bilgilendirilmesi ve alınacak önlemlerin belirlenmesi amacıyla bir Teknik Komite oluşturmuştur. Ayrıca, tarımsal üretimin planlanması, geliştirilmesi, pazarlanması, kayıt altına alınarak gıda güvenlik zinciri içerisinde güvenli ürünlerin tüketiciye ulaştırılması amacıyla, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın hazırladığı "İyi Tarım Uygulamalarına İlişkin Yönetmelik" 8 Eylül 2004 tarih ve 25577 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmelik, çevre, insan ve hayvan sağlığına zarar vermeyen bir tarımsal üretimin yapılması, doğal kaynakların korunması, tarımda izlenebilirlik ve sürdürülebilirlik ile gıda güvenliğinin sağlanması amacıyla il müdürlüklerinin, üretici birliklerinin, müteşebbisler ile yetkilendirilmiş kuruluşların, İTU'larına ilişkin görev ve sorumlulukları ile denetim esaslarını kapsamaktadır. Yönetmeliğe göre, İTU'larını uygulayan üreticiler ve üretici birlikleri tarımsal desteklemelerden öncelikli olarak faydalanacaklardır.

Tüm bu gelişmelere rağmen, Türkiye'de Eurepgap'ın uygulanabilirliğini kısıtlayan bazı gerçekler söz konusudur. Türkiye'deki ortalama işletme büyüklüğü Avrupa ülkelerinden çok daha küçüktür. Nitekim 2003 yılı itibariyle, Eurepgap sertifikası almış olan dünya üreticilerinin ortalama arazi genişliği 290 dekarın üzerindedir (Sayın ve Diğerleri-b, 2004). Oysa Türkiye'deki ortalama işletme genişliği yaklaşık 61 dekadır. Türkiye'de İTU'larını kısıtlayan bir diğer etken üretim alanlarının küçük parsellerden oluşmasıdır. Küçük aile işletmeleri şeklinde faaliyet gösteren işletmelerin modern üretim tekniklerini uygulayabilmesi oldukça zordur. Ayrıca, bu küçük işletmelerin kendi başlarına Eurepgap sertifikası ve denetim maliyetleri için gereken mali yükü kaldırmaları da oldukça güçtür. İTU'larını kısıtlayan bir başka faktör de üretici örgütlenmesindeki yetersizliklerdir. Nitekim İspanyol ve İtalyan çiftçiler Eurepgap uygulamalarının gerektirdiği yeni modern üretim tekniklerini öğrenmek, uygulamak, ürünlerini ortak paketlemek ve ortak pazarlamak için üretici birlikleri ve kooperatifler bazında örgütlenmişlerdir.

Türkiye'de, meyve ve sebze ile yakından ilgili bir diğer gelişme, 3 Aralık 2004 tarih ve 25659 sayılı Resmi gazetede yayınlanan 5262 sayılı Organik Tarım Kanunu'dur. Söz konusu Kanun ile daha önce Organik Tarım Esasları ve Uygulamasına İlişkin Yönetmeliğe göre yürütülen organik tarım faaliyetleri, kanun ile düzenlenmiştir. Kanunla organik tarım komitelerinin oluşumu ve görevleri

tanımlanmış, organik ürünlerin ve girdilerin reklâm ve tanıtma ilişkin düzenlemeler yapılmış, organik ürünlerin iç ve dış ticaretine ilişkin kurallara yer verilmiştir.

Ayrıca meyve sebze sektörü açısından önemli olan bir başka uygulamada 18.01.2005 tarih ve 25704 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan ve İyi Tarım Uygulamaları, organik tarım ürünleri, kontrollü örtü altı tarımı ve diğer üretim şekillerini de kapsayan kredilere sübvansiyonlu faiz oranı uygulamasıdır. Söz konusu uygulama ile halen yukarıda adı geçen üretim şekillerine T.C. Ziraat Bankasıca yıllık %24 düzeyinde faiz ile açılan kredilerde, faiz oranlarında % 60'a varan indirimler yapılmaktadır. Bu indirimlerle adı geçen üretim şekillerine dayalı kredi taleplerine yıllık % 9.6 ile kredi açılmaktadır (T.C: Resmi Gazete, 2005).

Türkiye'de yaş meyve ve sebze uygulanan dış ticarete yönelik politikalar genellikle tarifeler ve dışsattım teşvikleri gibi sınır önlemleri şeklindedir. Ancak, özellikle bu sektördeki dışsattım teşvikleri çok sınırlı kalmıştır.

İhracata yönelik devlet yardımları içerisinde en önemli uygulama ihracat iadesidir. Yaş meyve ve sebze yönelik olarak sadece patates ve elmada uygulanmaktadır. Patates ihracatında ihracat iadesi yapılmasına ilişkin 2004/3 nolu Para Kredi ve Koordinasyon Kurulu Tebliği'ne göre patates ihracatında uygulanan iade miktarı 19 \$/ton olup, azami ödeme oranı %20'dir. Elma ihracatında ihracat iadesi yapılmasına ilişkin 2004/4 nolu tebliğe göre elma ihracatında uygulanan iade miktarı ise 40\$/ton olup, azami ödeme oranı %15'dir (İGEME, 2005-b).

İthalatta ise gümrük vergisi uygulanmaktadır. Örneğin, 2003 yılında Türkiye'de bazı yaş meyve ve sebze geçerli gümrük vergisi oranları; elmada %60.9, domateste %49.1, narenciyede %54.6 ve muzda %147.4 olmuştur (Koç, 2005).

6. KARŞILAŞTIRMA VE FARKLILIKLAR

AB'de yaş meyve ve sebze konusunda en önemli konu bir Ortak Piyasa Düzeninin varlığıdır. Uygulamalar arasında ise üretici örgütleri, geri çekme uygulaması, pazar mekanizmaları ve dış ülkelerle ilişkiler öne çıkmaktadır.

Türkiye'de, AB ile karşılaştırıldığında, en önemli farklılıklardan birisi de yine OPD gibi bir düzenlemenin bulunmayışıdır. Özellikle meyve ve sebze üretici örgütlerinin yetersiz olduğu, geri çekme uygulaması gibi müdahale düzenlemelerine yer verilmediği görülmektedir. Meyve ve sebzedeki pazar mekanizmaları farklı olup, bu alt sektörde dış ülkelerle ilişkiler de yeterince sağlıklı değildir. Her ne kadar, bu alanda yasal bazı düzenlemeler yapılmış olsa da, kurumsal düzenlemelerin bu düzenlemelere aynı zaman ve hızda uyum sağlayamaması sorunların devamında etkili olmaktadır.

Türkiye'nin ilerleme raporu 2004'e göre, Türkiye'nin meyve ve sebzeler ile ilgili, AB sistemine benzer pazarlama standartlarını ihracat aşamasında zaten uygulamakta olduğu ve bu standartları iç piyasada nasıl ve ne zaman uygulayacağı konusunu değerlendirdiği belirtilmektedir (Avrupa Toplulukları Komisyonu, 2004).

AB'ye tam üyelik durumunda yaş meyve ve sebze alt sektöründe Türkiye'nin bazı avantajlara sahip olduğu da bir gerçektir. Bu avantajlardan en önemlisi doğal koşullardan ileri gelen ekolojik avantajdır. Tam üyelik durumunda Türkiye'nin elde edeceği avantajlar arasında ise, meyve ve sebzedeki pazarlama alt yapısı ve depolama kapasitesinin güçlenecek olması, meyve ve sebze pazarlama standartlarının yurt içi pazarlarda da uygulanacak olması, üretici örgütlerinin güçlendirilmesi, bazı geçici yardımlardan yararlanılabilmesi, meyve ve sebze üretiminin daha geniş bir pazara ulaşma şansına sahip olması ile potansiyelin değerlendirilecek olması ve AB ile dış ticaretteki engellerin kalkacak olması sayılabilir.

AB'ye üyelik aşamasına kadar çözülemediği takdirde, AB'de uygulanan destekleme sisteminin getirilememesi, gıda ve ürünlerinde kalite ve standartların AB seviyesine yükseltilememesi, üretici örgütlenmesinin tamamlanmamış olması ve üretici birlikleri kanunundaki yetersizliklerin giderilmemesi konuları ise Türkiye için birer dezavantaj olarak görülmektedir.

7. AB'YE UYUM AÇISINDAN SEKTÖRÜN SORUNLARI VE KONUYA İLİŞKİN ÖNERİLER

Türkiye'de meyve ve sebze alt sektörünün AB'ye uyum açısından önemli sorunları olduğu görülmektedir. Öncelikle, tarım sektörünün genelinde olduğu gibi meyve ve sebze alt sektöründe de en önemli sorun amaçları, araçları belirgin olan, süreklilik arz eden politikaların mevcut olmayışıdır. Destekleme uygulamalarında meyve sebze sektörünün göz ardı edildiği görülmektedir.

Türkiye'de yaş meyve ve sebze fiyat istikrarı bulunmamakta ve üretim kararları bir veya birkaç dönem önceki fiyat bilgilerine dayanmaktadır. Bu da üretim dalgalanmalarında etkili olmaktadır. Üretimin talepten fazla olduğu dönemlerde AB'de olduğu gibi müdahale düzenlemeleri gerekmektedir.

Türkiye'de meyve ve sebze üreten işletmeler çok küçük, üretim çok dağınık ve ürünler heterojendir. Üretim yapılan arazilerin çok küçük ve çok parçalı oluşu, ölçek ekonomilerinden yararlanmayı güçleştirmektedir. Bu durum toplu ilaçlama olanaklarından yararlanmayı kısıtlamakta, emek ve makine verimliliğini düşürmektedir. Ürünlerin taşınmasında uygun araçların kullanılmaması, dış satımda yaşanan bürokratik engellerde önemli sorunlar arasında sayılabilir. Buna tarımın genel özelliklerinden kaynaklanan arzın sürekliliğinin sağlama olanaklarının kısıtlılığı da eklenebilir.

Sağlıklı bir piyasa düzeninden bahsetmek olanaklı değildir. Genel olarak Türkiye'de tarım ürünlerinin pazarlanmasına yönelik kurumsal yapılanma henüz oluşum aşamasındadır. Yaş sebze ve meyveler için, hal yasası en belirgin yapılanmadır. Bunu ticaret borsaları, ürün ihtisas borsaları, mezarlar ve mahalli pazarlar izlemektedir. Ancak üretici örgütlenmesine dayalı pazarlama yapısı mevcut değildir. Oysa AB ülkelerinde meyve sebze pazarlamasında üretici örgütleri, özellikle de kooperatiflerin payı oldukça yüksektir (Yercan, 2004). Türkiye'de ise, yaş meyve sebze pazarlamasında kooperatiflerin çok sınırlı payı olduğu görülmektedir. Ancak Tarım Satış Kooperatiflerinin faaliyet alanına giren bazı kuru meyvelerde kooperatiflerin pazarda belirgin etkinliğinden söz etmek olasıdır. Örneğin, kuru üzüm'de bu kooperatiflerin pazar payı % 25, kuru incirde % 28 ve fındıkta % 36 civarındadır (Yercan, 2004). Yaş meyve ve sebze de bu alanda faaliyet gösteren kooperatiflerin sayıca artırılması yanında, pazar etkinliğinin de yükseltilmesi, özellikle AB'deki üretici örgütüllüğü açısından kaçınılmazdır. Son dönemde üretici birliklerinin kurulması konusundaki çabalar bu çerçevede değerlendirilebilse de, birliklerin istenen hedefe ulaşmada yeterli olmadığı düşünülmektedir. Arz yönetimi, fiyat istikrarı, kalite ve sağlık güvencesi olmak üzere AB ile rekabet gücünün geliştirilmesi için üreticinin örgütlenmesi gerekmektedir. Üretici örgütleri olarak ise kooperatifler öne çıkmalı ve başlangıç aşamasında teşvikler sağlanmalıdır.

Türkiye'de ürün kalitesi konusunda da önemli sorunlar bulunmaktadır. Özellikle, yoğun kimyasal girdi kullanımı dışsatımı olumsuz etkilemektedir. AB'nin sağlık ve kalite güvencesi talebi dışsatımı diğer ülkelere (Rusya, Ukrayna, Balkan ve diğer Doğu Avrupa ülkeleri) kaydırmakta, ancak son günlerde bu ülkelerle de sorunlar yaşanmaktadır. Buna, dışsatım teşviklerinin yetersizliği de eklendiğinde, dışsatımda önemli dalgalanmalar meydana gelmektedir.

AB'nde yaş meyve sebze de tüketicinin sağlığı açısından kalıntı konusuna ilişkin ülkelere göre farklı limitlerle de olsa önemli kısıtlamalar mevcuttur. Bu kapsamda başlangıçta organik tarım ve son zamanlarda Europgap uygulamaları önem taşımaktadır. AB ülkelerinde yakın gelecekte yaş meyve ve sebze açısından Europgap uygulamalarının öncelikli konu olacağını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu kapsamda önceki bölümde açıklanan Organik Tarım Kanunu ve İTU Yönetmeliğinin çıkarılması önemli adımlardır.

Batı Avrupa pazarında organik yaş meyve ve sebze sektörü hala büyük bir paya sahiptir. Bu nedenle, konvansiyonel yaş meyve ve sebze sektörünün yanı sıra organik yaş meyve ve sebze sektöründe de önemli potansiyele sahip olan ülkemizde bu potansiyelin değerlendirilmesi gerekmektedir.

Özellikle dışsatım için izlenebilirlik sistemi kurulması zorunludur. Bu çerçevede üretici organizasyonlarına sistemin kurulması için parasal teşvik verilmelidir

İç pazarda standart uygulaması bulunmamaktadır. Bu konudaki çalışmaların hızlandırılması gerekmektedir.

8. SONUÇ

Türkiye'nin ekolojik koşulları ve buna bağlı olarak ortaya çıkan üretim potansiyeli AB pazarı açısından da sürdürmesi ve ciddi rekabet gücüne sahip olduğu yaş meyve ve sebze alt sektöründe, bu avantajı ihracata yansıtabilmesi gerekmektedir. AB'ye uyum sürecinde rekabet avantajını değerlendirebilmek için Türkiye'de de Ortak Piyasa Düzenine benzer uygulamaların geliştirilmesi gereklidir.

Son yıllarda AB'de ürünlerin çevresel boyutu önemli bir konu haline gelmiştir. Bu nedenle üreticiler, ürünlerin sadece fiyat, kalite, tüketici talepleri ve standartlar gibi geleneksel boyutunu değil, aynı zamanda çevresel boyutunu da göz önüne almak zorundadır. Türkiye'nin AB pazarındaki rekabet avantajını güçlendirmek için, son gelişmeler ve özellikle 2003 reform paketindeki çevre ve gıda güvenliği standartlarına uyulması ve meyve ve sebze üretiminde bu gelişmelerin dikkate alınması önem taşımaktadır.

Meyve ve sebze alt sektöründe Türkiye, diğer sektörler göre daha fazla rekabet gücüne sahip görünmektedir. Ancak, bu durumun bizi yanıltmaması gerekir. Türkiye, bu aşamada, rekabet gücüne sahip olmasını değil, bunu nasıl daha fazla lehine çevirebileceğini tartışmalıdır.

Türkiye, tüm bu iyileştirmeleri sadece AB'ye uyum için değil, aynı zamanda dış satımı artırmak ve kendi tüketicilerini korumak adına da yapması zorunlu görülmektedir.

Kaynaklar

Avrupa Toplulukları Komisyonu, 2004. Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Hakkında 2004 Yılı Düzenli Raporu, (http://www.abgs.gov.tr/uploads/files/ilerleme_raporu_2004_tr.pdf) Erişim: 19.05.2005.

CAKAR, C., 2004. Market and Trade Policy in Turkey: The Case of Fruit and Vegetables, Mediterranean Agronomic Institute of Chania, Greece.

DEMİRBAŞ, N., 2001. Türkiye'de Toptancı Haller İle İlgili Yasal Düzenlemelerin Meyve-Sebze Üretim ve Pazarlama Politikalarının Başarısı Üzerine Etkileri: İzmir İli Örneği, Türkiye Ziraat Odaları Birliği Yayını, İzmir.

DPT, Beş Yıllık Kalkınma Planları, Çeşitli Dönemler, Ankara.

EC, 2005-b. General Report on the Activities of the European Union 2004, Technical Annex, Luxembourg.

EC, 2004. Agriculture in the European Union - Statistical and economic information 2004, (http://www.europa.eu.int/comm/agriculture/agrista/2004/table_en/311.pdf) (Erişim: 19.05.2005).

EC, 2005. Agriculture: Trade Statistics, (<http://www.europa.eu.int/comm/agriculture/agrista/tradstats/2003/eur15ag/page-136>)

EC, 2004. Commission Staff Working Document – Analysis of the common market organization in fruit and vegetables, SEC(2004)1120, Brussels. (http://europa.eu.int/comm/agriculture/publi/reports/fruitvegsimpl/workdoc_en.pdf)

EC, 2003. The Horticulture Sector in the European Union, Ed: Eugene Leguen de Lacroix, EC Directorate-General for Agriculture.

ERAKTAN, G., E. Olhan, Z. Özkan, 2002. AB'de Meyve-Sebze Alt Sektöründe Uygulanan Politikalar, Avrupa Birliğine uyum Aşamasında Bahçe Bitkileri Tarımı, 25-26 Nisan 2002, Ankara, Ed: A. Gül, R.Z. Eltez, Meta Basım, İzmir, 11-24.

İGEME, 2005. Yaş Meyve Sebze, (www.igeme.org.tr)

İGEME, 2005-b. İhracata Yönelik Devlet Yardımları, (www.igeme.org.tr)

KAÇMAZ, K., 2005. Meyve İhracatında Sevindiren Tablo, (www.ntvmsnbc.com)

KOÇ, A., 2005. Yaş Meyve ve Sebze Sektöründe Arz Yönetimi: Politikalar, Üretici Örgütleri ve Entegrasyon Önerileri, AB Hazırlık Müzakere Dönemleri ile Üyelik Koşullarında Türkiye Tarımı Sempozyumu, Tema Vakfı, Mayıs 2005, Ankara.

OSKAM, A. ve Diğerleri, 2004. Turkey in the European Union- Consequences for Agriculture, Food, Rural Areas and Structural Policy, Final Report, Wageningen University, Wageningen.

SAYIN, C., Y. Taşcioğlu, M.N. Mencet a, 2004. AB’de Yaş Meyve ve Sebze Ortak Piyasa Düzenlemesi ve Türkiye’nin Uyum Yönünde Alması Gereken nlemler, Türkiye VI. Tarım Ekonomisi Kongresi, 16-18 Eylül 2004, Tokat.

SAYIN, C., M.N. Mencet, Y. Taşcioğlu-b, 2004. AB’de Eurepgap Uygulamaları ve Yaş Meyve ve Sebze İhracatımıza Olası Etkileri, Türkiye VI. Tarım Ekonomisi Kongresi, 16-18 Eylül 2004, Tokat, 37-43.

T.C: Resmi Gazete, 2005. 18.01.2005 tarih ve 25704 sayı.

TURHAN, ř., T. Tipi, A.O. Erol, 2004. Eurepgap Uygulamalarının Türk Yaş Meyve-Sebze retimi ve Rekabet Gücü zerine Etkileri, Türkiye VI. Tarım Ekonomisi Kongresi, 16-18 Eylül 2004, Tokat, 315-322.

YERCAN, M. (2004), ‘‘Sürdürülebilir Kooperatifçilik’’, Kırsal Alanda Sürdürülebilir Kooperatifçiliğin rgtlenme Modeli Paneli, 11-13 Mayıs 2004, Abant,

AB'DE TÜTÜN VE ZEYTİNYAĞINDA ORTAK PİYASA DÜZENLERİ VE TÜRKİYE'NİN UYUMU AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yrd. Doç. Dr. Sevtap GÜLER GÜMÜŞ
Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü
E-Posta: guler@ziraat.ege.edu.tr

1.GİRİŞ

Temeli Avrupa Ekonomik Topluluğunun kuruluş yıllarına kadar giden Türkiye Avrupa Birliği (AB) ilişkileri, son yıllarda giderek önemli bir ivme kazanmış ve Türkiye'nin üye adayı ilan edilmesi ile bu süreç daha da hızlanmış bulunmaktadır. 17 Aralık tarihli Konsey kararı ile üyelik müzakerelerine 3 Ekim 2005 tarihi itibarıyla başlanacağına açıklanması ile , sürecin daha da hızlanacağına Türkiye'nin tüm sektörler itibarıyla bu sürece hazırlıklı olmasının gerekliliğine işaret etmektedir.

AB Ortak Tarım Politikası içerisindeki 23 ortak piyasa düzeni arasında yer alan Tütün ve Zeytinyağı Ortak Piyasa Düzeni ile Türkiye tütün ve zeytinyağı sektörünün işleyişi arasında, sektörün yapısı ve temel özellikleri bakımından önemli farklılıkların olduğu bilinmektedir. Ne var ki, Türkiye'nin Birliğe tam üye olma istek ve girişimleri dikkate alındığı zaman bu farklılıkların minimize edilmesinin zorunlu olduğu da kabul edilmelidir.

Tütün ve Zeytinyağı Türkiye'de ve AB'de tarımsal gelişme ve kırsal ekonomi ve kalkınmaya sağladıkları katkı bakımından oldukça önemli iki tarım, sanayi, ticaret ve istihdam ürünleridir

Tütün, Sağlık yönü her geçen gün daha fazla tartışılır olmakla birlikte, gerek yarattığı istihdam olanakları gerekse ekonomiye sunduğu katma değer açısından tütün, Türkiye için uzun yıllar önemli bir tarımsal ürün olma niteliğini korumaktadır. Yaklaşık 285.000 üretici ve ailesi ile birlikte, taşıma, depolama, ticareti, fabrikasyonu gibi, çalışanları da birlikte değerlendirildiğinde 3 milyon kişi doğrudan tütün üretiminde ve tütünle ilgili diğer işlerde istihdam edilmektedir.

Benzer şekilde, Türkiye'de 400.000 üretici ailesi ve her aile başına ortalama beş kişi kabul edildiğinde, yaklaşık 2.000.000 kişi geçimini doğrudan zeytincilikten sağlamakta, zeytin işleme tesisleri ile başlayan rafinasyon ve ambalajlama tesisleri ile sabun sanayilerini de içeren geniş bir yelpaze ile birlikte, doğrudan ve dolaylı olarak 8-10 milyon kişiye istihdam sağlamaktadır (Ege Zeytin ve Zeytinyağı İhracatçıları Birliği,2005).

Bu çalışmada, öncelikle AB tütün ve Zeytinyağı Ortak Piyasa Düzeni ve Türkiye'deki uygulamaların genel hatları itibarıyla tanıtılması, daha sonra iki ülke uygulamaları arasındaki farklılıkların karşılaştırılmak suretiyle, Türkiye'nin AB'ne uyumunda ortaya çıkabilecek sorunlar ve bunlara yönelik önerilerin getirilmesi amaçlanmıştır.

2. AB' DE TÜTÜN ORTAK PİYASA DÜZENİ VE TÜRKİYE'NİN UYUMU AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1. AB VE TÜRKİYE TÜTÜNCÜLÜĞÜNÜN GENEL DURUMU

AB, dünya tütünün üretiminin %5'ini üreterek Çin, Brezilya, Hindistan ve ABD'den sonra dünya tütün üretiminde 5.sırada yer almaktadır. AB tütün üretiminin 43'ü tütün imalatçılarının rağbet ettiği aroma ve tattan yoksun olduğu için Birlik içerisinde kullanılmakta, istenen özelliklerde tütün elde etmek için dünya üretiminin %9'u AB tarafından ithal etmektedir. Bu da AB'ni en büyük ithalatçı konumuna getirmektedir.

Türkiye ise, dünya tütün üretiminin %3'nü üreterek AB'den sonra 6. sırada yer almakta, 2004 yılı rakamları ile 150 bin ton'luk oriental tütün üretimi ve kalitesiyle Dünyada 1.sırada yer almaktadır. AB'de tütün Belçika, Almanya, Yunanistan, İspanya, Fransa, İtalya, Avusturya, ve Portekiz sekiz üye devlette üretilmektedir. AB içerisinde İtalya (%37), Yunanistan (%41) ve İspanya (%12) AB tütün üretiminin % 90'ını gerçekleştirmektedir. AB'de tütün, tarımsal açıdan avantajlı bölgelerde % 60'ı 5 ha altında olan arazilerde, yaklaşık 80.000 üretici tarafından üretilmektedir. Türkiye'de de benzer

şekilde tütün üretimi daha çok kır arazilerde yapılmakta ve yaklaşık 280 bin üretici tarafından üretilmektedir.

AB tütün üretiminin %43'ü Flue-Cured tütünlerden oluşmakta, Türkiye'de üretilen oriental tütünler olarak adlandırılan ve ağırlıklı olarak Yunanistan'da üretilen tütünler ise üretimden %25'lik pay almaktadır.

AB'de 34 tütün çeşidi pazar durumu ve pazarlama güçlükleri, müdahale miktarı, Birlik dışı ülkelerle yapılan ihracat miktarı dikkate alınarak 8 grupta toplanmıştır.

<u>Tütün Çeşitleri</u>	<u>Yunanistan Tütün Çeşitleri</u>
1.Flue-Cured	6.Katerini
2.Light Air-Cured	7.Kaba Kulak
3.Dark Air-Cured	8.Basmas
4.Fire-Cured	
5.Sun-Cured	

Flue-Cured ve Light Air-Cured tütün çeşitleri **Yüksek kaliteli** çeşit grubunda yer alan tütünler olup, en çok tercih edilen "Amerikan Harmanı" sigaralarda kullanılmaktadır.

Dark Air-Cured ve Sun-Cured tütün çeşitleri **Düşük kaliteli ve azalan çeşit grubunda** yer alan tütünlerdir. Bu gruplar geleneksel olarak yerel pazarlarda satılan sigaralarda ve koyu renkli sigaraların üretiminde kullanılmaktadır. Dark Air-Cured ve Sun-Cured türleri AB içinde giderek önem kaybetmektedir.

Türkiye'de de, üretilmekte olan **Oriental çeşit grubu** ise, ağırlıklı olarak Yunanistan'da üretilmekte, "Amerikan Harmanı" sigaraların aroma ve tadını zenginleştirmekte kullanılmaktadır. AB üretimini içerisindeki payları yıllar içinde hemen hemen sabit kalmıştır. Ancak, grubun içerisinde çeşitler bazında değişimler söz konusu olup, "Basmas" veya "Katerini" çeşitlerinin toplam oriental üretimi içerisindeki payları artmıştır.

Puroluk tütün olarak bilinen **Fire-Cured tütün üretimi** AB tütün üretiminin sadece % 1.9'unu oluşturduğundan üretim içerisindeki payı değişmemektedir.

AB'de son yıllarda gerek piyasa talepleri ve gerekse de politika değişimlerinden kaynaklanan nedenlerle yüksek kaliteli tütün çeşitleri ile Basmas ve Katerini gibi oriental tütün çeşitlerinin üretimine doğru belirgin bir yönelim söz konusudur. Bu durum, özellikle İtalyan tütün üretiminin şekillenmesi üzerinde etkili olmuş, İtalya üretimini büyük ölçüde "Flue-Cured" "Light-Air Cured" tütün çeşitlerine dönüştürmüştür.

AB'de Oriental Tütün sadece İtalya ve Yunanistan'da üretilmekte olup, 2004 yılı rakamları ile 68 bin ton'luk üretim ile AB toplam tütün üretiminden % 25 pay almaktadır. Türkiye'ye rakip iki ülkenin üretim durumları incelendiğinde, İtalya'da yaklaşık 121 bin ton tütün üretiminin 3 bin tonu, Yunanistan'da 124 bin ton tütünün 65 bin tonu, Türkiye'de ise, 156 bin ton üretimin 150 bin tonu oriental tütünler olup, İtalya toplam tütün üretiminin %2.5'i, Yunanistan üretiminin, % 53'ü Türkiye üretiminin ise %96'sı oriental tütün üretiminden oluşmaktadır. Bu kapsamda da, Türkiye İtalya'dan 50 kat, Yunanistan'dan ise 2.3 kat kadar daha fazla oriental tütün üretmektedir. AB'de oriental tütün üretiminin toplam talebi karşılama durumları incelendiğinde de, üretim iç kullanım ve ihracat toplamı olarak ifade edilebilecek olan toplam talebin %73'nü karşılamaktadır. Oriental tütün üreticisi ülkelerde ise bu oranın İtalya'da %27 ve Yunanistan'da %79 ve Türkiye'de % 87 olduğu belirtilebilir (Çizelge 1).

Çizelge 1: AB ve Türkiye’de Oriental Tütün Üretim-Kullanım Durumu (1000 Ton)

	1999-2001				2004			
	Üretim	İthalat	Kullanım	İhracat	Üretim	İthalat	Kullanım	İhracat
İtalya	10	5	3	11	3	3	3	8
Yunanistan	81	7	21	66	65	14	29	53
AB	91	12	24	77	68	18	32	61
Türkiye	200	53	65	104	150	64	60	113

Kaynak. - <http://www.usda.gov>
-<http://www.tapdk.gov.tr>

Ayrıca, tütün üretiminin 1999-2001 dönemine göre, hem AB’de hem de Türkiye’de azalma, ithalat artma eğilimi içerisinde olduğu belirtilebilir. Buna karşılık, tütün kullanımının Türkiye’de azalma eğilimi içerisinde iken, AB’de artma, ihracat miktarının ise, AB’de azalma eğiliminde iken Türkiye’de artma eğilimi içerisinde olduğu gözlenmektedir (Çizelge 2).

Çizelge 2:AB ve Türkiye’de Oriental Tütün Eğilimleri

	(1999-2001)-2004			
	Üretim	İthalat	Kullanım	İhracat
İtalya	👎	👎	👉	👎
Yunanistan	👎	👍	👍	👎
AB	👎	👍	👍	👎
Türkiye	👎	👍	👎	👍

AB’ye yeni katılan ve aday ülkelerden sadece Bulgaristan’da 30 bin ton ve Romanya’da 11 bin ton oriental tütün üretilmektedir. söz konusu bu iki ülkeden, sadece Bulgaristan 22 bin ton’luk oriental tütün ihracatı ile tek net ihracatçı ülke konumundadır. Ancak, Türkiye 113 bin ton tütün ihracatı ile Bulgaristan’dan daha büyük net ihracatçı bir ülke konumundadır.

	<u>Üretim</u>	<u>İhracat</u>
Bulgaristan	30 bin ton	22 bin ton
Romanya	11 bin ton	1 bin ton

2.2. AB TÜTÜN ORTAK PİYASA DÜZENİ VE İŞLEYİŞİ

AB yaprak tütün politikası, Birlik Ortak Tarım Politikasının önemli uygulama alanlarından birini oluşturmaktadır, Ortak Tarım Politikasında gerçekten kapsamı, işlevleri, etkileri ve sonuçları bakımından da kendisine özgün bir yeri bulunmaktadır. AB yaprak tütün sektöründe 29 Nisan 1970 tarihinden bu yana Ortak Tarım Politikasının esasları uyarınca, Birlik tütün üreticisini koruyarak gelirlerini belirli bir düzeyde tutan, ve kaliteli tütün üretimini teşvik eden, iç piyasa ile ilgili düzenlemeleri yapan, üçüncü ülkelerle olan ticareti düzenleyen bir ortak piyasa düzeni uygulanmaktadır.

AB Tütün Ortak Tütün Piyasa Düzeni, özü değiştirilmeden, günün şartlarına göre, ortaya çıkan sorunlara çözüm bulmak amacıyla çeşitli değişmelere ve düzenlemelere tabi tutulmaktadır. 21.04.1970 tarihli 727/70 sayılı Konsey Tüzüğü ilk olarak 30.07.1992 tarihli 2075/92 tüzüğü ile radikal değişiklikler yapılmak üzere yenilenmiştir (OJ L 215, 30.7.1992). Sonrasında çıkarılan 31.12.1998 tarih 2848/98 sayılı Komisyon Yönetmeliği de tüzüğün uygulama kurallarını belirlemektedir (OJ L 358, 31.12.1998). Daha sonra, özellikle üretimin sınırlandırılması ve prim ödemelerine ilişkin olarak 1999, 2001, 2002 yıllarında ve son olarak da, 2004 yılında Ortak Tütün Piyasa Düzeninde köklü reformlara gidilmiştir.

Tütün Ortak Piyasa Düzeni ile,

- Tütün üretiminin Piyasa koşullarına göre sınırlandırılması ve piyasası olmayan tütün çeşitlerinin yetiştirilmesinin önlenmesi,

- Üretimin kalitesinin artırılması ve çevre kirlenmesinin önlenmesi için gerekli önlemlerin alınması,
- Kaliteli üretimin artırılması için üreticilerin teşvik edilmesi ve gelir desteğinin sağlanması,
- İnsan sağlığının korunması ve tütün tüketiminin zararlı etkileri konusunda kamuoyu bilgilendirme çalışmalarının yapılması,
- Sektörden gönüllü ayrılmanın teşvik edilmesi ve sektörden ayrılmak isteyenlere diğer sektörlere geçiş için yardım verilmesi, amaçlanmaktadır.

Belirtilen amaçlar doğrultusunda, AB’de tütün üretimi, tütün üreticisi ile tütün alıcısı arasında belirlenen koşullar dahilinde üretim sözleşmesi yoluyla gerçekleştirilmektedir. Bu sözleşmeler, tütün çeşitlerine göre, üretici veya üretici grupları ile ilk işlemeyi gerçekleştiren işleyiciler arasında yapılmaktadır. İlk işleyici ile üretici grubu veya üretici arasındaki üretim sözleşmesi, prim verilebilmesi için önkoşul olmakta, her üretim dönemi için yapılmaktadır. Üretim sözleşmesi, üretim sertifikası yada ilgili üreticilere kota tahsisatı ile tütün çeşidi ve istenilen kalite isteği, teslim edilecek maksimum tütün miktarı, tütün üretiminin gerçekleştirileceği alan, satın alma fiyatı ve ürün bedelinin teslimat tarihinden en geç bir ay içerisinde ödeneceği gibi hususları içermektedir.

Bu çerçevede, Tütün Ortak Piyasa Düzeni, prim sistemi, üretimi sınırlandırma ve üretimi yönlendirme sistemi, üretimi Tütün Fonu vasıtasıyla dönüştürme önlemleri ile üçüncü ülkelerle ticaret düzenlemelerinden oluşmaktadır.

Prim, tütün üretiminin kalitesini piyasa istekleri doğrultusunda artırmak ve ithal edilen tütüne karşı tütün üreticilerini teşvik etmek amacıyla verilmektedir. Birlikte’ki 8 grup çeşidi tütün için ayrı ayrı tek bir prim tespit edilmektedir. 1999 yılından beri, üreticilere ödenen prim bir sabit kısım ve bir değişken kısımdan oluşmaktadır. Sabit kısım, üretici gruplarına veya bireysel tütün üreticilerine olmak üzere, AB’de üretilen tüm tütünlere verilmektedir.

Değişken kısım ise, üretici gruplarına ürünün kalitesine göre ilk işleyici tarafından satın alma oranında ödenmekte, toplam prim oranının % 30 ile % 45’arasında değişmektedir.

AB’de işlenmemiş tütün prim miktarı, tütün gruplarına göre, 2002-2004 yılları arasında 2,15- 4,13 Euro/kg aralığında değişmekte olup, ortalama olarak ha başına, 7.800 Euro; ton başına ise 2.900 Euro’dur (Commission of the European Communities, 2003). Oriental tütün primleri ise, diğer çeşit gruplarına göre daha yüksek belirlenmiş olup 2.5 ile 4.1 Euro arasında değişmektedir (Çizelge 3).

Çizelge 3 . AB’de Tütünde 2002, 2003, 2004 Ürün Yıllarına İlişkin Prim Miktarları (Euro/kg)

Flue-cured	Light air-cured	Dark air-cured	Fire-cured	Sun-cured	Basmas	Katerini	Kaba Kulak
2.9	2.3	2.3	2.6	2.1	4.1	3.5	2.5

Kaynak.<http://europe.eu.int>.

Üretimin sınırlandırılmasına yönelik önlemler de, üretim kotası uygulaması, garanti eşiği, üretimden ayırma, tür değiştirilmesi, kota geri alım programı ve sektörden gönüllü ayrılmanın teşvik edilmesi gibi uygulamalardan oluşmaktadır.

Üretim kotası uygulaması ile, ticari değeri olmayan tütünlerde üretim artışının önlenmesi ve kaliteli tütün üretiminin sağlanması amaçlanmaktadır.

Birlikte, ülke üretim kotaları öncelikle, ilk işleyiciler arasında bir önceki ürün yılı miktarları dikkate alınarak dağıtılmakta; kota hesaplamaları da, anormal üretim yılları ihmal edilmeden işleme amacıyla teslim edilen üç yıllık ortalama miktar oranı baz alınarak yapılmaktadır.

AB’de 2003 ve 2004 yılları için üretim kotası tüm tütünler için 334.064 ton olarak belirlenmiş, en fazla üretim kotası 127.220 ton ile İtalya’ya ve 121.846 ton ile de Yunanistan’a verilmiştir.İtalya ve Yunanistan’a verilen oriental tütün kotası ise 68 bin ton olarak tespit edilmiştir.

Garanti Eşiği Uygulaması, AB'nin tütün üretimini sınırlandırmaya yönelik diğeri bir uygulaması olup, üretim fazlası tütünlerin üretim hacmi, tahmini tüketim miktarı, ihracat potansiyeli gibi unsurlar dikkate alınarak garanti edilen maksimum üretim eşiği saptanmaktadır. AB'de tütün üretiminin aşırı artışına engel olmak ve piyasaya arzı zor çeşitlerin üretiminden üreticilerin vazgeçirilmesi amacıyla yönelik olarak, çeşit bazında her hasat dönemi için garanti edilmiş maksimum miktarlar tespit edilmektedir. Belirlenen garanti eşiğinin, piyasa talebini karşılamakta yeterli olmadığı durumlarda üye ülkeler arasında veya çeşit grupları arasında bir çeşit grubundan diğeri çeşit grubuna transfer yapılabilmektedir. Ancak, garanti eşiğinin üzerinde üretim gerçekleştirildiğinde prim ödenmesinde bulunulmamaktadır. 2003-2004 üretim dönemine ilişkin garanti eşiği miktarları çizelge 4'de gösterilmiştir.

Çizelge 4 . AB'de 2003 -2004 Üretim Dönemi Tütün Garanti Eşiği Miktarı (Ton)

	İtalya	Yunanistan	AB
Oriental Tütün	498	68 000	68 498
Toplam Tütün	130 341	123 073	334 064

Kaynak: <http://europe.eu.int>.

AB'ne yeni katılan ülkelere toplam 52.353 ton tütün garanti eşiği verilmiş, üretici ülkeler itibariyle dağılımı ise, Polonya'ya 37.933 ton, Macaristan'a 12.355 ton, Slovakya'ya 1.715 ton ve Kıbrıs'a 350 ton olarak belirlenmiştir .

AB'de tütün garanti eşiklerine uyulmasını sağlamak üzere **üretim kotası sistemi** ile desteklenmiştir. Üye Devletler çeşit kotalarını, üretici grupları ve bireysel üreticiler arasında, en son hasattan önceki üç yılda ilk işleme sanayisine verdikleri ortalama tütün miktarıyla orantılı olarak dağıtmaktadır. Bir miktar esnekliğe olanak tanımak için ise, Üye Devletler sınırları içerisinde üreticilere üretim kotaları alıp satabilme imkanı tanınmış bulunmaktadır.

Ayrıca, talebi az tütün çeşitlerinden talebi yüksek olan çeşitlerine yada diğeri tarımsal ürünlere üreticilerin dönüşümünü gerçekleştirmek üzere, **Üretimden ayırma, tür değiştirilmesi gibi uygulamalarda** Tütün Dönüşüm Programı çerçevesinde yürütülmektedir. Tütün Dönüşüm Programı çerçevesinde, daha az talebi olan tütün çeşitlerinden bazılarının diğeri tarımsal ürünlere dönüşümünü gerçekleştirebilmek amacıyla; bu çeşitleri üreten üreticilerin başka ürünleri üretebilmeleri için üç yıllık periyotlar süresince sabit bir gelir miktarı garanti edilmektedir.

Kota Geri Alım Programı, Kota geri satın alma sistemi ise, sektörden ayrılmak isteyen ancak, üretim kotalarına alıcı bulunmayan üreticilere yönelik olarak düşünülmüş, üreticilerin tütün sektöründen gönüllü ayrılmasını, başka faaliyetlere geçişini teşvik etmek ve kota geri dönüşümü dürtüsü yaratmak amacıyla uygulanmaktadır. Üretilen tütünlerin kalitesini iyileştirme hedefinin başarılı olamaması sonucunda -Yunanistan oriental tütünleri dışında- bu uygulama başlatılmıştır. Üreticilerin kotanın teslimi sırasında, teslim edilen kotanın çeşit priminin % 75'lik sabit kısmı üreticiye üç taksit halinde ödenmektedir. AB'nin bu sistem aracılığıyla geri aldığı kota miktarı, 1999 yılında öngörülen kota geri-alım miktarının % 81'inin (348 ton), 2000 yılında % 55'inin (381 ton), 2001 yılında % 6'sının (346 ton) ve 2002 yılında da % 33'ünün (2.551 ton) alındığı görülmektedir . 2003 yılında Garanti Eşiğinin %2'si kota geri alım sistemi kapsamında geri alınmıştır.

Sektörden Gönüllü Ayrılmak, tütün üreticilerinin diğeri tarımsal ürünler yada başka tarımsal faaliyetlere geçiş için ürün çeşitliliği, eğitim, pazarlama ve kaliteli ürünler için altyapı oluşturma konularında kendi projelerini yapabilmektedirler. Üretici proje maliyetlerinin % 75'i AB tarafından finanse edilebilmekte iken, tütün yetiştirilen alanlardaki yetkili kamu otoriteleri ve kırsal alandaki kamu araştırma kuruluşları tarafından sunulan proje maliyetlerinin de % 100'ü AB tarafından finanse edilebilmektedir.

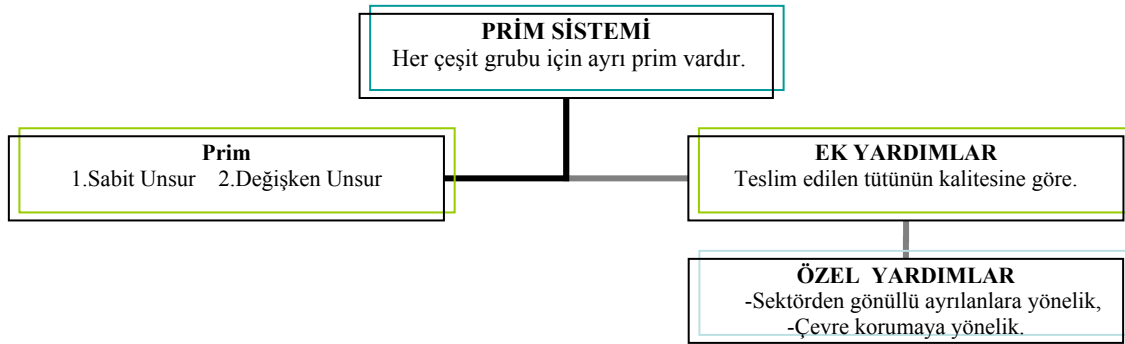
AB'de çevreye daha az zararlı tütün çeşitlerin geliştirilmesi, tütün tüketiminin zararlı etkilerine karşı kamuoyunun bilinçlendirilmesi, sektörden ayrılan tütün üreticilerine yeni gelir kaynakları ve ekonomik faaliyetlerin yaratılmasında kullanılmak üzere prim miktarının %3'ü kesilmek suretiyle oluşturulan bir **Tütün Fonu** bulunmaktadır. Tütün Fonu, prim miktarından 1994-1998 hasatlarında % 1, 1999-2002 hasatlarında % 2 ve 2003, 2004, 2005 hasatlarında % 3 oranlarında yapılan kesintilerle

finanse edilmektedir. 2006 ve 2007 yıllarında % 4'lük ve % 5'lik kesintilerle finanse edileceği belirtilmektedir (Commission of the European Communities, 2003).

Topluluk Tütün Fonu 2002 yılından önce, tütün çeşitleri ve üretim yöntemleri konularında tarımsal araştırmaları ve tütün tüketiminin zararlı etkileri hakkında kamusal bilinci yükseltme amaçlı bilgilendirme çalışmalarını finanse etmek amacıyla kullanılmaktaydı. 2003 yılından itibaren, tarımsal araştırma bölümünün 6. çerçeve araştırma programına aktarılması nedeniyle, Tütün Fonu kotalarını geri alım programı dahilinde satmış tütün üreticilerine istihdam yaratacak diğer ürün yada ekonomik faaliyetlere dönüştürme çalışmaları ile üreticilerin diğer ürün ve faaliyetlere geçiş olanaklarını araştıran çalışmaları finanse etmektedir.

Kısaca özetlenmeye çalışılan Tütün Ortak Piyasa Düzeni çerçevesinde, AB'de tütün üreticileri prim sistemi ile desteklenmekte, koruma önlemlerinin yetersiz kaldığı durumlarda prim miktarının belirli oranları dahilinde Ek Yardım ve Özel yardım ödemelerinde bulunmaktadır. Aşağıda şematik olarak özetlenmeye çalışılan destekleme mekanizması çerçevesinde, tütün çeşitlerine göre değişmekle birlikte üretici gelirlerinin % 75-90'nının destekleme ödemelerinden oluştuğu belirtilebilir (Commission of the European Communities, 2003).

Şekil 1: AB'de Tütünleri Destekleme Mekanizması

2.3. TÜTÜN PİYASA DÜZENİNDE REFORM İHTİYACI VE 2004 YILI REFORMU

AB içerisinde bu şekilde işleyen işlenmemiş tütün piyasa sistemi sonucunda, üretilen tütünün kalitesini iyileştirme hedefi başarılı olamamış, Yunan oriental tütünleri dışında diğer tütün çeşitlerinde kalite düzeyi genel olarak azalmış, böylesi bir durumun sonucu olarak da, piyasa üretilen tütünlerin fiyat düzeylerinin düşmesi üretici gelirlerinde azalmış, tütün çeşitlerine göre değişmekle birlikte, üretici gelirlerinin yaklaşık %75-90'ı destek olarak verilir hale gelmiştir. Bunlara ek olarak,

- Üretim kalitesini artırmaya yönelik teşviklerin beklenen etkiyi göstermemesi,
- Yıllık 1milyar Euro'luk bir bütçenin tütüne ayrılmış olması,
- Sigara karşıtı kesimlerin yoğun baskıları,
- Kota geri alım planının başarısız olması,
- Üretimi daha az zararlı tütün türlerine yönlendirme hedefinin başarısız olması,
- Alternatif ekonomik faaliyetlerin yeterince teşvik edilmemesi,

gibi nedenlerle, 30 Nisan 2004 tarih ve 864/2004 sayılı Konsey Tüzüğü ile Tütün Ortak Piyasa düzeninde köklü denilebilecek reforma gidilmiştir (OJ L 161, 30.4.2004).söz konusu reformun özünü, tütün desteğinin 2010 yılından itibaren tütün üretimle bağlantısının tamamen kesilmesi oluşturmaktadır. Rekabeti sağlamak, daha güçlü bir piyasa yaratmak, çevre korumasının

geliştirilmesini sağlamak, üreticiler için istikrarlı gelir imkanları sağlamak amacıyla yönelik 2010 yılında başlayacak yeni uygulama ile,

- Tütün desteğinin %50'sinin tek bir ödeme sistemi ödemelerinden,
- Desteğin diğer %50'sinin alınan karardan etkilenen bölgelerin yeniden yapılanma

programı kapsamındaki ödemelerden oluşacağı, ifade edilmektedir.

Yeni uygulamada 2006-2010 yılları arasında 4 yıllık bir geçiş süresinin olacağı, geçiş süresi boyunca,

- Tütün priminin en az % 40'ının üretimle bağlantısı kesilerek tek bir ödeme sistemi içerisinde çiftçilere yansıtılacağı,
- Primin geriye kalan %60'ının üretimle bağlantılı olarak üye ülkeler tarafından kullanılabilirliği belirtilmektedir.

2.4. TÜRKİYE TÜTÜN POLİTİKASI UYGULAMALARI

Gerek Türk tütüncülüğünün işleyiş mekanizmasından kaynaklanan sorunları ve gerekse de, güçlü Ekonomiye Geçiş Programıyla yapısal reformlar kapsamında, kısaca Tütün Yasası olarak anılan 4733 sayılı yasa 9 Ocak 2002 tarihli resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiş 33 yıldan beri uygulanmakta olan 1177 sayılı yasanın uygulanmasına 2002 yılı ürününden itibaren son verilmiştir.

Bu kapsamda, Türkiye'de tütün politikası ile ilgili alınan kararların sık sık değiştirilmesinin yanı sıra, sistemin işleyiş mekanizması ile sistemin işlerliğinin sağlanabilmesi için gerekli altyapının sağlanamayışından kaynaklanan sorunlar, arz-talep dengesinin sağlanamamasına yönelik sorunlar, üretim fazlalığını ortadan kaldırmak amacıyla başlatılan kota uygulamasındaki aksaklıklar, tütün fiyatlandırma sistemi ve ilan zamanına ilişkin sorunlar, "destekleme alımı" kavramı içerisinde üreticiler tarafından üretilen ve alıcısı çıkmayan tütünlerin son yaprağına kadar devlet adına TEKEL tarafından satın alınmasına yönelik sorunlar gibi çok sayıda sorun tartışıla gelmiştir. Bütün bunların sonucunda IMF ile yapılan stand-by anlaşması öngörülerini doğrultusunda Güçlü Ekonomiye Geçiş Programıyla Türk tütüncülüğünde yapısal reform olarak nitelenen yeni düzenlemelere gidilmiştir.

9.1.2002 tarih ve 24635 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren Tütün, Tütün Mamulleri, Tuz ve Alkol İşletmeleri Genel Müdürlüğünün Yeniden Yapılandırılması ile Tütün ve Tütün Mamullerinin Üretimine, İç ve Dış Alım ve Satımına, 4046 Sayılı Kanunda ve 233 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile yeniden düzenlenmiştir. Yeni tütün yasası ile 4733 sayılı yeni tütün yasası ile;

- ☞ Üretici tütünlerinin yazılı sözleşme esaslı veya açık artırma yöntemiyle alınıp satılacağı,
- ☞ Yazılı sözleşme esaslı dışında üretilen tütünlerin açık artırma merkezlerinde açık artırma yöntemiyle alınıp satılacağı;
- ☞ 2002 yılı ürünü dahil 2003 yılından itibaren destekleme alımının yapılmayacağı, hususları hükme bağlanmıştır.

Söz konusu yasaya bağlı olarak da; Türkiye'de tütünde uygulanmakta olan destekleme ve pazarlama politikalarında yakın dönem içerisinde önemli değişiklikler gerçekleşmiş, özellikle destekleme alımlarının kaldırılmak istenmesi nedeniyle, AB'de de uygulanmakta olan "sözleşmeli üretim" uygulaması gündeme gelmiş, 2002 yılı ürününden itibaren için uygulanmaya başlanmıştır.

Yeni tütün yasası ile ilgili en önemli husus tütünde destekleme alımlarının kaldırılması ve üretici tütünlerinin pazarlama düzeninin değiştirilmiş olmasıdır. söz konusu sistem ,

- Destekleme alımlarının kaldırılması nedeniyle, üretilen tütünlerin pazarlama riskini beraberinde getirmiş olması,
- Açık artırma ile tütünlerin pazarlandığı tüm ülkelerde alıcısı çıkmayan ürünü satın alan ve daha sonra uygun koşullarda pazara sunan müdahale kurumları olmasına rağmen, Türkiye'de

müdahale kurumunun bulunmamasının açık artırma satış sisteminin uygulanma şansını azalmış olması,

- Üreticilerin yalnızca bir alıcıya bağımlı hale gelmek suretiyle, üreticinin ürününü bu alıcıya beğendirmek ve onun talimatlarına uymak zorunda kalmış olması,
- Yüz binlerce örgütsüz tütün üreticisi karşısında, sayısı oldukça az olan tütün firmalarının fiyat belirleme başta olmak üzere pek çok hususta birlikte hareket ediyor olmaları,

gibi beraberinde bazı sorunları meydana getirmiştir.

Bu kapsamda, Türkiye’de 2004 yılı verileri itibariyle 173 bin Tekel, 109 bini Özel Sektör olmak üzere toplam 282 bin üretici ile sözleşme yapılmış, 48 bin ton Tekel ve 103 bin ton Özel Sektör olmak üzere de, 150 bin ton oriental tütün satın alınmıştır (Çizelge 5).

Çizelge 5. 2004 Yılı Sözleşmeli Oriental Tütün Üretim Durumu

	TEKEL	ÖZEL SEKTÖR	TOPLAM
Üretici (1000)	173	109	282
Üretim (1000 Ton)	48	103	150

Kaynak: <http://www.tapdk.gov.tr>

2.5. AB İLE TÜRKİYE TÜTÜNCÜLÜĞÜNÜN KARŞILAŞTIRILMASI

Türk tütüncülüğünün AB tütüncülüğüne uyum olanakları araştırılırken sektörün yapısının ve temel özelliklerinin birbirinden son derece farklı olduğunun göz önünde tutulması gerekir. Dolayısı ile, zaten koşulları, sahip olduğu olanak ve kaynakları ve bunlara bağlı olarak da hedefleri farklı olan bu iki sektördeki uygulamaların birbirinden çok değişik nitelik ve karakterde olacağı beklenmelidir. Ne var ki, Türkiye’nin AB’ye tam üye olma istek ve girişimleri dikkate alındığı zaman bu farklılıkların minimize edilmesinin zorunlu olduğu da kabul edilmelidir. Bu anlayışla ana hatları itibariyle yaprak tütün sektörünün işleyişine yönelik olarak tespit edilebilen farklılıklar şöyle sıralanabilir (Güler Gümüş,2003):

☞ AB’de amaçları, araçları ve uygulama organları ve sonuçları itibariyle yerleşmiş, kurumsal esasları sağlam sayılabilecek, temeli oturmuş, geniş kapsamlı bir yaprak tütün politikasının varlığı açıktır. Türkiye’de tam anlamıyla olmasa da, net dış satımcı konumuna ulaştıran bir yaprak tütün politikası vardır, denilebilir. Ancak, devamlılığı, kapsamı ve yoğunluğu itibariyle, kullandığı araçları yönünden Birlikten, çok farklı niteliğe sahip bulunmaktadır.

☞ Birlikte, prim ve sübvansiyonlar -doğrudan yardım, özel yardım, ek yardım gibi yardımlar-yoluyla üreticileri destekleme ağır bastığı halde, Türkiye’de tüm tarımsal ürünlere uygulanan ha başına doğrudan gelir ödemesinin dışında bir yardım olmadığı gibi, 2003 yılından itibaren destekleme alımlarının kaldırılması öngörülmüştür.

☞ Birlikte tütün üretiminin kontrol altında tutulmasını sağlamak amacıyla geniş ölçüde müdahale edilmekte, bu müdahaleler kota uygulaması, garanti edilmiş maksimum miktar, ortak sorumluluk prelevmanı gibi uygulamalar olup, daha çok arz ve talebi dengeleyici ve tütün çeşitlerini piyasa talebine göre yönlendirici nitelikte olmaktadır. Türkiye’de ise yeni uygulama ile üretim kotası belirlenmemekte ve tütün menşelerine göre herhangi bir üretim politikasının varlığı da söylenememektedir.

☞ Birlikte, üretim kısıtlamasına gidilmesinin bir sonucu olarak tarımsal ürünlere dönüşüm programı çerçevesinde üretilmesi istenmeyen tütün çeşitlerine 3 yıllık dönemler itibariyle sabit bir gelir garanti edilmesini sağlayan politika uygulanırken; Türkiye’de sözleşmeli tütün üretimine geçiş aşamasında Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri için tütün üretiminden vazgeçip alternatif ürün yetiştiren üreticilerin desteklenmesine dair Bakanlar Kurulu kararı yürürlüğe girmiş olmakla birlikte, tütün üreten yöreler için alternatif ekonomik faaliyetler konusunda üreticilerce kabul gören bir çalışmanın yapıldığından bahsetmek güçtür.

☞ Yine bağlantılı olarak AB’de, üreticilerin sektörden gönüllü ayrılmalarını sağlamak amacıyla, kota geri satın alma sistemi ile prim miktarının %75’i ödenmek suretiyle üreticiler desteklenmekte, Türkiye’de ise bu konuda henüz herhangi bir özel destek görünmemektedir.

☞ Birlikte, yazılı sözleşme dışında tütün üretimi gerçekleştirilmediği için yetiştirme sözleşmesi açık artırma sistemi uygulanmaktadır. Türkiye’de ise yazılı sözleşme esasındaki tütünler için artırmalı satış merkezlerinin kurulması ve üretim fazlası tütünler de dahil olmak üzere; açık artırma yöntemi ile alınıp satılması planlanmaktaydı. Ancak, Açık Artırma yöntemi ile alım satımın üreticilerin kendilerini güvenceden yoksun hissetmeleri nedeniyle işlerlik kazanamamıştır.

Birlikte, bunların dışında, prim miktarının bu yıl itibariyle %3’ü kesilmek suretiyle tütün üreten bölgelerde üreticilere yeni gelir kaynakları ve ekonomik faaliyetlerin yaratılması, tütün üreticilerine istihdam yaratmaya yönelik faaliyetlerin desteklenmesi, üretimi dönüştürme girişimlerinin finanse edilmesi, sigara karşıtı faaliyetlerde bulunulması, tütün araştırmaları ve komisyona sunulan taslak projelerin geliştirilmesinde kullanılmak üzere, Tütün Fonu bulunmaktadır. Türkiye’de ise, 21 Şubat 2001 tarih ve 4629 sayılı Bazı Fonların Tasfiyesi Hakkında Kanun ile kaldırılan fonlar arasında tütün fonu da yer almış ancak, bu konuda yeni bir düzenleme yapılmaya fon kesintilerinin aynı şekilde devam edeceği ve bunların bütçeye gelir yazılacağı ifadesi kanunda belirtilmiştir.

☞ AB’de sözleşmeli üretim üye devletlerin kontrol acenteleri ilk işlemeciye teslim edilen tütünün tamamını kontrol etmek durumundadır. Türkiye’de sözleşmeli tütün üretimi başlamış olmasına rağmen TEKEL’in statüsünün değişmesi ve özelleştirme kapsamında olması nedeniyle olsa gerek, şu an için böyle bir kontrol işlevinin yerine getirildiğini söylemek güç olmaktadır.

☞ AB’de üretim kotası çerçevesinde sözleşmeli tütün üretim sistemi uygulanmaktadır. Türkiye’de ise üretim kotası olmaksızın sözleşmeli tütün üretimi ile Açık Artırmalı Satış sisteminin birlikte uygulanması öngörülmüştür. Tütün üreten ülkelerde bu iki sistemin bir arada uygulanması pek rastlanılan bir olgu değildir.

AB ile Türkiye tütüncülüğü arasındaki kısaca belirtilmeye bu farklılıklar şüphesiz, her iki tarafta da bazı etkiler meydana getirmekte ve ciddi sorunlar çıkaracaktır. Bu sorunların, Türkiye’nin AB’ ne üyelik girişimleri dikkate alındığında, zaman kaybetmeksizin çözülmesi ve gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir.

2.6. TÜRK TÜTÜNCÜLÜĞÜNÜN AB’YE UYUMDA KARŞILAŞILABİLECEĞİ SORUNLAR VE ALINMASI GEREKLİ ÖNLEMLER

Türk tütüncülüğünün AB’ne uyumda karşılaşılabileceği sorunlara alınması gerekli önlemler kısaca şu şekilde özetlenebilir:

- Kısaca tütün yasası olarak adlandırılan 4733 sayılı 12 maddeden oluşan yeni yasa ile AB’deki düzenlemeler ve uygulamalar örnek olarak alınmak istenmiştir. Ancak, 2002 yılında yürürlüğe giren yeni tütün yasası Avrupa Birliği mevzuatı ile uyumlu değildir. Öncelikle yeni tütün yasası AB mevzuatı ile uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir.
- Uzun yıllar arz-talep durumuna bağlı olarak üretim planlaması yapılmamıştır. AB’deki gibi öncelikle bölge ve menşeler itibariyle iç ve dış talep doğrultusunda üretim kotası belirlenmelidir.
- Türkiye’de gerçek tütün üreticisini koruyan önlemler bulunmamaktadır. AB yasal düzenlemeleri geleneksel tütün üreticilerinin korunmasına yönelik hükümleri kapsamaktadır. AB’de ki gerçek tütün üreticisini koruyan önlemler getirilmelidir. Bu nedenle, öncelikle sözleşmeli üretimin gerçekleştirilmesinde üretim planlaması ile birlikte üreticilerin ister PRİM sistemi ile isterse başka bir destek ile desteklenmesi öngörülmesi, koruma önlemlerinin yetersiz kaldığı durumlarda kaliteyi iyileştirmek ve üreticilere ek gelir vermek amacıyla özel yardımlar ile desteklenmelidir.
- Birlikte, tütün üreticileri çeşitli şekillerde örgütlenerek belirli güç kazandığı halde, Türkiye’de tütün üreticileri henüz örgütlenememişlerdir. Bu nedenle, alınan her karar ve uygulama

öncesinde Dünya tütüncülüğünde ilk sırada yer alan Türk tütüncülüğünün ve üreticisinin düşünülmesi gerekmektedir. Aksi takdirde, belli bir birikim ve deneyime sahip geleneksel tütün üreticilerinin üretimden vazgeçmeleri gündeme gelebilir. Tütün üretiminin zor ve zahmetli bir üretim dalı olduğu göz önüne alındığında, bu üreticilerin belli bir süreden sonra yeniden üretime döndürülebilmelerinin oldukça güç olduğu da belirtilmelidir.

- Mevcut sistemde üreticilerin örgütsüz olmaları bazı sorunlar yaşamalarına neden olmalıdır. AB'ne üyelik halinde üretici organizasyonları büyük görevler üstleneceklerinden üretici organizasyonları kurulmalıdır.
- Bu kapsamda da, tüm tütün piyasasını düzenleme ve koordinasyon görevini üstlenmiş bulunan TAPDK'nın zaman geçirmeden ve hızla her üye ülkede bulunan, örneğin Yunanistan'daki ulusal tütün idaresinin üstlendiği tüm görevleri yerine getirecek şekilde organizasyonu tamamlanmak durumundadır.

Buraya kadar yapılan açıklamaların **genel bir değerlendirme** yapıldığında, Türkiye tütün sektöründe 2000'li yıllarda radikal değişiklikler yapılmaya başlamış, kısa dönemde üretim miktarı hızla azalmış, yaklaşık 150-160 bin ton civarında bir denge noktası oluşmuş gibi görünmektedir. Kısa ve orta dönemde iç pazar ve dış satış olanaklarıyla uyumlu denge noktasının altına düşülmesi beklenmemektedir.

Tütün Ortak Piyasa düzenindeki yeni gelişmelerle birlikte, Türkiye'de tütün üretimine herhangi bir devlet desteğinin verilmemesi, tütün fiyatların rakip ülke Yunanistan'a göre daha düşük düzeyde belirlenmesi birlikte değerlendirildiğinde, AB'de yardımların üretimden bağımsız olarak verilecek olmasının uzun dönemde Türkiye tütüncülüğüne yeni fırsatlar yaratabileceği düşünülmektedir. AB'de tütün üreticilerine yapılacak yardımların gelecekte üretimden bağımsız hale getirilmesinin planlanması, AB'de özellikle de Yunanistan'da oriental tütün üretiminde azalmalara neden olabileceği beklenmektedir. Henüz Türkiye'nin AB'ne tam üye olmadığı koşullarda, Yunanistan tütün üretiminde yaşanabilecek bir daralma sonucu ortaya çıkabilecek oriental tütün arz açığının bir bölümünün Türkiye'den karşılanabilmesinin mümkün olabileceği düşünülmektedir. Ancak, Türkiye bu süreçte tütün üretiminin azalmasını önleyecek önlemleri almaya özen göstermelidir.

Romanya ve Bulgaristan'ın orta vadede Birliğe üye olacak olmaları Türkiye tütüncülüğü açısından olumsuz gibi görülsede, bu ülkelerin Türk tütüncülüğünü olumsuz etkileyecekleri düşünülmektedir.

3. AB' DE ZEYTİNYAĞI ORTAK PİYASA DÜZENİ VE TÜRKİYE'NİN UYUMU AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. AB ve Türkiye'de Zeytinyağının Genel Durumu

AB, dünya zeytinyağı üretiminin %79'unu üreterek ve %75'ini tüketerek lider konumda bulunmaktadır. AB'de gerek zeytin alanları ve verimdeki artışlar ve gerekse de uygulanmakta olan politikalar ve üretici ülkelerin katılımı nedeniyle üretimde lider duruma gelmiştir. İspanya, İtalya ve Yunanistan AB'nin başlıca zeytinyağı üreticisi ülkeleridir. Türkiye Dünya zeytinyağı üretiminin, %4'ünü üreterek, dünya sıralamasında bu ülkelerden sonra 4. sırada yer almaktadır. AB 1981 yılına kadar net ithalatçı konumunda iken 1981 yılında Yunanistan'ın (0,4 milyon ton) 1986 yılında da İspanya (0,65 milyon ton) ve Portekiz'in (0,3 milyon ton) katılımlarıyla net ihracatçı konuma ulaşmıştır. Türkiye 93 bin ton'luk üretimiyle net ihracatçı bir ülkedir (2001-2004).

AB'de de Türkiye'de olduğu gibi kuraklık ve don zararı gibi iklim etkilerinin yanı sıra periyodisite nedeniyle üretimde zaman zaman dalgalanmalar olabilmekte, ancak gelişmiş hasat tekniklerinin kullanılması ve uygun bakım yöntemlerinin uygulanması ile periyodisitenin etkisi azaltılmıştır. Bu durum üretimin sürekliliği açısından oldukça önemli olan bir konudur.

AB'de zeytinyağı üretiminin % 98'si İspanya, İtalya ve Yunanistan'da üretilmektedir. İspanya 2001-2004 dönemi ortalaması olarak AB zeytinyağı üretiminin % 54'ni üreterek ilk sırada yer almaktadır. İtalya İspanya'dan sonra %29'luk pay ile ikinci sırada, İspanya'yı % 15'lik pay ile Yunanistan

izlemektedir. Fransa ve Portekiz'de zeytinyağı üreticisi ülkelerdir, ancak AB'nin toplam üretimi içindeki payları oldukça düşüktür.

AB içinde zeytinyağı üreticisi ülkeler aynı zamanda en büyük tüketici ülkelerdir. Birlik tüketiminin %85'i yine üç büyük üretici ülke tarafından gerçekleştirilmektedir. AB zeytinyağı tüketiminde İtalya %39'luk payı ile ilk sırada gelmekte, İspanya ve Yunanistan sırasıyla tüketimden %32 ve %14'lük pay almaktadır (Çizelge 6).

Çizelge 6 incelendiğinde, gerek zeytinyağı üreticisi büyük ülkelerin gerekse de, AB'nin zeytinyağı üretimi ve tüketimi bakımından kendilerine yeter ülkeler oldukları söylenebilir. AB zeytinyağı üretimi tüketim ve ihracattan oluşan toplam talebin %100'nü karşılamakta, Türkiye zeytinyağı üretimi ise, %92'sini karşılamaktadır. Türkiye'de zeytinyağı üretimi ve tüketimi bakımından AB'den oldukça gerilerde olmasına rağmen stoklarla birlikte değerlendirildiğinde kendine yeterli ülkedir.

Çizelge 6. Türkiye ve AB'de Zeytinyağı Üretim-Tüketim Durumu (2001- 2004)

(1000 Ton)	Üretim	İthalat	Tüketim	İhracat
İspanya	1229	20	620	112
İtalya	644	74	753	198
Yunanistan	347	0	270	11
AB	2259	96	1927	340
TÜRKİYE	95	0	55	48

Kaynak. <http://europe.eu.int>

Bununla birlikte kişi başına tüketim miktarlarına bakıldığında, Yunanistan'da kişi başına ortalama 25 kg, İspanya'da 12.6 kg ve İtalya'da 12.3 kg tüketilirken, Türkiye'de yalnızca 1 kg tüketilmektedir. Türkiye'de zeytinyağı tüketimi gerek, tüketim alışkanlıkları gerekse de, zeytinyağı fiyatının diğer bitkisel yağlara oranla 4-5 kat daha yüksek olması nedeniyle düşük düzeyde kalmaktadır (Çizelge 7).

Çizelge 7. AB ve Türkiye'de Kişi Başına Zeytinyağı Tüketimi (Kg/kişi)

	İspanya	İtalya	Yunanistan	Türkiye
Tüketim	12.6	12.3	25	1

Kaynak. Oktay, 2004.

AB ve Türkiye'de zeytinyağı üretim, tüketim, ihracat ve ithalat eğilimleri incelendiğinde, 2001-2004 döneminde, 1992-1995 dönemine göre zeytinyağı üretiminin AB'de %64, Türkiye'de ise %25 oranında artış gösterdiği gözlenmektedir. Üretimdeki artışa paralel olarak, ihracat miktarında da, AB'de %97, Türkiye'de ise %118 oranında önemli düzeyde artış meydana geldiği görülmektedir (Çizelge 8).

Çizelge 8 .AB ve Türkiye'de Zeytinyağı Eğilimleri

	(1992-1995)- (2001-2004)			
	Üretim	İthalat	Tüketim	İhracat
İspanya	👍	👎	👍	👍
İtalya	👍	👎	👍	👍
Yunanistan	👍	👎	👍	👍
AB	👍 %64	👎 %76	👍 %36	👍 %97
Türkiye	👍 %25	👎	👍 %3	👍 %118

Zeytinyağı üretiminin, AB genişlemesinden çok az etkileneceği söylenebilir. Çünkü yeni üye ülkelerden sadece Kıbrıs, Slovenya ve Malta zeytinyağı üreticisi ülkeler olup, üretim düzeyleri oldukça düşüktür. AB tarafından Kıbrıs'a 6.000 ton, Slovenya'ya 400 ton ve Malta'ya da 150 ton

üretim kotası verilmiş, bu miktarlar AB Garanti Edilmiş Azami Miktar Toplamının %0,4'nü oluşturmaktadır (<http://europe.eu.int>).

3.2. ZEYTİNYAĞI ORTAK PİYASA DÜZENİ (ZOPD)

AB'de 1960'lı yılların başlarında bitkisel yağ üretiminin toplam tüketimi karşılayamaması sonucunda, hem yağlı tohumlar hem de sıfır gümrük ile bitkisel yağ ithalatına, Birliğin kapıları açılmıştır. Bu uygulamanın sonucu olarak da, piyasada talep fazlası zeytinyağı meydana gelmiş, fiyatı daha düşük olan diğer bitkisel yağlara yönelim sonucunda da tüketim düzeyi azalmıştır. Bu kapsamda, mevcut sorunların çözümüne yönelik olarak, Ortak Tarım Politikası çerçevesinde Zeytinyağı Ortak Piyasa Düzeni (ZOPD), Konseyin 136/66 EEC nolu kararı ile 22 Eylül 1966'da katı ve sıvı yağlar Ortak Piyasa Organizasyonunu belirleyen yönetmelikle oluşturulmuştur. ZOPD, Birlikte ana üretici ülke İtalyanın olduğu dönemde kurulmuş, daha sonra 1981 de Yunanistan ve 1986'da İspanyanın ve Portekiz'in katılımı ile net ihracatçı olmuş ve Dünya zeytinyağı üretiminde lider konuma ulaşmıştır.

30.9.1966 yılında uygulamaya giren ZOPD ile,

- Zeytinyağı arzının düzenlenmesi,
- Fiyat dalgalanmalarına karşı piyasada istikrarın sağlanması,
- Ticaretin düzenlenmesi ve
- Geliri sadece zeytinyağına bağlı üreticilere adil gelir sağlanması amaçlanmıştır.

Günümüzde Avrupa Birliği'nin zeytinyağı politikası, ürün kalitesinin iyileştirilmesi, üretici ve tüketicilerin memnuniyetinin desteklenmesi üzerine odaklanmıştır.

Zaman içerisinde ZOPD'de değişiklik yapılması ihtiyacı ortaya çıkmış, bu kapsamda da, ilk olarak **1998 yılında** kaliteli ve rekabet edebilir bir üretimin gerçekleştirilmesini ve üreticilere dengeli bir gelirin sağlanmasını, arz ve talep arasındaki dengenin sağlanmasını, dinamik bir pazar ve organizasyon ile sektörü kontrol edilmesini, finansal kaynakların üretici yardımına yoğunlaştırılmasını, bütçenin ulusal garanti edilmiş miktarlar şeklinde ülkelere göre dengeli bir biçimde dağıtılmasını hedefleyen bir **reforma gidilmiştir**. Reform kapsamında Ulusal Garanti Edilen Miktarlar sistemi uygulanmaya başlanmış, tüketici yardımı kaldırılmış, özel stoklama yardımı getirilmiş, zeytincilik için kayıt sistemi dahilinde Coğrafi Bilgi Sisteminin (CBS)'nin oluşturulması kararı alınmıştır. Yeni düzenlemelerin uygulamaya konulması için de, 1998 - 2001 dönemi geçiş dönemi olarak belirlenmiş, ancak reform ile ilgili temel gerekliliklerin yerine getirilmemesi nedeniyle - zeytin yetiştiriciliği konusunda oluşturulmaya çalışılan CBS'nin tamamlanamaması- geçiş dönemi 31 Ekim 2004'e kadar uzatılmıştır (OJ L 1513, 23.7.2001).

Zeytinyağı Ortak Piyasa Düzeni (ZOPD)'nin genel çerçevesi ve işleyiş mekanizması şu şekilde özetlenebilir:

Azami Garanti Edilen Miktar, üreticilerin yardım alabileceği maksimum üretim miktarı olup, AB'de üretilen zeytinyağının yardım kapsamına alınacak miktarının belirlenmesi için 1987/88 üretim döneminden bu yana uygulanmaya başlanmıştır. Bu sistem ile, her dönem için garanti kapsamına alınan azami üretim miktarı belirlenmekte, gerçekleşen üretimin bu miktarı aşması durumunda aşılacak miktarla orantılı olarak üretim yardımında kesintiye gidilmektedir. Azami Garanti Edilen Miktar AB'de 1998/99-2004 dönemi itibarıyla 1.777 bin ton olarak belirlenmiş, Azami Garanti Edilen Miktar'dan İspanya 760 bin ton ile %43, İtalya 543 bin ton ile %31, Yunanistan 415 bin ton ile %23 pay almıştır.

Hedef Fiyat, Birlikte üretim hacminin korunması ve üreticilere adil gelir dağılımının sağlanması amacıyla yönelik olarak belirlenen fiyattır. 1998/99 ve 2003/04 dönemleri için bu fiyat 3837,7 €/ton olarak belirlenmiştir.

Temsili Piyasa Fiyatı, diğer bitkisel yağ fiyatları dikkate alınarak, kuramsal olarak belirlenen ve zeytinyağının elden çıkartılabileceği fiyattır. Bu fiyat zeytinyağı üretim fazlasını elden çıkarmaya

imkan verecek ölçüde belirlenmektedir. 1998/99 - 2003/04 dönemi için bu fiyat 2515,2 €/ton olarak belirlenmiştir.

Üretim Yardımı, Üreticilere adil bir gelir sağlama amacıyla verilen yardım olup, hedef fiyat ile temsili piyasa fiyatı arasındaki farkın üreticilere destek olarak verilmesi şeklinde uygulanmaktadır.

1998/99 ve 2003/04 dönemleri için bu fiyat 1322.5 €/ton olarak belirlenmiştir.

Özel Depolama Yardımı, AB’de Arz- talep dengesinin kurulması ve tüketici fiyatlarında kararlılığın sağlanması amacıyla müdahale kuruluşlarının depolama yapmasına karar verilmekte, piyasada zeytinyağı fiyatlarının 1500 Euro/ton altına düşmesi durumunda özel depolama yardımı belirli kontratlar çerçevesinde verilmektedir.

Konserve Sanayisi için Yardım, Birlikte zeytinyağını kullanan sanayiye ve imalatçılara destek vermek ve onların zeytinyağı tüketimini artırmak amacıyla üretim iadesi verilmektedir. söz konusu iade Birlik ve Dünya piyasaları arasındaki fark ve ihracat iadeleri belirlenmesinde kullanılan unsurlar dikkate alınarak hesaplanmaktadır. AB’de zeytinyağında Dünya Ticaret Örgütü taahhütleri çerçevesinde sınırlandırılan **İhracat İadesi** bulunmaktadır.

Zeytinyağı tanıtım kampanyaları, Zeytinyağı fiyatlarının diğer bitkisel yağ fiyatlarına oranla 4-5 kat daha yüksek olması, zeytinyağının yararları konusunda kamu bilincinin oluşturulması ve tüketimin artırılması amacıyla yapılmaktadır. AB bütçesi tarafından üstlenilen bu kampanyalar için 2000-02 dönemi 35 milyon € harcanmıştır. 2003 yılından itibaren sofralık zeytin ve zeytinyağı tanıtımı tarımsal ürünler tanıtım programı içerisinde yer almıştır.

Coğrafi Bilgi Sistemi (CBS), üretim yardımı suistimallerinin önlenmesi, zeytin yetiştiricilerinin kayıt altına alınabilmesi, güvenilir istatistiksel verilerin elde edilebilmesi ve yardım kontrollerinin etkili bir şekilde yapılabilmesi amacıyla uygulanmaktadır. Sisteme kayıtlı olmayan üreticiler yardımlardan hiçbir şekilde yararlanamamaktadırlar. İtalya CBS’ni kurmada başarılı tek ülke olup, diğer ülkeler hala kurulum aşamasındadır, denilebilir. AB’de zeytinyağı üreticisi ülkelerde CBS sisteminin tamamlanamamasından dolayı, zeytinyağında 1998 yılı reformlarının geçiş dönemi uzatılmıştır.

Üretici Organizasyonları ve Birlikler, AB’nin büyük zeytinyağı üretici ülkeleri AB desteklerinden yararlanmanın yanı sıra her biri kendi içinde kurumsal yapılarına önem vermişler, üretici, sanayici, ve ihracatçılar bireysel olarak yada dernek olarak büyük yapılanmalar oluşturmuşlardır. AB’de zeytinyağı üretim yardımlarının başvurularının alınması ve dağıtılması, üreticilerin gruplandırılması, özel stoklamanın gerçekleştirilmesi amacıyla yönelik olarak görevli organizasyonlar bulunmaktadır. Bu organizasyonlar yardımın %0.8 kesilmek suretiyle finanse edilmektedir. Yunanistan’da 83 İtalya da 188 ve İspanya’da 17 tane üretici organizasyonu bulunmaktadır. Yunanistan ve İtalya’da tüm üreticiler bu organizasyona üye iken, İspanya’da %80 oranında üretici üyedir. Her üç ülkede de bu organizasyonların birlikleri bulunmaktadır (Dönmez,2004).

Standartlar, Üretimin modernizasyonu ve kalitenin artırılması amacıyla yönelik olarak, AB’de Birlik içi ve dışı ticarete geçerli olabilecek zeytinyağı ve prina yağı için oleik asit miktarına dayalı kalite sınıflandırılması bulunmaktadır. Zeytinyağı ve prina için kalite sınıfları,

Oleik Asit Değerleri

Sızma	≤ 0.8
Rafine	≤ 0.3
Riviera	≤ 1
Lampant	≥ 2

olarak özetlenebilir.

Dış Ticaret, AB’de Cezayir, Fas Lübnan, Tunus ve Türkiye’den ithal edilen natürel zeytinyağları için özel düzenlemeler bulunmaktadır. Bunun dışında, Tunus gibi bazı ülkelerin ihracatına da ayrıcalıklar

tanınmaktadır. Avrupa Birliği tarafından 1994 yılından bu yana Tunus'tan her yıl 55 bin ton zeytinyağı alınma garantisi verilmiştir. Tunus'un yanı sıra, AB'nin bu ayrıcalığı yakın gelecekte Suriye'ye tanıyacağı da ifade edilmektedir

Ayrıca, zeytinyağı üreticisi büyük ülkeler Birleşmiş Milletler çatısı altında yer alan Uluslararası Zeytinyağı Konseyi (UZK)'nın ekonomik, teknik ve tanıtım konularındaki koruyuculuğu altında bulunmaktadır. (Tunalıoğlu ve Karahocagil,2005).

3.3. ZEYTİNYAĞI PİYASA DÜZENİNDE REFORM İHTİYACI VE 2004 YILI REFORMU

Birlik içerisinde, bu şekilde işleyen zeytinyağı piyasa sistemi sonucunda, üretilen zeytinyağının kalitesini iyileştirme hedefi başarılı olamamış, üretim yardımı ödemelerinde usulsüzlüklerle karşılaşmış, küçük üretici ayrımının yapılmasından dolayı denetim güçlükleri ile karşılaşmıştır. Bu nedenlere ek olarak da,

- Yıllık 2.3 milyar euroluk bir bütçenin zeytinyağına ayrılmış olması,
- Ürün kalitesinin teşviklerle doğru orantılı olarak artmaması,
- Üreticilere verilen yardım ödemelerindeki usulsüzlükler de,

zeytinyağında yeni düzenlemelerin yapılmasını gerekli kılmış ve 30 Nisan 2004 tarih ve 864/2004 sayılı Konsey Tüzüğü ile reforma gidilmiştir (OJ L 161, 30.4.2004).

Reformun özünü, 2006 yılından itibaren 0,3 ha dan küçük işletmelerde, 2010 yılından itibaren de tüm işletmelerde zeytinyağı desteği ödemelerinin üretim ile bağının kesilmesi oluşturmaktadır. Bu çerçevede, yeni uygulama ile,

- Zeytinyağında üretimle ilişkilendirilmiş ödemelerin %60'ının 0.3 ha dan büyük olan işletmelerde, tek çiftlik ödemesine dönüştürülmesi,
- Destek ödemelerin %40'ının ise, yeniden yapılandırma zarfı çerçevesinde ödenmesi,
- 2006 yılından itibaren 0.3 ha dan küçük işletmelerin zeytinyağı desteği ödemelerinin üretim ile bağının kesilmesi hedeflenmiştir.

AB'de zeytinyağı sektörü bir çok küçük işletmenin bulunduğu, genellikle karlılık marjı düşük ve üretimde yıllık değişimlerin yaşandığı bir sektör olarak tanımlanmaktadır (<http://europe.eu.int>). Bu kapsamda, söz konusu yeni düzenlemenin, küçük zeytin işletmeleri -aile işletmelerinin dışında- üzerinde olumsuz etkilere neden olabileceği düşünülmektedir. Şöyle ki, küçük işletmelerde -üretim maliyetlerinin yüksek olması nedeniyle- yetiştirici gelirlerinin üretim maliyetlerini karşılayamayacağı ve bunun sonucunda da küçük yetiştiricilerin üretimlerini durdurabilecekleri beklenmektedir.

3.4. TÜRKİYE'DE ZEYTİNYAĞI POLİTİKASI

Türkiye'de zeytinyağına dönük belirli amaçları ve araçları olan bir madde politikasının izlenmediği görülmekte, sektörün üretimden dış ticarete kadar hemen tüm aşamalarda kendisine özgü sorunları bulunmaktadır. Özellikle üretici-sanayici-dışsatımcı-tüketiciyi destekleyen bir organizasyona sahip olunmaması, istikrarlı bir politikanın uygulanmasını engellemekte, hatta aynı kampanya dönemleri içerisinde bile farklılıklar yaşanmasına neden olabilmektedir.

Üretici ile ilgili uygulamalar, genellikle destekleme alımları ile sınırlı kalmış bulunmaktadır. Zeytinyağında destekleme alımları ilk olarak 1966 yılında başlamış ve 1986 yılına kadar aralıksız olarak devam etmiştir.1987-1990 yılları arasındaki dönemde zeytinyağı destekleme alımları kapsamından çıkarılmış, 1991 yılında yeniden destekleme alımı kapsamına alınmıştır. 5 Nisan 1994 kararlarıyla birlikte, yeniden destekleme alımları kapsamından çıkarılarak, Dünya Ticaret Örgütü ve AB politikalarına uyum sağlamak, üretici ve sanayiciyi teşvik etmek, tarımsal kayıt ve envanter tutulmasını sağlamak gibi amaçlara yönelik olarak, 26.11.1998 tarih ve 98/12122 sayılı Bakanlar

Kurulu Kararı ile zeytinyağında destekleme primi uygulaması başlatılmış, 1 kg zeytinyağı için 40 cent prim tutarı ile ortalama 500 bin TL/kg Birlik alım fiyatı ödenmiştir. Sonraki yıllar için zeytinyağı prim ödemelerinde değişimler meydana gelmiş, 2004/05 dönemi için 250 bin TL/kg prim ödemesi belirlenmiştir (Çizelge 9).

Çizelge 9. Türkiye’de Zeytinyağında Prim Ödemeleri ve Birlik Alım Fiyatları

	Prim Ödemesi	Birlik Alım Fiyatı (TL/kg)
1998/99	40 cent	500 000
1999/00	-	990 000
2000/01	28 cent	1100 000
2001/02	150 bin TL/kg	2500 000
2002/03	175 bin TL/kg	2600 000
2003/04	200 bin TL/kg	3200 000
2004/05	250 bin TL/kg	-

Kaynak .Tunalıoğlu ve Karahocagil,2005.

Üretici yönüyle ele alınması gereken bir başka konu, örgütlenme konusudur. Zeytin ve zeytinyağı üreticileri sınırlı düzeyde Tarım Satış Kooperatiflerinde örgütlenmişlerdir. Örgütlenmede ki yetersizlik, hem üreticinin daha çok gelir elde etmesini engellemekte, hem de tüketicinin zeytinyağına daha yüksek fiyatlarla ulaşmasına neden olmaktadır (Artukoğlu,Gençler, 2004).

Konu tüketici yönüyle incelendiğinde, tüketicilere yönelik herhangi bir politikanın izlenmediği, Birliklerin sınırlı faaliyetleri dışında zeytinyağına ilişkin tanıtım faaliyetinin olmadığı, özellikle zeytinyağının insan sağlığı açısından önemini kamuoyuna yeterince anlatılmadığı da görülmektedir. Ayçiçeği yağındaki yoğun kampanyalar ve düşük fiyat, zeytinyağı tüketiminin, bilinçli ve gelir düzeyi yüksek tüketiciler dışına çıkmamasına neden olmuştur. Nitekim AB ülkelerinde kişi başına yıllık zeytinyağı tüketimi 5 ila 21 kg. arasında değişirken, bu rakam Türkiye’de 1 kg. civarındadır. Oysa zeytinyağının sağlık yönünden değerinin kamuoyuna anlatılması ve tüketiminin teşvik edilmesi gerekmektedir (Artukoğlu,Gençler,2003).

Zeytinyağında istikrarlı bir dış ticaret politikası izlenemediği görülmektedir. Var yıllarında dökme ihracatın fazla, yok yıllarında ise, kutulu ambalajlı ihracatın fazla olduğu dikkati çekmekte, zeytinyağı üretiminin son yıllar itibarıyla yaklaşık % 30’unun kutulu, %70’nin dökme olarak ihraç edilmekte olduğu görülmektedir. Ortalama ihraç fiyatının da önceki artış göstererek 2004/2005 döneminde kutulu ve dökme zeytinyağında 2,9 \$, varilli zeytinyağında 3 \$ ulaştığı görülmektedir (Çizelge 10). İhracatın ağırlıklı olarak dökme olarak gerçekleştirilmesi, Türk zeytinyağının uluslararası arenada tanınmasını engellemektedir. Nitekim, Bulgaristan ve Romanya’da zeytinyağı tüketicileri satın aldıkları Türk zeytinyağlarının Yunanistan’dan ithal edildiğini, yunan zeytinyağı olduğunu zannettiklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca, İtalya’ya dökme olarak ihraç edilen Türk zeytinyağlarının İtalya’da ambalajlandıktan sonra ihraç edilmesi, Türkiye’nin katma değer kaybı açısından diğer bir dezavantajlı durumu oluşturmaktadır.

Çizelge 10. Ambalajlarına Göre Zeytinyağı İhracatı

	Ambalaj Şekli	Miktar (Ton)	%	İhracat Fiyatı (\$/kg)
2002/2003	Dökme	52227	70	2,10
	Varilli	9 672	13	2,07
	Kutulu	12.357	17	2,22
	TOPLAM	74.256	100	2,12
2003/2004	Dökme	26.294	57	2,65
	Varilli	5.588	12	2,78
	Kutulu	14.152	31	2,86
	TOPLAM	46.034	100	2,73
2004/2005 (*)	Dökme	24.953	60	2,90
	Varilli	3.381	8	3,00
	Kutulu	13.157	32	2,90
	TOPLAM	41.491	100	2,91

Kaynak Ege Zeytin ve Zeytinyağı İhracatçıları Birliği,2005

Bunların dışında, Türkiye’de ambalajlı ve markalı ihracatı artırmak için ihracat teşvikleri uygulaması bulunmaktadır. Ocak 2005 tarihinden itibaren ihracat iadesi 5 kg.lık kutu için 150\$/ton , net ağırlığı 1 kg.a kadar olan ambalajlarda, “tescilli Türk Markaları” ve “Made in Turkey” ibaresi ile gerçekleştirilmesi halinde ihracat iadesi miktarı 300 \$/ton olarak belirlenmiştir.

3.5. AB İLE TÜRKİYE’DE ZEYTİNYAĞINA YÖNELİK UYGULAMALARIN KARŞILAŞTIRILMASI

Her ne kadar AB ülkelerinde, genel olarak tarıma, dolayısıyla zeytinyağına verilen desteklerin Türkiye’ye göre daha fazla olduğu biliniyorsa da, bu bölümde AB ve Türkiye’deki uygulamaların karşılaştırılması yoluyla, Türkiye’nin olası AB üyeliği öncesinde zeytinyağı sektöründe yapılması gerekenler konusunda, ilgililere yol gösterici olunabileceği düşüncesiyle Çizelge 11 hazırlanmıştır (Artukoğlu ve Gençler, 2003).

Çizelge 11 : AB ve Türkiye’de Zeytinyağı Sektörünün Karşılaştırılması

	AB	TÜRKİYE
ÜRETİM /ÜRETİCİ	Örgütlenme düzeyi yüksektir. Fiyatlandırmada devlet desteği bulunmaktadır. Coğrafi Bilgi Sistemi sayesinde güvenilir bilgi akışı ve kontrol olanağı mevcuttur. Zeytinyağında kalite standartları bulunuyor.	Ulusal anlamda örgütlülük bulunmakta ancak etkinlik düzeyi düşüktür. Son yıllarda destekleme primi uygulamaları yapılmaktadır. Standartlara uyum bulunmuyor.
TÜKETİM/ TÜKETİCİ	Güçlü bir tanıtım söz konusudur. Tüketici bilinci yüksektir. Perakende satış için ambalaj ve etiketleme şartlarına bağlanmıştır.	Sadece sektörde önde gelen firmaların yaptığı yetersiz reklam çalışmaları bulunmaktadır. Tüketici bilinci istenilen düzeyde değildir.
TİCARET DURUMU	Dış satımda ambalajlı satış söz konusudur. Özellikle uluslar arası örgütlenmeler aracılığıyla etkin tanıtım faaliyetleri vardır.	Ağırlıklı olarak dökme satış söz konusudur. Uluslararası düzeyde yetersiz tanıtım faaliyetleri vardır.

Kaynak: Artukoğlu ve Gençler,2003

3.6. TÜRKİYE ZEYTİNYAĞI SEKTÖRÜNÜN AB’ YE UYUMDA KARŞILAŞILABİLECEĞİ SORUNLAR VE ALINMASI GEREKLİ ÖNLEMLER

AB ile Türkiye zeytinyağı sektörü arasında kısaca belirtilmeye çalışılan bu farklılıklar doğrultusunda AB’ne uyumda karşılaşılabilecek sorunlar ve alınması gerekli önlemler kısaca şu şekilde özetlenebilir:

- Türkiye’nin zeytinyağı üretiminde periyodisite nedeniyle var yılları ve yok yılları arasında, büyük farklılıklar yaşanmaktadır. Periyodisitenin ürün miktarına etkisi AB’de %20-30 iken Türkiye’de %70-80’lere kadar yükseldiği belirtilmektedir (Göksu, 2003). Türkiye’de üretime özgü sorunların yanı sıra sulama ve hasat mekanizasyonunun yaygınlaşmaması, ürünün verim ve kalitesini etkileyen modern teknoloji ile çalışan zeytinyağı işletmelerinin sayısının yeterli olmaması ve iyileştirmelerin yapılmaması sorunları ile karşı karşıya bulunmaktadır. Bu kapsamda, AB ile gerek üretim gerekse de kalite açısından rekabet edilebilmesi, üretimin dolayısı ile ihracatın devamlılığının sağlanabilmesi için öncelikle periyodisite oranının

azaltılabilmesi, ucuz ve kaliteli üretimin artırılabilmesine yönelik önlemler alınması gerekmektedir.

- Sektöre yönelik güvenilir envantere sahip olma ve bunların kontrolü açısından AB, Coğrafi Bilgi Sisteminin üzerinde önemle durmaktadır. Türkiye’de de, veri teminindeki güçlükler dikkate alındığında, sistemin oluşumuna yönelik hazırlıklara zaman kaybetmeksizin hız verilmesi önemli görülmektedir. Çünkü, AB’de Kasım 2003 tarihinden itibaren CBS sistemine kayıtlı olmayan üreticiler yardım dışı bırakılmaktadır.
- AB’de zeytinyağı üreticisinin üretim değerinin 1/3’ü oranında yardım aldığı belirtilmektedir (Dönmez,2004). Avrupa Birliğinde, üretici yardımları Türkiye’deki yardımlardan 4 kat daha fazla gerçekleşmektedir (Oktay,2004). Türkiye’de uygulanmaya başlanılan prim ödemelerinin, yeni üreticileri zeytin yetiştiriciliğine , mevcut zeytinliklerin de bakımını teşvik edecek oranda güncellenmesi, AB ile ilgili hedeflerimiz açısından önem arz etmektedir. Ayrıca, üyelik halinde zeytinyağı fiyatlarının Birlik fiyatlama mekanizması ile uyumlaştırılması gerekeceğinden fiyatlama sistemi ve düzeyine yönelik önlemlerin alınması, bu kapsamda da hem sanayi düzeyinde hem de tüketici düzeyinde de teşviklerin getirilmesinin yararlı olacağı sanılmaktadır.
- AB’de ulusal örgütlenmelerini tamamlamış olan zeytinyağı sektörü, etkin olarak faaliyet gösterirken, Türkiye’de sadece Tarım Satış Kooperatiflerinin faaliyetleri göze çarpmaktadır. Bu kapsamda, zeytinyağını üreticisi, tüketicisi, sanayicisi, dış satımcısı ile bir bütün olarak ele alacak Ulusal Zeytinyağı Konseyinin kurulmasının kurulması zeytinyağı ile ilgili her toplantıda önerilmektedir. Türkiye’nin AB’ne üyeliğinin gerçekleşmesi halinde üretici organizasyonları kurulmuş olarak AB’de yer almasının uyumu daha da kolaylaştıracağı düşünülmektedir.
- Periyodisite ve yetersiz depolama Türkiye’nin dış pazar rekabet gücünü engellemektedir. Bu yaklaşımla, üretimin devamlılığı açısından depolama teşvikine yönelik önlemler alınması da gerekli görülmektedir. Nitekim, üretimde periyodisitenin varlığı dışsattım politikasını da olumsuz etkilemektedir. Zeytinyağı ihracatının %70’inin dökme olarak yapılması, Türkiye açısından katma değer kaybına neden olmakta, Türkiye’de üretilen zeytinyağının getirisinden diğer ülkeler yararlanmaktadır.Bu nedenle, AB’ye üyelik süreci yolunda, Türkiye için esas hedef ambalajlı ve markalı ihracatın artırılması olmalıdır.
- Bunların dışında, AB nin yeni ağaç dikimleri ile kısıtlamaları karşısında, daha avantajlı konuma geçebilmek açısından üyelik öncesinde ağaç sayısının artırılması da önem arz etmektedir. AB’ye adaylığımızın gerçekleşmesi durumunda mevcut üretim miktarı verilecek kota miktarını belirleyeceğinden ağaç sayısı ile birlikte verimliliğin de artırılmasının da hedeflenmesi son derece önemli görülmektedir. Nitekim, Ege Zeytin ve Zeytinyağı İhracatçıları Birliği tarafından yapılan bir çalışmada (Ege Zeytin Ve Zeytinyağı İhracatçıları Birliği,2005), üreticileri zeytin yetiştiriciliğine özendirme ve verimliliği artırabilmek amacıyla yönelik olarak mevcut zeytinliklerin bakımının daha iyi yapılabilmesi açısından, 2004/05 dönemi için belirlenen 250.000 TL’lik zeytinyağı prim miktarının 0,50 \$/kg, zeytin priminin de 0,10 \$/kg, olması gerektiği üzerinde durulmuştur.
- Bunların dışında, Türkiye’nin AB üyelik sürecinde mevzuata yönelik uyum çalışmalarını da yürütmesi –TARİŞ tarafından mevzuata yönelik çalışmalar devam etmektedir-, son yıllarda Suriye ve Mısır’da olduğu gibi zeytin bir devlet politikası olarak ele alacak politikaların geliştirilmesi de sahip olunan avantajdan sonuna kadar yararlanılabilmesi açısından gerekli ve önemli görülmektedir.
- Ayrıca, Uluslararası Zeytinyağı Konseyine Türkiye’nin yeniden üyeliği de, AB üyeliği sürecinde iç ve dış tanıtım açısından önem arz etmektedir.

4.GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Genel bir değerlendirme ile, AB tütün ve zeytinyağı sektörü ile Türkiye tütün ve zeytinyağı sektörü arasında belirgin farklılıkların bulunduğu belirtilebilir. Bu farklılıklar daha çok AB’de tütün ve zeytinyağı üreticilerinin büyük ölçüde desteklenmesi, destekleme mekanizmalarının işleyişine yönelik düzenlemeler ile Kurumsal yapılar ve organizasyonlar üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bununla birlikte, 2004 reformları çerçevesinde, gelecekte AB tütün ve zeytinyağı Ortak Piyasa Düzeninde yaşanacak değişimlere bağlı olarak, Türkiye’nin tütün ve zeytinyağı sektöründe AB’ne uyumunun çok zor olmayacağı, en büyük sıkıntıların üreticilerin dinamik örgütlü bir yapıya kavuşturulması sırasında yaşanabileceği düşünülmektedir.

Bu kapsamda, tarım sektöründe Türkiye’nin Birliğe uyumda avantajlı olabileceği ürünler arasında tütün ve zeytinyağının geldiği düşünülmektedir. Bu kapsamda, tütün ve zeytinyağında Türkiye’nin müzakere süreci ve sonrası için bir takım avantajlar sağlayacak şekilde Avrupa Birliğine hazırlanması önemli görülmektedir.

Kaynaklar

ARTUKOĞLU, M., Gençler, F., 2003, “Türkiye ve AB’de Zeytinyağına İlişkin Son Uygulamaların Değerlendirilmesi”, sayfa 141-149, Türkiye 1. Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Sempozyumu Bildirileri, İzmir.

CMO,2003,Raw Tobacco Markets, Brussels. <http://europe.eu.int>.

Commission of the European Communities, 2003,Tobacco Regime, “Commission Staff Working Document”, Brussels.

ÇAKMAK, E., Kasnakoğlu, H., 2003, “Tobacco in Turkey”, Issues in The Global Tobacco Economy, FAO, 2003, Rome.

DÖNMEZ,S,2004, AB’de Zeytinyağı Piyasa Düzeni ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi,E.Ü.Fen Bilimleri Enstitüsü,Yüksek Lisans Tezi,İzmir.

DPT, 2004, “VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı Tütün ve Tütün Mamulleri Sanayi Özel İhtisas Komisyonu II.Raporu”, Yayın No DPT:2523-ÖİK:539, Ankara.

Ege Zeytin Ve Zeytinyağı İhracatçıları Birliği,2005, 2004/05 Çalışma Raporu,İzmir.

GÖKSU, Ç., 2003, Türkiye ve Avrupa Birliği’nde Zeytinyağı Sektörü, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, İhracat Geliştirme Etüd Merkezi (İGEME), Ankara.

GÜLER GÜMÜŞ, S.,2003, “Türk Tütüncülüğünün Yeni Vizyonu ve AB Tütüncülüğü İşleyiş Mekanizması İle Uyumuna Yönelik Bir Değerlendirme”, Ege İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği Tütün İhracatçıları Birliği, İzmir.

GÜMÜŞ, A.H., 2004, “Geçmişten Geleceğe Tütün Mevzuatında Değişimler ve Uygulamalar”, Tütün Sektörünün Dünü, Bugünü, Yarını ve Beklentileri Sempozyumu, TAPDK, İzmir.

OJEU, Official Journal of the European Communities, Luxembourg, Değişik Sayılar.

OKTAY, D.,2004, Econometric Analysis of Turkish Olive Oil Sector with Special Rerefence to E.U.Membership, Mediterranean Agronomic Institute of Chania,Crete,Greece.

Olive Oil Sector in EU, <http://europe.eu.int>.

T.C. Tarım ve Köyışleri Bakanlığı internet sitesi, <http://www.tarim.gov.tr>.

TUNALIOĞLU, R., P., Karahocagil, 2005, Zeytinyağı, Sofralık Zeytin ve Prina Yağı, Durum Tahmin Raporu: 2004/2005 Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü Yayın No:128, Ankara.

Working paper of the Directorate-General for Agriculture the Olive Oil and Table Olives Sector, 2003,<http://europe.eu.int>.

TÜRK TARIMI AB TARIMINA NASIL UYAR?

Prof. Dr. Emin IŞIKLI
Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü

Görüşülen konu, Türk Tarımının AB Tarımına nasıl uyacağı, daha doğrusu, uyumun nasıl olacağını ortaya konmasıdır.

Bu soruya doğru ve geçerli cevap verebilmek için öncelikle, Türk Tarımı ve AB tarımı ile ilgili bazı saptamaların yapılması zorunludur.

Türk Tarımı; ekonomideki yeri ve önemi, uygulanan politikalar, tarımın yapısı, işletmelerin büyüklüğü, organizasyonu, dağılımı, üretim deseni, üretim hacmi, verimlilik düzeyi, genel performansı v.b. itibarıyla AB tarımına göre çok önemli farklılıklar göstermektedir.

Bu yapısı ve niteliği ile de AB tarımına uyum çok güçtür. Rekabet edilebilecek bir düzeyde değildir. Çok önemli iyileştirmeleri gerektirmektedir.

Belirtilen bu farklılıkları gidermek için Ulusal Programda ifade edilen bazı iyileştirmelerin yapıldığı ve bunların özellikle son yılda belirli bir hız kazandığı da kaydedilmelidir.

Kısa sürede yapılan bu iyileştirmeleri takdir etmekle beraber, yapılanların, yapılması gerekenler yanında ancak sınırlı bir bölümü oluşturduğu da itiraf edilmelidir.

Kırk yılı aşkın bir süreçte, son zamanda çok fazla ve sıkışık bir hizmet yükünün altına girilme zorunluluğu doğmuştur. Bunun da nedeni, eski dönemlerde yapılması gerekli hizmetlerin hep ertelenerek, bugünlere gelinmesi, yılların birikiminin kısa sürede bitirilme zorunluluğu ile karşı karşıya kalınmasıdır. Bu da tabiiyle çok önemli güçlükler doğurmaktadır. Çünkü tam üyelik için en az mesafe alınan alan **tarımdır**.

Öte yandan, Tarım mevzuatı AB mevzuatının yarısından fazlasını teşkil ettiği için, yapılması gerekli hizmetler hem geniş kapsamlı, çok yönlü ve hem de gerçekten çok zor niteliklidir. Ayrıca uyum gerektiren konular önemli yatırımları gerektirmektedir ve yapısal düzenlemeleri istemektedir.

Artık eskisi gibi davranma lüksü de yoktur. Buna kimsenin hakkı da yoktur. O nedenle, uyum için çok hızlı bir programa ihtiyaç vardır. Dolayısıyla süreç; zor, yoğun bir çalışmayı ve disiplini gerektirmektedir. Zihinsel hazırlıkları da içeren geniş kapsamlı bir yaklaşım zorunludur.

Çünkü, Türkiye'nin tam üyeliği bakımından anlaşmazlıkların odak noktalarından birini de tarım oluşturacak gibi görülmektedir. Zaten kurulma ve genişleme dönemlerinde anlaşmazlıkların önemli kısmını çoğunlukla tarım oluşturmaktadır.

Müzakere sürecinde hep akılda tutulması gerekli unsurlar şunlar olmalıdır:

- Diğer ülkelerle ortaklıkta da tarım anlaşmazlıklarının odağı olmuştur.
- Sorunları yapısal nitelikli olduğu için hemen çözümü sağlanamayacaktır,
- Hiç bir aday ülkenin, tarımda uyumu tam olarak sağlayarak üye olduğunu söyleyebilmek mümkün değildir.
- Konu sadece hükümetin görevi olmaktan öte, ilgili her kesimin -çiftçisinden üniversitelere kadar- gerekli katkıyı koymasını zorunlu kılmaktadır.
- Diğer yandan, şu gerçeği de kabul etmeliyiz. Globalleşen dünyada -AB istediği için değil- çağdaş normlara ulaşmak için, Türk Tarımını Rekabete açık, Kalite odaklı ve Sürdürülebilir niteliğe dönüştürme zorunluluğu vardır. Çünkü hedef, AB den ziyade AB standartlarını yakalamaktır. O halde, üyelik olmasa bile, tarımımız bazı önemli iyileştirmeleri gerektirmektedir.
- Bu bakımdan, zaten yapacağımız bu iyileştirmeleri AB'nin isteklerini de dikkate alarak yapabilirsek, o hedefe de ulaşma olanağı kendiliğinden doğacaktır.

- Yalnız, burada şu gerçeği de belirtmeliyiz; AB ve Türkiye arasında, bir ortaklık (üyelik) ilişkisi olacağına göre, burada her iki tarafa da önemli görevler düşmektedir.
- Evet, Türkiye tarafı olarak bazı hizmetlerin yapılmasında geç kalınmış veya yavaş davranılmış olabilir.
- Ama, AB'nin de kendine düşen hizmetler bakımından, bazı özelliklerini müzakerelerde hep akılda tutulmalıdır.
- Yani, her iki tarafın ev ödevini ne kadar yaptığını hep dikkate almalıyız.
 - AB yönünden belirtilmesi gerekli ilk husus, uyulması istenen Ortak Tarım Politikasının devamlı değişim halinde, her genişleme sürecinde yenilenen nitelikte oluşudur. Kısacası, ulaşmaya çalışılan hedef hep hareketli, siz ona yaklaştıkça o sizden uzaklaşan bir özellik göstermektedir. O nedenle, gelecekte nereye varacağının iyi kestirilmesi zorunludur. Özellikle alınacak yardımlar tahmin edilirken gerçekçi olunması gerekmektedir.
 - Diğer önemli bir nokta, Türk tarımının OTP'ye uyumu bakımından AB'nin, vermesinin gerekli olduğu destek konusunda çok istekli olduğunu söylemek de kolay değildir. Hele son düzenlemelerle, bunların giderek azaltılması da, ayrıca önem arz etmektedir.
 - Bir diğer husus da ülkeler arası üyelik ilişkilerinde hep ortak standartların kullanıldığını/ çifte standardın olmadığını / kabul etmek de oldukça zordur.

- Ancak, bu hususlar, Tam Üyeliğe hazırlık bakımından Türkiye'nin yavaş davranması yerine, müzakerelerde daha dikkatli olmasını sağlayıcı unsurlar olarak değerlendirilmelidir.
- Özellikle Türk Tarımının önemine ve potansiyeline ilişkin bir vizyonla sektöre bakılmalıdır.
- Tarım, güçlü yanlarının ışığında nerelerde fırsatların olduğu, zayıf yanlarının ışığında da nerelerde tehditlerin olabileceği de çok dikkatli ve bilinçli olarak değerlendirilmelidir. Bu değerlendirmede, meyve-sebze, zeytinyağı ve tütün gibi ürünlerin üretimi, üretim planlaması ve pazarlaması bilhassa da dış pazarlaması ve stoklamasına özgü önlemler de, ayrıca, geliştirilmelidir.
- Bu bakımdan da, süreci iyi anlayan, iyi tanımlayan bir politika anlayışı içinde, gelecek 10 yılda tarım sektörünü sorunlarından arındıran, ülke kalkınmasının etkili bir aracı haline dönüştüren bir yaklaşıma şiddetle ihtiyaç vardır.

Bir yandan bunu yaparken, bir yandan da Türkiye, Dünyanın en önemli Stratejik bölgelerinden birinde olduğu avantajını bilmeli ve bunu iyi kullanmalıdır.

Yani, üyeliğin her iki tarafa da katkılar getireceği daima hatırlanmalıdır.

- Bu itibarla da, uyum çalışmalarında Türk Tarımının kaynaklarını, potansiyelini ve geleceğini iyi bilen, Topluluk mekanizmalarının işleyişine vakıf, müzakere gücü olan elemanların yetiştirilmesi ve istihdam edilmesi, yani, müzakereleri sürdürecektir TARIM DOSYASI EKİBİ'nin her yönden güçlü oluşturulması da son derece önem arz etmektedir.
- Diğer yandan, önceki görüşmelerde, üye olan ülkelere Tarım sektörü bakımından tam uyumunun sağlanmasında belirli bir geçiş süresinin verilmiş oluşu dikkate alınarak, Türkiye için de böyle bir yaklaşımın sağlanması, isabetli ve gerçekçi düzenleme olarak görülmektedir.
- **Bu tespitler ışığında Türk Tarımının OTP'ye uyumu bakımından şunların yerine getirilmesi yararlı ve gerekli görülmektedir;**
- Öncelikle AB'ye bir uyum stratejisi belirlenmelidir.

- Buna bağılı olarak yapılması gerekli önemli tüm hizmetleri proje olarak ele alan bir TARIM PROJE PAKETİ hazırlanmalıdır.
- Her projeyi yürütecek ve sorumluluk alacak ehil insanlardan oluşan ekipler teşkil edilmelidir.
- Yapılacak işlerin yönteminin ve zamanlamasının yapılması gerekmektedir.
- İşlerin götürülmesi ile ilgili Kurumsal düzenlemelerin yapılması, yani organizasyon şemasının ortaya konması gerekmektedir.
- Bütün bu hizmetlerin götürüleceği temel kurum, doğal olarak, Tarım Bakanlığı olmalıdır. Ama, ilgili diğer kurumların da eleman ve diğer yollarla bu projelerde görev alarak, ortak sorumluluk anlayışı içinde, çalışma düzeninin sağlanması gerekmektedir.
- Yapılan işlerin bir bütünü oluşturacak şekilde ele alınması ve ara dönemlerde değerlendirilmesi yoluyla zamanın iyi kullanılması de gerçekleştirilmelidir.
- Bu arada, Ege Tarımının durumunun ve beklentilerinin, ülkenin tüm teklif ve isteklerine katılmak üzere, tüm bölgesel kuruluşların temsilcilerinden oluşan bir platform vasıtasıyla belirlenmesi de önemli görülmektedir. Burada Üniversiteden bir hizmet istenildiğinde hazır olduğunu da belirtmek isteriz. Bölge tarımının Swot analizi yöntemiyle değerlendirilmesi sağlanmalıdır.
- Böyle bir yaklaşımın yanı sıra, Türkiye'nin, Nisan 2003'de kabul edilen Katılım Ortaklığı Belgesinde belirlediği Kısa Dönem (Mayıs 2004'e kadar), Orta Dönem (2005 yılı sonu) hedeflerini ne kadar gerçekleştirdiği de öncelikle gözden geçirilmelidir.
- Ayrıca, 2000 yılı Ulusal Programında tarımda yapılacağı belirlenen öncelikler listesi de yeniden değerlendirilerek, eksik bırakılan noktalar tamamlanmalıdır. Alt yapının iyileştirilmesi, üretimin organizasyonu ve pazarlama organizasyonu alanındaki iyileşmeler öncelikli olmalıdır.
- Bütün bunlar yapılırken, bir yandan, Türk Tarımının yapısal özellikleri, üretim düzeyi, pazarlama sistemi ve örgütlenme düzeyi bakımından, daha bir süre, bünyesine uygun ARAÇLARLA DESTEĞE ihtiyaç duyacağı gerçeği de göz önüne alınarak, bir yandan da, yakın gelecekte, uluslararası piyasalarda entegre olmayı başarabilecek rekabet düzeyine getirilmesi zorunluluğu ışığında, uzun dönemli, sürekli ve istikrarlı, makro ekonomik hedefle uyumlu, Tarım Politikalarının konulması ve yürütülmesi de zorunlu görülmektedir.
- Organik Tarım ve Hayvancılık dahil, tarımın alt dalları arasında uyumlu ve sanayi ile bütünleşmiş bir tarım yaklaşımı esas olmalıdır. Özellikle de üretimi artıran ve üretimin yüksek olduğu bir düzey ile AB ile bütünleşmek temel alınmalıdır.

Tarım Politikaları bakımından ana çerçeve biraz önce belirtilen husus olmakla beraber, Ekim 2004 İlerleme Raporunda, az ilerleme kaydedildi şeklindeki eksikliği belirlenen **asağıdaki hususların öncelikle ele alınması da zorunluluk arz etmektedir:**

- Tarımsal yapıyı ve kırsal hayatı iyileştirmeye, çevreyi korumaya, bölgesel farklılıkları gidermeye yönelik geniş kapsamlı, üretici katılımlı yeni bir Kırsal Kalkınma anlayışı ve stratejisinin getirilmesi, ve İzleme Komitelerinin kurulması,
- AB yardımlarından (IRA'dan) yararlanabilecek projelerin geliştirilmesi,
- Ürünler itibariyle ve dokuz ürün için öngörülen Ortak Piyasa Düzenlerinin kurulması,
- Tarımın Finansmanı bakımından FEOGA benzeri bir düzenlemenin yapılması,
- Tarım Politikalarının uygulanması ve OTP' nin işlerliği açısından, Müdahale Kurumunu ve Ödeme Kurumunu içeren Entegre İdare ve Kontrol sisteminin oluşturulması yani tarıma hizmet götüren kurumların dağılımının giderilmesi,

- Sağlıklı veri seti yanında Çiftlik Muhasebe Veri Ağı'nın (FADN) (kayıt sistemi) daha ileri düzeyde geliştirilmesi,
- Üreticinin etkin örgütlenmesi, Üretici Birliklerinin beklentileri karşılayacak düzeyde organize edilmesi,
- Ürün Standartları, Gıda Güvenliği, Bitki ve Hayvan Sağlığı alanındaki iyileştirmelerin hızlandırılması ,
- Yeni düzenlemelerle birlikte, onlardan daha önemli görülen Müktesebatın uygulanmasına ilişkin gerekli idari yapı ve kapasitenin yaratılması,
- Bu arada, AB üyesi Akdeniz Ülkeleri ile çok daha yakın ilişki ve işbirliği içinde olarak, Akdeniz Bölgesel politikalarının oluşumunu sağlama ve Birlik içinde bunu belli düzeye ulaştırma da önemli görülmektedir.

Son söz olarak da şunlar söylenebilir;

- Türkiye AB trenine binme kararını verdiğine ve onlar da bindirme niyet ve kararını gösterdiğine göre, AB'nin getirdiği kurallara, ancak kendi koşullarımıza bağlı olarak uyulması gerektiği kabul edilmeli, hiçbir zaman teslimiyetçi olunmamalıdır.
- Bu arada, AB'nin gerçekten yapması gerekenler de onlardan istenilmeli ve gerçekleştirilmelidir.
- Özellikle, yerine getirilmesinde zorlanılan konu ve alanlarda, yeni üye ülkelere yapılan işlem ve muameleleri yakından bilmeli ve müzakere sürecimizi ona göre yönlendirmeliyiz.

Çünkü bilmeliyiz ki, Politika; “olabilecekler içerisinde en iyisini seçme ve uygulama sanatıdır”.

Bu düşünce ve anlayışla, Türkiye'nin bu sanatı en iyi yapabilecek bir Tarım Dosyası Ekibi ile başarıya ulaşması umut edilmektedir ve böyle bir başarı da zorunlu görülmektedir.

HAYVANSAL ÜRÜNLER AÇISINDAN UYUM

AB'DE HAYVANSAL ÜRÜNLERDE UYGULANAN POLİTİKALAR VE TÜRKİYE'NİN UYUMU AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Ayşe UZMAY
Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü
E-Posta: auzmay@ziraat.ege.edu.tr

1. GİRİŞ

OTP' da geçmişte ilk kapsamlı reform, 1992 yılında uygulamaya başlanılan Mac-Sharry reformuyla gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde fiyat destekleri azaltılarak üreticiler telafi edici ödemelerle desteklenmiştir. Agenda 2000 kapsamında, yapılan reform Mac-Sharry reformunun devamı niteliğini taşımıştır. Son yapılan reformda ise şimdiye kadar uygulanan politikalardan farklı olarak tarımsal desteklerin üretimden bağımsız olarak kullandırılması öngörülmüştür. Bu kapsamda, tek bir ödeme sistemi uygulanacaktır, ödeme koşulları; gıda güvenliği, hayvan refahı ve çevre korunması gibi faktörlere bağlı olacaktır. Tek çiftlik ödemesi öncelikle tahıl, et ve süt için geçerli olacak, 2006 yılından itibaren tütün sektörü, zeytinyağı, ve pamuk sektörü düzenlemelerle ilişkilendirilecektir (bununla birlikte üretime bağlı ödemeler riskli bölgelerde kullanılabilir). Büyük çiftçilere yapılan doğrudan ödemeler azaltılacak, kırsal kalkınma, çevre, kalite yada hayvan refahı için daha fazla ödenek tahsis edilecektir. Ayrıca, tarım bütçesinin 2013 yılına kadar belirlenen miktarları aşmaması güvence altına alınacaktır. Yeni reformun en önemli özelliğinin üretimden bağımsız olan tek çiftlik ödemesine geçiş olduğu söylenebilir. AB'nde hayvansal ürünlerde uygulanan politikalar yapılan reformlar AB'ne aday statüsündeki Türkiye'yi yakından ilgilendirmektedir. Bu kapsamda, bu çalışmada AB'nde hayvansal ürünlerde uygulanan son politikalar özellikle reform uygulamaları, bu reform uygulamalarının etkilerinin neler olabileceği, Türkiye ve AB'nde bazı göstergeler itibariyle hayvancılık sektörünün karşılaştırılmasına ve daha sonra uyum açısından değerlendirmelere yer verilmiştir.

2. HAYVANSAL ÜRÜNLERDE UYGULANAN POLİTİKALAR

AB'inde Ortak Tarım Politikası(OPD) ortak piyasa düzenleri çerçevesinde yürütülmektedir. OPD'ne dahil olan hayvansal ürünler; süt ve süt ürünleri, sığır, koyun, keçi eti, domuz eti, kümes hayvanları eti ile yumurtadır. AB'nde hayvansal ürünlerde uygulanan politikalar incelendiğinde AB'nin önce özellikle fiyat destekleriyle hayvancılık sektörünü yüksek oranda koruduğu, ancak daha sonra üretim fazlalıklarının ortaya çıkmasıyla bu fazlalıkların önlenmesine yönelik müdahaleler yapıldığı fakat OTP araçlarında değişiklik yapılsa da üreticilere makul bir gelir düzeyinin hep sağlanmaya çalışıldığı yapılan OTP reformlarında dikkati çekmektedir. Son yapılan OTP reformu incelendiğinde, hayvansal ürünlerde de üretimden bağımsız tek çiftlik ödemesine (tek ödeme planı, tek ödeme sistemi, tek işletme primi) geçildiği, ancak üye ülkelere belli bir geçiş dönemi tanındığı, tek çiftlik ödemesine geçişle birlikte piyasa düzeninin olumsuz etkilenmemesi için bazı ödemelerin üye ülkelere yaptıkları seçimlere göre belli oranlarda üretime uygulanabileceği dikkati çekmektedir. Aşağıda hayvansal ürün piyasalarında yapılan son reform düzenlemeleri ele alınmıştır.

Sığır ve Dana Eti Piyasasında Reform

Sığır etinde ilk olarak ortak piyasa düzeni 1964 yılında düzenlenmiştir. Berlin zirvesinde 1999 yılında sığır eti için pazar organizasyonlarında reform kararı alınmıştır. Yapılan reformla piyasayı düzenleyici bazı tedbirler alınmıştır. Bu tedbirler; stabil bir pazarın oluşturulması, kırsal kesimde belli bir yaşam standardının güvence altına alınması, AB içinde sığır eti tüketiminin teşvik edilmesi, bu sektörün ürünlerinin pazardaki rekabetini iyileştirmektir. Reform tedbirleri, özellikle üreticilere doğrudan ödemeleri ve de özel ve resmi depolama yardımlarını içermektedir.

Agenda 2000 kapsamında, Avrupa pazarlarında denge kurabilmek için aşamalı olarak Pazar desteklerinin azaltılmasına karar verilmiştir. Bu azalma üreticilere yapılan telafi ödemelerle

denkleştirilmiştir. 2002 yılından itibaren müdahale fiyatı uygulamasına son verilmiştir ve depolama temel fiyatı olarak 2224 Euro/ton belirlenmiştir, piyasa fiyatı bu fiyatın % 103'ünün altına düştüğünde özel depolama ödemesi bu fiyat referans alınarak yapılacaktır (EU Kommission, 2003) .

Agenda 2000 kapsamında üreticilere yapılan doğrudan ödemeler 1 Ocak 2000'den itibaren farklı şekillerde uygulanmaktadır. Bu ödemelerin hangi amaçla kullanıldığı ve bu amaçlara hizmet edecek olan doğrudan ödeme çeşitleri şu şekilde belirlenmiştir;

- Agenda 2000 kapsamında düşürülen müdahale fiyatlarının telafi edilmesi için özel prim ve kesim primi,
- Sığır eti üretiminde ihtisaslaşmış üreticilere gelir yardımı,
- Ekstansif barındırma metotlarını uygulayan üreticilere yardım (hayvan başına düşen alanın artırılması sonucunda verilmektedir) (ekstansifleştirme primi),
- Geri kalmış bölge üreticilerinin desteklenmesi yada sığır etinde ihtisaslaşmış ülkelerin desteklenmesi (ilave yavrulu inek primi),
- Pazarın tüm yıl boyunca stabil kalmasına yönelik yardımlar (sezon düzenleme primi),
- Üye ülkelere müsaade edilen ve özel üretim sistemini teşvik eden yardımlar (ilave ödemeler),

Bu primlerden bazıları ve ödenen miktarlar Çizelge 1'de yer almaktadır. Görüldüğü gibi AB önemli miktarda hayvan başına prim vermektedir. Bu miktarlar yeni OTP reformu için de önemlidir. Çünkü AB uygulayacağı Tek çiftlik ödemesinde 2000/2002 dönemi ortalama ödemelerini referans ödemesi için almaktadır.

Çizelge 1: AB'nde Büyükbaş Hayvan Primleri (2002/2003)

	Euro/Baş
Özel erkek sığır primi- Boğa	210
Özel erkek sığır primi- Öküz	150
Yavrulu inek primi	230
Etçi Sığırlarda Damızlık Dişi Buzağılar için Anne İnek primi	130
Ekstansifleştirme primi	100
Ekstansifleştirme primi dağlık bölge için	100
Sığır kesim primi	
Boğa primi	95
Öküz	80
Dişi Dana	130
İnek	80
Buzağı	50

Kaynak: Bundesministerium Für Land und Forstwirtschaft Umwelt und Wasserwirtschaft (2002), Standarddeckungsbeiträge und Daten für die Beratung im Biologischen Landbau 2002/2003, Wien.

Sığır eti piyasasında tek çiftlik ödeme sistemine geçiş 2007 yılında uygulanacaktır. Bu zamana kadar sığır eti piyasasında ortaya çıkacak olumsuzlukları engellemek için üye ülkeler kısmi uygulamadan yararlanabileceklerdir. Bu kapsamda, yavrulu inek priminin tamamı ve kesim priminin % 40'ı korunabilir. Bir diğer alternatif de kesim priminin % 100'ü ve erkek sığır priminin % 75'i aynen uygulamaya devam edilmesidir. Geri kalan kısımlar için ise tek çiftlik ödemesinden yararlanılacaktır (EU Kommission, Betriebspraemien je Betrieb, 2004).

Süt ve Süt Ürünleri Piyasasında Reform

Süt ve süt ürünlerinde ise; süt kotalarının devamı (2015 yılına kadar) öngörülmüştür ve süt kotaları yılda % 1.5 artacaktır, buna karşılık süt primi 2004 yılı için ton başına 11.81 euro, 2005 yılı için 23.65 ve 2006 yılı ve sonrasında 35.50 Euro / ton olacaktır. Süt priminin üretimden bağımsız hale gelmesi yani tek ödemeye geçilmesi ile birlikte süt primi tek çiftlik ödemesine entegre edilecektir (Lebensministerium, 2003, Grams, 2004).

Doğrudan ödemeler süt priminde sabit ödeme (tek çiftlik ödemesi) ve ek ödeme (ulusal zararlar kapsamında üye ülkeler yapacaktır) şeklinde yürütülecektir. Sütte hedef fiyat kaldırılacaktır.

Yağsız süt tozunda fiyat indirimleri 4 yıl içinde % 15 gerçekleşecektir, süt tozu fiyatları Haziran 2005 – Temmuz 2006 dönemi için 18, 49 Euro olacak ve Temmuz 2006'dan itibaren 17,45 Euro olacaktır

(Verordnung (EG) Nr. 1787/2003, Amtsblatt der EU, 2003).

Tereyağında müdahale fiyatı indirimi % 25 olacak, Tereyağı müdahale alımları 2004'de 70 bin tonla sınırlandırılmış olacak, 2005'de 60 bin, 2006'da 50 000 ton, 2007'de 40 000 ton ve 2008'den itibaren de 30 000 ton ile sınırlandırılacaktır. Tereyağında müdahale alımları Temmuz 2005- haziran 2006 için ton başına ödeme 28,24 Euro, temmuz 2006- haziran 2007 için ton başına 25, 95 Euro ve Temmuz 2007'den itibaren ise 24,63 olacaktır (Verordnung (EG) Nr. 1787/2003, Amtsblatt der EU, 2003).

Koyun ve Keçi Etin Piyasasında Reform

Koyun ve keçi etinde ise, piyasa düzeni 1980'de oluşturulmuştur. AB'nde kuzu/koyun karkasları derecelendirilmekte, bu derecelendirme için de yağ içeriği ve uygunluk esasına göre sınıflandırma yapılmaktadır. 2002 yılında temel fiyat kaldırılmıştır. Piyasa düzeninde destekleme için doğrudan ödeme uygulanmaktadır. Koyun ve keçi etindeki doğrudan ödemeler (İşletmedeki hayvan sayısı 10-50 baş olma koşulu bulunmaktadır), kuzu ve oğlakta 21 Euro/baş, süt tipi kuzu ve oğlakta 16,8 Euro/ baş, anaç koyun ve keçide 16,8 Euro/baş şeklindedir. Tek çiftlik ödemesi bu piyasa düzeninde de geçerli olacaktır. Bu kapsamda üye ülkelere iki opsiyon sunulmaktadır.

1) % 100 tek çiftlik ödemesine geçiş,

2) Hayvan başına bağlı primlerin % 50 uygulanması, bu durumda üye ülkeler ödemelerin % 50'sini üretime dayalı gerçekleştirebileceklerdir (EU Kommission, Betriebspraemien je Betrieb, 2004).

Kanatlı ve Yumurta Piyasası

Kanatlı ve yumurta piyasasında Ortak Piyasa düzeninde iç piyasaya müdahale uygulanmamaktadır. Yeni reforma geçişle birlikte bu piyasa düzeninin yem bitkilerinde tek çiftlik ödemesine geçişe bağlı olarak etkilenebileceği belirtilebilmektedir.

Çalışmanın bundan sonraki bölümünde OTP reformunun odak noktası olan tek çiftlik ödemesinin nasıl hesaplandığı, yeni reformun işletme bazındaki etkilerinin neler olduğuna yer verilecektir.

3. TEK ÇİFTLİK ÖDEMESİ VE İŞLETME BAZINDA REFORMUN OLASI ETKİLERİ

AB'nde tek çiftlik ödemesinin temel amacının üreticilere yönelik stabil bir gelirin güvence altına alınmasının geldiği belirtilmektedir (EU Kommission, Betriebspraemien je Betrieb, 2004). Tek çiftlik ödemesinden yararlanılabilmek için bir takım koşulların da sağlanması gerekmektedir; AB ülkelerinde 2000-2002 (yeni üye ülkeler dışında) dönemi ortalaması referans dönemi olarak alınacaktır, ödemeler referans ödemesi olarak adlandırılacaktır ve hektar başına verilecektir. Ancak, bu ödemeler üretim ve verim artışından etkilenmeyecektir. Ödemenin temel alındığı alanın da daha önce doğrudan ödemedenden yararlanmış olması da diğer bir koşuldur.

Yeni üye ülkeler yeni ilave ödemelerden yada destek düzenlemelerinden, eski üyelerin aksine kademeli olarak yararlanacaklardır. Ödemeler, bu ülkelerde 2004 yılında eski üyelerin % 25'i, 2005 yılında % 30'u ve 2006 yılında % 35'i kadar olacak ve daha sonra 2013'e kadar aşamalı olarak artırılacaktır. Bu dönemden sonra eski üyelerle eşitlenecektir. Ancak, bu geçiş döneminde yeni üye ülkeler, kendi ulusal kaynaklarından yararlanarak eski üyelerde uygulanan miktarları geçmemek

kaydıyla ve bazı koşulları yerine getirerek doğrudan ödeme miktarında artış uygulayabileceklerdir (Uzmay, Işıklı, 2004, Uzmay, 2004). Bu ülkelerde birim alan başına ödemeler, 2007 yılına kadar uygulanacak ve yine alana bağlı denkleştirici doğrudan ödemeler 2008 yılı sonuna kadar uygulanacaktır. Daha sonra bu ülkelerde tek çiftlik ödemesine geçeceklerdir.

Tek çiftlik ödemesinin nasıl hesaplandığı, alan bazına nasıl dönüştürüldüğü ve reform öncesi ve reform sonrası aynı bölgede bir işletmenin nasıl etkilendiği konusuna açıklık getirebilmek amacıyla çalışmanın bu kısmında, Avusturya Gıda Bakanlığı'nın, Avusturya'nın Aldesberg Bölgesini baz alarak yaptığı bir araştırmanın sonuçlarının verilmesi yararlı görülmektedir.

Tek çiftlik ödemesinin işletme bazında hesaplanması ve işletme alanıyla ilişkilendirilmesi;

Adelsberg bölgesindeki bir işletme 2000-2002 döneminde kültür bitkisi ödemesinden, özel erkek primi ve kesim priminden yararlanmıştır (Çizelge 2). Ele alınan dönemde sağlanan prim miktarı, kültür bitkisi için ortalama 3320 Euro, özel erkek primi 2100 Euro ve 960 Euro'dur. Avusturya, yavrulu inek priminden % 100 yararlanacağını, kesim priminden de % 40 yararlanacağını bildirmiştir (ülkelere sunulan yeni OTP reformu opsiyonu). Bu seçimin dağlık ve geri kalmış bölgelerde daha iyi sonuç vereceği düşünülmüştür. Bu kapsamda, Kesim primi için 80 Euro alınacakken kesim priminin % 60'ı alınacaktır. Bu durumda hayvan başına 48 Euro alınacak kesim primi 576 Euro olacaktır (Geri kalan % 40'lık kısım yani 32 Euro boğa başına tek çiftlik ödemesi dışında alınmaya devam edecektir). Bu kapsamda ele alınan işletme için tek çiftlik ödemesi 5 996 Euro olacaktır.

Çizelge 2 : Tek Çiftlik Ödemesi (Tek Ödeme Planı)

	2000	2001	2002	Ort.	Yard./Birimi	Toplam Euro
K.Bitkisi (ha)	8	10	12	10 ha	332 Euro/ha	3320
Öz. Erk. Sığır primi(baş)	15	5	10	10 baş	210 Euro/baş	2100
Kesim Primi (baş)	16	9	11	12 baş	80 Euro/baş*	576
Referans Ödemesi						5996

* 80 Euro'nun % 60'ı işletme (48 Euro) priminden yararlanacaktır.

Kaynak: Lebensministerium, Die Reform der EU- Agrarpolitik, 17 November 2003, Österreich, <http://gpool/frz/at/gpoollexport/mediafile/GAP-Broschuerepat>

Tek çiftlik ödemesi her yıl için hesaplanacak ve işlenen alana bağlı olarak verilecektir. Aynı işletmeye bağlı olarak tek çiftlik ödemesinin alanla nasıl ilişkilendirildiği, Çizelge 3'de incelenebilir. Çizelge 3'den de görüldüğü gibi, işletmenin 2000 – 2002 döneminde sahip olduğu kültür bitkisi ve yem alanı toplam alan ortalaması olarak hesaplanmakta ve işletmenin ortalama alanı bulunmaktadır. Hektar başına ödeme, Çizelge 2'de hesaplanan ödeme miktarının, işletmenin ortalama alanına bölünmesiyle belirlenmektedir. Görüldüğü gibi, ilgili işletme hektar başına 428.29 Euro alabilecektir. Hektar olarak artış olmadığı sürece sadece tek çiftlik ödemesini uygulayan işletmelerde üretim, verim yada hayvan sayısı artışından dolayı, ödeme miktarında değişiklik olmayacaktır (Çizelge 3).

Çizelge 3: Hektar Başına Ödeme Planı

	2000	2001	2002	2000-2002
Kültür Bitkisi (ha)	8	10	12	10 ha
Yem Alanı (ha)	4	6	2	4 ha
Top. Referans alanı (Kül. Bitk. + Yem Alanı) (ha)	12	16	14	14 ha
Tek Çiftlik ödemesi (Referans Ödemesi çizelge 1 'de hesaplanmıştır)				5 996 Euro
Hektar başına Referans Ödemesi				5996 : 14 = 428.29 Euro/ha

Kaynak: Lebensministerium, Die Reform der EU- Agrarpolitik, 17 November 2003, Österreich, <http://gpool/frz/at/gpoollexport/mediafile/GAP-Broschuerepat>

OTP reformu işletme düzeyinde reform sonrasında ne gibi değişiklikler getirecektir?

Yeni OTP reformunun hayvansal ürünlerde etkisini ortaya koymak amacıyla, 18 başlık Süt Sığınağına sahip bir işletme örneğinin Çizelge 4'de verilmesi uygun görülmüştür (Lebensministerium,2004).

Hesaplama baz alınan kriterler aşağıda yer almaktadır;

İşletmeye yönelik ekonomik değerlendirmelerde, brüt marj kriter (bir yıl içindeki toplam satış gelirlerinden toplam değişken giderlerin çıkarılmasıyla hesaplanmıştır) olarak dikkate alınmıştır. İşletmede diğer işletmelerde olduğu gibi, yavrulu inek priminin % 100 kullanılması (buzağı primi dahildir), kesim priminin ise % 40 üretime bağlı olduğu kabul edilmiştir. Diğer tüm sığır primlerinin (özel erkek sığır primi, ekstansifleştirme primi (hayvan başına düşen alanın artırılması sonucunda verilmektedir) başına düşen hayvan sayısının azaltılması vd.) üretimden bağımsız olarak yararlanılacağı (yeni sisteme göre tek çiftlik ödemesinden) kabul edilmiştir. Ayrıca işletmede yeni reform kapsamında Modülasyon (5000 Euro üzerindeki prim miktarının % 5'inin azaltılıp kırsal kalkınma bütçesine aktarılması) uygulaması sonucunda, işletmeye yapılan ortak piyasa ödeme miktarının % 5 oranında azalacağı kabul edilmiştir. Çevre, gıda güvenliği ve hayvan koruma ve de işletme yayım sistemine yönelik ilave diğer masraflar araştırmada kapsam dışında bırakılmıştır. İşletmede reform öncesi ve sonrasında çevre programı kapsamındaki ödemeler ve geri kalmış bölgelere yönelik uygulanan primler birim başına reform öncesi ve sonrasında eşit olarak kabul edilmiştir.

İşletmeye ait veriler Çizelge 4'de incelendiğinde, işletmenin tarımsal kullanılabilir alanının 20 ha olduğu, bunun 10 hektarının tarla bitkilerine ayrıldığı, diğer 10 hektarın ise çayır olduğu görülmektedir. Yıllık süt verimi reform öncesi yıllık 5 500 kg, reform sonrasında süt kotasının artmasıyla 5 583 kg' dır. Dışardan satın alınan iki erkek dana, besiye alınmıştır. Ayrıca, işletme günlük bölge işletmesi değildir. İşletmede çevre programı tedbirleri kapsamında, tahıl, mısır ve çayırdaki verim artırıcı işletme araçlarında azaltmaya gidilmektedir ve buna karşılık prim alınmaktadır.

Çizelge 4 incelendiğinde, yeni OTP Reformunun uygulanmasının toplam brüt marjda¹ 426 Euro'luk (% 1,5 oranında) düşük miktarda bir azalma ortaya çıkardığı görülmektedir. Ele alınan işletme için reform sonrasında, sütte uygulanan kota miktarının artması (arzda yükselmeye bağlı olarak) ve süt fiyatlarının düşmesi sonucunda, süt gelirlerinde azalma beklenmektedir. Nitekim, örnek işletmede süt gelirindeki azalma 3600 Euro'dur. Buna karşılık, piyasayı düzenleyici ödemelerde, reform öncesiyle reform sonrasındaki karşılaştırılmada fark görülmekte, reform öncesi verilen doğrudan ödemeler 4346 Euro'dan reform sonrasında 7554 Euro'ya çıkmakta ve yaklaşık % 73 lük bir artış gerçekleşmektedir. Çevre programında birim başına ödeme miktarı ise, daha önce belirtildiği gibi eşit kabul edilmiştir. Ancak, Çizelge 4 incelendiğinde, çevre programı ödemelerinde OTP reformunun uygulamaya konması sonucunda 200 Euro gibi bir azalma dikkati çekmektedir. Bu azalma reform sonrası işletme modelinde tahıl arazisinin 1.4 hektarının yem arazisine çevrilmesinden kaynaklanmıştır. Bu durumda, toplam doğrudan ödemeler reform öncesinde 8905 Euro iken, uygulanacak yeni politikaların ortaya çıkaracağı, değişikliklerle reform sonrasında 11 144 Euro olacaktır. Toplam brüt marj içinde doğrudan yapılan ödemeler reform öncesinde % 28,12 iken reform sonrasında % 39,54'dür. Ancak, burada işletmecinin kararları ve teknik ilerlemelerin de bu işletmeye yönelik sonuçları (örneğin bazı işletmelerde aynı yoğun yemin kullanılması ancak, daha yüksek süt veriminin alınması yada üreticilerin verim artırıcı farklı tahıl çeşitlerini kullanmaları) etkileyebileceği de dikkate alınmalıdır.

¹ işletmenin toplam satış gelirlerinden değişken masraflar çıkarılmış ve ilgili politik uygulamalar (doğrudan ödemeler) brüt marja eklenerek toplam brüt marj elde edilmiştir.

Çizelge 4: OTP Reformunun Süt Sığırçılığı İşletmesinde Etkileri

Süt Sığırı İşletmesi (18 baş)	REFORM ÖNCESİ				REFORM SONRASI		
	Birim	Miktar	Euro/Birim	Euro	Miktar	Euro/Birim	Euro
İşletmeye Ait veriler							
Toplam tarım alanı	Ha	20,0			20,0		
Tarla alanı	Ha	10,0			10,0		
Tarla yemi	Ha	4,5			5,9		
Silajlık mısır	Ha	2,5			2,5		
Tahıl ve protein bitkileri	Ha	3,0			1,6		
Çayır	Ha	10,0			10,0		
İnek sayısı	baş	18,0			18,0		
Besi sığırı sayısı	baş	7,0			5,6		
Satın alınan besi buzağısı	baş	2,0			0,0		
Süt kotası	Kg	80.000			81.200		
Süt teslimi	Kg	85.016			87.877		
İnek başına süt verimi yılda	Kg	5.500			5.583		
Satış gelirleri							
Süt satışı	kg	85.016	0,32	27.185	87.877	0,27	23.604
Buzağı satışı	baş	2,3		698	0,0		0
Buzağuların satışı (kesimlik buz.)	baş	0,9		643	3,2		3.029
Besi sığırı satışı	baş	7,0	1.053	7.397	5,6	1.053	5.871
Yaşlı inek satışı	baş	4,5	520	2.338	4,5	520	2.338
Satış Gelirleri Toplamı				38.260			34.842
Değişken Giderler							
Yonca (makine masrf. vd.)				1.402			1.830
Silajlık mısır (makine masrf. vd)				1.653			1.653
Tarla ve proteinli bitkiler				964			523
Çayır (makine masrf.)				2.841			2.837
Gübreleme				1.743			1.658
İnekler (yoğun yem, veteriner ve diğ.)				5.292			5.475
Vergi ve ödemeler				791			915
Damızlık dışı buzağular (yoğun yem)				893			1.591
Tosun (yoğun yem vd.)				2.286			1.272
Saman				198			226
Değişken masrafların toplamı				18.063			17.980
Üretim brüt marjı				20.197			16.861
Çevre Programı							
Tarla bitkileri için temel teşvik	Ha	10,0	36	363	10,0	36	363
Çayır için temel teşvik	Ha	10,0	73	727	10,0	73	727
Tahılda azaltma/Mısır	Ha	5,5	98	540	4,1	98	405
Çayırdaki azaltma	Ha	10,0	98	981	10,0	98	981
Kış yeşillendirilmesi	Ha	10,0	87	872	10,0	87	872
İlave opsiyon, mantar ilacının kullanılmaması	Ha	3,0	25	76	1,6	25	41
Toplam OPUL primi				3.559			3390
Piyasayı düzenleyici primler							
Kesim primi	Baş	12,3	80	986	11,2	32	359
Yavru inek primi	Baş	3,0	230	690	3,0	230	690
Buzağı primi	Baş	2,2	92	199	3,1	196	602
Özel erkek sığ. Primi	Baş	7,0	210	1475	0,0	0	0
Kültür bitkisi alan ödemeleri	Ha	3,0		996	1,6		0
Tek çiftlik ödemesi*				0			5.903
				4.346			7.554
Piyasayı düzenleme primlerinin azaltılması (modülasyon)				0			- 128
Toplam Brüt Marj				28.103			27.677

* Tek çiftlik ödemesine süt primi 2 840 Euro (80 ton x 35,5 Euro) ilave edilmiştir.

** Modülasyon kapsamında 5000 Euro'nun üstündeki ödemede % 5 kesinti uygulanmıştır.

Kaynak:Lebensministerium, Die Reform der EU- Agrarpolitik, 17 November 2003, Österreich,
http://gpool/firz/at/gpoolexport/mediafile/GAP-Broschuerepat

Sonuç olarak, yeni reform kapsamında ele alınan işletmede her ne kadar brüt marjda % 1.5 gibi düşük oranda bir azalma görülse de işletmeye yapılan doğrudan ödemelerin önemli oranda arttığı dikkati çekmektedir. Bu durumda, AB'nin eski üye ülkelerinin yeni reformdan olumsuz etkilenmeyecekleri, reformun ana amacına yönelik olarak üreticilere stabil bir gelir sağlanacağına güvence altına alındığı dikkati çekmektedir.

4. TÜRKİYE'DE HAYVANSAL ÜRÜN POLİTİKALARINDAKİ SON GELİŞMELER

AB'nde OTP reformu gündeme gelirken, Türkiye'de de son dönemde Hayvancılığın Desteklenmesine yönelik önemli destekler verileceği açıklanmıştır. Bu kapsamda, 24 Şubat 2005 tarihli ve 25737 sayılı resmi gazetede “ Hayvancılığın Desteklenmesi Hakkında Karar”ın yürürlüğe konulması, Bakanlar Kurulu'nca 21/2/2005 tarihinde kararlaştırılmıştır. Bu kararın 2005-2006 yılları arasındaki 6 yıl süre ile uygulanacağı açıklanmıştır. Bu destekler; damızlık belgeli hayvanlara destek, suni tohumlama sonucu doğan buzağılara destek, süt teşviki, kendi öz kaynakları ile işletmesine sabit süt sağım ünitesi kurarak ve soğutma tankı koyarak sanayiye aktarılacak sütte belirli kalite ve hijyen kriterlerine uygun üretim yapacak üreticilere yatırım miktarının % 40'ı destek olarak ödenmesi, ruhsatlı kombina ve mezbahalarda kesim yaptırma şartı ile sığırlarda 190 kg ve üzeri ağırlığında kesim yaptıran üreticilere Bakanlıkça gerek görüldüğünde beher kilogram için et destekleme ödemesi, hayvanın tanımlanması ve tescili için hayvan başına ödeme, hayvan gen kaynaklarının korunması amacı ile büyükbaş ve küçükbaş hayvanlarda farklı olmak üzere hayvan başına doğrudan ödeme, üretim izni verilmiş işletmelerden ana arı satın alarak kullanan üreticilere ana arı başına destek, su ürünleri yetiştiricilik belgesi alanlara beher kg başına su ürünleri yetiştiriciliği destekleme primi vd., şeklinde verilecektir (Resmi Gazete, 24 Şubat 2005 tarihli ve 25737 sayılı). Çizelge 5'de Tarım Köyişleri Bakanlığı 2005 yılı destek miktarları verilmiştir.

15 saf kültür ırkı ineğe ve 30 dönüm yem bitkisi ekim alanına sahip bir süt sığırı işletmesi tüm desteklerden yararlandığı takdirde, devletten 20 000 YTL (20 Milyar TL) destek alabileceği belirtilmektedir (Yavuz, 2005). Bu durumda, koşulları sağlayacak üreticilerin önemli derecede destek alabileceklerini söylemek mümkündür.

Çizelge 5: Tarım ve Köyişleri Bakanlığı 2005 Yılı Destekleri

Hayvancılık Desteğinin Adı	Türü	Birime Destek Miktarı
Damızlık Belgeli Hayvanların Desteklenmesi	Pedigrili	500 YTL/baş
	Saf ırk sertifikalı	250 YTL/baş
Suni Tohumlama Sonucu Doğan Buzağuların Desteklenmesi	Ön soy kütüğüne kayıtlı	40 YTL/baş
	Soy kütüğüne kayıtlı	80 YTL/baş
Süt Teşviki	Hast. Ari DSYB üyesi	0,075 YTL/litre
	Hast. Ari DSYB üyesi	0,06 YTL/litre
	DSYB üyesi	0,06 YTL/litre
	Tarımsal kal. koop. Üyesi	0,04 YTL/litre
	Diğer	0,03 YTL/litre
	Küçük hayvan sütü	0,03 YTL/litre
Sağım Hijyeni ve Süt Kalitesini Artırmanın Desteklenmesi	Sağım makinesi	8335 YTL/işletme
	Soğutma tankı	3778 YTL/işletme
	Sağım ünitesi	11207 YTL/işletme
Yem Bitkileri Üretiminin Desteklenmesi	Yonca	75 YTL/da
	Korunga	60 YTL/da
	Fiğ	30 YTL/da
	Mısır	40 YTL/da
	Diğer	30 YTL/da
	Alet ekipman	(müracatta kesinleşir)
	Tohum	5 YTL/da
Hastalıklardan Ari İşletmelerin Desteklenmesi	Hayvan başına prim	40 YTL/baş
	Tazminat	2000 YTL/baş
Hayvan Gen Kaynaklarının Desteklenmesi	Büyükbaş	250 YTL/baş
	Küçükbaş	30 YTL/baş
Suni Tohumlama Desteklenmesi	K.Ö.İ + soy kütüğü işletmeleri	40 YTL/baş
	Diğer iller	20 YTL/baş
Et teşviki	Sığır (190 kg ve üstü karkas)	0,5 YTL/kg
Hayvan Kimlik Sistemi	Kayıt, küpe	2 YTL/baş
Hastalıklarla Mücadele	Aşı, mezbaha, vet. Hekim	0,5 YTL/baş

DSYB: Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği; K.Ö.İ.: Kalkınmada öncelikli iller

Kaynak: F. Yavuz, Hayvancılık Destekleri Pazarlama ve Örgütlenme, Erzurum İli Büyükbaş Hayvan Islahı Projesi, Çiftçi El Kitabı, Erzurum, Şubat 2005.

2005 yılında hayvancılığa yapılan toplam destek tutarının 622 Milyon YTL olacağı, 2005-2013 yılları Hayvancılık Ana Planı ve Stratejisi hazırlık çalışmalarında besi sığırcılığında, 170 kg olan büyükbaş karkas ağırlığının 250 kg.a, 800 bin ton dolayında olan toplam kırmızı et üretiminin 1.3 milyon ton, kişi başına kırmızı et tüketiminin 10 kg.dan 16 kg.a çıkarılması hedeflenmektedir. Bunun yanı sıra,

yem bitkileri ekim alanının 1.2 milyon hektardan 4 milyon hektara, ot üretiminin 23 milyon ton'dan 70 milyon ton'a çıkarılması hedeflenmektedir (TKB, 2004).

Türkiye'de 2005 yılına yönelik olarak Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifleri tarafından tarımsal üretimin geliştirilmesi, verimliliğin ve kalitenin artırılması amacıyla tarımsal üretime yönelik bazı konularda işletme ve yatırım kredisi kullanılmaktadır (TZOB, 2005). Damızlık süt sığırcılığında % 60, B. Baş Hayv. Yetş. (sığır-manda)'liğinde % 40, küçük başda ise hayvan yetiştirmede (koyun ve keçi) % 40 indirimli faiz oranı uygulanacağı belirtilmektedir. Damızlık süt sığırcılığında ve büyük baş hayvan yetiştiriciliğinde en az 10 baş kapasiteli işletmelere yatırım ve işletme kredisi kullanılmaktadır. Ancak işletmede mevcut işletmesi, 10 baş kapasiteli olan, fakat 10 başın altında hayvanı bulunan işletmelerin, kapasitelerinin 10 baş veya üzerine çıkarılmasına yönelik olan hayvan alımı konusundaki yatırım kredisi ile mevcut ve yeni alınacak hayvanlar için işletme kredisi talepleri değerlendirilecektir. Koyun yetiştiriciliğinde en az 50 baş, keçi yetiştiriciliğinde ise en az 15 baş kapasiteye sahip küçükbaş işletmelere de yatırım ve işletme kredisi kullanılacaktır. Aynı zamanda büyük başda olduğu gibi, koyunculukta ve keçi yetiştiriciliğinde de mevcut işletme kapasitesi 50 baş ve keçi yetiştiriciliğinde 15 baş veya üzeri olup da, hayvan sayısının daha az olduğu işletmelerde hayvan alımı konusunda yatırım kredisi ve işletme kredisi talepleri değerlendirilecektir 2005 yılında en fazla faiz indirimi % 60 oranında iyi tarım uygulamaları, organik tarım ve damızlık süt sığırcılığı konularında yapılmıştır ve Ziraat Bankası tarımsal kredi cari faiz oranı üzerinden indirim yapılması öngörülmüştür. Bu kapsamda, Şubat ayındaki % 26 olan tarımsal faiz oranından indirim yapıldığında en düşük olarak faiz oranının % 10.4 olarak uygulanacağı ortaya çıkmaktadır. Büyük başda % 15.6, küçük başda ise % 15.6'dır. Hayvancılıkta tavukçuluk için faiz indirimi uygulanmamakta, üç alan itibariyle sadece damızlık süt sığırcılığı için % 10.4 faiz uygulandığı dikkati çekmektedir (TZOB, 2005). Bu durumda, kredi desteklerinin işletmelerin büyümesinde olumlu etki yaratacağı ifade edilebilir.

5. ÇEŞİTLİ GÖSTERGELERLE AB VE TÜRKİYE HAYVANCILIK SEKTÖRÜNÜN KARŞILAŞTIRILMASI

Çalışmanın bu bölümünde bazı göstergelerle AB ve Türk tarımının karşılaştırılması yapılmıştır.

Türkiye ve AB açısından karşılaştırılma yapıldığı en önemli farklılığın öncelikle yapısal farklılık olduğu dikkati çekmektedir. Örneğin; AB (15)' deki toplam işletme sayısı yaklaşık 1,5 milyon, sığır sayısı da 80.1 milyon baş civarındadır. Türkiye'de ise yaklaşık 10 milyon baş sığır 2,1 milyon işletmede barındırılmaktadır. AB'nde sürü büyüklüğünün en yoğun olduğu yüzdelik dilim % 28.5 ile 50-99 baş arasında iken, Türkiye'de ise % 81.7 ile 1-9 baş arasındadır (TZOB, 2005). Bu durum Türkiye'nin AB ülkeleriyle rekabet şansını olumsuz etkilemektedir.

Türkiye ve AB'nde tarımsal üretim değeri içinde hayvansal ürünlerin payı incelendiğinde, 2003 yılı itibariyle Türkiye'de % 22, AB'nde ise % 43 olduğu ve Türkiye'de hayvansal ürün değerinin oransal olarak AB'nin yaklaşık yarısı kadar olduğu dikkati çekmektedir (DİE, 2004, EC Eurostat, 2004).

Çizelge 6: Türkiye ve AB'nde Hayvansal Ürünlerde Kendine Yeterlilik ve Kişi Başına Tüketim (2003)

	Türkiye	AB
Süt – kendine yeterlilik %	100	125
Süt- kişi başına tüketim (kg)	139*	201-595*
Sığır eti – kendine yeterlilik %	96,2	101
Sığı eti- kişi başına tüketim (kg)	9,5	19,8
Tavuk eti – kendine yeterlilik %	103	10
Tavuk eti- kişi başına tüketim (kg)	107	23,2
Yumurta – kendine yeterlilik %	100	101
Yumurta- kişi başına tüketim (kg)	7,7	13,7
Koyun eti – kendine yeterlilik %	100	82
Koyun eti- kişi başına tüketim (kg)	4,5	3,4
Domuz eti – kendine yeterlilik %	-	109
Domuz eti- kişi başına tüketim (kg)	-	43,4

* Süt eşdeğerine göre

Kaynak: FAO, www.fao.org., EC, Eurostat, 2004, TZOB, 2005, Uzman, 2004 ve Hemme et al. 2004, den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Çizelge 6'da (bir önceki sayfada) Türkiye ve AB'nde hayvansal ürünlerde kendine yeterlilik ve kişi başına tüketim verilmiştir. Görüldüğü gibi, Türkiye'nin sığır etinde AB'nin ise koyun etinde kendine yeter olmadığı görülmektedir. Gerçekte kişi başına tüketim miktarları incelendiğinde, Türkiye'nin koyun eti hariç AB'nin çok gerisinde kaldığı dikkati çekerken, AB'nde yoğun olarak domuz eti tüketildiği de görülmektedir.

Hayvansal ürünlere yapılan harcamalar Çizelge 7'de incelendiğinde, 2001-2005 döneminde yaklaşık % 23 ile % 27 arasında toplam Garanti Bölümü'nden harcama yapıldığı görülmektedir. Hayvansal ürünler itibariyle ödemelerin en fazla olduğu ürünler sığır ve dana etidir. Daha sonra, süt ve süt ürünleri gelmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken bir diğer konu, 2005 yılında AB 25 üyesi olduğu halde AB 15'e göre (2003 yılı itibariyle) sadece % 11 bir artış olduğudur. Hayvansal ürünlere yapılan harcamalar itibariyle aynı yıllara ait veriler karşılaştırıldığında, hayvansal ürünlerde artışın sadece % 2.8 olduğu görülmektedir. Bu duruma, AB'nin garanti bölümünden yaptığı doğrudan ödemelerden yeni üye ülkelerin eski üyeler kadar yararlanamaması neden olmaktadır. Ayrıca yine bu ülkelerde kayıt sistemi, standartlar ve hayvan refahı, hijyen gibi konularda halen eksikliklerin devam etmesinin de bazı ödemeler yönünden eksik kalınmasına neden olduğu belirtilebilir. Türkiye'de ise Hayvancılık Stratejisi çerçevesinde desteklerin 3 kat artırılacağı belirtilmektedir. 2005 yılında Türkiye'de tarıma ayrılan bütçede hayvancılığın payı % 12 olarak planlanmış iken AB'nde daha önce de belirttiği gibi % 27'dir. Yani oransal olarak, bütçe içindeki payı Türkiye'dekinin iki katından fazladır.

Çizelge 7 : Garanti Bölümünden Hayvansal Ürünlere Yapılan Harcamalar (milyon Euro)

	2001	%	2002	%	2003	%	2004	%	2005	%
Süt ve Süt Ürünleri	1906,6	4,5	2360,0	5,5	2796,2	6,3	2060,7	4,6	3618,5	7,3
Sığır ve Dana Eti	6054,0	14,4	7071,9	16,4	8090,9	18,2	7776,0	17,4	7887,9	15,9
Koyun ve Keçi eti	1447,3	3,4	552,4	1,3	2082,1	4,7	1469,5	3,3	1794,5	3,6
Domuz eti, yumurta ve kanatlı, diğer	137,1	0,3	119,2	0,3	171,4	0,4	173,2	0,4	192,0	0,4
Balıkçılık ürünleri	13,4	0,0	15,3	0,0	12,6	0,0	23,8	0,1	33,2	0,1
Top. Hay. Ür. Har.	9558,4	22,7	10118,8	23,4	13153,2	29,6	11503,2	25,8	13526,1	27,2
TOPLAM (Garanti Böl. Har.)	42088,5	100,0	43214,3	100,0	44461,2	100,0	44651,5	100,0	49676,6	100,0

Kaynak: EC, General Report on the Activities of the European Union 2004, Technical Annex, Brussels, Luxembourg, 2005.

AB 1992 yılında yapmış olduğu reform ile fiyat desteklerini azaltıp doğrudan ödeme uygulamaya başlamıştır. Nitekim, 1986 yılında hayvansal ürün ve yem bitkileri üretici fiyatları Türkiye'de AB fiyatlarından sütte % 38, sığır etinde % 55, yumurtada % 26 daha düşükken (Uzmay, 2003), 1990 yılların ikinci yarısında süt ve koyun eti dışında fiyatlar Türkiye'de AB'nin üzerinde yer almıştır. Çizelge 8'de üretici eline geçen fiyatlar Türkiye ve AB için 1995-2003 dönemi itibariyle verilmiştir. Görüldüğü gibi, özellikle sırasıyla sığır eti, yumurta ve tavuk eti üretici fiyatları AB'nin üstündedir. AB koyun etinde kendine yetersiz olduğu için üretici fiyatları yüksektir Burada iki önemli yem bitkisinin de fiyatlarının karşılaştırılması uygun görülmüştür. Çizelge 8'den de görüldüğü gibi, her iki üründe Türkiye'nin fiyatları AB fiyatlarının üzerindedir.

Çizelge 8: Türkiye ve AB’nde Hayvansal Ürünlerde ve Bazı Yem Bitkilerinde Üretici Fiyatlarının Karşılaştırılması (USD/Ton)* (1995-2003)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003**
SÜT									
TUR	284	316	357	339	274	268	181	228	269
AB	399	390	345	343	319	283	292	298	346
TUR/AB	0,71	0,81	1,03	0,99	0,86	0,95	0,62	0,77	0,78
SIĞIR ETİ									
TUR	3926	3069	3246	4148	3848	3449	2174	2696	4172
AB	2108	1876	1314	1290	1201	1127	1500	1200	1100
TUR/AB	1,86	1,64	2,47	3,22	3,20	3,06	1,45	2,24	3,79
KOYUN ETİ									
TUR	4347	3896	3605	3567	3677	3595	2271	3388	4135
AB	4102	4606	4258	3646	3515	3293	3683	3905	4695
TUR/AB	1,06	0,85	0,85	0,98	1,05	1,09	0,62	0,87	0,88
Tavuk eti									
TUR	1742	1487	1387	1704	1397	1199	1019	1090	1190
AB	1302	1385	1215	1127	974	915	969	930	1137
TUR/AB	1,34	1,07	1,14	1,51	1,43	1,31	1,05	1,17	1,05
Yumurta									
TUR	1583	1549	1410	1229	1060	1359	1017	1122	1433
AB	1181	1339	1112	988	872	952	907	930	1279
TUR/AB	1,34039	1,16	1,27	1,24	1,22	1,43	1,12	1,21	1,12
Arpa									
TUR	119	186	168	150	143	131	105	100	144
AB	171	163	135	122	119	103	98	94	122
TUR/AB	0,70	1,14	1,24	1,23	1,20	1,27	1,07	1,06	1,18
Mısır									
TUR	148	208	188	180	156	144	114	141	201
AB	211	201	153	145	143	125	119	119	155
TUR/AB	0,70	1,03	1,23	1,24	1,09	1,15	0,96	1,18	1,30

* Fiyatları Dolara çevrilirken, OECD'nin döviz kuru kullanılmıştır

** Tahmin

Kaynak: OECD, PSE-CSE Databases 2004'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

AB ile gerçekçi bir karşılaştırma yapabilmek için ürünlerde uygulanan doğrudan ödeme miktarlarına gereksinim vardır. AB’nde ve Türkiye’de OECD verilerine göre 2000-2003 dönemi ortalaması hayvansal ürünlerde üreticiye ulaştığı kabul edilen (fiyat destekleri dışında) tüm toplam doğrudan ödemeler toplam ülke hayvansal ürün üretimine (ilgili ürün üretimine) bölünerek hesaplama yapıldığında; AB’nde ödemelerin sütte 1963.25 USD/ton, sığır etinde 1182.25 USD/ton, koyun etinde 2387 USD/ton, tavuk etinde 40.75 USD/ton ve yumurtada 30 USD/ton olduğu görülmektedir. Türkiye’de aynı değerlendirme yapıldığında, sütte 4.75 USD/ton, sığır etinde 60.75 USD/ton, koyun etinde 39.25 USD/ton, tavuk etinde 6.25 USD/ton ve yumurtada 2.75 USD/ton olduğu dikkati çekmektedir. Bu durumda, AB’nde Türkiye’nin çok üzerinde doğrudan ödeme yapıldığı, fiyatlarla ilgili yapılan karşılaştırmaların üretici geliri açısından anlamlı olmadığı ortaya çıkmaktadır.

Süt fiyatı / süt yemi paritesi incelendiğinde, 2002 yılında Türkiye’de 1.2, Avusturya’da 1.3, Belçika’da 1.2, İspanya ve İrlanda da ise 1.4 olduğu görülmektedir. Ancak burada artık bu tip değerlendirmelerin ürün bazında ödenen yüksek doğrudan ödemeler nedeniyle gerçekleri yansıtmadığı belirtilmelidir. AB gibi ürün bazında yüksek oranda doğrudan ödeme verilip, fiyatların dünya fiyatlarına yaklaştırıldığı ülkelerde bu oran düşük çıkmaya başlamıştır. Nitekim, Türkiye ve yukarıda verilen ülke pariteleri birbirlerine yakındır (EC, Eurostat, 2004, Agrarwirtschaft, 2003, DİE, 2003.).

Ancak hayvansal ürünlerde tüketici fiyatları ile yapılan değerlendirmeler dikkate alındığında, süt tüketici fiyatlarının 2000 yılı itibarıyla, Türkiye’de 0.80 Euro/kg, Almanya’da 0.63 Euro/kg,

İngiltere’de 0.74 Euro/kg olduğu görülmektedir. Perakende Süt/Çiğ Süt fiyatları incelendiğinde ise Türkiye’de oranın 3.63, Almanya’da 1.96 ve İngiltere’de ise 2.55 olduğu görülmektedir (EC, Eurostat, 2004, Agrarwirtschaft, 2003, TZOB, 2005). Bu durumda, Türkiye’de tüketicilerin alım gücü yüksek iki ülkeden daha pahalıya süt tükettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Diğer yandan, Perakende Süt/Çiğ süt fiyat paritesinin yine Türkiye’de, Almanya ve İngiltere’nin üzerinde olduğu dikkati çekmektedir. Bu durum, Türkiye’deki fiyat çarpıklıklarını, örgütlenememe sorunlarını, iyi işlemeyen piyasa düzenini yansıtmaktadır denilebilir.

6. YENİ ÜYE ÜLKELERİN HAYVANSAL ÜRÜNLERLE İLGİLİ MÜZAKERELER SIRASINDA TALEPLERİ VE KATILIM ANLAŞMASINDAKİ DÜZENLEMELER

Türkiye AB ile müzakerelere başladığı takdirde Türkiye için de uygulanması zorunlu olacak direktifler konusunda yeni üye ülkelerin müzakere sürecinde ne talep ettikleri ve karşılığında katılım anlaşmasında nasıl bir sonuca varıldığı, Türkiye için önemlidir ve yol gösterici olma niteliğindedir. Aşağıda bu konuda seçilmiş bazı yeni üye ülkelerin hayvansal ürünlerle ilgili geçirdikleri süreçler yer almaktadır.

AB’nde yeni üye ülkelerle ilgili olarak hayvansal ürünlerde hangi konularda uyum zorunluluğu arandığı incelendiğinde, öncelikle hayvansal ürünlerin üretildiği veya işlendiği tesislerdeki hijyen, stok yoğunluğu taşıma, çevreye saygılı üretim, etiketlendirme ve pazarlama şartlarının önem kazandığı dikkati çekmektedir. Bununla birlikte AB’ne yeni üye ülkelerin hemen hemen hepsinin tam üye olduktan sonra da uyum için geçiş dönemi istedikleri ve AB ile gıda güvenliğinde geçiş dönemi itibarıyla bazı konularda uzlaşmaya varıldığı görülmekle birlikte, istenilen kotaların sağlanması konusunda, AB’nin yeni üye ülkelerin taleplerinden daha düşük miktarlar verdiği dikkati çekmektedir. (bkz detaylı bilgi için, İKV, Avrupa Birliği ile Katılım Müzakereleri Rehberi, 2005, EU Kommission, europa.eu.int, 2004).

Yeni üye ülkeler içinde Türkiye açısından incelenmesinde yarar görülen en önemli ülkenin Polonya olduğu söylenebilir. Polonya diğer ülkeler içinde en fazla tarım alanına sahiptir (18 milyon ha) işletmeleri dağınık ve küçüktür. Müzakerelere 1997 yılında başlamıştır. Polonya hayvansal ürünlerden sütle ilgili olarak öncelikle, tam yağlı sütteki ulusal yağ oranının % 3,2 ve katılımdan itibaren üç yıl boyunca süt bakteri miktarı 400.000, somatik hücre miktarının da 500.000 olma talebinde bulunmuştur. Ancak AB Düzenlemesine göre Polonya’nın ulusal yağ oranı % 3,9 olacak ve Polonya’daki hayvan refahı ve hijyen koşullarına uymayan toplam 582 işletmeye geçici süre için muafiyet tanınacak (bu işletmeler ürünlerini sadece Polonya’da ve üçüncü dünya ülkelerine pazarlayabilirler) ancak süre bitiminde mevzuatla uyumlu olmayan işletmelerin kapatılması söz konusu olacaktır. Yine Polonya sütle üretim kotasının 11-12 milyon ton olması talebinde (gerekçe artan talep, kendine yeterliliğin korunması, rekabet gücünün artırılması) (2003 süt üretimi 7,5 milyon ton) bulunmuştur. Buna karşılık, AB Düzenlemesinde, sütle üretim kotasının yaklaşık 9 milyon ton olması gerektiği yer almıştır.

Çek Cumhuriyeti ise süt üretim kotasının toplam 3 100 000 olmasını talep etmiştir. Bu miktar belirlenirken de 1989, 1992 ve 1998 yıllarında gerçekleşen süt tüketim oranlarının referans alındığını belirtmiştir. AB katılım düzenlemesinde Çek Cumhuriyeti’nin süt ve süt ürünü işletmelerinin 1 Nisan 2006’da yeniden yapılandırılmadan yararlandırılması kabul edilmiştir. Sütteki ulusal yağ oranı göstergesinin % 4,21 olarak kabul edilmesine ve üretim kotasının 1 Mayıs 2004 – 31 Mart 2008 tarihleri arasında toptan satış: 2 613 239 ton/yıl ve doğrudan satışında 68 904 ton olması yer almıştır.

Çek Cumhuriyeti’nde AB düzenlemesinde toplam 41 işletmenin (23 mezbaha, 6 et işletme tesisi, 4 kanatlı, 2 kanatlı hayvan eti ve yumurta üretim tesisi, 6 mandıra) 31 Aralık 2006 yılına kadar muaf tutulması bu tarihten sonra uyum sağlanmadığı takdirde kapatılması kararı verilmiştir.

Macaristan ise, süt ve süt ürünlerinde referans kotasının 2 800 000 ton olarak kabul edilmesini talep etmiştir. Bu rakam tespit edilirken, 1987 ile 1998 yılları arasındaki üretim ve tüketim miktarlarının dikkate alındığı belirtilmiştir. Ayrıca belirtilen bu yıllarda süt üretiminin daha fazla olduğu istenilen süt kotasının Macar tarımı için hayati önem taşıdığı vurgulanmıştır. Ayrıca 2005 yılı için 7.3 milyon

Euro, 2006 için 14,6 milyon Euro ve 2007 için 22 milyon Euro'luk ek ödeme talep edilmiştir. AB katılım anlaşmasında ise, katılımdan itibaren 5 yıl boyunca yağ ile ilgili sorumlulukların Macaristan'da üretilen içimlik sütler için geçerli olmaması, ancak düşük yağ oranındaki sütlerin iç piyasaya ve 3. dünya ülkelere pazarlanabileceği, AB ülkelerine pazarlanamayacağı yer almaktadır. Macaristan da yeniden yapılandırma sürecinden yararlandırılacak ve ulusal yağ oranı % 3.85 olarak kabul edilecektir. Sütte uygulanacak ek ödemelerin ise Macaristan'ın tercihinin tersine 2005 yılında 5 milyon Euro, 2006'da 10,1 milyon Euro, 2007 yılında 15,1 milyon Euro olması kararlaştırılmıştır.

Kümes hayvanları ile ilgili düzenlemelerde ise, yeni üye ülkelerin hijyen standartları ve hayvan refahı ile uyulması gereken kriterlerde yine üye ülkeler taviz istemişlerdir. Genelde 2009 yılına kadar geçiş süresi talep edilmiştir. Kümes alanlarının en az % 65'lik bölümünde, en az 35 cm yüksekliğinde geri kalan alanın ise en az 33 cm, yüksekliğinde olması gerektiği belirtilmektedir ((bkz detaylı bilgi için, İKV, Avrupa Birliği ile Katılım Müzakereleri Rehberi, 2005, EU Kommission, europa.eu.int, 2004).

7. TÜRKİYE'NİN UYUMU AÇISINDAN DEĞERLENDİRME

OTP'nin yeni üye ülkelerde işleyebilmesi için, ödeme kuruluşu, entegre idare kontrol sistemi, çiftlik muhasebe veri ağının oluşturulması, ortak pazar ürünlerine entegrasyon, kırsal kalkınma faaliyetlerinin uygulanması, hayvancılıkla ilgili olarak hayvan sağlığı, gıda kalitesi ve gıda güvenliğinin korunması gibi kurallara uyum şartı bulunmaktadır. Türkiye ile ilgili 2004 yılı AB ilerleme raporunda Türkiye'nin ödeme kuruluşu, entegre idare kontrol sistemi, çiftlik muhasebe veri ağının oluşturulması, ortak pazar ürünlerine entegrasyon, kırsal kalkınma faaliyetlerinde ilerleme kaydedemediği ancak aşağıda belirtilen konularda gelişme sağlandığı belirtilmektedir;

Hayvan sağlığı konusunda Hayvan Sağlığı ve Zabıtası kanununda Değişiklik yapılmıştır. Bu değişiklik hayvanlara bazı maddelerin verilmesinin yasaklanması, kalıntı izleme programlarının uygulanması ve ilgili konularda cezaların uygulanması yönündedir.

- Türkiye hayvan sağlığı konusunda çaba göstermektedir (BSE, Csrapie, şap ve PPR (koyun ve keçi vebası) için izleme programları kabul edilmiştir. Şap hastalığı, bruselloz, koyun ve keçilerdeki çiçek hastalığı, PPR, şarbon, kuduz ve Newcastle hastalığına karşı aşılama gerçekleştirilmiştir. Nisan 2004'de hayvan hastalıklarının zorunlu bildirimine ilişkin bir tebliğ kabul edilmiştir).
- Türkiye Büyük baş hayvanların tanımlanması ve kayıt altına alınmasına yönelik bir sistem kurmaya başlamıştır. Bu kapsamda 9,5 milyon büyükbaş hayvan küpelenmiş ve kayıt altına alınmış ve 1,5 milyon işletme kayda geçirilmiştir.
- Koyun ve keçilerin tanımlanmasına yönelik strateji üzerinde halen çalışılmakta olduğu belirtilmektedir.
- Hayvan refahına ilişkin hayvanları koruma kanunu kabul edilmiş ve 1 Temmuz 2004'de resmi gazetede yayınlanmıştır.
- İlerleme raporunda, Türkiye'nin sınır kontrol sistemini AB'de kullanılan sisteme uyumlu hale getirilmesi istenmektedir. Bu kapsamda ABGS (Avrupa Birliği Genel Sekreterliği) tarafından sınır kontrollerine yönelik, AB ile ortak çalışmalara başlandığını bildirilmiştir. Bu kapsamda, Türkiye'de veterinerlik sınır kontrol noktaları; Sabiha Gökçen havaalanında, İstanbul Ambarlı'da liman, İzmir ve Mersin' de liman (toplam üç liman), kara sınırlarından yapılacak kontroller ise Sarp, Gürbulak ve Habur'da gerçekleştirilecektir (13 milyon Euro'luk bütçenin % 75'i AB tarafından karşılanacaktır). Uygulamaya 2008 yılında geçileceği de belirtilmektedir.

8. SONUÇ

AB'nde reform kapsamında, OTP politika araçları değişmiş, üretimden bağımsız desteklere geçilme başlamıştır, ancak üreticilere yönelik desteklerin (eski üyeler için) 2000-2002 dönemi ödemeleri baz alınarak, reform kapsamında gerçekleştirilecek olması, üreticilerin olumsuz etkilenmeyeceğini ortaya çıkarmaktadır.

AB'nin eski üye üreticileri reform kapsamında önemli derecede doğrudan ödemelerden yararlanırken yeni üye ülkeler 2013 yılına kadar bu ödemelerden kısmen ve yıllara göre artan oranlarda yararlanabileceklerdir. Yeni üye ülkeler, daha çok kırsal kalkınma amaçlı desteklerden faydalanabileceklerdir. Ancak bu ülkelerde kayıt, hayvansal ürünlerde tanımlama, gıda güvenliği gibi konularda, AB standartlarına uyum konusunda önemli sorunlar yaşandığı dikkati çekmektedir. Bu kapsamda, Türkiye'nin de benzer konularda uyum açısından sorun yaşayacağı ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte, AB'ne Uyum Politikası kapsamında, hayvansal ürünlerde kayıt sistemi ve gıda güvenliği ile ilgili çalışmalara yoğun olarak devam edilmesi, Türkiye AB'ne üye olsun olmasın Türkiye'nin lehine olduğu da burada ifade edilmelidir. Ayrıca, yeni üye ülkelerin müzakere sürecinde hayvancılık sektörüyle ilgili talepleri ve bu konuda AB düzenlemeleri, Türkiye için önemlidir ve bu aşamalar dikkatle incelenmelidir. Yeni üye ülkelerin büyük çoğunluğu özellikle hijyen, sütte ulusal yağ oranının ve süt kotasının belirlenmesi, hayvancılıkla ilgili tanımlamalar ve yine diğer kotalar konusunda geçiş dönemleri istemişlerdir. AB belli geçiş dönemleri tanımakla birlikte gıda güvenliğinden taviz vermemekte, ilgili ürünlerin AB pazarında serbest dolaşım iznini vermemektedir. Ayrıca verilen süre sonunda, gerekli koşulları sağlamayan işletmelerin kapatılacağı açıklanmaktadır. Bu durumda, Türkiye'de üyelik gerçekleştiği takdirde, hayvansal ürünlerin kendi ulusal kaynaklarımızdan tüketiminin sağlanabilmesi ve AB ve diğer ülkelere ihracat olanaklarının artırılması için bir yandan gıda güvenliği konusunda uyum hazırlıklarını hızlandırması diğer yandan hayvansal ürünlerde olabildiğince kotaların yüksek belirlenmesine çalışması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Belirtilen konularda ilerleme sağlanabilmesinin yanında hayvancılık sektöründeki üretici fiyatlarındaki istikrarsızlıkların giderilmesi için, üretici örgütlenmesine önem verilmesi ve üreticilerin kendi işleme tesislerini kurarak piyasaya girmeleri ve üretici-sanayici uzlaşmasının sağlanması da son derece önem taşımaktadır. Ayrıca, Türk tüketicisi alım gücü düşük olmasına rağmen, hayvansal ürünleri AB tüketicilerinden daha pahalıya tüketmektedir. Bu durumda, üyelik gerçekleştiği takdirde ya ithalatta artış yada yabancı yatırımcıların daha çok Türkiye'de hayvancılık işletmesi kurarak piyasaya girmeleri sonucu ortaya çıkabilecektir.

Sonuç olarak, AB'ne uyum açısından hayvancılık sektöründe atılan adımlar ve 2005 yılı itibarıyla hayvancılığa sağlanacak olan destekler önemlidir ve Türkiye AB'ne üye olsun olmasın Türkiye hayvancılığına olumlu katkılar getirecektir. Ancak, tarımsal yapının iyileştirilmesine yönelik çalışmaların çok kapsamlı olarak planlanması ve sürdürülmesi uzun vadede rekabet şansının artırılması açısından önem taşımakta olup, üreticilere yönelik fiyat istikrarsızlıklarının giderilmesi, tüketicilerin makul fiyattan hayvansal ürün tüketimlerinin Türkiye'nin kendi iç kaynaklarından sağlanması yanında, hayvansal ürün tüketim miktarlarının artırılmasına yönelik politikaların geliştirilmesi de son derece önem taşımaktadır.

Kaynaklar

- Agrarwirtschaft 2003, Wirtschaftszahlen, Zeitschrift für Betriebswirtschaft, Marktforschung und Agrarpolitik, Heft 2, Jahrgang 52, s. 133-136.
- AKMAN, N. ve diğerleri 2005, Türkiye’de Sığır Yetiştiriciliği, Türkiye Ziraat Mühendisliği VI. Teknik Kongresi, 2.Cilt, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, Ankara, 3-7 Ocak.s.687-706.
- BERENDE L 2005, Avrupa Birliği’nin Ortak Tarım Politikası ve Türkiye’nin Uyumu, Editör: Hürrem Cansevdi, İKV.
- Bundesministerium Für Land und Forstwirtschaft Umwelt und Wasserwirtschaft (2004), Standardeckungsbeitraege und Daten für die Beratung im Biologischen Landbau 2002/2003, Wien.
- Der Rat der EU, 2003, zur Aenderung der Verordnung (EG) Nr. 1255/1999 über die gemeinsame Marktorganisation für Milch und Milcherzeugnisse, Verordnung (EG) Nr 1787/2003 des Rates Vom 29.September 2003.
- EC, 2005, General Report on the Activities of the European Union 2004, Technical Annex, Brussels, Luxemburg,
- EC 2004, Eurostat, <http://epp.eurostat.cec.eu.int/pls/portal/>
- EU Kommission 2004, Betriebspraemien je Betrieb, <http://europa.eu.int/scadplus/leg/de/vb/111047htm>
- EU Kommission 2004, Polen, <http://europa.eu.int/scadplus/leg/de/1vb/e04106htm>.
- GRAMS, M., 2004, Analyse der EU-Milchmarktpolitik bei Unsicherheit, Dissertation, Humboldt-Universitaetet zu Berlin.
- HEMME et al. 2004, IFCN Dairy Report 2004, International Farm Comparison Network, Global Farm GbR, Braunsweig.
- İKV 2005, Avrupa Birliği ile Katılım Müzakereleri Rehberi, On Yeni Üyenin Müzakere Pozisyon Belgeleri İle Katılım Anlaşması’nın Karşılaştırması, No: 84, İstanbul.
- KAYMAKÇI, Mustafa ve diğerleri 2005, Türkiye Küçükbaş Hayvan Yetiştiriciliği Üzerine Teknik ve Ekonomik Yaklaşımlar, Türkiye Ziraat Mühendisliği VI. Teknik Kongresi, 2.Cilt, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, Ankara, 3-7 Ocak.s.707-726.
- Lebensministerium, Die Reform der EU- Agrarpolitik, 17 November 2003, Österreich, <http://gpool/frz/at/gpoolexport/mediafile/GAP-Broschuerepat>
- OECD 2004, PSE-CSE database, <http://www.oecd.org.com>.
- TKB (2004) , Tarım Stratejisi, <http://www.tarim.gov.tr>
- TZOB, 2005, Türkiye’de Süt ve Kırmızı Et Hayvancılığı(Mevcut Durum, Sorun ve Öneriler), Yayın no:253, Ankara, Nisan.
- UZMAY, A., 2005, Avrupa Birliği’nde Tarımsal Destekleme Politikalarında Reform, Yeni Üye Ülkelerde Uygulamalar ve Türkiye Açısından Değerlendirme, Avrupa Birliği ve Dünya Ticaret Örgütü Kararları Bağlamında Türkiye Tarım Politikası Stratejisi Ne Olmalı?, İzmir Çalıştay 23.10.2004, Ege Üni. Ziraat Fak. Tarım Ekonomisi Böl. Tarım Ekonomisi Derneği ve Tek Gıda İş sendikası, Meta Basım, s. 23-31.
- UZMAY,A., 2003, Türkiye’de 1980 Sonrası Tarımda Uygulanan Fiyat ve Gelir Politikasının Sonuçları Üzerine Bir Araştırma, Ege Üni. Ziraat Fak. Tarım Ekonomisi Bölümü, Basılmamış Doktora Tezi, Bornova, İzmir.
- UZMAY,A. ve Işıklı E. 2004, “ AB’nin Tarımsal Destekleme Politikasındaki Son Değişiklikler ve Bu Değişikliklerin Aday Ülkelere ve Türkiye’ye Etkileri”, Türkiye VI. Tarım Ekonomisi Kongresi, Gazi Osmanpaşa Üni. Tokat, s. 19-25.
- UZMAY A. 2004, Turkey-Dairy sector profile 1981-2001; in: Hemme et al. (2004), IFCN Dairy Report 2004, International Farm Comparison Network, Global Farm GbR, Braunschweig, p 84.
- YAVUZ, F, 2005, Hayvancılık Destekleri Pazarlama ve Örgütlenme, Erzurum İli Büyükbaş Hayvan Islahı Projesi, Çiftçi El Kitabı, Erzurum, s. 32-39.

AB'DE SIĞIR/DANA ETİ VE KOYUN/KEÇİ ETİ ORTAK PİYASA DÜZENLERİ VE TÜRKİYE'NİN UYUMU AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Doç.Dr.Gamze SANER

Araş.Gör.Figen ÇUKUR

Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü

E-Posta: gsaner@ziraat.ege.edu.tr, fcukur@ziraat.ege.edu.tr

1.GİRİŞ

Günümüzde halen bir tarım ülkesi olma niteliğini koruyan Türkiye'de hayvancılık sektörü bitkisel üretimden sonra ikinci konumda kalmasına karşın, stratejik önemi olan bir sektördür. Türkiye'nin AB'nin Ortak Tarım Politikasına uyum sağlayabilmesi için Türkiye'nin tarımını alt sektörler itibariyle geliştirmesi, hayvancılığı geliştirmiş AB'ne karşı, hayvancılık sektörünü alt dalları itibariyle rekabet eder bir konuma getirmesi gerekmektedir.

Bu bağlamda öncelikle Türkiye ve AB'de sığırcılık, koyunculuk ve keçicilik sektörünün genel durumu karşılaştırmalı olarak irdelenmiş, AB'de sığır/dana eti ve koyun/keçi eti ortak piyasa düzenlerine yer verilerek, uygulanan politikaların sonuçlarına değinilmiştir. Daha sonra, Türkiye'de sığırcılık, koyunculuk ve keçiciliğe yönelik politikalara yer verilmiş, AB'nin Ortak tarım politikasına uyumda gerçekleştirilenler ile katılım sonrasında ciddi sorunları engelleyebilmek için bundan sonra yapılması gerekenlere yer verilmiştir.

2. TÜRKİYE'DE VE AB'DE SIĞIRCILIK İLE KOYUN/KEÇİCİLİK SEKTÖRÜNÜN GENEL DURUMU

Türkiye'de tarımsal üretim değerinin yaklaşık %23'ünü hayvansal ürünler üretim değeri oluşturmaktadır(DİE, 2003). Kırmızı et üretim değeri ise hayvansal ürünler üretim değerinin %25.16'sını ve tarımsal üretim değerinin ise %5.68'ini oluşturmaktadır.

Türkiye'de kırmızı et üretiminin yaklaşık %80'i sığır etinden karşılanmakta ve sığır eti üretim değeri toplam kırmızı et üretim değeri içinde %77.20'lik payla ilk sırada yer almaktadır Bunu ikinci sırada yaklaşık %18.96 payla koyun eti, %3.50 payla keçi eti izlemektedir(DPT, 2002; DİE, 2003).

AB(15) ülkelerinde 2003 yılı itibariyle toplam tarımsal üretim değerinin(üretici fiyatlarıyla) %42.58'ini hayvansal üretim değeri oluşturmaktadır. Hayvansal üretim değerinin ise %35.27'sini süt üretim değeri, %19.92'sini sığır/dana eti üretim değeri, %15.31'ini de kanatlı etleri ve yumurta oluşturmaktadır, geri kalanı da diğer hayvancılık faaliyetleri oluşturmaktadır(www.europa.eu.int.com).

2.1 Türkiye'de ve AB'de Toplam Sığır Varlığı ile Koyun/Keçi Varlığı ve Et Üretimindeki Gelişmeler

Türkiye'de, sığırcılık işletmelerinin %59.71'i 1-4 baş arası küçük işletmeler olup, bu işletmeler toplam sığır varlığının %27.71'sini oluşturmaktadır. 1-9 baş arası işletmelerin oranı %85.30 olup, bu işletmeler sığır varlığının %56.62'sini oluşturmaktadır(DİE, 2001). Bu durumda Türkiye'de sığırcılık işletmelerinin küçük ölçekli bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir(Çizelge 1).

Çizelge 1: Türkiye’de Sığırcılık Yapan İşletme Sayısı ve Hayvan Sayısı (Adet-Baş) (%)

İşletme büyüklüğü (baş)	İşletme Sayısı (adet)	%	Hayvan Sayısı (baş)*	%
1-4	1 042 827	59.71	2 763 241	27.71
5-9	446 921	25.59	2 883 014	28.91
10-19	196 173	11.23	2 509 481	25.16
20-49	555 98	3.18	1 463 583	14.68
50-149	4 936	0.28	319 650	3.21
150-499	83	-	19 366	0.19
500+	17	-	14 598	0.15
Toplam	1 746 555	100.00	9 972 933	100.00

*Sığır+manda sayısını ifade etmektedir.

Kaynak: DİE, Genel Tarım Sayımı Geçici Sonuçları, Ankara, 2001.

Türkiye’de küçükbaş hayvancılığın yapısı incelendiğinde, 1-19 baş küçükbaş hayvana sahip işletmelerin oranı %39.87 iken, 20-49 baş arası işletmelerin oranı %29.28, 50-149 baş arası işletmelerin oranı %24.53, 150 baş ve üzeri küçükbaş hayvana sahip işletmelerin oranının ise %6.32 olduğu belirtilmektedir. Bu sonuçlar küçükbaş hayvancılık işletmelerinin ekonomik ölçekli bir üretim kapasitesine sahip olmadığını göstermektedir. Aynı zamanda bu işletmelerde entansif hayvancılık yapanların oranı da oldukça düşüktür(DİE, 2001).

AB-15’de toplam sığırcılık yapan işletme sayısı yaklaşık 1,5 milyon iken, bu işletmelerde bulunan toplam sığır sayısı 80.1 milyon baştır(www.eda-destatis.de). İşletme başına 53.4 büyükbaş hayvan düşmektedir.

Türkiye’de ise 1.75 milyon işletmede yaklaşık 10 milyon sığır bulunmaktadır(Çizelge 1). İşletme başına düşen hayvan sayısı yaklaşık 6’dır. Bu durum AB ile Türkiye arasında sığırcılık işletmelerinin yapıları bakımından farklılık olduğunu göstermektedir. Koyun/keçi işletmeleri için de benzer durum söz konusudur.

Türkiye’de cinslerine göre hayvan sayılarındaki gelişmeler incelendiğinde son yıllarda bir azalma olduğu dikkati çekmektedir(Çizelge 2). 1993/2003 dönemi itibariyle sığır varlığı %18.11, koyun varlığı % 32.26, keçi varlığı ise %29.11 oranında azalmıştır. Sığırlarda kültür ve melez genotiplerin toplam sığır varlığı içindeki oranı 1993 yılına göre 2003 yılında artış göstermiş, yerli ırkların oranı 1993 yılında %51.44 iken, 2003 yılında %36.40’a düşmüştür (DİE, 2004).

Çizelge 2: Türkiye’de Cinslerine Göre Hayvan Varlığındaki Gelişmeler

Yıllar	Sığır	İndeks	Koyun	İndeks	Kıl Keçi	İndeks	Ankara Keçisi	İndeks	Manda	İndeks
1993	11 910	100.00	37 541	100.00	9 192	100.00	941	100.00	316	100.00
2000	10 761	90.35	28 492	75.90	6 828	74.28	373	39.64	146	46.20
2001	10 548	88.56	26 972	71.85	6 676	72.63	346	36.77	138	43.67
2002	9 804	82.32	25 174	67.06	6 519	70.92	261	27.74	121	38.29
2003	9 789	82.19	25 431	67.74	6 516	70.89	256	27.21	113	35.76
Yıllık Değişim (%)	-18.11	-	-32.26	-	-29.11	-	72.79	-	-64.24	-
1993/2003										

Kaynak: DİE, Tarım İstatistikleri Özeti (1984-2003), Yayın no: 2957, Ankara, Eylül, 2004.

Türkiye’de 2003 yılı itibariyle 366 962 ton olan kırmızı et üretiminin %79.15’i(290 456 ton) sığır etinden sağlanırken, %17.2’si koyun(63006 ton), %2.8’i(10285 ton) de keçi etinden sağlanmıştır. 1993-2003 dönemi dikkate alındığında en fazla gerilemenin koyun etinde gerçekleştiği ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte 1993 yılında 295 995 ton olan sığır/dana eti üretiminin %2.00’lik bir azalış ile 2003 yılında 290 456 ton olduğu belirlenmiştir(FAO,2004). Kırmızı et üretiminde 10 yıllık süreçte

koyun/keçi etinin payı da giderek azalmıştır. Kırmızı et üretiminde hayvan cinsleri itibariyle bir azalma eğiliminin olması da dikkati çekmektedir. Hayvan sayısındaki azalma ile hayvan başına verimlilikte de başarılı olunamaması toplam et üretimini de azaltmıştır. Özellikle kesilen sığır sayısında yerli ırkların oranının yüksek oluşu (%45) son yıllarda sığır eti üretiminin düşük olmasına bağlanabilir.

2003 yılı itibariyle AB-15’de 26.333.100 ton toplam kırmızı et üretiminin %68’i domuz etinden, %28’i sığır eti, %4’üde koyun/keçi etinden sağlanmaktadır(www.fao.org). AB(15) dünya sığır/dana eti üretimi ve ihracatında ABD ve Brezilya’dan sonra üçüncü sıradadır. AB’de sığır/dana eti üretiminde önde gelen ülkeler; Fransa, Almanya, İtalya, İngiltere olup, bu ülkeler AB-15 sığır eti üretiminin 2/3’ünü oluşturmaktadır. Koyun/keçi eti üretiminde ise İngiltere, İspanya, Fransa ilk üç sırayı alırken, bu ülkeler toplam AB koyun/keçi üretiminin %66’sını sağlamaktadır(www.fao.org). Türkiye ve AB ‘de 2003 yılı itibariyle kesilen hayvan sayısı Çizelge 3’de verilmiştir.

Çizelge 3: Türkiye ve AB’de Kesilen Hayvan Sayısı(2003)

	Sığır/Dana	Koyun	Keçi
Türkiye	1 591 045	3 554 078	607006
AB-15*	29 904 018	73 413 430	

Kaynak: DİE, Tarım İstatistikleri Özeti (1984-2003), Yayın no: 2957, Ankara, Eylül, 2004.

* www.fao.org

Türkiye’de ve AB’de hayvan cinsleri itibariyle karkas verimine bakıldığında 2003 yılı itibariyle, Türkiye’de sığır karkas verimi 183 kg olarak, AB-15 (278.2 kg) ortalamasının altındadır. Türkiye’de koyun ve keçi karkas veriminin 18 kg ve 19 kg ile AB-15 ortalamasının üzerinde olduğu dikkati çekmektedir(Çizelge 4).

Çizelge 4: Türkiye ve AB’de Karkas Verimi (Kg/Baş) (2003)

	Sığır	Koyun	Keçi
Türkiye(ort)	183	18	19
Kültür ırkı	234.5		
K.Melezi	203.2		
Yerli ırk	149.7		
AB-15	278.2	14.2	9.1
AB-25	268.4	14.8	9.7

Kaynak: www.fao.org

Türkiye’de ve AB’de kişi başına sığır ve koyun/keçi eti tüketimi incelendiğinde ise Türkiye’de sığır eti tüketiminin 9 kg, koyun/keçi eti tüketiminin 1.9 kg olduğu, AB-15’de ise kişi başına tüketimin sığır etinde 20.2 kg, koyun/keçi etinde ise 3.5 kg ile Türkiye’ye göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir(www.fao.org). AB ülkeleri arasında sığır eti tüketiminin en yüksek olduğu ülkeler Lüksembourg(32.6 kg), Danimarka(26.3 kg) ve İtalya(24.7 kg) dır. Koyun/keçi eti tüketiminin yüksek olduğu ülkeler ise İspanya(5.9 kg), İrlanda(4.5 kg) ve Fransa(4.5 kg)dır. Türkiye sığır eti tüketimi açısından hayvansal ürün tüketimi en düşük olan ülkeler arasında yer almaktadır(FAO, 2003).

2003 yılı itibariyle Türkiye ve AB ülkelerinde sığır ve koyun/keçi etinde üretimin tüketimi karşılama oranı değerlendirildiğinde, bu oranlar Türkiye’de sığır etinde 97.4, AB’de 96.2’dir. Koyun/keçi etinde üretimin tüketimi karşılama oranının Türkiye’de AB-15’e göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir (www.fao.org). Ancak koyun/keçi etinde AB ülkeleri arasında en yüksek orana sahip ülkeler İrlanda (295), İspanya (110) ve Yunanistan (100)’dür.

Türkiye ile AB’nin hayvansal ürünler dışsattım-dışalım durumu 2003 yılı itibariyle incelendiğinde AB-15’de tarımsal ürünler dışsattımı içinde hayvansal ürünler dışsattımının payı %15 iken, tarımsal ürünler dışalımını içinde hayvansal ürünler dışalımının payı %10’dur. AB-15’de tarımsal ürünler dışsattımı içinde sığır/dana eti dışsattımının payı %1.10 iken, sığır/dana eti dışalımının toplam tarımsal ürünler dışalımını içindeki payı %1.06’dır. 2010 yılına kadar yapılan projeksiyonlarda Birliğin et fiyatlarında(üretici bazında) %6’lık bir yükselmenin olacağı, bu fiyatlar nedeniyle de sığır/dana eti

dışalımının %7 oranında artacağı tahminlenmiştir. 2004 yılında AB-(15)'nin sığır/dana eti üretiminin yaklaşık 7.5 milyon ton iken, 2010 yıllarında 7.3 milyon tona düşeceği, AB-25'li olarak ta 8 milyon ton dolayında olacağı hesaplanmıştır. Yeni üye ülkelerin(10) AB-(15)'nin üretim ve tüketimini %10 oranında artıracak olmasına rağmen, AB'de zaman içinde hayvan primlerindeki azalışlar, tahıl fiyatlarındaki artışlar ile işletme sayısında ve büyüklüğündeki düşüşler AB sığır/dana eti üretiminin de azalmasına yol açacaktır. Yeni üye ülkeler sığırcılık işletmelerinin yeniden yapılandırılmasıyla, besiciliği bırakmak zorunda da kalabileceklerdir. Sığır/dana eti sektörü yeni reformlardan en fazla etkilenecek sektör durumundadır.

AB-15'te tarımsal ürünler ihracatı içinde koyun/keçi eti dışsattımının payı %0.37 iken, koyun-keçi eti dışalımının toplam tarımsal ürünlerin dışalımını içindeki payı ise %0.8'dir. Koyun/keçi eti üretiminde doğrudan ödemelerdeki kısmı azalışların orta vadede üretimi azaltacağı ve AB'nin üçüncü ülkelerden ithalatını artırması beklenmektedir(EC Directorate –General for Agriculture,2003).

2003 yılı verilerine göre, Türkiye'nin toplam tarım ürünleri dışsattım değerinde canlı hayvan ve hayvansal ürünlerin payı %0.12 iken, dışalımda ise bu oran %0.27'ye ulaşmaktadır(www.fao.org). Toplam tarım ürünleri dışsattımı içinde küçükbaş hayvancılıktan elde edilen dışsattım gelirin payı ise %2 dolayındadır. Dışsattım değerlendirildiğinde, tüm hayvansal ürünlerin genelinde canlı koyun dışsattımı 26.7 milyon dolar ile en yüksek değerdedir. Canlı hayvan dışsattımı içinde büyükbaş hayvan dışsattımı bulunmamaktadır(Kaymakçı, 2005a). Dışsattımın tamamına yakını (% 85.25) canlı koyun ve keçilerden oluşmaktadır. Etlar ve yenilen sakatat dışsattımı içinde de koyun ve keçi eti dışsattımının payı % 4.35 düzeyindedir. Sığır eti dışsattımı ise yok denecek kadar azdır. Tarımsal ürünler dışalımını içinde ise sığır/dana eti dışalımını yoktur. 1994/1995 yıllarında AB'de deli dana hastalığı görülmesi nedeniyle Türkiye AB'den sığır/dana eti dışalımını yapmamaktadır.

3. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE ORTAK TARIM POLİTİKASI KAPSAMINDA SIĞIR/DANA VE KOYUN /KEÇİ ETİ ORTAK PİYASA DÜZENLERİ

AB'inde Ortak Tarım Politikası(OPD) ortak piyasa düzenleri çerçevesinde yürütülmektedir. AB'ne üye ülkeler arasında 1960'lı yıllarda oluşturulmaya başlayan ortak piyasa düzenlerine giren ürün sayısı zamanla artarak günümüzde 23'e ulaşmıştır. OPD'ne dahil olan hayvansal ürünler; Süt ve süt ürünleri, sığır, koyun, keçi eti, domuz eti, kümes hayvanları eti ile yumurtadır(DTM, 2004; İKV, 2004).

OPD'ne giren tüm ürünler Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu (FEOGA) bütçesinden finanse edilmektedir. 2003 yılı itibariyle AB bütçesinin yaklaşık %50'si FEOGA'ya ayrılmakta, bunun da %90'ı Garanti Bölümüne ayrılmaktadır(www.europa.eu.int.com).

FEOGA fonları üye ülkelerin üretim miktarına göre dağıtılmakta, ilgili ürünün üretiminin fazla olduğu ülkelere diğer ülkelerden bir kaynak aktarımı gerçekleştirilmektedir. 2003 yılı itibariyle FEOGA'nın Garanti Bölümünden %29'u hayvancılık için harcanmış, Hayvancılık için ayrılan tutarın %65.24'ü(8.404€) sığır eti için, %14 kadarı(1805 €) ise koyun/keçi eti için kullanılmıştır. Sığır eti için ayrılan meblağın %94'ü(7.870 €) sığır/dana eti müdahale alımları için kullanılmıştır. 2004 yılında ise hayvancılığa ayrılan pay %27'ye düşmüştür(www.europa.eu.int.com). Yine de Garanti bölümünden en fazla harcamanın tahıllardan sonra sığır/dana etine ayrıldığı belirlenmiştir.

3.1. AB'de Sığır /Dana Eti Ortak Piyasa Düzeni

Sığır ve dana etinde ortak piyasa düzeni ilk olarak 1964 yılında oluşturulmuş ve 27 Haziran 1968 tarihinde 805/68 sayılı tüzük ile yürürlüğe girmiştir. Bu tüzük sığırlar, safkan damızlık sığırlar, taze ve çeşitli şekillerde işlenmiş et ve et ürünlerini kapsamaktadır(Demirbaş, 1999; İKV, 2001).

Sığır/dana eti ortak piyasa düzeni gerek üretim düzeyi, gerekse istihdam oranı ve AB bütçesinden aldığı pay dikkate alındığında en önemli ortak piyasa düzenlerinden biri olarak kabul edilmektedir(İKV, 2004).

AB'de Sığır/Dana Eti Ortak Piyasa Düzeninin(OPD) amacı; sığır yetiştiriciliğini yönlendirmek, sığır ve dana eti pazarında istikrarı sağlamak, uluslararası pazarlarda rekabet etmek, bu piyasaların

geleceğine ilişkin tahminlerde bulunmak ve et üreticilerine yeterli geliri sağlayabilmektir. OPD çerçevesinde aşağıda belirtilen iç ve dış pazarla ilgili destekleme önlemlerine yer verilmektedir;

İç Pazarla İlgili Destekleme Önlemleri; Temel fiyat destek mekanizmaları, destekleme alımları, özel depolamaya ilişkin primler, prim ödemeleri şeklindedir. Sığır eti OPD’de yönelim fiyatı denilen ve tavan fiyat niteliğinde olan hedef fiyat ile taban fiyat niteliğinde olan müdahale fiyatı esas alınmaktadır. Sığır/dana eti fiyatının belli bir fiyat düzeyinin altına inmesi durumunda, topluluğun ilgili müdahale kuruluşlarınca pazara müdahale yapılmakta, ortaya çıkan fark, Birlik bütçesindeki FEOGA’nın Garanti Bölümünden karşılanmaktadır. Müdahale karkas ve yarı karkas olarak taze et ile soğutulmuş-dondurulmuş sığır etine yapılmakta, az gelişmiş bölgelerdeki üreticilere hayvan başına prim ödenmektedir(Demirbaş, 1999).

Dış Pazarla İlgili Destekleme Önlemleri; AB’ye ithalatı etkileyecek önlemler, ile üçüncü ülkelere gerçekleştirilen AB’nin dışsattımına geri ödemeler(ihracat iadesi) şeklindedir. Burada Birlik üreticilerini düşük fiyatlı et ithalatından korumaya yönelik olarak gümrük vergisi ve ek prelevman alınmaktadır. Dışsattım ile ilgili olarak 1995’te yapılan Dünya Ticaret Örgütü anlaşması ile gümrük tarifeleri sistemi yürürlüğe girmiş, halen devam etmektedir. Prelevman ve vergiler eşdeğer gümrük vergisine dönüştürülmüştür. Dışsattım ile ilgili olarak ta Birlikte sığır /dana eti dışsattımını teşvik etmek üzere dışsattımcılara dünya fiyatı ile müdahale fiyatları arasındaki fark, dışsattım iadesi olarak verilmektedir.

35 yılı aşkın bir süredir uygulanan 805/68 sayılı yönetmelikte zaman zaman günün koşulları doğrultusunda bazı değişikliklere gidilmiştir. Bu değişikliklerden biri AB’de 1980 sonrasında ortaya çıkan üretim fazlası ürünlerin bütçeye yük getirmesi nedeniyle 1985 yılında desteklemelerin yeniden düzenlenmesidir. 1988 yılında sığır/dana etine yönelik harcamalarındaki artış nedeniyle yapılan reformda da “garanti edilen azami miktar” mekanizması ile ürünün miktarının belirtilen eşiği aşması durumunda destek azaltılmıştır.

1992 yılı Mac Sharry reformları ile OTP bütçesinde önemli bir paya sahip olan sığır/dana eti müdahale fiyatları düşürülmüş, üretici gelirindeki kayıplar doğrudan ödemelerle kapatılmaya çalışılmıştır. Bu telafi ödemeleri sığır(boğa ve öküz) yetiştiricilerine çeşitli prim ödemeleri şeklinde uygulanmıştır (Albayrak ve ark, 2004; Baş, 2004).

Sığır ve dana etinde ortak piyasa düzeni 17 Mayıs 1999’da düzenlenen 1254/1999 sayılı tüzükten sonra, Gündem 2000 Reformları ile tekrar değişikliğe uğramıştır. 13 Şubat 2001’de düzenlenen COM(2001)87 final sayılı tüzük ile de bir önceki tüzüğün değiştirilmesi sağlanmıştır.

Gündem 2000 reformları çerçevesinde; Sığır etinde iç ve dış piyasa rejiminin yeniden düzenlenmesi, sığır eti ve ürünlerinin etiketlenmesi, ürün güvenliğinin sağlanması, pazar desteklerinin azaltılması, çevre koruma ile OTP bütünleşmesi, sığır etinde özel piyasa desteğine ilişkin önlemlerin alınması amaçlanmış ve bunlara yönelik çeşitli komisyon tüzükleri devreye girmiştir.

Bu reformlar ile; 1 Temmuz 2002 tarihine kadar müdahale kuruluşlarının sığır ve dana eti satın alabilecekleri karara bağlanmıştır. Bu tarih sonrasında müdahale destek alımları yerine özel depolama yardımlarına ağırlık verilmesi öngörülmüştür.

Bu tarih itibarıyla müdahale fiyatının yerini ton başına 2224 € olarak belirlenen temel fiyat almıştır. Ancak özel depolama yardımının pazar fiyatı bu temel fiyatın %103’ünden daha az olması ve Temmuz 2002’den sonra 1560 €/ton düzeyine düşmesi durumunda verilmesi karara bağlanmıştır.

Sığır eti ortak piyasa düzeninde hayvan türlerine göre derecelendirme cetveli oluşturulmuştur. Sınıflandırma yağ içeriği (1=Düşük, 2=ince, 3=Orta, 4= Yüksek 5=Çok yüksek) ve uygunluk (mükemmel, çok iyi, iyi,orta, zayıf) esasına göre yapılmaktadır. Derecelendirme cetvelinde genç boğa (A), erişkin boğa (B), kastre edilmiş sığır(C), inek (D) ve düve (E) olmak üzere farklı 5 kategori bulunmaktadır. Bu kategorilere göre AB’de ortalama bir fiyat belirlenmekte, erişkin büyükbaş hayvanlara yönelik olarak belirlenen haftalık ağırlıklı ortalama fiyat AB’de pazar fiyatı olarak tanımlanmaktadır(İKV, 2001; www.europa.eu.int.com)

Avrupa Birliği’nde sığır ve dana etinde farklı nitelikte doğrudan ödemeler yapılmaktadır. Bu ödemeler; prim ödemeleri, emziren inek primi, özel sığır eti primi, özel boğa primi, ekstansifleştirme primi,

kesim primi, sezon dışı kesim primi ile müdahale fiyatı şeklindedir. Üreticilerin bu ödemelerden yararlanabilmesi için, hayvanlarının kayıt altına alınmış olmaları ile hayvanların üretim aşamasından sığır eti ve ürünleri elde etme aşamasına kadar tam izlenebilirliğini sağlamak üzere tanımlanması koşulunu yerine getirmeleri gerekmektedir.

Bu primler şunlardır: (İKV,2001; www.teagasc.ie/advisory/cappayments).

Emziren inek primi, üreticilerin sahip oldukları et ırkı ineklerin en az %80'inin yavrulu ve %20'sinin düve olması koşulları sağlandığında yıllık olarak ödenen bir primdir.(İKV, 2001; www.teagasc.ie/advisory/cappayments).

Özel Sığır eti primi, öküz primi olarak ta ifade edilmektedir. Prim ödemesi, sığır türünde 9.ayda ve 21 ayda olmak üzere kastre edilmiş erkek hayvanlara toplam iki kez verilmektedir. 2004 yılı için hayvan başına 150 €'dur.

Ayrıca özel sığır eti primi ve emziren inek primi alan üreticilere işletmelerinde hektara düşen hayvan birimine(LU) göre ve ekilebilir ürünlere verilen yardımdan yararlanmamış olması koşuluyla **Ekstansifleştirme primi(Yaygınlaştırma Ödemesi)** verilmektedir. Bu prim; hektar başına 1.4-1.8 LU(hayvan birimi) için 40 €/baş , hektar başına 1.4 LU'dan az hayvan düşüyorsa 80 €/baş olarak uygulanmaktadır(www.europe.eu.int.com; TZOB, 2005).

Özel Boğa Primi, Sığır türünde 7 ayın üzerinde kastre edilmemiş erkek hayvanlara yaşamları boyunca sadece bir kez verilmektedir. Bu prim maksimum 180 hayvanla sınırlandırılmış ve 2004 yılı için hayvan başına 210 €'dur.

Kesim primi ise, üçüncü ülkelere kesim yada dışsıtım yapılması durumunda ödenen bir primdir. İşletmelerin bu primden yararlanabilmeleri için, prim ödemesine konu olan hayvanların, 1 aylıktan büyük ve yedi aylıktan küçük olan ve karkas ağırlığı 160 kg.ın altında olan buzağılar ile 8 aylıktan büyük tüm sığırlar(dana , düve, tosun, boğa, kastre edilmiş sığır, süt ineği, yavrulu inek) olması şartı aranmaktadır. Bunun yanında prime tabi olan hayvanın dışsıtıma yönlendirildiği yada kesime gönderildiğinde belgelendirilme zorunluluğu bulunmaktadır.

Sezon dışına özendirme primi; İşletmelerde bir yıllık üretim dönemi boyunca erkek sığır kesiminin %60'dan fazlasını besilik kastre edilmiş sığırların oluşturması durumunda ve kesimlerin en az %35'inin 1 Eylül-30 Kasım tarihleri arasında yapılması durumunda ödenen bu prim, kesimleri sezon dışına yaymayı hedeflemektedir(İKV, 2001). Bunlara ek olarak, üye ülkeler kendilerine ayrılan miktarları aşmamak kaydıyla üreticilere ek ödemeler de yapmaktadır. Bu yardımlar verilirken bölgeler arası farklılıklarda etkili olabilmektedir. Bu primler 1999-2006 dönemi itibariyle Çizelge 5'de verilmiştir.

Çizelge 5: AB'de Büyükbaş Hayvancılığa Verilen Primler

Sığır etinde Uygulamalar	1999	2000	2001	2002-2006
Müdahale Fiyatı (Euro/ton/ Karkas Ağırlık)	2780	2594	2410	2224
Özel Boğa Primi (Euro/Baş)	135	160	185	210
Özel Sığır Eti Primi (Euro/Baş) (2 defa)	108.50	122	136	150
Kesim Primi (Euro/Baş) (1-7 aylık buzağılar)	-	17	33	50
Kesim primi(Euro/Baş) (8 aylıktan büyük olanlar)	-	27	53	80
Ekstansifleştirme Primi; (Euro/baş)	36	100	100	100
Emziren inek primi (Euro/Baş/Yıl)	145	163	182	200

Kaynak: European Commission; General for Agriculture, Reform of The Common Agricultural Policy, December, 2003.

3.2. AB'de Koyun/Keçi Eti Ortak Piyasa Düzeni

AB'de koyun/ keçi etinde ortak piyasa düzeni 16 Temmuz 1980'de oluşturulmuş, 1988 yılında bazı değişiklikler yapılmıştır. 1989'da koyun ve keçide, üretim fazlası ve dengesizliklerin ortaya çıkmasından dolayı 3013/89 sayılı düzenleme kapsamında en yüksek garanti miktarı ve prim düzeyinin azaltılması uygulamasına gidilmiştir.

En yüksek garanti miktarı 63.4 milyon baş kuzu olarak belirlenmiş ve bu miktarın her 5 de 1'nin aşılması durumunda verilecek prim miktarının % 1 azaltılması hedeflenmiştir. Son şeklini 22 Aralık 2001'de alan Koyun/keçi ortak piyasa düzeni 2529/2001 konsey kararı ile yürütülmektedir.

Koyun etinde 2001 yılı sonuna kadar, temel fiyat, müdahale fiyatı ve üretim bölgelerine göre referans fiyatı uygulanmıştır. Temel fiyat koyun karkası bazında haftalık olarak belirlenmektedir. Ortak piyasa düzeni içerisinde kuzu/koyun karkasları derecelendirilmekte, bunun için yağ içeriği ve uygunluk esasına göre sınıflandırma yapılmaktadır. Derecelendirme zorunlu olmayıp, piyasa fiyatını rapor etmekte olan kesimhaneler, fiyatları izleyebilmek amacıyla bu sistemi benimsemişlerdir.(İKV, 2001).

1996-2001 arasında 504.07 euro/100kg olarak belirlenen temel fiyat 2002'den itibaren uygulamadan kaldırılmıştır. Müdahale ve temel fiyata dayalı olan prim sistemi de değişmiştir.

1 Ocak 2002'den sonra süt ve besi koyunları için prim uygulamaları ağırlıklı olarak kendini göstermiştir. Bugünkü uygulama şekliyle AB, DTÖ Tarım anlaşmasına göre koyun/keçi eti ile ilgili destekler doğrudan ödemeler(anaç koyun, keçi ile kuzu ve oğlak primleri, ek ödemeler), yoluyla verilmektedir. Bu ödemelerin yapılabilmesi için işletmedeki hayvan varlığının 10-50 baş arasında olması gerekmektedir.

Buna göre AB'de uygulan prim miktarları;(www.teagasc.ie/advisory/cappayments)

- Anaç koyun ve keçi de 16,8 €/baş
- Kasaplık kuzu ve oğlak için 21€/baş,
- Süt kuzusu ve oğlakta 16,8 €/baş olarak doğrudan ödeme yapılmaktadır.

Ayrıca koyun ve keçiciliğin geleneksel olarak yapıldığı bölgelerinde korunması için hayvan başına 7€ ek ödeme yapılmaktadır. Belirlenen ortak bir kritere göre ulusal zarf kapsamında verilen 1,20 €'luk ödeme ile koyunda toplam ödeme 29,20 €'yu bulmaktadır.

Bunun yanında sığır/dana eti ortak piyasa düzeninde olduğu gibi özel stoklama yardımları da verilmektedir.

4. AB ORTAK TARIM POLİTİKASI 2003 YILI REFORMUNUN GETİRDİKLERİ

AB Tarım Bakanlıkları Konseyinde Gündem 2000 amaçları doğrultusunda, 2003 yılında reform yapılması kararlaştırılmıştır(Günaydın, 2004). 1 Ocak 2005 yılından itibaren uygulamaya konulacak olan Tek Ödeme Planı Uygulaması getirilmiştir. Bu uygulamada destek miktarı ile üreticilerin ürettikleri ürün ilişkisi aranmamakta, özellikle çevreye zararlı teşviklerin kaldırılması ile fazla üretimin engellenmesi amaçlanmaktadır.(İKV, 2004)

Üye devletler gerekirse 2007 yılına kadar bu uygulamayı geciktirmede inisiyatif kullanacaklardır. Üye devletler piyasada istikrarsızlık var ise; verdikleri desteğin belirli bir kısmını ürün miktarı ile ilişkilendirebilecekler, Koyun/keçi priminin azami %50'si, sığır/dana etinde kesim priminin tamamı veya %40'ı, sığır eti özel priminin %75'i kadar prim ödenmesi sistemini sürdürebileceklerdir(Baş, 2004).

Tek Ödeme Planına dahil edilen doğrudan ödemeler şunlardır;

Özel Sığır Eti Primi,Emziren inek primi, Kesim primi, Özel boğa primi, Sığır ve koyun ulusal zarfları, Sezon dışı kesim primi,Yıllık Koyun/Keçi primi, Ekstansifleştirme primi(Yaygınlaştırma ödemesi), Az gelişmiş alan ek ödemesidir.

Diğer bir düzenleme çapraz uyumdur. 2003 reformu itibariyle doğrudan ödemelerden faydalanmak için " Gıda Güvenliği, çevre, hayvan sağlığı ve refahı, iş sağlığı ve güvencesi ile ilgili seçilen 18 yasal ilkeye uyulması zorunluluğu bulunmaktadır. Aksi durumda üreticilere yapılacak doğrudan ödemelerde kesintiye gidilecektir. Üye ülkeler her yıl seçtikleri bazı işletmelerde rutin kontrollerini sürdürecektir. Ayrıca 2007'den itibaren , üye ülkeler çiftçi danışma sistemlerini kuracaklardır.

2003 Reformları kapsamında çapraz uyum için verilecek desteklerde şunlardır; (www.europa.eu.int.com)

-Hayvan sağlığı standartlarına ulaşmada azami 5 yıl boyunca işletme başına yılda 10.000 euro destek,

-Çiftlik danışmanlık sisteminin gerektirdiği masraf için azami 1500 euro destek ,

-Kalitenin güçlendirilmesi için işletme başına azami 5 yıl için yıllık 3000 euro destek.

-Hayvan refahı ve iyi hayvancılık uygulamalarını en az 5 yıl sürdürmeyi taahhüt eden üreticilere yıllık 500 euro destek. yapılması da öngörülmüştür.

Diğer taraftan ek kırsal kalkınma önlemlerinin finansmanı için doğrudan prim ödemeleri 2005'te %3, 2006'da %4, 2007'de %5 oranında azaltılacaktır. 5000 €'nın altındaki prim ödemelerinde azaltma yapılmayacaktır.

5. TÜRKİYE'DE HAYVANCILIĞA YAPILAN DESTEKLEMELER

Günümüzde besi sığırıcılığı faaliyetine yapılan destekler ağırlıklı olarak, yem bitkileri desteği ve et teşvik primi şeklinde dir. Et teşvik primi uygulaması 1990 yılında başlamış olup, 1994 yılında sona ermiştir(Sayın,2003; www.tarim.gov.tr). Ancak Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 15.06.2004 tarihinde ruhsatlı mezbaha ve kombinalarda kesilen küpeli ve pasaportlu erkek hayvana sahip yetiştiricilere karkas ağırlığı 190 kg ve üzeri olanlar için her kg.ına 1.000.000 TL teşvik primi verilmesi kararı ile et teşvik primi uygulamasını başlatmıştır. Ancak, bu primden yararlanmak isteyen yetiştiricilerin kesim işlemini ruhsatlı bir mezbaha veya kombinada yaptırılmaları gerekmektedir. Bu uygulama günümüzde 500.000 TL/kg olarak devam etmektedir(www.tarim.gov.tr).

1990'da et teşvik priminin başlamasıyla küçükbaş yetiştiricilikte özellikle koyun eti üretiminde kısa süreli et teşvik primi uygulanmış, 1995 yılından sonra da kaldırılmıştır. Daha önceki yıllarda faaliyet gösteren Yapağı ve Tiftik A.ř'nin 1985' te yapağı ve 1995 yılında da tiftik desteğini kaldırması ile koyunculuk ve kećicilik faaliyeti korunamamıştır. Ancak 2004 yılı itibariyle oğlak tiftiğine de destekleme yapılmaya başlanmıştır

Yem desteğine; 01.01.1985 tarihinde, yoğun yem satın alan hayvan yetiştiricilerine fatura bedelinin %20'si oranında sübvansiyon desteklemesi ile uygulamaya başlanmıştır. 1989 yılında sona erdirilen yem desteği, 2000/467 sayılı ve buna ek karar 2000/1464 ve 2000/467'de değişlik öngören 2003/5513 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile yem bitkileri üretimi ve besi sığırıcılığında kaba yemin desteklenmesi kararı ile yeniden uygulamaya konmuştur. Ayrıca, mısır silağı üretiminin yaygınlaştırılması amacıyla Türkiye genelinde 164 adet silağ makinesi Tarım İl Müdürlüklerine gönderilmiştir. Bununla birlikte Alternatif ürün projesi ile üretim fazlalığı yaşanan ürünlerden alan sınırlaması olanlarda yem bitkileri üretiminin yapılması amaçlanmıştır.

24 şubat 2005 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren, 2005/8503 no'lu Hayvancılığın desteklenmesi hakkındaki karar, 2005-2010 yılları arasında 6 yıllık bir dönemi kapsamaktadır. Bu kararda, yem bitkileri üretimi yapmak üzere, başvuran üreticilere, nakliye ve ilać bedeli harić, çok yıllık yem bitkileri ekilişlerinde birinci yıl yatırım giderleri ve uygun görülen işletme giderlerinin ekiliş alanları ile uyumlu satın alınan alet ve ekipmanlar da proje bedelinin %40'ı , tek yıllık yem bitkilerinde ise işletme giderlerinin ekiliş alanları ile uyumlu satın alınan alet ve ekipmanları da dahil proje bedelinin %30'u, sertifikalı yem bitkileri tohumu üretim proje bedelinin %25'i doğrudan ödenmektedir(T.C. Resmi Gazete, 24.2.2005 ve sayı: 25737).

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı 2005-2013 yılları Hayvancılık Stratejisi çerçevesinde, hayvancılığa yapılan desteklerin 2004 yılına oranla 3 kat arttırılmasını kararlaştırmıştır. 2005 yılında hayvancılığa yapılan toplam destek tutarının 622 Milyon YTL olacağı ifade edilmektedir. Bu desteklemeler ile 2005-2013 yılları Hayvancılık Ana Planı ve Stratejisi hazırlık çalışmalarında besi sığırıcılığında, 170 kg olan büyükbaş karkas ağırlılığının 250 kg.a, 800 bin ton dolayında olan toplam kırmızı et üretiminin 1.3 milyon tona, kişi başına kırmızı et tüketiminin 10 kg.dan 16 kg.a çıkarılması hedeflenmektedir. Bunun yanı sıra, yem bitkileri ekim alanının 1.2 milyon hektardan 4 milyon hektara, ot üretiminin de 23 milyon tondan 70 milyon tona çıkarılması hedeflenmektedir (www.tarim.gov.tr).

Son uygulamalardan biri de hastalıktan ari bölge oluşturmak için öncelikle Trakya bölgesinden başlayarak ve 2006 yılından sonrada diğer bölgelere yaygınlaştırmak amacıyla belirtilen ölçütlere sahip sığır işletmelerine doğrudan ödeme yapılacaktır. Bir diğer uygulamada hayvan gen kaynaklarını korumak için küçükbaş ve büyükbaş hayvanlara hayvan başına doğrudan ödeme yapılacaktır (T.C. Resmi Gazete, 24.2.2005 ve sayı: 25737).

Diğer taraftan 2005 yılından itibaren, hayvan sayısını kontrol altına almak ve üreticiyi desteklemek için kulak primi ödemesi uygulaması ile veteriner hekim çalıştırma desteği uygulamasına başlanacaktır.

Burada üzerinde önemle durulması gereken konu, bugüne değin Türkiye’de hayvancılık politikaları kapsamında öncelikle sığırcılık ve tavukçuluğun dikkate alınması, koyun eti ve koyun sütü üretiminin artmasını engellemiştir. Halbuki Türkiye’nin yapısal özellikleri ve meraların mevcut durumu sığırdan çok, koyun ve keçiye uygun düşmektedir (Kaymakçı ve ark, 2005a).

6. AB’YE UYUM AÇISINDAN BUGÜNE DEĞİN YAPILANLAR VE YAPILMASI GEREKENLER

10 Mart 2001’de Hayvan Islahı kanunu çıkarılmıştır.

Türkiye genelinde Hayvancılık sisteminin yaygınlaştırılması, sığırların tanımlanması, tescili ve izlenmesine yönelik yönetmelik 28 Temmuz 2002 tarihli Resmi Gazetede yayınlanmıştır. Türkiye AB’ne uyum çerçevesinde 4 yıldan beri sığır cinsi hayvanların tanımlanması ve hareketlerinin kayıt altına alınması için bir kayıt sistemi oluşturmaya başlamıştır. Bu bağlamda ağustos 2004 tarihi itibari ile 9,5 milyon sığır cinsi hayvan küpelenmiş ve 1,5 milyon besi işletmesi kayıtlanmıştır (www.tarim.gov.tr)

Kalıntı izleme planları uygulanmaya başlanmış, Veterinerlik mevzuatı hakkında gelişmeler sağlanarak, veteriner kontrol hizmetleri iyileştirilmiştir.

2003 yılında halk sağlığını korumaya yönelik olarak hayvanlarda bazı hormonların kullanılmasını yasaklayan iki tebliğ çıkarılmıştır.

Ocak 2004’te 3285 sayılı Türkiye’de Hayvan sağlığı ve Zabıtası Kanunu değiştirilmiş, AB mevzuatı ile uyumlaştırılmıştır.

Nisan 2004’te Hayvan hastalıklarının zorunlu olarak bildirilmesine ilişkin tebliğ kabul edilmiştir. BSE(deli dana), Şap, PPR(koyun-keçi vebası), Scrapie hastalıkları için izleme programları hazırlanmıştır.

1 Temmuz 2004’te “Hayvanların Korunması Kanunu” çıkarılmıştır.

Tarımsal Üretici Birlikleri Yasası çıkarılmış, 6 Temmuz 2004 tarihli ve 25514 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmış, buna ilişkin yönetmelikte Ocak 2005’te çıkarılmıştır. Yönetmelik kapsamında kırmızı et bazında kurulacak birliğin asgari pazarlanabilir et kapasitesinin yıllık 320 ton olması koşulu getirilmiştir.

Hayvan park ve pazarları ise Tarım ve Köy İşleri Bakanlığınca yayımlanmış olan tebliğ çerçevesinde ruhsatlandırılmaya başlanmıştır.

Türkiye’nin mevcut sınır kontrol sistemi, AB ülkelerindeki sistemle uyum göstermediğinden Türkiye’nin AB’ne katılımı durumunda, AB ülkelerine canlı hayvan ve hayvansal ürünler dışsatımını sağlamak ve kaçak hayvan ve gıda girişlerini engellemek için 2005 yılı başında Türkiye’de veteriner sınır kontrol noktaları (hava, kara, deniz) belirlenmiştir (www.abgs.gov.tr; Referans Gazetesi, 2005). Hava sınır kontrol noktası; (1)olarak Sabiha Gökçen hava limanı , Liman kontrol noktaları;(3) olarak İstanbul Ambarlı, İzmir ve Mersin , Kara sınır kontrol noktaları(3)olarak ta Sarp, Habur ve Gürbulak sınır kapıları seçilmiştir. Bu belirtilen sınır noktalarının hayata geçirilmesi için Türkiye’nin İrlanda’daki Gıda ve Veterinerlik Ofisi tarafından onay alması gerekmektedir.

Mezbaha ve kombinalarda sağlıklı üretimi teşvik etmek amacıyla çalışacak veterinerlerin desteklenmesine yönelik tebliğ (2005/26) 25.5.2005 tarihinde 25825 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır.

Canlı hayvan ve hayvansal ürünlerin ithalat sağlık şartları Uluslararası Salgın Hastalıklar Ofisi (OIE)kuralları ve AB mevzuatı çerçevesinde belirlenmektedir. Canlı hayvan ve hayvansal ürünler için ihracatta Uluslararası Veteriner Sağlık Sertifikaları AB normlarında yeniden hazırlanmaktadır.

AB'nin Ortak Tarım Politikasına uyum açısından yapılması gerekenleri kısaca özetlemek mümkündür;

Türkiye'nin AB Ortak Tarım Politikasına uyum sürecinin hızlı olabilmesi, hayvancılığın yapısal sorunlarının çözülmesine ve AB hayvancılığı ile olan farklılıkların giderilmesine bağlıdır. Türkiye'de hayvancılığın genel yapısı Avrupa Birliği karşılaştırıldığında farklılıkların olduğu açıktır. Özellikle hayvansal ürünlerde verimin düşük olmasından kaynaklanan sorunlar bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi ise sığır başına elde edilen karkas verimidir. Türkiye'de karkas verimi 2004 yılında 183 kg iken, AB'de 278.2 kg düzeyindedir(FAO,2004, www.fao.org).

Sanayiinin yüksek et kalitesi ve dayanıklılık özelliği nedeniyle karkas alımında kültür ırklarını tercih etmesi beside kullanılan hayvanların kültür ırkı ağırlıklı olmasını gerektirmektedir. Kaliteli ve yüksek verimli ırkların elde edilebilmesi amacıyla kurulan Damızlık Sığır Yetiştirici Birliklerinin iller bazında örgütlenmesi sürerken, henüz kuruluş aşamasında olan Damızlık Koyun-keçi Yetiştirici Birlikleri'nin bir an önce iller bazına yayılması çalışmalarının hızlandırılması gerekmektedir. Böylece yapılacak ıslah çalışmalarlarıyla karkas verimi ve et üretiminde artışlar olabilecek, damızlık hayvan dışalımı azalarak, kamunun üzerindeki mali yükte böylece azaltılmış olacaktır(Kaymakçı ve ark., 2005b).

Yem bitkileri üretim desteği, son yıllarda yem bitkileri üretimini artırmada rol oynamıştır. Karkas veriminin artırılmasında kaliteli yem önem taşıdığından, sığırdaki yem dönüşüm oranının artırılması sağlanmalıdır. Bu oran AB-15'de 5.5 oranında olup, daha az ve kaliteli yemle aynı miktarda ürün elde edeceğini ortaya koymaktadır. Türkiye'nin de bu oranı yakalaması gerekmektedir.

Koyun ve keçilerin tanımlanması, kayıt altına alınması ile doğu sınırlarından küçükbaş hayvan kaçakçılığının engellenmesi sağlanacak, Türkiye'nin AB'ne hayvan sağlık ve veterinerlik ile ilgili koşullarını yerine getirmesi ile AB'ye koyun-keçi eti dışsatım imkanı doğacaktır.

Çiftlik muhasebe veri ağının kurulması verilerin detaylı olarak alınmasını, sağlıklı, güvenilir verilere dayalı bir veri tabanı oluşturulmasını sağlayacaktır.

AB' nin domuz etinin yağ durumunun yüksekliği ve çevre kirleticiliği sakıncalarından dolayı koyun/keçicilik faaliyetini geliştirmeye başladığı görülmektedir. Ayrıca AB'de görülen BSE hastalığının kırmızı et üretiminde risk oluşturması nedeniyle, koyun/keçi eti talebinin artacağı tahminlenmektedir. Böylelikle Türkiye'nin bu konudaki üretim ve dışsatım şansı da artabilecektir.

Keçicilik sektörü için bir değerlendirme yapıldığında başta Fransa ve İspanya olmak üzere bazı Akdeniz kıyısı ülkelerde oğlak etinin tercih edilmesi, Türkiye'de büyük metropollerde keçi ve oğlak et fiyatlarının sığır ve koyun fiyatlarına göre daha düşük oluşu nedeniyle bazı kesimlerce tüketilmesi, ayrıca yapılan çalışmalara göre 11Kg (sütten kesilmiş)-25 kg (Besi sonu canlı ağırlığı) oğlakların kesimi ile kaliteli et üretme olanaklarının ortaya çıkması, (Koşum ve ark., 2005) Türkiye'nin keçicilik sektörünü geliştirmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Böylece koyun/keçi etinde açığı bulunan AB'ne keçi ve oğlak eti dışsatım olanakları doğabilecek ve AB'nin koyun/keçi eti dışalımında büyük bir paya sahip Yeni Zelanda ve Avustralya gibi ülkeler yanında yer alma olanağı da doğabilecektir.

AB'de sığır ve koyun/keçi etinde bir derecelendirme sistemi mevcut iken, Türkiye'de karkas derecelendirmesine gidilmemiştir. İvedilikle bu çalışmalara başlanması gerekmektedir. Türkiye'de gerek sığır etinde, gerekse koyun etinde sadece canlı ağırlık ve karkas randımanına göre hayvan pazarlaması gerçekleştirilmektedir.

Türkiye'de yem fiyatlarındaki artışlar ve et fiyatlarındaki dalgalanmalar, besi maliyetini giderek artırmaktadır. 2004 yılı itibariyle, AB'de sığır etinin kg fiyatı 2.6 € iken, Türkiye'de 3.3 €'dur. Dana etinin kg fiyatı ise 2.7 € iken, Türkiye'de 3.7 € 'dur. AB ülkelerinde OTP çerçevesinde büyükbaş hayvan başına toplam destek 480 € iken, Türkiye'deki desteklerin toplamı 53 € dur (TZOB, 2005).

AB’de sığır ve koyun/keçi eti ağırlıklı olarak kooperatifler yoluyla pazarlanmaktadır. Sözleşmeli besicilik modeli yaygındır. AB’de güçlü örgütlenme yapısı yapısal sorunların çözümünde öncü rol oynamıştır. Türkiye’de üretici-sanayi entegrasyonunda sözleşmeli besicilik sisteminin yerleştirilmesi gerekmektedir.

Türkiye’de halen yetersiz bir üretici örgütlenmesi söz konusudur. Et ve et ürünleri pazarlamasında da kooperatifler yaygın olmamakla birlikte kooperatifler 5750ton/yıl kapasite ile %0.54’lük bir paya sahip bulunmaktadır. AB’ye uyum kapsamında örgütlenmenin teşvik edilmesi gerekmektedir.

AB, tercihli ticaret rejimi doğrultusunda son yıllarda gümrük vergisini sıfır olarak uygulamaktadır. Türkiye için 200 ton dolayında koyun/keçi kotası belirlenmiştir. Ancak Türkiye hayvan sağlığı, hijyen ve veterinerlik koşullarını sağlayamadığı için bu miktar dışsatımı gerçekleştirememiştir(TZOB, 2005).

AB sürecinde Türkiye’de OPD’ye uyumlu çalışacak müdahale ve ödeme kurumlarının oluşturulması sağlanmalıdır. 1992 yılında kısmen özelleştirilen Et ve Balık Ürünleri A.Ş’nin işletmecilik özellikleri yükseltilecek, AB ile yapılan uyum çalışmaları çerçevesinde piyasa regülasyonu görevini üstlenmesi sağlanmalıdır.

Sonuç olarak; Türkiye’de hayvancılık sektörünün rekabet gücünü ve verimliliğini arttırmak, hayvancılık işletmelerinde yapısal değişimi sağlamak, işletmelerin kârlılığını arttırmaya yönelik bir tarımsal sanayileşme hamlesini başlatmak ve tarımda örgütlenmeyi teşvik etmek gerekmektedir.

Kaynaklar

ALBAYRAK, Mevhibe ve Bülent Gülçubuk, Erdoğan Güneş, 2004, Uluslararası Tarım Politikalarının Türkiye’de Tarımsal Üretim ve Pazarlama Sistemlerinde Meydana Getirdiği Değişimler, Türkiye VI. Tarım Ekonomisi Kongresi,16-18 Eylül,Tokat, s.26-36

BAŞ, Erhun, 2004, Avrupa Birliği’nde Ortak Tarım Politikası Alanında 2003 ve 2004 Yıllarında Gerçekleştirilen Reformların Genişleme Süreci ve Türkiye’nin Adaylığı Göz önüne Alınarak İncelenmesi(Uzmanlık Tezi), Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Tarım ve Balıkçılık Dairesi, Ankara, Mayıs.

DEMİRBAŞ, Nevin, Türkiye’de Et ve Et Ürünleri Sanayinde Gelişmeler/ AB ile Uyumunda Ortaya Çıkabilecek Sorunlar, İzmir Ticaret Odası Yayını, No:64, İzmir, 1999.

DİE, 2003, Tarımsal Yapı, Ankara, 2004.

DİE, 2004, Tarım İstatistikleri Özeti (1984-2003), Yayın 2921, Ankara, Eylül.

DİE, 2001, Genel Tarım Sayımı Geçici Sonuçları., Ankara.

DPT, 2002, Tarımsal Yapı ve Üretim, Ankara.

European Commission, 2003, General for Agriculture, Reform of The Common Agricultural Policy(Medium-Term Prospects for Agricultural Markets and Income in the EU 2003-2010). December..

European Union Directorate, 2005, General for Agriculture and Rural Development, Agriculture in The European Union/Statistical and Economic Information 2004, February.

GÜNAYDIN, Gökhan, 2004, Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası Türkiye Tarım Sektörü İçin Bir Çıkış Yolu Olabilir mi?, Tarım ve Mühendislik Dergisi, Sayı: 69/70/71, TMMOB, Ziraat Mühendisleri Odası, Ankara.

IAMO, (Assesment Report), 2004, Consumption Trends for Dairy and Livestock Products and The Use of Feeds in Production, In the CEE Accessin and Candidate Countries,(www.iamo.de)

İKV,2001, Avrupa Birliği’nin Ortak Tarım Politikasına Uyumu, (Laura Berende-Verhoeven tarafından hazırlanmıştır.) (Editör: Hürrem Cansevdi) , İstanbul, Ağustos.

İKV, 2004, Avrupa Birliği’nin Ortak Tarım Politikası,(Yrd. Uzman Armağan Candan tarafından hazırlanmıştır.) 15 Soruda 15 AB Politikası No:2, İstanbul, Şubat.

KAYMAKÇI, Mustafa ve ark.,2005a, Türkiye Küçükbaş Hayvan Yetiştiriciliği Üzerine Teknik ve Ekonomik Yaklaşımlar, *Türkiye Ziraat Mühendisliği VI. Teknik Kongresi*, 2.Cilt, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, Ankara, 3-7 Ocak.s.707-726.

KAYMAKÇI, Mustafa ve Turgay Taşkın, Salih Seymen, 2005b, Süt Keçisi Islahında Damızlık Koyun-Keçi Yetiştiricileri Birliğinin İşlevleri, *Süt Keçiciliği Ulusal Kongresi*, TÜBİTAK ve E.Ü. Ziraat Fakültesi Zootečni Bölümü, Bornova, İzmir, s. 66-73.

KOŞUM, Nedim ve Ahmet Alççek, Alper Öneç, 2005, Süt Keçisi Yetiştiriciliğinde Kaliteli Et Üretme Olanakları, *Süt Keçiciliği Ulusal Kongresi*, TÜBİTAK ve E.Ü. Ziraat Fakültesi Zootečni Bölümü, Bornova, İzmir, s. 108-120.

Referans Gazetesi, 18.5.2005(Şule Zengin).

SAYIN, Cengiz, 2003, Türkiye’de Tarımsal Destekleme Politikaları, TOBB Yayını , Antalya.

T.C. Resmi Gazete, 24.2.2005 ve sayı: 25737.(Hayvancılığın Desteklenmesi Hakkında Karar):

T.C. Resmi Gazete, 25.5.2005 ve sayı:25825.

T.C. Resmi Gazete, 6 Temmuz 2004 ve sayı:25514 .

TZOB, 2005, Türkiye’de Süt ve Kırmızı Et Hayvancılığı(Mevcut Durum, Sorun ve Öneriler), Yayın no:253, Ankara, Nisan.

İnternet Adresleri

www.europa.eu.int.com

www.eds-destatis.de.

www.dunyagazetesi.com.tr

www.tarim.gov.tr

www.fao.org

www.europa.eu.int.com

www.abgs.gov.tr.

www.dtm.gov.tr

www.foreigntrade.gov.tr

www.teagasc.ie/advisory/cappayments_extra.htm.

AB'DE SÜT VE SÜT ÜRÜNLERİ ORTAK PİYASA DÜZENLERİ VE TÜRKİYE'NİN UYUMU AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Doç. Dr. Nevin DEMİRBAŞ
Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü
E-Posta: demirbas@ziraat.ege.edu.tr

1. GİRİŞ

Süt üretimi ve ürünlere işlenmesi, insan yaşamındaki öneminden dolayı, Türkiye'de de tarımsal üretim içinde önemli bir yere sahiptir. Bununla birlikte, tarım politikaları içinde hayvancılık, özellikle süt hayvancılığına ilişkin özel bir destekleme, piyasayı düzenleme ve izleme sisteminin oluşturulamamış olması, bugün süt hayvancılığı ve süt sanayiinde istenen düzeye gelinmesini geciktirmiştir. Bununla birlikte, 1963 yılında bir yasa ile kurulan Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu (SEK) (özelleşinceye kadar) ülkenin farklı yerlerinde 40' a yakın fabrikası ile üretim yaparak, Türkiye sütçülüğüne katkıda bulunmuştur. Bunun yanı sıra, 1970'li yıllardan itibaren özel sektör de süt sanayiine ilgi göstermiştir. Bu dönemde, modern fabrikalarda süt ve ürünleri üretilmeye başlanmıştır. 80'li yıllar mevcut bazı mandıra ve fabrikaların modernizasyona gittiği, 90'lı yıllar ise, bazı modern süt işletmelerinin yabancı firmalarla ortaklıklar kurmaya başladığı bir dönem olmuştur (Yetişmeyen ve Deveci, 2000).

Bu değişim sürecinde; AB ile olan tarımsal ilişkiler ve olası bir üyelik durumunda AB Ortak Tarım Politikasına (OTP) uyum yükümlülüğü, Türkiye'de süt hayvancılığı ve süt sanayiinin gelişiminde yüksek beklentilerin oluşmasına neden olmuştur. İşte bu çalışmada, AB'de süt Ortak Piyasa Düzenlerinde (OPD) ortaya çıkan gelişmeler, öncelikle tarihi süreç içinde değerlendirilmiş, ardından Türkiye'de hayvancılık sektörüne ilişkin uygulamalara yer verilmiştir. Daha sonra, AB ile Türkiye'de uygulanan ve süt hayvancılığı ile süt sanayiini doğrudan etkileyen uygulamaların sonucunda ortaya çıkan yapısal farklılıklar vurgulanarak, Katılım Ortaklığı Belgesi'nde belirtilen ve Türkiye'den beklenen uyum önlemleri üzerinde durulmuştur. Çalışmada AB'nin 4. Gözden Geçirme Raporu'nda sektöre ilişkin belirlediği gelişme süreci de dikkate alınmış ve yine sektörde önemli role sahip aktörlerin alınacak önlemler konusundaki katkılarının neler olabileceği değerlendirilmiştir.

2. AB'DE SÜT VE SÜT ÜRÜNLERİ ORTAK PİYASA DÜZENLERİ

AB'de süt ve süt ürünleri piyasası, 1968 yılında yayımlanmış olan 804/68 sayılı yönetmelikle düzenlenmiştir. Süt OPD'nin amacı başlangıçta, üretim miktarını verimlilik artışlarıyla sağlamak iken, zaman içinde verim ve dolayısıyla üretimde ortaya çıkan gelişmelerin yol açtığı üretim fazlalıkları OPD çerçevesinde birden fazla reformun yapılmasını zorunluluk haline getirmiştir. Günümüzde OPD'nin amaçlarını, fiyat istikrarını temin etmek, sektörün rekabet gücünü artırmak, gıda güvenliğini sağlamak, hayvan refahına ve çevreye duyarlı üretimi teşvik etmek ve üreticilere diğer sektörlerde çalışanlarla eşdeğer bir yaşam standardı sağlamak şeklinde ifade etmek mümkündür.

Süt ve Süt Ürünleri Ortak Piyasa Düzenlerinin Ürün Kapsamı ;

- Süt ve krema, konsantre edilmemiş veya tatlandırılmamış,
- Süt ve krema, uzun ömürlü, konsantre edilmiş veya tatlandırılmış,
- Tereyağı, peynir ve lor,
- Laktoz ve laktoz şurubu ve
- Süt esaslı hayvan yemlerinden oluşmaktadır.

1995 yılında (EEC) 2931/95 sayılı Yönetmelikle uygulama esasları değiştirilen AB Süt OPD'nde destekleme sistemi ise;

-Fiyat ve Müdahale Sistemi,

-Özel Depolama Yardımları,

-Gerek sanayiye dağıtılan, gerekse çiftliklerde doğrudan satılan sütler için üretim kotaları (süt referans miktar sistemi),

-Süt ve süt ürünlerinin Birlik pazarında değerlendirilmesini teşvik eden destekler,

-İhracat destekleri ve

-GATT kapsamındaki gümrük tarifeleridir.

AB'de süt ve süt ürünlerinin tüketimini artırmak ve üretimi kısıtlamak için, daha önce de değinildiği gibi, zaman içinde çeşitli değişiklikler ve ek uygulamalar yapılmıştır. Halen geçerliliğini sürdüren sistemde, yer alan uygulamalar ve bu uygulamalarda ortaya çıkan gelişmeler aşağıda sırasıyla incelenmiştir.

A-Fiyat ve Müdahale Sistemi

AB'de Bakanlar Konseyi tarafından her yıl süt destekleme dönemi olarak 1 Temmuz –30 Haziran tarihleri arasında hedef ve müdahale fiyatları belirlenmektedir. Hedef fiyat; üreticilerin Birlik içinde ve dış pazarlarda tüm süt satışlarında elde etmesi amaçlanan fiyattır. Bu fiyat, süt işletmelerine teslim edilen ağırlıkça %3.7 yağ ihtiva eden sütler için belirlenmektedir. Müdahale fiyatı ise, müdahale kuruluşlarının, belirli kalite kriterlerini karşılayan sütleri müdahale süresince almak zorunda oldukları fiyattır. Tereyağı ve yağsız süt tozunda (YST) (ayrıca iki cins peynir için uygulanmış, 1994 yılından itibaren peynirlerde uygulanan müdahale sistemi kaldırılmıştır) uygulanmaktadır.

1987 yılından itibaren müdahale alımlarına miktar sınırı getirilmiştir. Tereyağında 180 bin ton, YST için 106 bin ton olan alım kotası dolduktan sonra, müdahale fiyatından yapılan alımlar durdurulmaktadır (Kıymaz, 2000; Demirbaş vd. 2002).

B- Özel Depolama Yardımları

Tereyağı, taze krema, YST'nu özel depolarda stoklayanlar için bir yardım verilmektedir. Değişik peynir çeşitleri için de özel depolara yardım yapılmasına devam edilmektedir.

C- Üretimi Kısıtlayıcı Tedbirler ve Kota Uygulanması

AB, büyük boyutlara ulaşan süt ve süt ürünleri miktarlarını azaltabilmek için 1977 yılından başlayarak bir üretim vergisi olan ortak sorumluluk vergisini yürürlüğe koymuştur. Söz konusu vergi, hedef fiyatın %2'si olarak uygulanmış ve üreticilerin süt satışlarından alınmıştır. Ortak sorumluluk vergisi, 1993 yılı Nisan ayında kaldırılmıştır.

1980'li yıllarda bu kez üretimi azaltmak amacıyla sütün pazarlanmaması ve dışı sığırların kesime gönderilmesi için prim ödenmiştir. İsteyenler süt sığırcılığı yerine kasaplık sığır besiciliğine geçmek üzere desteklenmişlerdir.

Ortak sorumluluk vergisinin yeterli başarıyı gösterememesi nedeniyle, 1984'de süt kotalarının uygulanmasına başlanmıştır. Başlangıçta 1984/85 ile 1988/89 dönemlerini kapsamı düşünülen uygulama daha sonra 1992/93 dönemine ve ardından 2000 yılına kadar uzatılmıştır. AB'de kota uygulaması hâlâ sürdürülmektedir. Bu uygulamaya göre, süt üreticileri belirlenen kotaları aşmaları durumunda, süt ve süt ürünü alımı (süt eşdeğerine çevrilme kaydıyla) yapanlara veya doğrudan tüketime verdikleri süt ürünleri için, ek vergi ödemektedirler.

Kotaların hesaplanmasında, her üye ülkenin geçmiş yıllardaki üretim miktarları göz önünde bulundurularak bir toplam miktar garanti edilmektedir. Daha sonra bu kota üreticiler arasında paylaştırılmaktadır. Kotaların aşılması durumunda, üye ülkelerde sütün işleyici tarafından alımı sırasında ek verginin tahsili benimsenmiştir ve ek vergi oranı 1987'den 1993'e kadar hedef fiyata eşit bir değer olarak uygulanmıştır. 1993 yılında kotaların aşılması nedeniyle ödenecek ek vergi, hedef fiyatın %115'ine yükseltilmiştir.

Bu şekilde toplanan vergiler süt tüketimini teşvik amacıyla pazar araştırmalarının finanse edilmesi, promosyon ve beslenmeye yönelik araştırma ve bilgilendirme çalışmalarına harcanmaktadır.

Kota iki şekilde dağıtılmaktadır. Formül A, ulusal toptan satış kotasının bireysel üreticilere dağıtılması, Formül B ise, ulusal toptan satış kotasının bireysel işleyicilere dağıtılmasıdır. Ülkeler formül seçiminde serbest bırakılmışlardır. Belçika, Hollanda, Kuzey İrlanda Formül A'yı seçerken, diğer ülkeler Formül B'yi seçmişlerdir. Daha önce yasak olan süt kotasının üye devlet içinde satışı, kiralanması veya miras yoluyla transferi 1998'den sonra serbest hale gelmiştir. AB'de süt kotalarının paylaşımında en büyük payı sırasıyla, Almanya, Fransa, İngiltere ve Hollanda almaktadır (Demirbaş vd. 2002, Anonim, 2004, Anonim 2005).

D-Süt ve Süt Ürünlerinin Birlik Pazarında Değerlendirilmesini Teşvik Eden Destekler

AB'de depolanan ürün fazlasını eritebilmek ve depolama maliyetlerini düşürebilmek amacıyla; tereyağının unlu mamuller, dondurma ve diğer çeşitli gıda sanayii üretimlerinde kullanımını sağlayıcı teşvikler verilmiştir. Kâr amacı gütmeyen kuruluşlar ile askeri birliklere ve sosyal yardımdan faydalanan insanlar arasında da tereyağı tüketimini teşvik edici uygulamalara da yer verilmiştir. Teşvikli konsantre tereyağı (yemek pişirme amaçlı) doğrudan tüketime sunulmaktadır ayrıca, okul çocuklarına ucuz süt ve süt ürünleri programları uygulanmaktadır. Yağsız süt, hayvan yemi; YST, domuz ve kümes hayvanları yemi; tereyağı, karma yem üretimlerinde kullanılmaktadır.

E-İhracat Destekleri ve GATT Kapsamındaki Gümrük Tarifeleri

1995 yılından önce, gümrük tarifeleri yerine değişken ithalat vergisi uygulanmıştır. İthalat ve ihracat lisansları, ihracat sübvansiyonları (geri ödemeler), ithalatta ek vergiler, tarife kotaları, ve diğer korunma tedbirleri Birlik tarafından süt OPD çerçevesinde uygulanan dış ticaret önlemleri arasında sayılabilir.

F- Fiyatlandırma Sistemi İçinde Uygulanan Diğer Önlemler

Doğrudan ödemeler şeklinde uygulanan bu önlemler içinde, süt primi, ek ödeme ve ekstansifleşme primi sayılabilir. Süt primi bireysel kotalar için işletme bazında ve ton başına bir takvim yılı için sağlanmaktadır. Ek ödeme, alınan süt ineği primi ve/veya alan ödemelerine ek ödemeler şeklinde yapılabilmektedir. Ekstansifleştirme primi ise, dağlık bölgelerdeki üreticilere, hayvan yoğunluğuna göre süt ineği başına yapılan ödemelerdir (Aksoy, 2004).

G - Kalite ve Hijyene İlişkin Düzenlemeler

Birlik içi ticaret için, süt ile ilgili ortak standartlar ilk kez EEC 85/397 sayılı Yönerge ile başlatılmıştır. Anılan Yönerge ısıtılmış işlem uygulanmış süt için, Birlik içi ticareti etkileyen sağlık ve hayvan sağlığı problemlerine ilişkin olup; sütün tüm gıda zinciri aşamaları olan çiftlikteki üretim koşulları, işleme ünitelerine nakliyesi, işleme ve tüketiciye ulaşıncaya kadar sahip olması gereken özellikleri belirtmektedir. 1992 yılında yayınlanan EEC 92/46 sayılı Yönerge önceki yönergeyi yürürlükten kaldırarak, çiğ sütün kalite standartlarını belirlemiştir. Örneğin, sütün hijyenik kalitesi toplam bakteri sayısı açısından ifade edilmekte olup; bu durum sütün fiyatlandırılmasında belirleyici rol oynamaktadır.

Yönerge aynı zamanda AB "sağlık markası" uygulamasını getirmektedir. Bu sistem ürünün ilgili mevzuat altında üretildiğine ait bir güvence sağlamaktadır. Buna göre, içme sütü dahil tüm ürünlerin ambalajının üzerinde bir sağlık markası bulunmaktadır. Sağlık markasının bir diğer amacı da herhangi bir problem olduğunda yetkili otoritelerce o ürünün menşeyinin bilinmesidir(Soydal (a), 2000).

3. AB'DE SÜT VE SÜT ÜRÜNLERİ ORTAK PİYASA DÜZENLERİNDE SON GELİŞMELER

AB'de süt hayvancılığına yönelik politikaların gelişimi 1968 yılından günümüze kadar belirgin özellikleri itibariyle özetlendiğinde,

1-1968 yılında süt piyasalarını düzenlemeye yönelik politikaların başladığı ve politika hedeflerinin; yüksek hedef ve müdahale fiyatları, hızlı verim ve üretim artışı, büyüyen stoklar, artan harcamalar ve ortak sorumluluk vergisi şeklinde olduğu görülmektedir.

2-1984 yılında süt üretimine kota uygulamasına başlamış ve sektöre yönelik politikalar; kotaya esas alınan referans miktarının zaman içinde azaltılması, süt veriminde yüksek artışın devamı, sürü büyüklüklerinde gerilemeler ve süt üretiminde (Portekiz hariç) azalma şeklinde ortaya çıkmıştır.

3-1988, 1992 ve 2000 yılları yeni reformların yapıldığı yıllardır. Bu gelişmelere göre politikalar;süt fiyatlarının düşürülmesi, fiyatlardaki düşme ve sürü varlığındaki azalmanın üretici gelirini azaltması ve yardımlar yoluyla gelir kayıplarının giderilmesi şeklinde belirlenmiştir (Eraktan, 2001).

Bilindiği gibi, AB'de süt ve süt ürünleri için Gündem 2000'de yapılması planlanan reformlar, 2005 yılına ertelenmiştir. 2005 yılına ertelenen politika değişikliklerinde ise, süt hedef fiyatı ile tereyağı ve süt tozuna uygulanan müdahale fiyatlarının üç eşit indirimle, üç yılda % 15 oranında aşağıya çekilmesi amaçlanmaktadır. Söz konusu fiyat düşüşünün telafisi amacıyla da üç önlem alınmaktadır.

- Fiyat düşüşüne paralel olarak, 2005'den itibaren süt kotalarının yılda %1.5 artırılması,
- Silaj üretimi için prim ve süt inekleri için süt kotası üzerinden yıllık ödemeler yapılması ve
- Üretimden bağımsız doğrudan yapılacak yıllık ödemelerdir.

Süt kotasının, 2003'de gözden geçirilmesi ve 2006 yılında sona ermesi düşünülürken, Konsey, 2014/2015 yılına kadar reforme edilmiş süt kota sistemini sürdürmeye karar vermiştir. Gündem 2000'de karar verilen genel kota artırımları 2006 ve sonrasında yapılacaktır. Kaymağı alınmış süt tozunda fiyat indirilmesi, kararlaştırıldığı gibi %15 olacaktır (2004'den 2006'ya kadar). Tereyağı müdahale alımları 2004'de 70 bin tonla sınırlandırılmış olup, yıllık 10'ar bin tonluk düşmelerle 2007'de 30 bin ton olacaktır. Bu limit altında alımlar yalnızca ihale yoluyla yapılacaktır. Süt hedef fiyatı kaldırılacaktır. Süt ürünleri ödemeleri, süt ürünleri sektöründeki reform tam anlamıyla uygulanır uygulanmaz, 2008 yılından itibaren tek çiftlik ödemesi kapsamına alınacaktır. Üye devletler sistemi daha önce de başlatabileceklerdir. Süt için vergi oranı her 100 kg süt için 2004/05 dönemi için 33.27 Euro, 2005/06 dönemi için 30.91 Euro, 2006/07 dönemi için 28.54 Euro ve 2007/08 ve sonraki dönemler için 27.83 Euro olarak belirlenmiştir. (Anonim, 2000, Anonim, 2002, Anonim 2004, Çakmak ve Kasnakoglu, 2001, Aral ve Cevger, 2002, Şahinöz, 1997).

4. SÜT ORTAK PİYASA DÜZENİNİN FİNANSMANI

AB' de, OPD'leri kapsamındaki uygulamalar bu amaçla kurulan Avrupa Tarımsal Yön verme ve Garanti Fonu (FEOGA) tarafından karşılanmaktadır. 1964 yılından itibaren tarım fonu ikiye bölünmüş ve Fon, Garanti Bölümü ve Yön verme Bölümlerine ayrılmıştır. Garanti Bölümü, OPD'leri içindeki harcamaları finanse etmektedir (Karluk, 1996). Süt OPD' ine ilişkin FEOGA Garanti Bölümü Harcamaları incelendiğinde (Çizelge 1), 1980 yılında süt ürünlerine yönelik harcamaların toplam harcamaların % 42' sini oluşturduğu görülebilmektedir. Ancak, 1980 yılından 2001 yılına kadar olan dönemde, bu payın istikrarlı bir şekilde azalma eğilimi gösterdiği de izlenebilmektedir. Nitekim, 2001 yılına gelindiğinde, toplam Garanti Bölümü harcamaları içinde süt ürünlerinin payı % 6.22'ye

gerilemiştir. Buna göre, süt OPD çerçevesinde alınan önlemlerin bütçe yükünü azaltıcı bir etki ortaya koyduğu ifade edilebilir.

Çizelge 1: FEOGA'nın Garanti Bölümü Harcamaları (Milyon ECU)

	1980	1985	1990	1995	2000	2001
Süt Ürünleri(1)	4752.0	5933.2	4971.7	4028.7	2735.0	2744.0 (*)
GENELToplam(2)	11314.9	19843.4	26453.5	34502.7	40993.9	44100.2 (**)
(1)/(2)*100	42.0	29.9	18.8	11.6	6.67	6.22

(*) 2001 ilk taslak bütçesine dahil edilen tahsisatlar.

(**) 2001 ilk taslak bütçesindeki tahsisatlar.

Kaynak: EC, The Agricultural Situation in the Community, Report 1983-2000.

5.TÜRKİYE'DE SÜT VE SÜT ÜRÜNLERİ PİYASA YAPISI

AB'de süt hayvancılığı sektörüne ilişkin politikalar 1968 yılından günümüze değin, sürekli güncellenerek, belli bir organizasyon çerçevesinde yürütülmüştür. Uygulamalar politika hedefleriyle uyumakta ve zaman içinde ortaya çıkan gelişmeler sistem içinde değerlendirilerek, gerektiğinde yeni uygulamalara gidilebilmektedir. Türkiye'de hayvancılık sektörüyle ilgili politikalar değerlendirildiğinde ise, en önemli farklılıklardan biri AB'de olduğu bir süt piyasa düzeninin bulunmayışıdır. Genel olarak hayvansal ürünlerde, bu arada da süt sektöründe, üreticiye fiyat ve pazar garantisinin sağlandığı bir pazarlama politikası ve kurumsal yapı oluşturulamamıştır. Ancak, genel hayvancılık politikaları ve destekleme sistemi içinde hayvancılığa ilişkin bazı düzenlemelere de gidilmiştir.

AB ile önemli farklılıklardan bir diğeri, üreticilerin örgütlenmesinde gelinen düzeyle ilgilidir. Türkiye'de kooperatifleşme oranının düşüklüğü, pazarlama sürecinde aracı sayısının artmasına ve üreticinin ürününü yerinde ve zamanında değerlendirememesine neden olmaktadır. Oysa, AB 'de süt sanayiinde kooperatiflerin payı son derece önemli düzeylerde. Nitekim süt kooperatiflerinin payı, İrlanda'da ve Hollanda'da %100, Almanya'da %98.5, İtalya'da %65, Fransa'da %62 ve Yunanistan'da %60 civarındadır. Türkiye'de ise, süt ve süt ürünleri sanayiinde kooperatifler Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri, Pancar Ekicileri Kooperatifleri ve Tarım Satış Kooperatiflerinin fabrika ve mandıra düzeyinde tesisleri ile sektörde yaklaşık %3'lük bir paya sahiptir.

Türkiye'de devletin tarım ürünleri piyasalarına müdahalesi, büyük ölçüde destekleme alımları yoluyla yapılmaktadır. Yine, tarım politikaları büyük ölçüde bitkisel üretimle ilgili olarak geliştirilmekle beraber, hayvansal ürünlere ve girdilere de zaman içinde uygulama biçim ve süreleri farklı sübvansiyonlar da verilmiştir. Süt sektörüyle ilgili olarak, damızlık hayvanların ithalinde gümrük vergisi alınmaması, 1987 yılından itibaren belirlenen kriterlere sahip süt işletmelerine satılan süt için, litre başına süt teşvik primi uygulanması, damızlık hayvan alımında sübvansiyon verilmesi bunlar arasında sayılabilir(Eraktan, 1991).

Yine, Türkiye'de SEK tamamen özelleştirildiği 1996 yılına kadar işlemek üzere aldığı çiğ süt için alım fiyatları belirlemiş ve bir anlamda piyasada oluşan çiğ süt fiyatlarının istikrarını sağlamıştır.

Türkiye'de hayvancılığa özel desteklemeler, 2000 yılından itibaren 2000/467 sayılı Hayvancılığın Desteklenmesi Hakkında Karar çerçevesinde yürütülmektedir. Bunun yanında 2003 yılında Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi çerçevesinde sosyal yönü ağır basan bir destekleme de hayata geçirilmiştir. Bu proje geri dönüşümsüz destekten ziyade imkanı olmayan üreticilere ucuz kredi desteği şeklinde ifade edebilecek bir destektir. Yine, 2005/8503 Sayılı 2005-2010 yıllarını kapsayacak olan Hayvancılığın Desteklenmesi Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı 24 Şubat 2005 tarih ve 25737 Sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu Kararnamenin 2000/467 Sayılı karardan süt hayvancılığı açısından farklılıklarına bakıldığında;

-Sertifikalı yem bitkisi tohumu üreten üreticilere, yem bitkisi tohumu üretim proje bedelinin %25'inin doğrudan ödenmesi kararlaştırılmıştır.

-Kendi öz kaynakları ile işletmesine sabit süt sağım ünitesi kurarak ve soğutma tankı koyarak sanayiye aktarılacak sütte belirli kalite ve hijyen kriterlerine uygun üretim yapacak üreticilere yatırım miktarının %40'ının destek olarak ödenmesi öngörülmüştür.

-Hayvan kimlik sisteminin geliştirilmesi amacıyla hayvanların tanımlanması ve tescili için çiftçilere hayvan başına destekleme ödemesi yapılması kararlaştırılmıştır.

-Hayvan hastalıkları ile mücadele çerçevesinde Bakanlıkça her yıl belirlenecek programlı aşılama için Bakanlıkça belirlenecek bölgelerde uygulayıcılara destekleme ödemesi yapılması kararlaştırılmıştır.

-Hayvan gen kaynaklarının korunması için Bakanlıkça uygulanan programa katılan çiftçilere büyükbaş ve küçükbaş hayvanlarda farklı olmak üzere hayvan başına doğrudan ödeme yapılması kararlaştırılmıştır.

-Hastalıktan ari işletme oluşturmak için öncelikle Trakya bölgesi olmak üzere işletmesinde hastalık çıkan üreticilere hasta hayvan başına doğrudan tazminat ödemesi verilmesi, 2006 yılından itibaren de bu uygulamanın diğer illerde de yaygınlaştırılması kararlaştırılmıştır (Anonim, 2004).

Bundan sonraki bölümde, AB ve Türkiye'de bugüne kadar süt hayvancılığı ve süt piyasası ile ilgili alınan önlemler sonucunda ortaya çıkan yapısal farklılıklar üzerinde durulmuştur.

6. AB VE TÜRKİYE'DE SÜT HAYVANCILIĞINA İLİŞKİN YAPISAL FARKLILIKLAR

AB ve Türkiye'de süt piyasalarına ilişkin temel uygulama farklılıkları ve AB'nin OPD'leri çerçevesinde uyguladığı yüksek koruma oranları sonucunda, doğal olarak, süt sektörü AB ve Türkiye'de farklı yapısal nitelikler kazanmıştır. AB'de işletme sayıları azalır, sürü büyüklükleri artarken, Türkiye'de sürü inek sayısı itibariyle işletmelerin son derece küçük olduğu görülmektedir. Nitekim, Türkiye'de 1-9 baş ineğe sahip işletmelerin oranı tüm işletmelerin yaklaşık %82'sini oluştururken, AB'de 30 ve üzerinde ineğe sahip işletmelerin oranı toplam işletmelerin yaklaşık %72'sini oluşturmaktadır (Çizelge 2).

Çizelge 2: AB ve Türkiye'de Sürü Büyüklüğüne Göre Süt İneğinin Dağılımı

Ülkeler	Grup Büyüklüğü (Süt İneği Sayısı)					
	1-9 Baş	10-19 Baş	20-29 Baş	30-49 Baş	50-99 Baş	100 ve Üzeri
EU 15	4.6	10.4	13.4	24.9	28.5	18,3
	1-9 Baş	5-10 Baş	11-50 Baş	51-100 Baş	101 Baş ve üzeri	
Türkiye	81.7	14.4	3.1	0.3	0.5	

Kaynak: Anonim, 2004.

İşletme büyüklüğü açısından ortaya çıkan bu farklılık süt veriminde de kendini göstermektedir. AB ortalaması için 6000 kg/baş seviyesinde olan ortalama verim, Türkiye’de ırklar itibariyle değişmekle birlikte, ortalama olarak 1888kg/baş düzeyindedir(Çizelge 3).

Çizelge 3: Türkiye’de Sağılan Hayvan Sayısı, Süt Üretimi ve Verimde Sığır Genotiplerinin Aldığı Pay (%) (2003)

Genotipler	Sağılan Hayvan Sayısı	%	Süt Üretimi	%	Verim (Kg/Baş)
Kültür	1.034.817	20,53	3215859	33,80	3.108
Melez	2.236.680	44,38	4568252	48,02	2.042
Yerli	1.768.865	35,09	1730027	18,18	978
Toplam	5.040.362	100,00	9514138	100,00	1.888 (Ortalama Verim)

Kaynak: Anonim, 2004.

Üretilen sütün sanayiye aktarılma oranları açısından bir karşılaştırma yapıldığında (2000 yılı), AB’de üretilen sütün yaklaşık %95’i sanayiye ulaşırken, bu oranın Türkiye’de sadece %9 düzeyinde olduğu görülmektedir(Çizelge 4).

Çizelge 4: Türkiye ve AB’de Üretilen Çiğ Süt ve Sanayiye Aktarılan Süt Oranları

	AB	Türkiye
Üretilen Çiğ Süt(1) (Bin Ton)	120445	9970
Sanayiye Aktarılan(2) (Bin Ton)	113225	897
2/1*100	94.8	9.0

Kaynak: A. Yetişmeyen, O. Deveci. “Üçüncü Bin Yılın Başında Türkiye Süt Sektörünün Durumu Ve Avrupa’daki Konumu”, Süt Mikrobiyolojisi ve Katkı Maddeleri Sempozyumu, 22-23 Mayıs 2000.

7. TÜRKİYE’DEN ÜYELİK ÖNCESİ BEKLENTİLER

Süt sektörüyle ilgili olan ve Katılım Ortaklığı Belgesi’nde Kısa Vade’de yapılması (Türkiye’nin 2001 yılına kadar tamamlaması gerekiyordu) öngörülen çalışmalar ;

- Türkiye’nin tarım politikalarında etkin bir biçimde kullanabileceği Çiftlik Muhasebe Veri Ağının (FADN) kurulmasına ilişkin mevzuat uyumunun sağlanması ve gerekli kurumsal kapasite çalışmalarına başlanması,
- Bütün ürün grupları için geliştirilen ortak piyasa düzenlerine yönelik AB mevzuatı için geliştirilmiş mevzuat incelenmesi ve
- Veterinerlik Çerçeve Kanununun hazırlanması ve ilgili kurumların hayvan hastalıklarıyla ilgili gözetimi yürütebilecek teknik imkânlarla kavuşturulması (örneğin veteriner bilgi sisteminin kurulması) amacıyla, alt yapıları güçlendirilecek ve sınır kontrol noktalarındaki kurumsal kapasitenin artırılması için çalışmaların başlatılmasıdır.

Orta Vadede yapılması (olanaklar ölçüsünde çalışmaların 2001 yılında başlatılması gerekiyordu ve tamamlanması için süre ise bir yıldan fazlaydı) öngörülen çalışmalar ise;

-Avrupa Tarımsal Garanti ve Yön verme Fonu (FEOGA) konuları kapsamında harcama ve düzenlemeleri gerçekleştirecek “ödeme kuruluşu” na yönelik çalışmalar tamamlanarak, ödeme kuruluşu kurulması,

-Ödeme kuruluşunun yapılandırılmasında, Türkiye'nin önümüzdeki dönemde Tarım ve Kırsal Kalkınma Özel Katılım Programı (SAPARD) veya benzeri bir programdan faydalanması kararı alınması ihtimalinin göz önünde bulundurulması,

-Bu ihtimal çerçevesinde ayrıca, bu programdan yararlanmaya başlamak için ön şart olan SAPARD planının alınacak teknik yardım yolu ile hazırlanmasına başlanması,

-Çiftlik Muhasebe Veri Ağı (FADN) sisteminin işler hale getirilmesi,

-AB OTP kapsamında tarımsal ürünler ve üreticiler için geliştirilen bütün yardım ve destek mekanizmalarına yönelik yasal dayanağı oluşturmak üzere “Ortak Piyasa Düzeni Çerçeve Kanunu” çıkarılması ve idari yapıların bu çerçevede oluşturulmasına başlanması,

- Kamu sağlığı programlarına destek verecek veterinerlik laboratuvarlarının güçlendirilmesi ve hayvan refahı konusunda gereken idari düzenlemelerin tamamlanması ve

-Gıda işleme tesislerinin (et ve süt işleme tesislerinin) AB hijyen ve halk sağlığı standartlarına ulaşmak için modernizasyonu ve daha ileri test ve analiz ünitelerinin yerleştirilmesidir (Soydal (b), 2000; Sayın ve Tufan, 2004).

2004 İlerleme Raporu ise, bu çerçevede nelerin ne derece gerçekleştiğini irdelemektedir. Buna göre, Türkiye tarafından,

ÖNEMLİ ADIMLAR ATILAN KONULAR

- Hayvan Sağlığı
- İslahçı Hakları

SINIRLI BİR İLERLEMENİN OLDUĞU KONULAR

- Veterinerlik
- Hayvan Kayıt Sistemi
- Gıda Güvenliği
- Üretici Örgütleri

İLERLEME KAYDEDİLMİYEN KONULAR ise,

- İdari Yapılar
- Entegre İdare ve Kontrol Sistemi
- Çiftlik Muhasebe Veri Ağı
- Ortak Piyasa Mekanizmaları olarak belirlenmiştir(Eraktan ve Ören, 2005).

8.TÜRKİYE'DE AB SÜT VE SÜT ÜRÜNLERİ OPD'NE UYUM AÇISINDAN ALINMASI GEREKEN ÖNLEMLER

Türkiye'nin AB süt ve süt ürünleri OPD'lerine uyumu için alınması gereken önlemler; sektörde önemli rollere sahip tarafların ayrı ayrı ve birlikte katkısını gerektirmektedir. Bu nedenle, uyum için gerekli önlemler, devlet, üretici ve sanayici için ayrı ayrı değerlendirilmiştir(Demirbaş vd., 2002; Benli, 2003; Aksoy, 2004).

DEVLETİN ALMASI GEREKEN ÖNLEMLER

- Uzun dönem planlama eksikliğini giderilmesi,
- Üyelik öncesi süt piyasasını düzenlenmesi (Süt Konseyi Yasa Tasarısı),
- Süt sektörünün tüm taraflarıyla kayıt altına alınması ve sektörde izlenebilirlik süreçlerinin oluşturulması,
- Üreticilerin örgütlenme yönünden desteklenmesi,
- Ekonomik üretim yapabilecek optimal işletmelerin kurulmasını teşvik etmek,
- Ulusal süt üretimini ve süt yağı içeriğini artırmak,
- Üreticilerin modern tarımsal yöntemler, gıda hijyen ve standartları konularında bilgilendirilmesi ve eğitim çalışmalarının yapılması,
- Süte verilen teşvik priminin artırılması ve zamanında ödenmesini sağlamak suretiyle sanayi işletmelerine giden süt miktarını artırmak,
- Sokak satıcıları için uygun bir düzenleme yapmak,
- Ulusal süt ve süt yağı üretim miktarlarıyla ilgili istatistiklerin güvenilirliğinin sağlanması,
- Üretilen sütlerde her ay yağ tayini yapabilecek referans laboratuvarlarının kurulması
- Sütün temel besin olarak kabul edilmesi ve KDV oranının düşürülmesi
- Sektörle ilgili destekleri, kayıt altına almaya ve kayıtların güncellenmesine yönlendirmek,
- İzinsiz süt işleme tesislerinin çalışmasını engellemeye yönelik denetim mekanizmasını güçlendirmek ve
- AB ile Tarım Müzakereleri öncesinde sektörün hem süt hem et açısından stratejik olduğu akıldan çıkarılmadan, tüm sektör taraflarıyla ön müzakere çalışmaları yürütmektir.

ÜRETİCİLERİN ALMASI GEREKEN ÖNLEMLER

- İşletmeleriyle ilgili kayıt tutmak ve doğruluğunu sağlamak,
- İşletmelerinde süt üretimini artırmak,
- İşletmelerinin teknolojik ve bilgi altyapısı ile üretimde kaliteyi geliştirerek kaliteli ve hijyenik süt üretmek,
- Üretici örgütlerini oluşturmak/üye olmak,
- Sütlerini onaylı işleme tesislerine satmak ve
- İslah çalışmalarına katılmaktır.

SANAYİNİN YAPMASI GEREKENLER

- Tüketimin geliştirilmesinde öncü rol oynamak,
- Üretici örgütleriyle çalışmak,
- Kaliteli süte yüksek fiyat vererek kaliteli süt üretimini teşvik etmek,
- Üreticiyi kaliteli ve hijyenik süt üretimi hakkında bilgilendirmek,
- Çiğ süt fiyatlarında istikrarlı olmak ve
- Düzenli kayıt tutmaktır.

9. SONUÇ

AB’de süt ortak piyasa düzenleri OTP çerçevesinde ilk organize edilen piyasa düzenlerinden biridir. 1960’lı yıllardan itibaren sektörün önemine istinaden uygulanan politikalarla, AB süt ve süt ürünlerinde kendine yeterliliği aşmış, hatta üretim fazlalarının yarattığı bütçe yükleriyle mücadele eder hale gelmiştir. Doğal olarak OPD kapsamında yürütülen politikalar, AB’nin mevcut yapı ve sorunlarıyla ilgilidir. Türkiye AB ile olan anlaşmaların gereği tarım sektörünün tamamında olduğu gibi, süt sektöründe de AB’ye uyum sağlamak zorundadır. Türkiye’de süt sektörüne ilişkin politikalar incelendiğinde, AB’de olduğu gibi, istikrarlı, düzenli, organize ve sistemli bir piyasa yapısının oluşturulamadığı gözlenmektedir. Politika farklılıkları AB ve Türkiye’de sektör için büyük yapısal farklılıklar ortaya koymuştur. Bununla birlikte, Türkiye’nin özellikle 2000 yılından sonra sektöre ilgili sorunların çözümünde görece olarak daha bütüncül yaklaşımları seçmeye çaba gösterdiği de ortadadır. Hayvancılığa yönelik teşviklerin uygulanmasında işletme ölçeğinin büyütülmesine, kayıt sisteminin yerleşmesine ve kooperatifleşmenin teşvik edilmesine özen gösterilmesi bunlar arasında sayılabilir. Elbette, bu yaklaşımların başarısı kararlı, etkin bir şekilde kontrol edilen ve sürekli güncellenen önlemlere bağlıdır. AB ile uyum konusu bir yana, Türkiye’nin sektöre ilişkin sorunlarının çözülmesindeki başarı, Türkiye tarımı açısından beklenen bir hedeftir.

Kaynaklar

- AKSOY, F., 2004, Türkiye’de Süt Piyasası, Türkiye DSYMB, Ankara, Erişim: Mayıs 2005.
- ANONİM. 2000, AB Türkiye Temsilciliği AB Tarım Politikası, Avrupa’da Yenilenme, Türkiye’ye Etkisi. Ankara.
- ANONİM. 2002, Dış Ticaret Müsteşarlığı Avrupa Birliği ve Türkiye. Genişletilmiş 5. Baskı. Ankara.
- ANONİM. 2004, Türkiye Ziraat Odaları Merkez Birliği İnternet Sitesi. (www.tzob.org.tr).Erişim Mayıs 2005.
- ANONİM. 2005, FAO İnternet Sitesi. (www.fao.org/docrep/”Practical Implementation and Conduct of Policy”).Erişim Mayıs 2005.
- ARAL, S., Cevger, Y., 2002, “Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası Sürecinde Türkiye Hayvancılığında Alınması Gereken Önlemler”, Türk-Koop Ekin Dergisi, Yıl:6, Sayı:21, Temmuz-Eylül 2002.
- BENLİ, E., 2003, “Globalleşen Dünya’da Türkiye Et ve Süt Sanayii”, AB Genişleme Sürecinde Türkiye, Tarımsal ve Kırsal Politikalar, Ankara, 8-9 Ocak 2003.
- ÇAKMAK, E.H., Kasnakoğlu, H., 2001, Tarım Sektöründe Türkiye ve Avrupa Birliği Etkileşimi: Türkiye’nin AB’ye Üyeliğinin Analizi, TEAE Yayınları. Yayın No:68, Ankara.
- DEMİRBAŞ, N., ve ark., 2002, Dünya ve Türkiye’de Süt Ürünleri Sanayiinde Gelişmeler, İTO 2002–7,İstanbul. EC, Çeşitli Yıllar, The Agricultural Situation in the Community, Report 1983-2000.
- ERAKTAN, G., 1991, "Avrupa Topluluğu ve Türkiye Tarımında Uygulanmakta Olan Pazar ve Fiyat Politikaları", Avrupa Topluluğu ile Bütünleşme Hareketlerinde Türk Tarımı, İzmir Ticaret Borsası 100.Yıl Etkinlikleri, Yayın No: 44, İzmir, 26-27 Eylül 1991.
- ERAKTAN, G., 2001, " AB'nin Hayvancılık Politikaları ve Türkiye'nin Hayvancılık Politikalarının AB Karşısındaki Durumu", Türkiye-Hollanda Besi ve Süt hayvancılığı Sempozyumu, Ankara, 11-12 Haziran 2001.
- ERAKTAN, G., Ören, N., 2005, “AB Ortak Tarım Politikası, Reform Süreci ve Türkiye’ye Etkileri”, Türkiye Ziraat Mühendisliği VI. Teknik Kongresi, Cilt:1, Ankara, 3-7 Ocak 2005.
- KARLUK, R., 1996, Avrupa Birliği ve Türkiye, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Yayını, İstanbul.
- KIYMAZ, T., 2000, “Avrupa Birliği’nde ve Türkiye’de Temel Ürünlerde (Hububat, Şeker ve Süt) Uygulanan Tarımsal Destekleme Politikaları ve Bunların Hammadde Temini Açısından Gıda Sanayiine Etkileri”, DPT: Yayın No: 2504, Mayıs 2000.
- SAYIN, C., Tufan, A., 2004, “Türkiye ve Avrupa Birliği’nde İzlenen Tarım Politikaları: Başlıca Kısıtlar, Farklılıklar ve Uyum Önerileri, Türkiye VI. Tarım Ekonomisi Kongresi, Tokat, 16-18 Eylül 2004.
- SOYDAL(a), F., 2000, "Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikasının Süt Rejimi", Gıda Dergisi, İstanbul.

- SOYDAL(b), F., 2000, "AB'nin Katılım Ortaklığı Belgesi ve Türkiye'nin Gıda Koşulları", Gıda Dergisi, İstanbul.
- ŞAHİNÖZ, A., 1997, GATT Tarım Anlaşması ve Türkiye, AB ve GATT Karşısında Türk Gıda Sektörü, SET-BİR, İstanbul.
- UTKU, F. M., 2001, "Avrupa Topluluğu Süt ve Süt Ürünleri Politikası", Gıda Mühendisliği Dergisi, Yıl:5, Sayı:10, Ankara.
- YETİŞMEYEN, A., Deveci, O., 2000, "Üçüncü Bin Yılın Başında Türkiye Süt Sektörünün Durumu ve Avrupa'daki Konumu", Süt Mikrobiyolojisi ve Katkı Maddeleri Sempozyumu, Tekirdağ, 22- 23 Mayıs 2000.

AB'DE KÜMES HAYVANLARI VE YUMURTA ORTAK PİYASA DÜZENLERİ VE TÜRKİYE'NİN UYUMU AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Berna TÜRKEKUL
Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü
E-Posta: turkekul@ziraat.ege.edu.tr

1. GİRİŞ

Dünyada, sınırlı gıda üretimi kaynaklarına karşın çok hızlı nüfus artışı, ciddi boyutlarda beslenme sorununu gündeme getirmektedir. Bu durum karşısında bütün ülkeler özellikle sağlıklı beslenme açısından büyük önem arz eden hayvansal gıdaların üretiminin artırılması için büyük çabalar sarf etmektedirler. Bunun içinde geleneksel hayvansal gıda üretimi yapılan sığır, koyun, keçi vs. gibi hayvanların dışında daha kısa sürede daha çok ürün elde edilebilen hayvanların üretimine yönelik çalışmalar yapmaktadırlar. Bu konuda dünyada domuz, kümes hayvanları, tavşan ve deniz ürünlerinin üretiminin artırılması için yoğun gayretler sarf edilmektedir.

Türkiye'de de özellikle 1970'li yıllardan itibaren hayvancılıkta yaşanan olumsuzluklar ve buna bağlı olarak kırmızı et arzındaki ciddi azalmalar ülkeyi neredeyse hayvansal ürünler yönünden dışa bağımlı bir duruma getirmiştir. Bu durum karşısında alternatif hayvansal ürünlerin daha çok üretilmesi ve hayvansal protein açığının bu yollarla kapatılması gündeme gelmiştir.

Türkiye her ne kadar ihtiyacı olan ürünleri üretebilecek potansiyele sahip olsa da zaman zaman uygulanan yanlış politikalar sonucu üretim darboğazına girebilmekte, ayrıca hızlı nüfus artışı, hızlı kentleşme ve sanayileşmenin artan bir tempoyla devam etmesine bağlı olarak hayvansal ürünler üretimi yönünden kendi kendine yetebilen bir ülke olma özelliğini yitirmektedir.

1960'lı yıllara kadar küçük aile işletmelerinde geleneksel köy tavukçuluğu şeklinde bir uğraş alanı olan kanatlı hayvan yetiştiriciliği Türkiye Kalkınma Vakfının başlattığı sözleşmeli tavuk yetiştiriciliği modeliyle yeni bir ivme kazanmış ve 20-25 yıl gibi kısa bir sürede bir atılımla bugün gerek kullandığı teknoloji gerekse ürettiği ürünlerin kalitesi itibariyle gelişmiş batı ülkeleri ile rekabet edebilecek bir seviyeye ulaşmıştır.

Avrupa Birliği (AB) ise tavukçuluk sektöründe kendine yeterli olmakla birlikte ele alınan yeni uygulamalarla sektördeki mevcut sorunların en aza indirileceği düşünülmektedir. AB ürünlerle ilgili ortak piyasa düzenlerinde tavukçuluk sektörüne büyük önem vermekte, gerek iç piyasaya gerekse dış piyasaya daha kaliteli ürün sunmak için kararnameleler çıkarmaktadır.

Türkiye'nin AB'ne hayvancılığın bu alt sektörü itibariyle uyumunun sağlanması açısından taşıdığı önem de dikkate alındığında konunun incelenmeye değer olduğu görülmektedir.

2. AB'DE KÜMES HAYVANCILIĞI POLİTİKA UYGULAMALARI

2.1. AB'de Kanatlı Sektörünün Mevcut Durumu

2.1.1. Üretim

AB'de son yıllarda tavukçuluk sektörü, büyükbaş ve domuz eti sektörlerine göre daha sürdürülebilir bir gelişme göstermiştir. Sektör 1995-98 yılları arasında %3.2 büyümüştür. Fakat Fransa'da üretimin azalması, Belçika'da dioksin krizi ve İtalya'da kuş gribi nedeniyle 1999 yılında üretim azalmıştır. 2003 yılında kuş gribini, Hollanda'nın üretimini oldukça azaltmışken, Almanya'nın da üretimini olumsuz etkilemiştir. Bundan dolayı üretim 2003 yılında %4 azalmıştır. 2005 yılı itibariyle üretimin kriz öncesi seviyesine yükseleceği beklenmektedir (**European Commisison, 2003**).

AB'de 2004 yılı itibariyle AB(15) olarak 6.8 milyon ton tavuk eti, 1.7 milyon ton hindi eti üretilmiştir. AB(25) olarak ise 8.2 milyon ton tavuk eti, 1.9 milyon ton hindi eti üretilmiştir (Çizelge 2.1). Yeni katılan ülkeler AB'nin mevcut tavuk eti üretiminin %18'i, hindi eti üretiminin %9'u oranında üretim

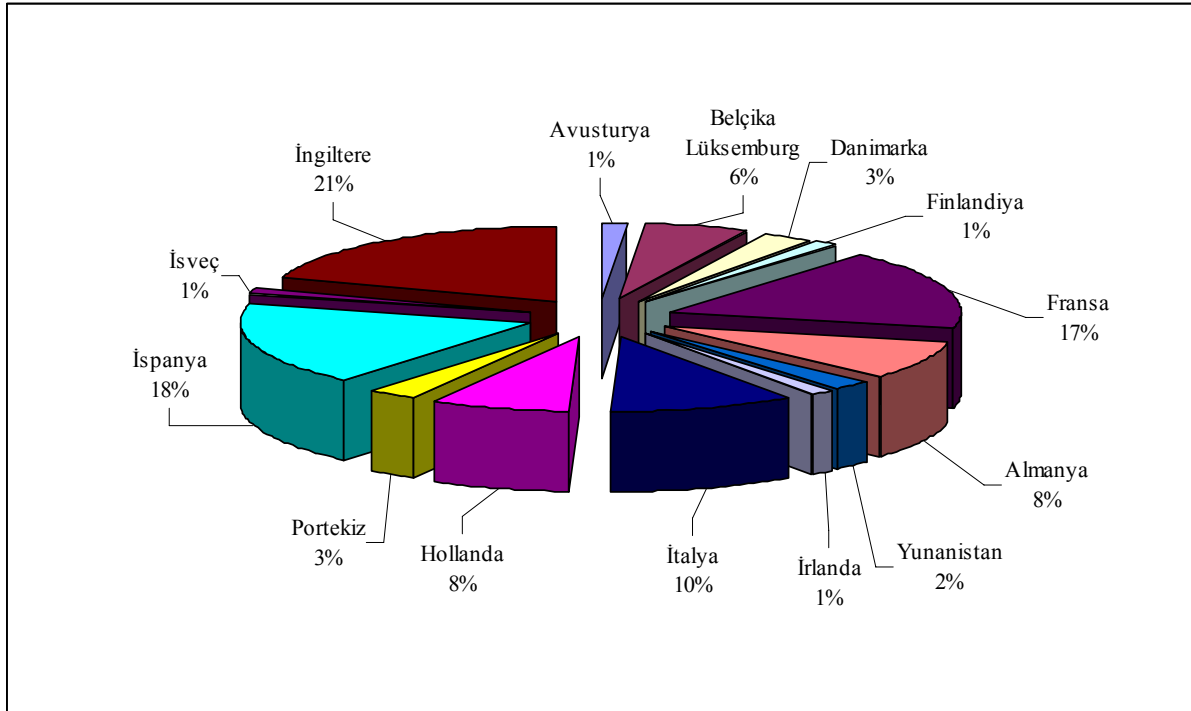
yapmaktadır. Tavuk eti üretiminde 2003 yılı itibariyle %21’lik payla İngiltere birinci sırada yer alırken; bu ülkeyi %18’lik payla İspanya, %17’lik payla Fransa, %10’luk payla İtalya, %8’lik payla Almanya ve Hollanda takip etmektedir. 2004 yılında İngiltere, İspanya ve Fransa ağırlıklarını korurken, dördüncü sıraya Polonya yerleşmiştir (Şekil 2 1).

Çizelge 2.1: AB’de Beyaz Et Üretimi

Üretim (Mt)	Tavuk Eti		Hindi Eti		Yumurta	
	AB (15)	AB (25)	AB (15)	AB (25)	AB (15)	AB (25)
1990	5,160,574		1,159,639		5,244,501	
1991	5,289,139		1,252,076		5,267,783	
1992	5,587,277		1,356,674		5,200,359	
1993	5,678,035		1,394,125		5,036,119	
1994	5,983,180		1,452,399		5,214,147	
1995	6,087,324		1,613,337		5,279,719	
1996	6,387,245		1,635,571		5,204,204	
1997	6,505,638		1,735,465		5,271,589	
1998	6,749,809		1,811,463		5,367,825	
1999	6,637,603		1,743,681		5,368,579	
2000	6,645,033		1,806,110		5,403,107	
2001	6,812,701		1,876,533		5,421,024	
2002	6,651,376		1,828,783		5,483,585	
2003	6,625,818		1,748,650		5,089,409	
2004	6,817,230	8,282,430		1,926,791		6,334,063

Kaynak: FAO, 2005, FAOSTAT-Agriculture, www.fao.org/faostat/collections?subset=agriculture.

Şekil 2-1: AB’de Ülkelere Göre Tavuk Eti Üretimi (%)

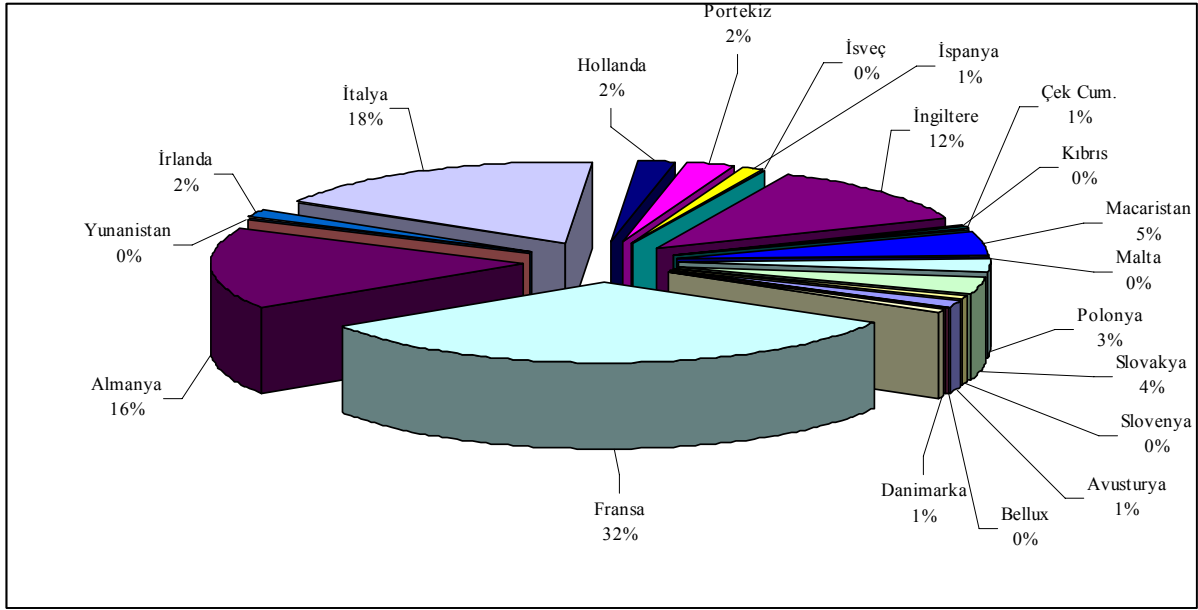

Kaynak: FAO, 2005, FAOSTAT-Agriculture, www.fao.org/faostat/collections?subset=agriculture.

Benzer bir durum hindi eti için de söz konusudur. %32'lik payla ilk sırayı Fransa almaktadır. Fransa'yı İtalya ve Almanya takip etmektedir. Yeni katılan ülkelerden Macaristan %5'lik payla beşinci sırada yer almaktadır (Şekil 2-2).

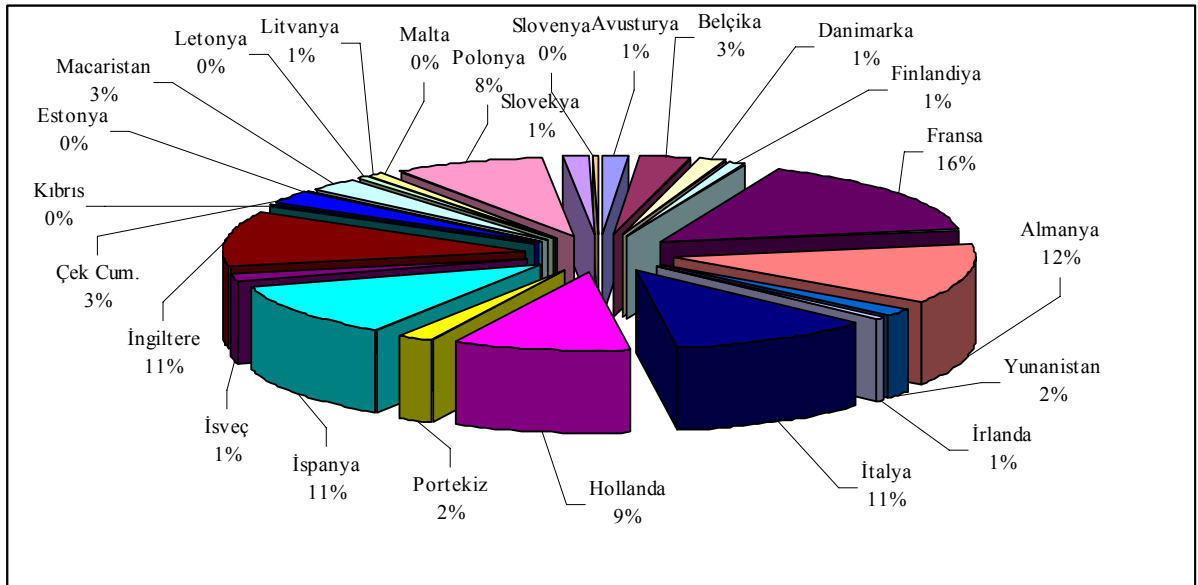
AB(15) olarak 5 milyon ton, AB(25) olarak 6.3 milyon ton yumurta üretimi gerçekleştirmiştir. Yeni üyelerin katılımı üretimi %20 oranında arttırmıştır. 2003 yılı itibariyle %16 payla Fransa ilk sırayı alırken; bu ülkeyi %12'lik payla Almanya, %11'lik payla İngiltere, İtalya ve İspanya takip etmiştir. 2004 yılında ise bu sıralama değişmemiştir (Şekil 2-3).

Şekil 2-2: AB'de Ülkelere Göre Hindi Eti Üretimi (%)

Kaynak: FAO, 2005, FAOSTAT-Agriculture, www.fao.org/faostat/collections?subset=agriculture.

Şekil 2-3: AB'de Ülkelere Göre Yumurta Üretimi (%)

Kaynak: FAO, 2005, FAOSTAT-Agriculture, www.fao.org/faostat/collections?subset=agriculture.

2.1.2. Tüketim

AB’de kanatlı eti tüketimi devamlı artan bir eğilim göstermektedir. Bu eğilimin 2005 ve sonrasında da devam edeceği tahmin edilmektedir. Fakat AB(15) ve yeni üye ülkeler arasında tüketim açısından bazı farklılıklar söz konusudur. AB(15)’te ılımlı bir artış söz konusudur. Özellikle tüketicilerin kırmızı ete göre daha sağlıklı buldukları için beyaz ette bu artış görülmektedir. 2003 yılında Benelux’te görülen kuş gribi ile Portekiz’de yaşanan aflatoksinden dolayı bu ülkelerde tüketim azalmıştır. 2004’te bu ülkelerde tüketim yeniden artmaya başlamıştır. Yeni üye ülkelerde beyaz etin ucuz olmasından dolayı gelecek birkaç sene içinde tüketimin artacağı beklenmektedir. AB(15)’te kişi başına tüketim 23.4 kg’dır (Çizelge 2.2). Yeni üye ülkelerdeki tüketim artışının AB(15)’teki artıştan 2 kat fazla olacağı tahmin edilmektedir (USDA, 2005).

Kırmızı et fiyatlarına göre fiyatların daha ucuz olması ve tüketici tercihleri beyaz et tüketiminin artmasında önemli etmenler olmaktadır.

Yumurta tüketimi ise yıllara göre sabit bir seyir göstermektedir (Çizelge 2.3). Bu eğilimin kırmızı et tüketiminde görülen iyileşme ile birlikte devam edeceği tahmin edilmektedir. Ayrıca, AB’nin hayvan refahı uygulamaları, serbest yumurta üretiminin yayılmasına imkan tanımaktadır. Tüketiciler de bu pahalı üretime, yumurta tüketimini azaltarak tepki vermişlerdir (USDA, 2002).

Çizelge 2.2: AB’de Tavuk Eti Tüketimi

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
AB/(15)	20.0	21.0	21.0	21.3	22.4	21.9	23.0	23.4
Letonya	4.3	3.5	3.1	3.3	2.6	3.0	3.8	4.6
Estonya	3.9	3.0	3.1	5.7	5.5	5.3	6.8	8.6
Litvanya	7.3	7.7	7.9	6.7	6.5	7.2	8.5	9.5
Almanya	7.9	14.1	14.8	15.2	15.3	16.0	18.9	10.8
İsveç	9.3	9.2	9.3	98.0	11.1	12.5	13.5	11.7
Avusturya	12.3	15.7	16.5	17.3	17.2	17.2	17.7	13.9
Yunanistan	15.6	19.8	19.7	18.2	18.5	18.6	18.5	14.2
Finlandiya	8.3	10.1	10.7	11.9	12.5	12.9	14.5	15.9
Malta	13.4	13.6	13.8	13.4	13.9	15.8	16.4	17.3
İtalya	19.1	18.6	18.6	18.4	18.3	18.0	21.0	20.1
Polonya	9.9	11.3	12.4	13.5	14.8	15.1	17.8	20.9
Çek Cum.	14.3	13.9	16.7	19.1	19.5	20.9	23.0	21.8
Slovakya	16.6	21.1	15.9	22.6	24.0	22.2	22.5	23.6
Portekiz	21.9	25.2	27.0	29.9	30.6	30.7	32.0	25.0
İspanya	23.1	26.5	28.1	27.5	27.0	26.1	25.5	25.4
İngiltere	24.3	27.0	26.6	28.0	28.7	28.9	30.0	25.8
Slovenya	33.7	35.0	36.4	35.9	33.9	33.7	36.0	33.3
İrlanda	27.7	31.3	318.0	30.1	30.9	32.7	36.0	33.9
Fransa	35.6	25.1	24.9	24.9	24.3	24.9	26.5	35.2
Belçika Lüksemburg	--	22.1	21.9	20.6	21.0	18.6	21.5	39.5
Danimarka	33.1	15.1	18.0	17.6	18.1	19.2	20.5	40.7
Kıbrıs Rum Kesimi	40.1	41.4	43.6	42.5	44.7	43.4	45.1	41.1
Hollanda	41.5	21.4	21.8	21.8	21.4	21.6	22.0	48.2
Macaristan	37.9	37.1	39.7	44.7	39.7	46.9	47.4	48.3

Kaynak: FAO, 2005, Global Livestock Production and Health Atlas (GLIPHA), Animal Production and Health Division, www.fao.org/ag/aga/glipha/index.jsp

Çizelge 2.3: AB’de Yumurta Tüketimi

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
AB (15)	12.7	12.4	12.5	12.6	12.9	13.5	13.2	13.5
İrlanda	8.5	10.1	9.4	9.0	6.8	8.4	8.1	8.5
Yunanistan	11.1	11.1	10.8	11.1	10.7	10.7	9.7	9.8
Finlandiya	14.6	13.8	13.0	12.4	9.2	11.3	10.9	10.5
İsveç	11.9	12.4	12.1	12.0	12.1	11.5	11.0	10.5
Almanya	10.2	10.3	10.4	10.4	13.4	11.0	10.8	10.6
Avusturya	12.8	12.2	12.4	12.3	12.4	10.6	10.6	10.8
Slovenya	9.4	11.0	12.1	11.9	11.8	11.4	11.5	11.4
Estonya	14.1	13.2	13.1	13.7	12.5	11.6	12.8	11.7
İngiltere	10.9	11.0	10.8	11.7	10.5	10.3	11.2	11.9
İtalya	12.6	12.9	13.2	12.9	10.6	11.9	11.4	12.0
Portekiz	10.4	10.2	10.2	11.2	8.1	11.7	12.5	12.4
Polonya	9.1	10.2	11.0	10.5	10.7	11.0	11.6	12.8
Letonya	9.5	10.8	10.7	10.6	9.7	10.3	11.6	13.0
Malta	19.3	16.9	16.7	21.6	18.6	13.9	13.8	13.7
Litvanya	12.5	11.9	12.7	12.6	11.6	11.1	12.8	13.9
Kıbrıs Rum Kesimi	12.8	13.5	12.1	13.8	13.7	13.5	14.2	14.1
Slovakya	18.5	18.6	18.2	17.8	13.9	13.1	13.8	14.1
Danimarka	18.1	16.7	16.2	15.9	14.6	14.0	15.1	15.2
Çek Cum.	14.7	14.3	16.1	21.5	19.7	18.3	18.7	16.4
Fransa	17.6	17.0	17.1	17.4	15.8	17.5	17.1	16.5
İspanya	15.4	13.8	14.5	13.9	13.4	17.8	16.7	16.8
Belçika Lüksemburg	--	--	--	--	19.3	18.9	17.9	17.2
Macaristan	18.5	18.2	18.9	18.9	18.0	17.9	18.5	19.4
Hollanda	38.9	38.4	38.7	41.0	16.0	42.0	41.4	36.3

Kaynak: FAO, 2005, Global Livestock Production and Health Atlas (GLIPHA), Animal Production and Health Division, www.fao.org/ag/aga/glipha/index.jsp

2.1.3. Dış Ticaret

Kanatlı eti ticareti AB’de hem Birlik içinde hem de 3. ülkelerle oldukça önemlidir. Çizelge 2.4’te görüldüğü gibi tavuk eti ve hindi etinde farklı gelişmeler göstermektedir. 1970’li yıllarda tavuk eti önemli miktarlarda ihraç edilirken, hindi eti 1980’li yıllarda önce dış ticaret açısından önemli bir ürün olmamıştır. 1990’dan sonra tavuk etine göre daha büyük bir gelişme yakalamıştır. Her iki üründeki bu hızlı gelişme tüketicilerin tercihlerinin değişmesi ve BSE krizi nedeniyle kırmızı et tüketiminde görülen azalma ile yakından ilgilidir.

İhracat ve ithalatta kanatlı eti kadar işlenmiş kanatlı et ürünleri de önemli bir yer tutmaktadır. İşlenmiş hindi eti, hindi eti ile birlikte %40 oranında bir paya sahiptir.

1997 yılında etkin pazarlama stratejilerinden, yemlik tahıl fiyatlarının düşük olmasından ve doların değer kazanmasından dolayı ihracat fiyatlarından yakalanılan avantaja ve Rusya’daki artan talebe bağlı olarak tavuk etinde bir artış olmuştur (Çizelge 2.4).

AB üye ülkeler açısından ihracata bakıldığında Fransa’nın birinci sırada yer aldığı görülmektedir. İkinci sırada ise Hollanda yer almaktadır. Yeni üyelerin katılımı ile ihracat %13 artmıştır. Macaristan ve Polonya da ihracatta önemli ülkeler arasında yer almaktadır.

Bunun yanında tavuk etinin çoğunlukla ihraç edildiği ülkeleri Ortadoğu Ülkeleri ve Rusya olarak sıralamak mümkündür.

Çizelge 2.4: AB (15)'de Kanatlı Eti ve Yumurta Dış Ticareti

	Tavuk Eti (000\$)			Hindi Eti			Yumurta (000\$)		
	İthalat	İhracat	Denge	İthalat	İhracat	Denge	İthalat	İhracat	Denge
1990	1,264,402	1,415,777	151,375	464,365	488,464	24,099	28,758	20,285	-8,473
1991	1,330,787	1,557,160	226,373	545,841	580,736	34,895	26,484	20,956	-5,528
1992	1,639,818	1,836,737	196,919	668,148	705,633	37,485	22,178	18,750	-3,428
1993	1,388,513	1,810,861	422,348	556,510	675,518	119,008	24,471	22,354	-2,117
1994	1,689,222	2,049,267	360,045	689,155	793,809	104,654	28,370	22,003	-6,367
1995	1,642,499	2,263,352	620,853	686,379	915,024	228,645	29,751	24,489	-5,262
1996	1,963,497	2,605,027	641,530	862,909	1,057,721	194,812	37,408	28,688	-8,720
1997	1,844,375	2,584,658	740,283	715,128	1,026,008	310,880	43,110	29,557	-13,553
1998	2,120,612	2,544,835	424,223	763,352	972,575	209,223	43,168	34,376	-8,792
1999	1,979,835	2,454,022	474,187	678,605	871,839	193,234	49,768	43,770	-5,998
2000	1,869,151	2,227,807	358,656	665,269	920,923	255,654	59,693	42,668	-17,025
2001	2,180,528	2,472,416	291,888	709,607	863,753	154,146	50,001	48,590	-1,411
2002	2,102,744	2,474,425	371,681	609,742	767,613	157,871	47,639	53,611	5,972
2003	2,788,101	3,045,528	257,427	834,766	837,261	2,495	50,828	69,656	18,828

Kaynak: FAO, 2005, FAOSTAT-Agriculture, www.fao.org/faostat/collections?subset=agriculture.

Kanatlı eti ithalatı ise 1996 yılından sonra hızlı bir şekilde artmıştır (Çizelge 2.4). Bu artışta Uruguay Round kurallarının ve ilgili anlaşmaların önemli etkisi olmuştur. AB, Tayland, Çin, Şili ve Arjantin'den yapılan tavuk eti ithalatında DTÖ'nün özel koruma kuralını uygulamaktadır.

AB üye ülkeler açısından ithalata bakıldığında İngiltere'nin birinci sırada yer aldığı görülmektedir. İkinci sırada ise Almanya yer almaktadır. Yeni üyelerin katılımı ile ihracat %4 artmıştır.

Bunun yanında AB'de işleme sanayinin gelişmesi ile birlikte kemiksiz donmuş tavuk eti ithalatı önemli düzeye ulaşmıştır.

AB üye ülkeler açısından yumurta ihracata bakıldığında Hollanda'nın birinci sırada yer aldığı görülmektedir. İkinci sırada ise Fransa yer almaktadır. Yeni üyelerin katılımı ile ihracat %3 artmıştır. Macaristan ve Polonya da ihracatta önemli ülkeler arasında yer almaktadır.

2.1.4. Destekler

AB'de iç piyasaya yönelik olarak kanatlı etine destek verilmemektedir. Buna karşın ihracatta destekleme uygulanmaktadır. AB'nde Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerine yönelik yapılan piliç eti ve yumurta ticaretinde ihracat destekleri önem taşımaktadır. Buna karşılık bu iki bölge dışında kalan diğer bölgelerde önemini yitirmeye başlamışlardır. Bu gelişmeler AB komisyonu politikaları ve DTÖ anlaşmalarında sübvansiyon ödemelerine ilişkin yapılan tahsis öncelikleri sonucunda meydana gelmektedir.

Bunun sonucunda DTÖ geçiş döneminin son yılına ve yeni bir anlaşma yapıncaya kadar sadece 286.000 ton piliç eti, 98.800 ton yumurta sübvansiyon edilmiş, sübvansiyon değeri de 90.7 milyon € ve 43.7 milyon € ile kısıtlı kalmıştır (Çizelge 2.5 ve Çizelge 2.6).

Çizelge 2.5: AB'de Piliç Eti Sübvansiyonları

	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01	2001/02	2002/03
Miktar (000 ton)	434.5	404.7	375.1	345.4	315.6	286.0	286.0	286.0
Bütçesel Büyüklük (milyon €)	136.3	127.2	118.0	108.9	99.8	90.7	90.7	90.7
Ton Başına Ödenen (€/ton)	314	314	314	315	316	317	317	317

Kaynak: WTO, Committee on Agriculture, Various Years, Export Subsidies: European Communities, Geneva.

Çizelge 2.6: AB’de Yumurta Sübvansiyonları

	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01	2001/02	2002/03
Miktar (000 ton)	126.1	120.6	115.2	109.7	104.2	98.8	98.8	98.8
Bütçesel Büyüklük (milyon €)	60.7	57.3	53.9	50.5	47.1	43.7	43.7	43.7
Ton Başına Ödenen (€/ton)	481	475	468		452	442	442	442

Kaynak: WTO, Committee on Agriculture, Various Years, Export Subsidies: European Communities, Geneva.

AB Komisyonu politika olarak bütün karkas piliç etini sübvansiyonlaştırmaya devam etmektedir. Sebep olarak da Brezilya’nın rekabet gücü baskısı ve Fransız sanayiinin özellikle Ortadoğu pazarına olan tarihsel bağımlılığı gösterilmektedir.

AB’de sübvansiyon sistemi ürün çeşidi ve coğrafi bölgeler itibariyle kompleks bir hale gelmeye başlamıştır. Örneğin, Rusya’ya yapılan bütün karkas piliç eti ihracatı da zaman zaman sübvansiyonlaştırmaktadır. Parça piliç etlerinde bugün sübvansiyonla edilen miktar yılda 50.000 ton civarında olup, kış aylarında AB talebi zayıfladığı dönemlerde ödenmektedir. Halihazırda hindi sektöründe ihracat sübvansiyonu yapılmamaktadır (**DPT; 2001**).

Bunun yanında DTÖ çerçevesinde üçüncü ülkelere ithalde küçük tavizler verilmektedir.

Miktarsal: AB’ye dahil olmayan potansiyel piliç eti ihracatçısı ülkelere verilen en önemli taviz gümrük muafiyeti olarak 15.500 ton dondurulmuş kemiksiz piliç eti parçalarıdır. Söz konusu taviz “Yağlı Tohumlar Telafi Edici Anlaşması” çerçevesinde verilmektedir. Üçüncü ülkelere gümrük muafiyeti olarak verilen kota miktarı toplam bazda 1995/96 dönemi için 18.000 ton, 2002/03 içinse 29.200 tondur (**Çizelge 2.7** ve **Çizelge 2.8**).

Çizelge 2.7: Kanatlı Eti Kotaları

	1995/96	1996/97	1998/99	1999/00	2000/01	2001/02	2002/03
Tavuk bütün, taze, soğutulmuş, dondurulmuş	--	1.240	3.720	4.960	6.200	6.200	6.200
Tavuk parça taze, soğutulmuş, dondurulmuş	---	800	2.400	3.200	4.000	4.000	4.000
Tavuk kemiksiz, parça, taze, soğutulmuş, dondurulmuş	18.000	18.000	18.000	18.000	18.000	18.000	18.000
Hindi eti bütün, taze, soğutulmuş	---	200	600	800	1.000	1.000	1.000

Kaynak: WTO, Committee on Agriculture, Various Years, Export Subsidies: European Communities, Geneva.

Çizelge 2.8: Yumurta Kotaları

	1995/96	1996/97	1998/99	1999/00	2000/01	2001/02	2002/03
Tavuk, hindi, kaz yumurtaları kabuklu	82.651	83.241	109.120	122.060	135.000	135.000	135.000
Yumurta sarıları	6.553	6.284	6.642	6.821	7.000	7.000	7.000
Albumin	8.863	9.280	12.390	13.945	15.500	15.500	15.500

Kaynak: WTO, Committee on Agriculture, Various Years, Export Subsidies: European Communities, Geneva.

İthalatta Gümrük Tarifeleri: “Yağlı Tohumlar Telafi Edici Anlaşması” gereği kota miktarı için ithalde alınan gümrük vergileri sıfır, kota üstü için indirimli tarifeler uygulanmaktadır. Taviz listelerinde yer almayan ürünler için gümrük vergileri tarifinin tam uygulanması ile yapılmaktadır. İthalde alınan gümrük vergileri de 1986-88 dönemi ortalaması baz alınarak, DTÖ geçiş dönemi sonuna kadar %36 oranında indirilmiştir.

AB’ne ithal edilen kanatlı etlerinin çoğu kemiksiz göğüs etinden oluşmaktadır. Piliç göğüs eti için tarife 1995/96’da ton başına 1.504 ECU iken 2000/01 yılında ton başına 1.204 ECU’ya inmiştir.

Piştirilmiş piliç ve piştirilmiş ve piştirilmemiş hindi eti ad-valorem vergilere tabiidir. İşlenmemiş ürünlerin tabii oldukları vergi oranlarına göre ünite bazında ad-valorem vergiler daha düşük olup, bunun neticesinde bu tür ürünlerin sevkiyatında artışlar kaydedilmektedir. Bu düzenlemelere ek olarak ithalat miktarında çok artış olması veya dış piyasada fiyatların iç piyasaya nazaran belli bir seviyenin (eşik) altına düşmesi gibi hallerde “özel koruma önlemleri”ne başvurularak ithalde alınan gümrük vergi oranları arttırılmakta, telafi edici vergi uygulanmaktadır.

DTÖ anlaşmaları dışında, AB ile Doğu Avrupa ülkeleri arasında yapılmış anlaşmalara göre Doğu Avrupa ülkelerinden yapılan kanatlı eti ithalatında alınan gümrük vergilerinde taviz uygulanarak gümrük vergisinin sadece %20’si alınmaktadır (DPT,2001).

2.1.5.Fiyatlar

AB’nde her üye ülkede tavuk eti üretici fiyatları farklı olmakla birlikte en yüksek fiyat Avusturya’da oluşmaktadır. En düşük fiyat ise üretimde ilk sırada yer alan İspanya’da oluşmaktadır (Çizelge 2.9).

Çizelge 2.9: Tavuk Eti Üretici Fiyatları (ECU/100kg)

Üretici Fiyatları Tavuk eti (class A)	1998	1999	2000	2001	2002	2003
İtalya	131.01	127.72	:	:	:	:
Macaristan	:	:	:	130.63	:	:
Malta	:	:	:	199.62	:	:
İsveç	177.55	184.84	199.40	183.25	:	:
İspanya	112.52	91.44	117.21	123.41	:	102.21
Finlandiya	:	:	:	:	:	120.00
Almanya	144.73	123.73	127.82	154.41	:	134.75
Avusturya	185.14	179.14	182.34	194.18	:	193.62

Kaynak: EU, Directorate-General for Agriculture, Various Years, Agriculture in the European Union Statistical and Economic Information, Brussels.

Piyasa fiyatları da incelendiğinde en düşük fiyat İspanya’da, en yüksek fiyat ise Finlandiya’da oluşmaktadır. En büyük üretici olan ülkelere Fransa’daki fiyatlar, Hollanda ve Danimarka’ya göre daha yüksektir (Çizelge 2.10). Yumurtada benzer bir durum söz konusudur (Çizelge 2.11).

Çizelge 2.10: Tavuk Eti Piyasa Fiyatları (ECU/100Kg)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
İspanya	94.4	115.2	108.3	105.2	87.2	111.93	114.67	95.48	108.85
İngiltere	130.5	154.3	168.5	168.8	173.77	178.41	168.23	156.28	122.12
Portekiz	129.5	144.6	140.1	128.9	117.17	138	136.97	126.57	138.76
Hollanda	127.7	135.6	137.1	131.2	112.81	116.41	139.28	119.54	141.04
Danimarka	151.0	126.2	128.5	126.5	113.23	120.13	130.71	112.21	143.54
Belçika	136.5	153.2	148.5	135.5	117.51	138.87	146.33	128.31	145.33
İtalya	107.2	133.4	128.5	123.5	119.09	128.95	137.51	131.41	154.04
Almanya	135.9	150.2	152.4	146.1	125.16	128.83	154.9	135.53	156.4
Yunanistan	191.6	183	185.9	168.1	170.83	173.56	188.26	168.2	167.42
İsveç	170.6	191.3	185.8	177.8	186.88	197.17	183.52	192.3	172.99
Fransa	115.3	125.3	111.6	145.1	144.88	155.21	174.87	159.84	174.21
Avusturya	179.5	176.5	174.1	172	163.26	168.96	181.53	180.16	177.62
İrlanda	157.7	172.3	189.9	185.1	184.23	181.07	194.54	200	196.18
Finlandiya	182.3	188.1	187.7	189.1	186.02	190.41	199.36	201.32	197.93

Kaynak: EU, Directorate-General for Agriculture, Various Years, Agriculture in the European Union Statistical and Economic Information, Brussels.

Yem fiyatlarındaki gelişmeler incelendiğinde ise soyanın diğer yemlere göre daha yüksek fiyatlara sahip olduğu görülmektedir (Şekil 2-4). Bunun yanı sıra 2003 Eylül ayından itibaren yem fiyatlarında

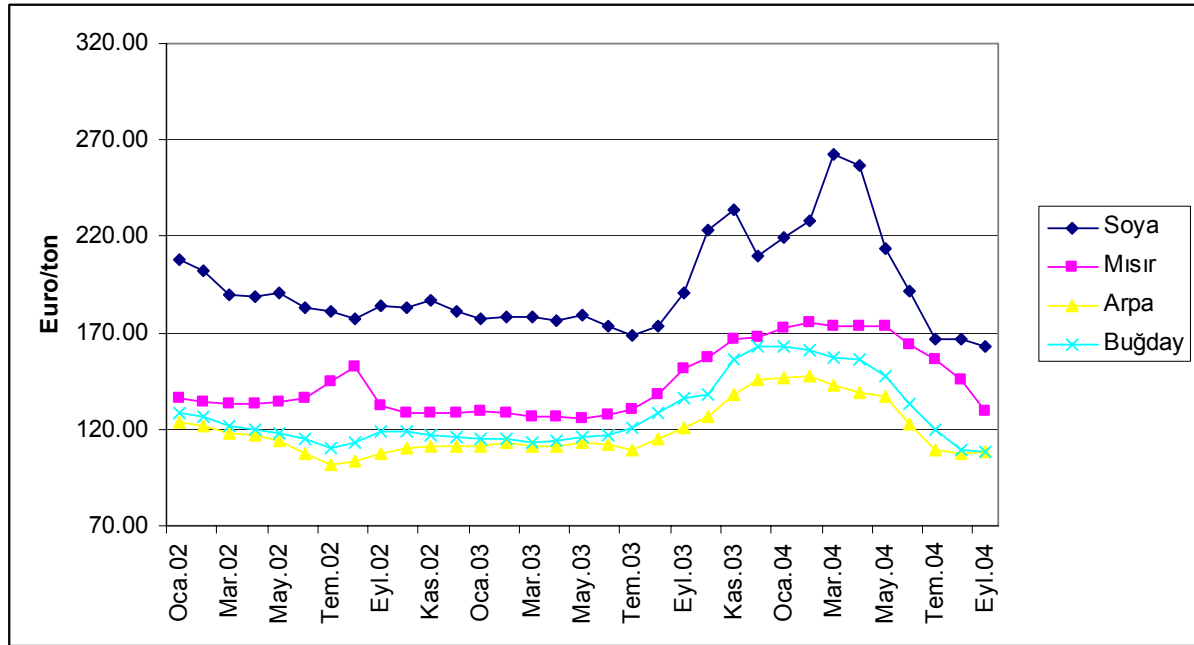
bir artış söz konusu olmuştur. Bu artış ise 2004 yılı ortalarından itibaren azalmıştır. Soyanın fiyatında %17'lik bir azalma olmuştur. Mısırın fiyatındaki azalış %0.4 iken, arpa fiyatları %1.9 ve buğday fiyatları %5.1 azalmıştır.

Çizelge 2.11: Yumurta Piyasa Fiyatları (ECU/100Kg)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Belçika	72.22	96.17	89.234	73.12	62.30	81.64	76.86	79.31	100.34
Danimarka	126.23	152.58	140.42	137.54	129.44	144.61	153.39	155.39	144.75
Almanya	120.46	107.74	93.00	79.34	74.22	95.92	90.28	91.08	116.00
Yunanistan	137.39	117.34	115.5	110.65	111.87	108.94	104.36	99.93	101.32
İspanya	102	126.52	118	101.62	65.51	83.33	73.33	71.16	87.48
Fransa	65.72	96.45	88.25	72.79	65.19	92.46	85.49	84.15	103.04
İrlanda	93.55	108.01	112.27	106.62	118.36	134.55	135.00	135.74	138.28
İtalya	83.89	112.2	107.32	102.72	96.72	125.54	119.84	123.83	133.47
Lüksemburg	--	129.38	113.56	109.45	--	--	--	--	--
Hollanda	72.95	98.79	85.74	72.47	63.95	87.77	82.06	81.10	113.04
Avusturya	87.35	109.23	96.05	82.45	78.34	95.47	91.06	93.46	107.51
Portekiz	92.45	108.67	94.41	84.45	74.46	93.18	88.17	88.97	99.35
Finlandiya	87.9	121	98.59	99.65	127.91	129.81	112.42	115.22	126.26
İsveç	137.43	114.86	121	119.35	113.81	119.02	124.16	129.42	144.28
İngiltere	86.56	99.59	96.06	89.09	87.08	100.79	106.71	106.41	105.31

Kaynak: EU, Directorate-General for Agriculture, Various Years, Agriculture in the European Union Statistical and Economic Information, Brussels.

Şekil 2-4: Yem Fiyatlarındaki Gelişmeler (2002-2004)

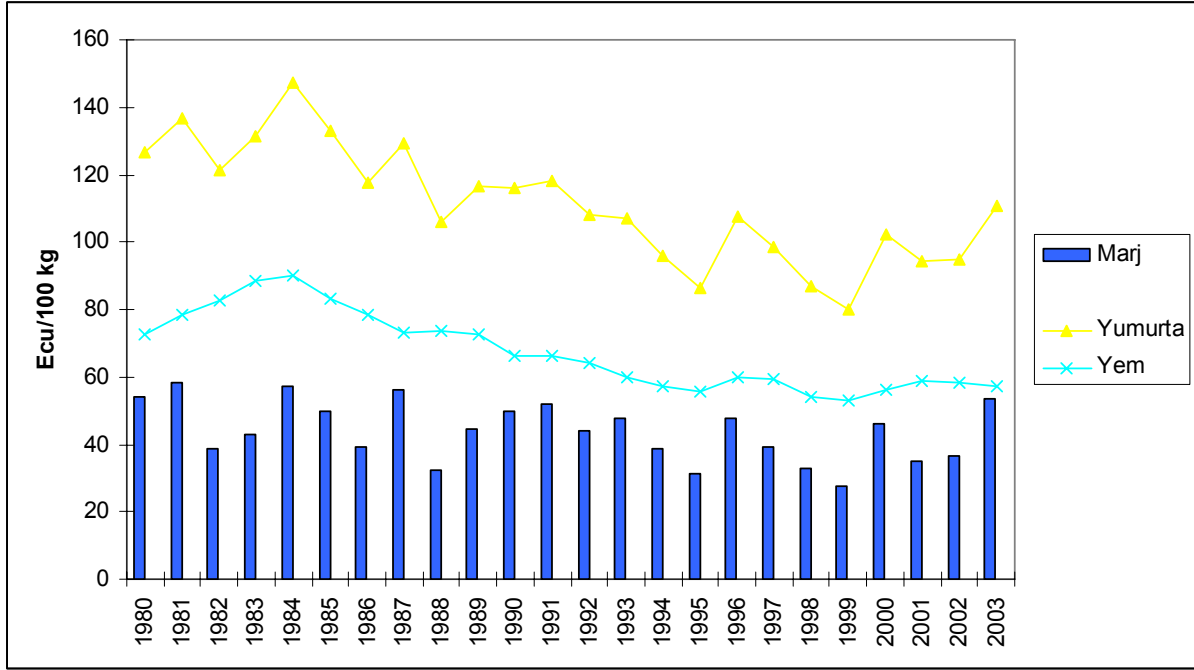

Kaynak: A.V.E.C., 2005, The Poultry Meat Sector in the European Union 2004, Copenhagen.

Her iki sektörün kârlılık durumuna bakıldığında broiler yetiştiriciliğinin kar marjının daha yüksek olduğu görülmektedir (Şekil 2-5 ve Şekil 2.6). Yumurta tavukçuluğunda kârlılıkta dalgalı bir seyir görülmektedir. Yumurta fiyatlarının 2003 yılında artması kâr marjını bir önceki yıla göre %32 arttırmıştır.

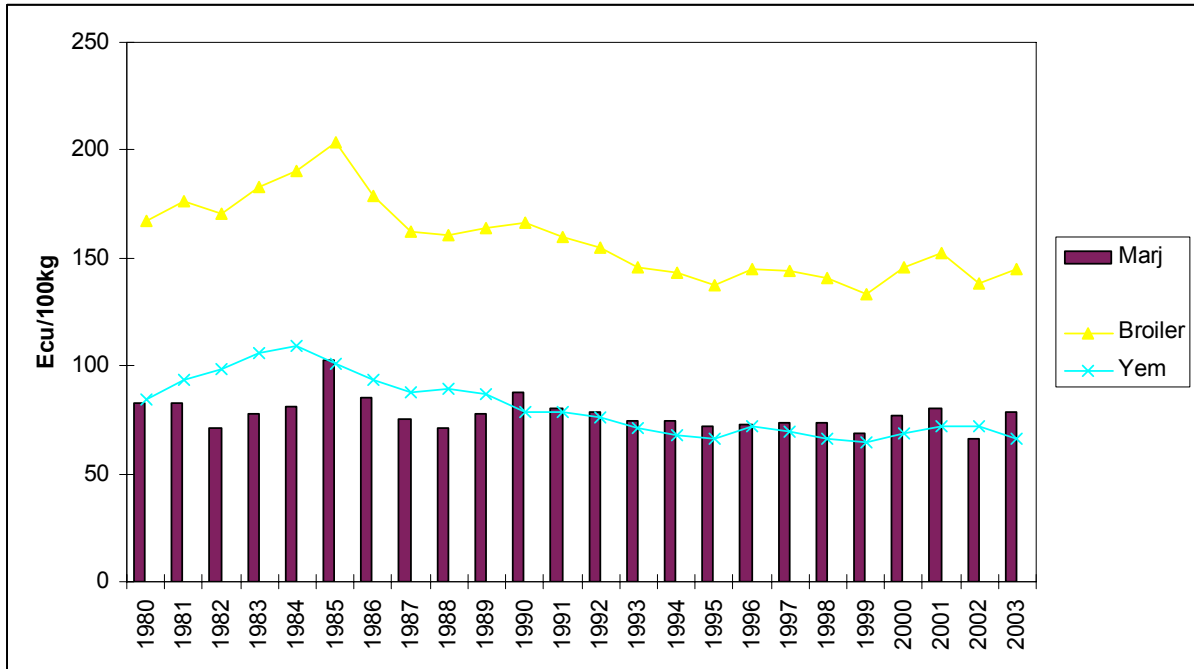
Etlik piliç yetiştiriciliğinde ise 1985 yılından sonra kâr marjı azalmış ve son yıllarda aynı düzeylerde seyretmiştir. Yem fiyatlarındaki azalmaya bağlı olarak 2003 yılında kâr marjı %16 artmıştır.

Şekil 2-5: Yumurta Tavukçuluğunda Kârlılık

Kaynak: A.V.E.C., 2005, The Poultry Meat Sector in the European Union 2004, Copenhagen.

Şekil 2-6: Etlik Piliç Yetiştiriciliğinde Kârlılık

Kaynak: A.V.E.C., 2005, The Poultry Meat Sector in the European Union 2004, Copenhagen.

2.2. Ortak Piyasa Düzenleri

AB tarafından uygulanan OPDleri birlik içi ve üçüncü ülkelere karşı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Birliğin uyguladığı hayvancılık politikasıyla üreticilere fiyat ve pazar garantisi sağlanmakta ve üreticiler yıl içerisinde elde edeceği geliri bilerek faaliyetlerini sürdürmektedirler.

2.2.1. Kanatlı Eti Ortak Piyasa Düzeni

Kanatlı eti ortak piyasa düzeni şu ürünleri kapsamaktadır:

1. Canlı kümes hayvanları (tavuk, ördek, kaz, hindi, yabani tavuklar, Hint tavuğu);
2. Bu hayvanların etleri, sakatları, taze, soğutulmuş veya dondurulmuş olarak;
3. Taze, soğutulmuş, dondurulmuş, tuzlanmış, veya salamura tavuk ciğeri;
4. Taze, soğutulmuş, dondurulmuş, tuzlanmış, salamura, kurutulmuş veya tütsülenmiş tavuk yağı;
5. Rendelenmiş veya tavuk suyu tableti; ve
6. Diğer hazır veya konserve edilmiş kümes hayvanı eti ve sakatları (**Regulation EEC No:2777/75**).

Kanatlı etinde ortak bir piyasa düzenini kurmak ortak bir ticaret sisteminin oluşturulmasına bağlı bulunmaktadır. Kanatlı etinde ortak piyasa düzeni fark giderici vergi ile ihracat iadeleri ile yürütülmektedir.

Bu bağlamda, yemlik tahıl fiyatlarının dünya piyasasında daha ucuz olması nedeniyle doğabilecek kanatlı eti ithalatına karşı, AB üreticisini güvence altına almayı fark giderici vergi ile gerçekleştirmektedir.

Fark giderici vergi her bir üçer aylık dönem için sabit olmakta ve AB'ne ithalat yapan ithalatçıdan alınmaktadır. Fark giderici vergi şu kalemlerden oluşmaktadır:

- A. AB'de 1 kilogram taze piliç eti üretimi için gerekli olan yem miktarının dünya fiyatı ile Birlik fiyatı arasındaki farka eşit değer;
- B. Set fiyatının %7'sine eşit değer.

Birlik içinde yemlik tahılın fiyatı, eşik fiyatı dikkate alınarak yılda bir kez, 1 Ağustosun geçerli olmak üzere 12 ay için hesaplanmaktadır. Yemlik tahılın dünya fiyatı ise gelecek altı aylık fiyatlar dikkate alınarak üçer aylık olarak hesaplanmaktadır.

Kanatlı etinde uygulanan set fiyatı üçer aylık dönemler için (1 Şubat, 1 Mayıs, 1 Ağustos, 1 Kasım) sabit olmaktadır. Set fiyatı, üçüncü ülkelerde 1 kilogram taze piliç eti üretimi için gerekli olan yemin dünya fiyatına ait bir değer ile yem maliyetleri ve sabit pazarlama ve üretim maliyetlerini temsil eden standart bir değer üzerinden hesaplanmaktadır.

Eğer sınırdan teslim fiyatına eklenen telafi giderici vergi ile set fiyatına ulaşılmıyorsa tekrar ek bir bedel niteliğinde bir prelevman uygulanmaktadır.

Birliğin uluslararası kümes hayvanları ticaretine katılımını garanti altına alınması için ilgili üründe Birlik ve dünya piyasası arasındaki fiyat farklılığını ortadan kaldıracak bir ödeme, ihracat iadeleri adı altında ihracat esnasında ihracatçılara ödenmektedir.

2.2.2. Yumurta Ortak Piyasa Düzeni

Yumurta ortak piyasa düzeni şu ürünleri kapsamaktadır:

1. Taze, pişirilmiş, soğutulmuş kabuklu kanatlı yumurtaları (0407 00 11, 0407 00 19, 0407 00 30);
2. Kabuklu olmayan diğer yumurtalar, yumurta sarıları, taze, kurutulmuş, buharla yada suda pişirilmiş, gabari edilmiş, dondurulmuş veya soğutulmuş, (0408 11 80, 0408 19 81, 0408 19 89, 0408 91 80, 0408 99 80);(**Regulation EEC No:2771/75**).

Yumurta üretiminde yem masraflarının önemli olmasından dolayı yumurta OPD'nde üçüncü ülkelere karşı uygulanan sistemde önemli bir faktör olmaktadır. Bu bağlamda, yemlik tahıl fiyatlarının dünya piyasasında daha ucuz olması nedeniyle doğabilecek yumurta ithalatına karşı, AB üreticisini güvence altına almayı fark giderici vergi ile gerçekleştirmektedir. Fark giderici vergi her bir üçer aylık dönem için sabit olmakta ve AB'ne ithalat yapan ithalatçıdan alınmaktadır. Fark giderici vergi şu kalemlerden oluşmaktadır:

- A. AB'de 1 kilogram kabuklu yumurta üretimi için gerekli olan yem miktarının dünya fiyatı ile Birlik fiyatı arasındaki farka eşit değer;
- B. Set fiyatının %7'sine eşit değer.

Birlik içinde yemlik tahılın fiyatı, eşik fiyatı dikkate alınarak yılda bir kez, 1 Ağustos'tan geçerli olmak üzere 12 ay için hesaplanmaktadır. Yemlik tahılın dünya fiyatı ise gelecek altı aylık fiyatlar dikkate alınarak üçer aylık olarak hesaplanmaktadır.

Set fiyatı üçer aylık dönemler için (1 Şubat, 1 Mayıs, 1 Ağustos, 1 Kasım) sabit olmaktadır. Set fiyatı, üçüncü ülkelerde 1 kilogram kabuklu yumurta üretimi için gerekli olan yemün dünya fiyatına ait bir değer ile yem maliyetleri ve sabit pazarlama ve üretim maliyetlerini temsil eden standart bir değer üzerinden hesaplanmaktadır.

Eğer sınırdan teslim fiyatına eklenen telafi giderici vergi ile set fiyatına ulaşılmıyorsa tekrar ek bir bedel niteliğinde bir prelevman uygulanmaktadır..

Birliğin uluslararası yumurta ve kümes hayvanları ticaretine katılımını garanti altına alınması için ilgili üründe Birlik ve dünya piyasası arasındaki fiyat farklılığını ortadan kaldıracak bir ödeme, ihracat iadeleri adı altında ihracat esnasında ihracatçılara ödenmektedir.

3. GÜNDEM 2000 VE SONRASINDA UYGULANMAKTA OLAN POLİTİKALAR

Diğer sektörlerden farklı olarak OTP'nda yapılan reformlara bağlı olarak kümes hayvanları ve yumurta piyasalarında bir düzenlemeye gidilmemiştir. Bundan dolayı, bu sektörlerde dolaylı olarak reformların etkisi olmaktadır. Bu dolaylı etki yem bitkilerinin fiyatlarında görülecek azalmalar ile ortaya çıkacaktır. Bunlara ek olarak AB'nin çevre ve hayvan refahına yönelik kararları üretim maliyetlerini etkileyecektir.

Fakat, Haziran 2003 reformu ile birlikte kümes hayvanları ve yumurta ortak piyasa düzeninde birtakım değişiklikler yapılmıştır. AB'nde kanatlı sektöründe üretim yardımı uygulanmamaktadır. Buna karşın ihracatta destekleme uygulanmaktadır. Birlik ve dünya piyasası arasındaki fiyat farklılığını ortadan kaldıracak bir ödeme, ihracat iadeleri adı altında ihracat esnasında ihracatçılara ödenmektedir. İhracat iadeleri bütün üye ülkeler için aynı olmaktadır.

Ayrıca ithalatta ve ihracatta lisans belgesinin alınması gerekmektedir. Bunun yanında ithalatta Ortak Gümrük Tarifesi uygulanmaktadır. Bu yolla Birlik bir koruma sağlamaktadır. Fakat, ithalat miktarında çok artış olması veya dış piyasada fiyatların iç piyasaya nazaran belli bir seviyenin (eşik) altına düşmesi gibi hallerde "özel koruma önlemleri"ne başvurarak ithalde alınan gümrük vergi oranlarını arttırmakta, telafi edici vergi uygulamaktadır. Burada Birlik ek telafi edici vergi uygulanacak başlangıç fiyatını DTÖ'ne bildirmektedir. Ek vergi uygulanacak miktarlar ise, piyasadaki kötü durumun ortaya çıktığı yılın öncesine ait üç yılın ithalat miktarları dikkate alınarak hesaplanmaktadır. İthalat fiyatları ise cif ithalat fiyatları dikkate alınarak belirlenmektedir.

Ayrıca, ithalatta tarife kotaları uygulanmaktadır. Kotalar, üç farklı yöntem ile belirlenmektedir. Bunlar:

- ❖ Önceden gelen hizmeti önce görür esası,
- ❖ Eşanlı tetkik,
- ❖ Geleneksel ticaret modelidir.

“Yağlı Tohumlar Telafi Edici Anlaşması” gereği kota miktarı için ithalde alınan gümrük vergileri sıfır, kota üstü için indirimli tarifeler uygulanmaktadır. Taviz listelerinde yer almayan ürünler için gümrük vergileri tarifinin tam uygulanması ile yapılmaktadır.

AB’ye dahil olmayan potansiyel piliç eti ihracatçısı ülkelere 15.500 tonluk gümrük muafiyeti uygulanmaktadır. Söz konusu taviz “Yağlı Tohumlar Telafi Edici Anlaşması” çerçevesinde verilmektedir.

DTÖ anlaşmaları dışında, AB ile bazı ülkeler arasında yapılmış anlaşmalara göre bu ülkelere yapılan kanatlı eti ithalatında alınan gümrük vergilerinde taviz uygulanarak gümrük vergisinin belli bir kısmı alınmaktadır.

4. POLİTİKA UYGULAMALARININ SONUÇLARI

AB, uygulanan bu politikalar sonucunda üretimde büyük bir gelişme göstermiştir (Çizelge 2.1). Bunun sonucunda da hem yumurtada hem de tavuk etinde kendine yeterli bir konuma gelmiştir (Çizelge 4.1 ve Çizelge 4.2). Avusturya, Danimarka ve Almanya dışında diğer üye ülkelerde kendine yeterlilik oranı %100 üzerindedir.

Çizelge 4.1: Kendine Yeterlilikte Meydana Gelen Değişimler (Tavuk eti)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Avusturya	94.6	89.7	88.8	88.8	87.2	87.5	84.4	83.7
Belçika Lüksemburg	--	--	--	--	--	172.6	174.0	165.2
Danimarka	112.4	122.3	101.6	102.2	100.3	101.4	92.8	93.1
Finlandiya	130.2	132.8	134.0	130.5	123.5	120.6	125.3	117.9
Fransa	111.5	109.5	109.6	110.5	111.7	109.8	109.6	107.9
Almanya	83.3	80.7	80.3	81.0	85.6	87.5	85.5	83.3
Yunanistan	112.2	108.3	110.2	107.5	109.4	111.2	108.5	108.6
İrlanda	111.7	113.6	115.7	125.9	123.0	118.1	105.2	119.5
İtalya	105.3	102.8	104.5	104.1	103.2	96.3	94.5	102.2
Hollanda	236.4	253.1	240.7	225.9	270.5	214.1	242.9	232.2
Portekiz	121.1	117.4	117.4	119.0	120.0	119.7	117.1	121.8
İspanya	112.0	115.2	113.8	116.8	118.6	129.3	117.0	117.4
İsveç	105.2	102.0	104.3	101.6	103.8	99.8	100.0	102.4
İngiltere	109.7	108.6	110.1	113.4	109.8	106.4	105.8	102.7
Kıbrıs Rum Kesimi	121.5	121.7	123.5	119.8	122.2	121.0	121.9	118.3
Çek Cum.	112.6	114.7	112.4	113.7	115.4	112.2	112.6	116.7
Estonya	106.0	110.7	115.9	109.1	109.3	97.9	100.6	102.2
Macaristan	109.2	114.4	124.0	117.8	115.8	112.1	110.3	114.5
Letonya	101.7	102.4	101.4	108.6	101.5	106.4	101.5	107.0
Litvanya	122.7	121.7	116.7	115.2	112.1	110.1	110.6	115.5
Malta	94.3	113.5	112.6	108.0	107.2	104.0	101.5	113.5
Polonya	106.2	103.9	104.5	104.3	104.3	105.1	105.6	109.3
Slovakya	102.7	108.4	103.1	101.8	101.7	101.3	101.6	101.7
Slovenya	136.4	127.7	125.7	117.0	112.5	101.9	116.2	115.0
AB (15)	108.3	106.7	108.9	109.6	106.9	106.8	104.5	106.0

Kaynak: FAO, 2005, Global Livestock Production and Health Atlas (GLIPHA), Animal Production and Health Division, www.fao.org/ag/aga/glipha/index.jsp

Çizelge 4.2: Kendine Yeterlilikte Meydana Gelen Değişimler (Yumurta)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Avusturya	95.6	90.2	94.1	95.6	92.1	90.5	89.0	87.4
Belçika Lüksemburg	--	--	--	--	--	132.1	130.1	143.7
Danimarka	101.3	105.2	97.1	94.3	91.4	91.9	87.5	88.3
Finlandiya	121.0	122.7	122.0	118.0	112.8	111.2	113.4	108.4
Fransa	100.6	98.0	97.9	99.1	99.5	98.4	98.3	96.7
Almanya	82.3	80.4	80.1	80.3	84.3	85.5	83.5	82.1
Yunanistan	100.6	99.0	100.1	98.6	99.7	100.0	98.7	98.8
İrlanda	92.3	95.7	97.4	100.9	97.9	96.6	97.4	103.8
İtalya	100.2	99.0	99.4	98.5	97.3	91.8	97.8	99.7
Hollanda	176.3	187.3	179.1	169.4	179.8	156.1	169.6	153.6
Portekiz	102.0	99.0	98.7	99.8	100.6	98.9	96.9	98.0
İspanya	101.6	102.8	103.8	104.2	105.5	106.7	106.0	109.3
İsveç	98.9	96.1	97.8	94.7	95.9	94.4	96.0	99.1
İngiltere	98.3	97.9	99.2	101.7	99.4	96.2	95.0	94.8
Kıbrıs Rum Kesimi	121.5	121.7	123.5	119.8	122.2	121.0	121.9	118.3
Çek Cum.	101.6	105.7	103.1	101.2	103.2	100.5	100.8	103.6
Estonya	106.0	110.7	115.9	109.1	109.3	97.9	100.6	102.2
Macaristan	99.6	103.0	102.1	102.1	102.0	101.9	101.3	101.5
Letonya	101.7	102.4	101.4	108.6	101.5	106.4	101.5	107.0
Litvanya	122.7	121.7	116.7	115.2	112.1	110.1	110.6	115.5
Malta	94.3	113.5	112.6	108.0	107.2	104.0	101.5	113.5
Polonya	99.4	97.9	99.1	99.6	100.0	99.8	100.5	101.5
Slovakya	102.7	108.4	103.1	101.8	101.7	101.3	101.6	101.7
Slovenya	136.4	127.7	125.7	117.0	112.5	101.9	116.2	115.0
AB (15)	102.9	102.4	103.2	103.8	102.5	103.1	102.9	103.8

Kaynak: FAO, 2005, Global Livestock Production and Health Atlas (GLIPHA), Animal Production and Health Division, www.fao.org/ag/aga/glipha/index.jsp

AB'de kanatlı sektörünün bütçesi 2005 yılında 202 milyon EURO olması öngörülmüştür. Kanatlı sektörünün toplam bütçeden aldığı pay %0.4 oranında olup, yıllardır sabit ve diğer ürün gruplarına göre önemsizdir (Çizelge 4.3).

Çizelge 4.3: Kanatlı Sektörünün Toplam Bütçeden Aldığı Pay

		Domuz eti, yumurta ve kümes hayvanları	ihracat desteği	diğer
1998	Mio EUR	327.9	165.2	162.7
	%	0.8		
1999	Mio EUR	449.2	385.5	62.3
	%	1.14		
2000	Mio EUR	446.9	348.2	91.8
	%	1.13		
2001	Mio EUR	137.1	115.7	4.9
	%	0.33		
2002	Mio EUR	163.5	148	15.5
	%	0.37		
2003	Mio EUR	171.4	116	35.3
	%	0.4	0.3	0.1
2004	Mio EUR	174.5	156	18.5
	%	0.4	0.3	0.0
2005	Mio EUR	202	171	31
	%	0.4	0.3	0.1

Kaynak: EU, Directorate-General for Agriculture, Various Years, Agriculture in the European Union Statistical and Economic Information, Brussels.

Bütçe dağılımı incelendiğinde, bu sektörde başka bir destek olmadığından büyük bir kısmının ihracat desteğinden oluştuğu görülmektedir (Çizelge 4.4).

Çizelge 4.4: Kanatlı Sektörünün Bütçe Dağılımı

	Masraf	İhracat Desteği	Toplam Müdahale	Piyasadan Geri Çekme	Depolama	Doğrudan Yardımlar	Diğer
1998	90.2	90.7	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
1999	432.8	385.5	0.0	0.0	45.9	0.0	0.0
2000	435.2	348.2	87.0	0.0	91.8	0.0	0.0
2001	137.1	115.7	21.4	9.6	4.9	0.0	21.9
2002	107.2	104.4	16.9	0.0	2.7	0.0	14.3
2003	171.4	116.0	0.0	0.0	35.3	0.0	20.1

Kaynak: EU, Directorate-General for Agriculture, Various Years, Agriculture in the European Union Statistical and Economic Information, Brussels.

5. YENİ ÜYE ÜLKELERE YÖNELİK POLİTİKALAR

Birliğe yeni katılan 10 üye ile beyaz et üretimi %2-3 oranında artmıştır. Beyaz et tüketiminin 2011 yılına kadar artan seyir izleyeceği öngörülmektedir. Bunun yanında ihracatın da artan bir eğilim içinde olacağı beklenmektedir. Ayrıca, AB beyaz et ithalatının azalan bir seyir izleyeceği görülmektedir.

Birlik içi beyaz et tüketiminin artmasına rağmen ithalat yoluna gitmeden beyaz et ihtiyacının birlik içerisinde karşılanacağı görülmektedir. Bu da, gelecekte AB'nin yeni üyelerin beyaz et üretimlerini artırıcı politikaları benimseyeceğini göstermektedir. Yapılan bir projeksiyon ile mevcut 15 üyenin, gelecek beş yıl için üretimlerini sabit tutmayı planladıkları görülmektedir. Diğer yandan yeni üyelerin katılımı ile sektörün gelişeceği görülmektedir (**Kalanlar,2004**).

AB'de 2011 yılına kadar sabit bir beyaz et ithalatı politikasının sürdürüleceğini öngörülmektedir. İhracatın ise 2006 yılına kadar artan bir seyir izleyeceği ve bu yıldan sonra da sabit kalacağı tahmin edilmektedir. Birliğin genişlememesi durumunda ise ihracat daha düşük bir seyir izlemesi beklenebilir

ancak AB katılacak yeni üyeler ile beyaz et ihracatını artırabilecektir. Birlik içi tüketimin de artan bir seyir izleyeceği öngörülmektedir (**Kalanlar,2004**) (Çizelge 5.1).

Çizelge 5.1: Kanatlı Sektörü Projeksiyonu 2002-2011 AB(25) ('000 t)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Brüt Üretim	11 116	10 886	11 068	11 189	11 327	11 426	11 410	11 484	11 616	11 721
Canlı Hayvan İthalatı	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Canlı Hayvan İhracatı	7	5	6	6	6	6	6	6	6	6
Net Üretim	11 109	10 880	11 063	11 184	11 321	11 420	11 404	11 478	11 610	11 716
AB 15	9 376	9 062	9 217	9 264	9 280	9 296	9 288	9 296	9 319	9 339
AB N10*	1 733	1 818	1 846	1 920	2 041	2 124	2 117	2 182	2 291	2 377
İthalat	547	650	489	534	581	616	651	679	696	715
İhracat	1 133	969	1 008	963	960	950	950	950	950	950
Tüketim	10 522	10 562	10 543	10 755	10 942	11 086	11 106	11 207	11 357	11 480
Kişi Başına Tüketim	23.1	23.1	23.1	23.5	23.8	24.1	24.1	24.3	24.5	24.8
AB 15	23.3	23.2	22.9	23.4	23.7	23.8	23.8	23.9	24.1	24.1
AB N10*	22.0	22.7	23.8	23.8	24.5	25.6	25.7	26.1	27.1	28.1

Kaynak: A.V.E.C., 2005, The Poultry Meat Sector in the European Union 2004, Copenhagen.

Birlik içi yumurta tüketiminin değişmeyeceği, hatta kişi başına tüketimin azalacağı öngörülmektedir. Buna bağlı olarak ithalat yoluna gidilmeden yumurta ihtiyacının birlik içerisinde karşılanacağı görülmektedir. Ayrıca, ihracatında azalacağı tahmin edilmektedir. Bütün bu öngörüler gelecekte AB'nin yeni üyelere yönelik olarak üretimi sabitleyici bir politika benimseyeceğini göstermektedir. Yapılan bir projeksiyon ile mevcut 15 üyenin, gelecek beş yıl için üretimlerini azaltmayı planladıkları görülmektedir (Çizelge 5.2).

Çizelge 5.2: AB'de Yumurta Tüketimi ve Üretimi Projeksiyonu, 2002-2011 (mio t)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Üretim	6.32	6.24	6.18	6.15	6.16	6.17	6.19	6.21	6.21	6.22
AB-15	5.27	5.22	5.10	5.10	5.10	5.09	5.09	5.08	5.08	5.07
AB-N10	1.06	1.02	1.08	1.05	1.06	1.08	1.10	1.13	1.14	1.14
Tüketim	6.18	6.11	6.11	6.14	6.14	6.14	6.14	6.14	6.15	6.15
AB-15	5.12	5.12	5.10	5.11	5.11	5.12	5.12	5.13	5.13	5.14
AB-N10	1.06	0.99	1.01	1.03	1.03	1.03	1.02	1.02	1.02	1.02
İthalat	0.02	0.03	0.03	0.03	0.03	0.03	0.03	0.03	0.03	0.03
İhracat	0.17	0.14	0.10	0.05	0.05	0.05	0.07	0.10	0.10	0.09
Kişi Başına Tüketim	13.58	13.39	13.34	13.37	13.34	13.31	13.28	13.25	13.23	13.20
AB-15	13.47	13.43	13.30	13.28	13.25	13.23	13.20	13.18	13.15	13.11
AB-N10	14.15	13.22	13.57	13.83	13.82	13.77	13.73	13.64	13.66	13.69

Kaynak: A.V.E.C., 2005, The Poultry Meat Sector in the European Union 2004, Copenhagen.

6. TÜRKİYE'DE KÜMES HAYVANCILIĞI POLİTİKA UYGULAMALARI

6.1. Türkiye'de Tavukçuluğun Mevcut Durumu

Türkiye'de tavukçuluğun geliştirilmesi için ilk adım 1930 yılında Ankara'da Merkez Tavukçuluk Araştırma Enstitüsü'nün kurulması ile atılmakla birlikte 1952 yılına kadar önemli bir gelişme sağlanamamıştır. 1953 yılında kurulan Ulusal Tavukçuluk Komitesi yurtdışından getirilen ve saf ırklardan yetiştirilen damızlık civcivleri çiftçilere planlı bir şekilde dağıtmıştır. Daha sonra 1956 yılında Yem Sanayi T.A.Ş.'nin kurulması ile rasyonel besleme koşulları oluşmaya başlamıştır. Türkiye'de endüstriyel tavukçuluğun başlangıcı 1960'lı yıllara dayanmaktadır. Dağıtılan damızlık

civcivler kullanılarak ticari yumurtacı ve etçi piliçler İzmir, İstanbul ve Bursa bölgelerinde yoğun olarak üretilmeye başlanmıştır. 1970'li yılların sonlarında, bazı özel tavukçuluk firmaları tavuk eti üretimini, damızlık kümesleri, kuluçkahane, yem fabrikası, kesimhane ve piliç eti pazarlama teşkilatını bir arada kurarak ve çiftçilerle sözleşme yaparak yürütmeye başlamışlardır. 1980 yılından sonra dışsattım olanaklarının artması sonucunda, üretimde belirgin bir artış meydana gelmiştir. Üretim artışına paralel olarak dışsattımın devamlılık göstermemesi ve yurtiçinde tavuk ürünlerine olan talebin az olması, üretim fazlalığına neden olmuştur. Bu durum üreticiyi büyük sorunlarla karşı karşıya bırakmıştır.

Günümüzde ise tavukçuluk sektörü entegre tesislerde üretimin yapıldığı bir sanayii kolu haline gelmiştir.

6.1.1. Tavukçuluk İşletmelerinin Sayı ve Kapasiteleri

Türkiye'de tavukçuluk sektöründe üretim özel sektör ve kamuya ait işletmelerde yapılmaktadır. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın 1997 yılı kayıtlarına göre: Türkiye'deki etçi işletme sayısı 6785 adettir. Toplam tarım işletmeleri içinde piliç eti üreten işletmelerin oranı yaklaşık % 0.16, sadece hayvancılık yapan işletmeler içindeki oranı ise yaklaşık % 4.6 kadardır. 1997 yılı kayıtlarına göre Türkiye'deki yumurtacı işletme sayısı 3202 adettir. Toplam tarım işletmeleri içinde tavukçuluk işletmelerinin oranı yaklaşık % 0.08, sadece hayvancılık yapan işletmeler içindeki oranı ise yaklaşık % 2.2 kadardır. Yumurtacı işletmelerin %71'inin 10,000 adetlik kapasitenin altında kaldığı anlaşılmaktadır. Yumurta üretimi sektöründe işletmelerin büyük çoğunluğunun küçük kapasitelerden oluşması, aile işgücüsüyle çalışmaya yönelik işletme karakterine sahip olması piliç eti üretim işletmeleriyle benzerlik içindedir (Çizelge 6.1).

Çizelge 6.1: Tavukçuluk İşletmelerinin Kapasitelerine Göre Sayı ve Dağılımı

KAPASİTE (ADET)	Etçi İşletmeler	Oran %	Yumurtacı İşletmeler	Oran (%)
2.500'e Kadar	1419	20,9	942	29.4
2.500 - 5.000	3508	51,7	704	22
5.000 - 10.000	1263	18,6	627	19.6
10.000 - 25.000	469	6,9	561	17.5
25.000 - 50.000	89	1,3	248	7.7
50.000 +	37	0,6	120	3.8
TOPLAM	6785	100,0	3202	100

Kaynak: BESD-BİR, www.besdbir.org

6.1.2. Tavuk Ürünleri Üretimi ve Tüketimi

6.1.2.1. Üretim

1970'li yıllarda tavukçuluk sektöründe başlayan gelişme 1980'li yıllarda da artarak devam etmiştir. 1990'lı yıllara kurulu geniş bir altyapı ile girilmiştir.

Tavuk eti üretiminde Avrupa standartlarına ancak 1970'li yıllardan sonra ulaşılmış, tavukçuluğun gelişmesinde batı teknolojisi oldukça önemli bir rol oynamıştır. Bu yıldan itibaren etlik tavuk yetiştiriciliği geleneksel köy tavukçuluğu anlayışından farklı olarak ticari anlayışla yapılmaya başlanmıştır. 1985 yılından sonra modern kesimhanelerin devreye girmesi ve devletin aldığı üretimi arttırıcı teşvik önlemlerinin uygulanmasıyla özellikle broiler üretiminde gözle görülür bir artış olmuştur.

Tavuk eti üretiminde olduğu gibi yumurta üretiminde de son 30 yılda önemli bir gelişme olmuştur.

Bu gelişmelere paralel olarak, Türkiye dünya tavuk eti üretimi içerisinde 1990 yılında 21. sırada iken, 2004 yılında 14. sıraya yerleşmiştir. Yumurta üretiminde ise 2004 yılı itibariyle 10. sırada yer alarak bir ilerleme sağlamıştır. Fakat bu ilerleme ne yazık ki hindi eti için söz konusu olamamaktadır (Çizelge 6.2).

Çizelge 6.2: Tavukçulukta Önemli Ülkelerin Üretimlerindeki Gelişmeler

Tavuk Eti					
1990			2004		
	Miktar	%		Miktar	%
ABD	8,667,000	24	ABD	15,536,000	23
Çin	2,663,199	8	Çin	9,474,580	14
Brezilya	2,356,000	7	Brezilya	8,668,000	13
Japonya	1,391,220	4	Meksika	2,250,000	3
Fransa	1,049,000	4	Hindistan	1,650,000	2
İngiltere	790,010	3	İspanya	1,268,280	2
Tayland	575,000	2	İngiltere	1,242,000	2
Meksika	750,427	2	Japonya	1,241,000	2
İtalya	823,700	2	Fransa	1,135,000	2
İspanya	807,000	2	Endonezya	1,100,000	2
Türkiye	401,658	1	Türkiye	940,000	1
İlk 10 Ülke	19,872,556	58	İlk 10 Ülke	43,564,860	64
Toplam	35,464,700	100	Toplam	67,718,544	100
Hindi Eti					
1990			2004		
	Miktar	%		Miktar	%
ABD	2,047,500	55	ABD	2,414,000	47
Fransa	439,000	12	Fransa	625,000	12
İtalya	279,100	8	İtalya	340,000	7
İngiltere	170,517	5	Almanya	310,000	6
Kanada	128,964	3	İngiltere	230,000	4
Almanya	127,500	3	Brezilya	220,000	4
İsrail	57,000	2	Kanada	145,000	3
Brezilya	53,085	1	İsrail	129,000	3
Macaristan	46,200	1	Macaristan	90,000	2
Arjantin	42,024	1	Slovakya	72,000	1
Türkiye	9,000	0.2	Türkiye	10,200	0.2
İlk 10 Ülke	3,390,890	92	İlk 10 ülke	4,575,000	89
Toplam	3,703,989	100	Toplam	5,113,838	100
Yumurta					
1990			2004		
	Miktar	%		Miktar	%
Çin	6,560,750	19	Çin	24,341,400	42
Rusya	4,581,700	13	ABD	5,252,300	9
ABD	4,034,000	11	Japonya	2,505,000	4
Japonya	2,419,000	7	Rusya	1,970,000	3
Brezilya	1,230,401	4	Meksika	1,920,000	3
Hindistan	1,161,000	3	Hindistan	1,890,000	3
Meksika	1,009,795	3	Brezilya	1,560,000	3
Almanya	985,000	3	Fransa	1,010,000	2
Fransa	886,800	3	Endonezya	890,000	2
İspanya	666,640	2	Türkiye	791,674	1
Türkiye	384,930	1			
İlk 10 ülke	23,535,086	67	İlk 10 ülke	42,130,374	73
Toplam	35,231,843	100	Toplam	57,861,746	100

Kaynak: FAO, 2005, FAOSTAT-Agriculture, www.fao.org/faostat/collections?subset=agriculture

Çizelgeden de görüldüğü gibi hem tavuk eti hem de yumurta üretiminde genel bir artış görülmektedir. 1970-79 dönemi baz alındığında tavuk eti üretiminde 6 kat, yumurta üretiminde ise 5 kat bir artış olmuştur. Tavuk eti üretimi, yumurta eti üretimine göre daha fazla artış göstermektedir (Çizelge 6.3). Hindi etine de bakıldığında, hindi eti üretimi yaklaşık 2 kat artmıştır.

Çizelge 6.3: Türkiye'nin Tavuk Eti ve Yumurta Üretimi (1000 ton)

	Tavuk	İndeks	Ördek	İndeks	Kaz	İndeks	Hindi	İndeks	Yumurta	İndeks
1970-79	154,089	100	842	100	1,895	100	5,196	100	148984	100
1980-89	296,502	192	1,021	121	2,715	143	7,544	145	276966	186
1990	401,658	261	1,092	130	3,250	172	9,000	173	384930	258
1991	400,002	260	1,118	133	3,500	185	9,380	181	383400	257
1992	424,133	275	1,157	137	4,000	211	9,720	187	410750	276
1993	443,964	288	1,196	142	4,500	237	10,340	199	500315	336
1994	474,000	308	1,222	145	4,250	224	10,360	199	513000	344
1995	490,000	318	1,235	147	4,250	224	10,680	206	550000	369
1996	420,482	273	1,261	150	4,500	237	10,200	196	611700	411
1997	471,415	306	1,183	140	4,250	224	9,600	185	755584	507
1998	486,682	316	1,950	231	4,500	237	16,600	319	865000	581
1999	596,854	387	1,430	170	4,500	237	12,000	231	840000	564
2000	643,436	418	1,430	170	4,250	224	11,800	227	810000	544
2001	614,726	399	1,300	154	3,750	198	11,600	223	660940	444
2002	696,160	452	1,040	123	3,500	185	10,200	196	722182	485
2003	872,392	566	949	113	3,500	185	10,200	196	791674	531
2004	940,000	610	910	108	3,500	185	10,200	196	791674	531

Kaynak: FAO, 2005, FAOSTAT-Agriculture, www.fao.org/faostat/collections?subset=agriculture.

AB'ne ihracat izni alındıktan sonra üretimin 1.5 milyon tona çıkması orta vadede beklenebilir. Ancak AB'ne yapılacak ihracatın artması durumunda yurtiçi beyaz et fiyatlarının artması beklenebilir. Zira girdilerdeki artış yurtiçinde yurtdışına göre tüketici fiyatlarına daha çabuk yansımaktadır (**Kalanlar, 2004**).

6.1.2.2. Tüketim

Türkiye, tavuk ürünlerinin üretimi bakımından kendi kendine yeterli bir ülke olmasına karşın, tavuk eti ve yumurta tüketim alışkanlığı henüz yeterli düzeyde değildir (Çizelge 6.4). Gelişmiş ülkelere göre oldukça düşük olan tavuk eti ve yumurta tüketimi 2002 yılı verilerine göre sırasıyla yılda 10.1 kg/kişi ve 7.7 kg/kişidir (Çizelge 6.5). Gelişmiş ülkelerde bu rakamlar ortalama olarak tavuk etinde yılda 25-50 kg/kişi, yumurtada ise 30-45 kg/kişidir.

Çizelge 6.4: Türkiye'de Kanath Eti ve Yumurtada Kendine Yeterlilik (%)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Kanath Eti	101.00	102.3	102.3	102.6	101.7	100.6	103.5	102.8
Yumurta	101.1	103.5	105.2	104.4	103.2	100.4	103.4	99.9

Kaynak: FAO, 2005, Global Livestock Production and Health Atlas (GLIPHA), Animal Production and Health Division, www.fao.org/ag/aga/glipha/index.jsp

Çizelge 6.5: Türkiye'de Kanath Eti ve Yumurta Tüketimi

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Kanath Eti	8.0	6.8	7.5	7.7	9.1	9.7	9.1	10.1
Yumurta	8.1	7.6	9.3	10.9	10.5	9.9	7.6	7.7

Kaynak: FAO, 2005, Global Livestock Production and Health Atlas (GLIPHA), Animal Production and Health Division, www.fao.org/ag/aga/glipha/index.jsp

Kırmızı et fiyatlarındaki sürekli artışlar ve reel gelirlerin enflasyonun etkisiyle düşmesi, hayvansal protein açığının gittikçe büyümesine neden olmaktadır. Bu açığın kapatılmasında da ekonomik, ucuz ve sağlıklı bir gıda olan tavuk ürünleri tüketiminin artırılmasını zorunlu kılmaktadır.

Türkiye’de beyaz et satışının %75’ini bütün beyaz et, %25’ini ise parça beyaz et oluşturulmaktadır. Parça beyaz et satışının %73’ü but-göğüs, %11’i taşlık, %6’sı boyun, %6’sı kanat ve %4’ü flato şeklinde gerçekleşmektedir.

6.1.2.3. Fiyatlar ve Maliyetler

Tavuk eti fiyatları Türkiye’de gelişmiş ülkelere oranla daha yüksektir. Gelişmiş ülkelerde tavuk eti/kırmızı et fiyatlarının oranları yaklaşık olarak $\frac{1}{4}$ iken, Türkiye’de bu oran $\frac{1}{2}$ ’dir. Bu durum Türkiye’de tavuk eti maliyetinin gelişmiş ülkelerdeki maliyetlere göre daha yüksek olmasından kaynaklanmaktadır.

Maliyetleri oluşturan girdilerin içinde en önemli kalem yemdir (Çizelge 6.6). Hammadde fiyatları nedeniyle yem maliyetlerinin çok yüksek olması piliç eti satış fiyatlarını olumsuz etkilemektedir.

Çizelge 6.6: Temiz Piliç Üretim Maliyeti (%)

Girdiler	%
Civciv	17.1
Yem	34.2
Malzeme	6.3
Fason üretici	13.7
İşçilik	14.2
Genel girdiler	14.5
TOPLAM	100.0

Kaynak: DPT, Gıda Sanayii (Kanatlı Etleri ve Yumurta Ürünleri Sanayii), DPT Yayın No: 2638 ÖİK:646, Ankara, 2001, s. 23.

6.1.3. Tavuk Ürünleri Dış Ticareti

Tavuk eti ülkenin geleneksel ihrac ürünleri olmasa da üretimdeki artışa paralel olarak ihracatta da bir hareketlilik olmuştur. İlk olarak 1980 yılında başlayan tavuk eti ihracatı özellikle 1990’lı yıllarda artışlar kaydederek süreklilik kazanmıştır.

Çizelge 6.7’den de görüldüğü gibi Türkiye tavuk etinde net ihracatçı durumundadır. İhracat yıllar itibariyle dalgalanmalar gösterse de artış eğilimindedir. Bu üretim dalındaki dış ticaret değerleri tavuk eti olarak verilmekle birlikte tavuk ayağı ve sakatları da içermektedir. Zira ihracat değerleri içinde tavuk ayağı önemli bir yer tutmakta aynı şekilde ithalat içerisinde de kümes hayvanlarının sakatları yer almaktadır.

Türkiye tavuk etinde ihracat fazlası vermektedir. Yapılan ithalat kalemleri içinde en önemli yeri damızlıkların yenilenmesi amacıyla yumurta ve civciv oluşturmaktadır. Bununla beraber zaman zaman tüketim amaçlı ithalat da yapılmıştır. Örneğin 1988-1993 yılları arasında iç piyasadaki fiyat artışını önlemek amacıyla ithalat yapılmıştır. Hatta çizelgeden de görüldüğü gibi 1991 ithalat ihracattan fazla olmuştur. Ancak, son yıllarda yapılan ithalat kayda değer bir boyuta ulaşamamış ve yapılan ithalat daha çok kümes hayvanlarının sakatlarını kapsamakta olup, az miktarda da hindi eti ithal edilmektedir.

Türkiye’nin tavuk eti ihracatının büyük bir kısmı dondurulmuş bütün tavuktan oluşmaktadır. Ancak son yıllarda yapılan ihracatın önemli bir kısmını tavuk ayağı oluşturmakta ve Çin ve Honkong’a yapılan tavuk eti ihracatının hepsi tavuk ayağından oluşmaktadır. Tavuk etinin çoğunlukla ihrac edildiği ülkeleri Azerbaycan, Romanya, Özbekistan, Bulgaristan, KKTC, Ukrayna olarak sıralamak mümkündür.

Çizelge 6.7: Türkiye'nin Kanatlı Et İhracat ve İthalatı (000\$)

	Toplam			Tavuk Eti			Hindi Eti		
	İhracat	İthalat	Denge	İhracat	İthalat	Denge	İhracat	İthalat	Denge
1990	901	202	699	873	55	818	0	147	-147
1991	430	612	-182	430	353	77	0	252	-252
1992	2,540	1,932	608	2,539	1,765	774	0	157	-157
1993	2,029	63	1966	2,029	17	2012	0	0	0
1994	12,681	84	12597	12,677	4	12673	0	0	0
1995	5,116	219	4897	5,114	91	5023	0	0	0
1996	8,921	345	8576	8,774	0	8774	7	109	-102
1997	10,548	605	9943	10,423	424	9999	3	0	3
1998	11,206	117	11089	11,124	41	11083	13	0	13
1999	6,917	72	6845	6,762	8	6754	1	0	1
2000	6,215	1,005	5210	5,977	0	5977	29	974	-945
2001	14,432	174	14258	13,968	108	13860	266	66	200
2002	11,796	32	11764	11,176	32	11144	446	0	446
2003	16,468	46	16422	15,269	46	15223	1,024	0	1024

Kaynak: FAO, 2005, FAOSTAT-Agriculture, www.fao.org/faostat/collections?subset=agriculture.

Üretimdeki artışa paralel olarak Türkiye'nin yumurta ihracatı da artmıştır. Çizelgeden de görüleceği gibi 1991,1992 ve 2002 yılı dışında yumurtada net ihracatçı durumundadır. Türkiye'nin yumurta ihracatındaki düzenli artışa karşın ithalat ufak dalgalanmalarla düşük seviyede kalmıştır (Çizelge 6.8). Türkiye'de yemeklik yumurta ithalatı bulunmamaktadır. Türkiye yumurta ithalatını Hollanda, İsrail, Macaristan ve Fransa'dan yapmakta ve ithalatın tamamı damızlık ve kuluçkalık yumurtalardan oluşmaktadır.

Çizelge 6.8: Türkiye'nin Yumurta İhracat ve İthalatı (000\$)

	İhracat	İthalat	Denge
1990	4,062	701	3361
1991	1,831	2,264	-433
1992	479	2,242	-1763
1993	1,287	1,041	246
1994	7,107	527	6580
1995	8,411	6,439	1972
1996	19,672	5,678	13994
1997	30,778	1,188	29590
1998	33,966	1,341	32625
1999	16,283	2,428	13855
2000	3,629	2,995	634
2001	18,402	5,113	13289
2002	3,044	12,640	-9596

Kaynak: FAO, 2005, FAOSTAT-Agriculture, www.fao.org/faostat/collections?subset=agriculture.

6.2. Uygulanmakta Olan Üretim Politikası

Üretimdeki esas politika özel sektörün güçlenmesi ve gelişmesi için imkanlar yaratmak ve teşvik tedbirleri ile de sektörün desteklenmesi için girişimlerde bulunmak şeklinde özetlenebilmektedir.

Türkiye'de sözleşmeli piliç üretim modeli ilk uygulandığı yıldan beri hızla benimsenerek yayılmış ve uyumlu işbirliği sonucu bugünkü modern kesimhaneler ve gelişmiş pazarlama organizasyonları ortaya çıkmıştır.

Bu sistemde; firma kapasitesi doğrultusunda ihtiyacı olan ürünü sağlayabilecek olan üreticileri belirleyerek bunlarla sözleşme imzalamaktadır. Sözleşmenin içerdiği hükümler doğrultusunda firma, bakım, besleme ve veterinerlik hizmetleri vb. vasıflı üretim girdilerini üreticinin hizmetine sunmayı ve üretilen ürünü belirtilen fiyattan almayı garanti etmektedir.

Yumurta tavukçuluğunda üretim ve pazarlama konusunda tam bir entegrasyon olmadığı için sözleşmeli üretim yapılmamaktadır.

Yumurta üretim ve pazarlama konusunda mevcut kooperatif ve şirketler, piliç etinde olduğu gibi tam entegre olmuş değillerdir. Yani civcivini üretecek damızlık işletmelere, kuluçkahanelere, yumurtayı işleyip gıda sanayinin kullanmasına hazır hale getiren, yumurta ürünleri üreten tesislere sahip entegre tesisler henüz oluşturulamamıştır. Broiler entegre modelinde başarının sırrı, üretimin önemli girdileriyle pazarlama araç ve gereçleri üzerinde firmaların kurmuş olduğu hakimiyet olarak özetlenebilir (Olhan, 1999).

Entegre kuruluşların dünyadaki teknolojik gelişmeleri yakından takip etmesi ve zaman geçirmeden üretime yansıtması, mevcut teknolojik yapıyı gelişmiş ülkelerdeki seviyeye çıkarmış, özellikle piliç eti üretiminde çağdaş tam otomatik kesimhanelerin kurulmasını sağlayarak, hijyenik şartlarda insan sağlığına uygun üstün kaliteli piliç eti ve ürünleri pazarlama olanağını tüketiciye kazandırmıştır. Entegrasyonlar, kaliteye çok önem veren kuruluşlardır. Bu çerçevede ABD ve AB standartlarına uygun üretim kalite hedeflenmektedir.

Özellikle son yıllarda kanatlı eti üretim sanayiinde civcivden başlayıp tüm girdileri içeren ve sonuçta kesimhanede et olarak elde edilip pazarlanmasına kadar geçen her aşamada entegre çalışma sistemi geliştirilerek, oldukça iyi sonuçlar elde edilmiş, ciddi üretim artışları sağlanmıştır.

Türkiye’de faaliyet göstermekte olan etlik piliç entegrasyonları genelde dikey tarzda entegrasyonunu tamamlamış ve büyük çoğunluğu damızlık üretiminden pazarlama aşamasına kadar tüm süreçleri içerecek tarzda yapılmıştır. Entegrasyon modeli damızlık operasyonu ve etlik piliç yetiştiriciliğine destek sağlayan yem fabrikası ile kuluçkahane, kesimhane ve pazarlama organizasyonu ile komple çalışmakta, üretim ciddi ve dinamik bir koordinasyon içermektedir.

Ülkede etlik piliç yetiştiriciliğinde kullanılan üretim teknolojisi oldukça üstün seviyededir. Halihazırda üretimin %80’i tam entegre tesislerde yapılmakta olup, üretilen piliç ve tavuk etinin %70’i gelişmiş ülkelere göre daha yeni ve yüksek teknolojinin kullanıldığı tesislerde gerçekleştirilmektedir. Bu tesislerin bazılarında piliç kesim kapasiteleri 6000 ile 9000 adet/saat, bazı kesimhanelerde 15000-17000 adet/saate ulaşmaktadır (DPT, 2001).

6.3. Uygulanmakta Olan Destekleme Politikası

Tavukçuluğun bugünkü üretim düzeyine ulaşmasında kuşkusuz büyük entegre projelerin desteklenmesi için beş yıllık planlara konan ilkelerin ve buna bağlı olarak sağlanan teşvik ve tedbirlerin önemli rolü olmuştur. Böylece et ve yumurta tavukçuluğuna yönelik büyük kapasiteli entegre tesisler kurulmuş ve buna bağlı olarak beyaz et sanayii de önemli gelişmeler göstermiştir.

VII.Beş Yıllık planda çok açık ve net olmasa da tavukçuluğun özellikle küçük kapasiteli işletmeler bazında desteklenmesi benimsenmiştir. Böylece küçük ve orta ölçekli işletmelerin de yeni teknolojileri kullanma ve kapasitelerini büyütme imkanlarına kavuşmaları sağlanması amaçlanmıştır.

Halen uygulanan ve geçmişte uygulanmış teşvik uygulamaları:

- a) **Sanayi Yemi Desteklemesi:** Bu uygulama yemde vergi iadesi şeklinde olmuştur. 1.1.1985 yılında önce %20 ile başlamış, 1987 yılında %25’e çıkarılmış ve daha sonra 40TL/kg olarak devam etmiş, 15.8.1989 yılında ise uygulamadan kaldırılmıştır.
- b) **İhracatta Vergi Desteklemesi:** Daha önce tavuk eti ihracatında tonda 175 dolar teşvik, ağustos 1989’dan itibaren 250 dolara çıkarılmıştır. Yumurtada 1000 adet/10 dolar olan teşvik 1991 yılından beri uygulanmamıştır.

- c) **Tavuk Eti Teşvik Primi:** Bakanlıkça uygun görülen kesimhanelerde kesilen tavuklarda Mayıs 1990 yılından itibaren 160 TL ödeme yapılması öngörülmüştür. Ağustos 1991'den beri ödenmemektedir.
- d) **İlaçta Vergi İadesi:** 1 Mayıs 1987 yılında uygulanmaya konulmuş, üreticiler harcadıkları ilaç bedelinin %20'sini geri almışlardır. Bu uygulama yürürlükten kaldırılmıştır.
- e) **Kaynak Kullanım Destekleme Fonu:** Kendi kümesini, kendi özkaynaklarına göre yapanlara bölgelere göre harcadıkları paranın %25-30 nispetini geri alabilmektedir. Mayıs 1995'ten itibaren bu uygulamaya son verilmiştir. Bunun yerine gelir vergisi indirimi ve makine alımında KDV ve gümrük muafiyeti gibi uygulamalar yürürlüğe girmiştir (**USDA, 1999**).
- f) Ayrıca damızlık yumurta ithalatında bazı muafiyetler uygulanmakta ve daha iyileştirmeye çalışılmaktadır (**Alkan, 1993**).

6.4. Uygulanmakta Olan Dış Ticaret Politikası

Yürürlükte olan ithalat Rejimi Kararı çerçevesinde kümes hayvanlarının etlerinin ve yenilen sakatatının ithali serbest olup, kalite ve sağlık açısından TKB'nın kontrolüne tabiidir. Ocak 2005'te yürürlüğe giren gümrük tarifesine göre tavuk etine kanuni olarak %100, tavizli %90 ve AB, EFTA ülkelerine %90 gümrük vergisi uygulanmaktadır. Bu oranlar damızlık yumurtada sırasıyla %30, %12.8 ve %12.8; damızlık olmayanda %85, %76.5 ve %76.5'tir. Kabuksuz yumurta ve yumurta sarılarında %59, %53.1, %53.1'dir.

Sektörün dış rekabete karşı yüksek ithalat vergisi ile korunması, kanatlı yemi rasyonlarında önemli yer tutan soya ithalatından gümrük vergisi alınmaması, soya küspesi ithalatından alınan gümrük vergisinin çok düşük olması, mısır ithalatından alınan vergilerin yüksek olmasına rağmen iç stokların bitmesini takiben gümrük vergilerinin aşağı çekilmesi, sektöre sağlanan önemli korumalardır.

6.5. Uygulanmakta Olan Örgütlenme ve Pazarlama Politikası

Bilindiği gibi geniş anlamıyla pazarlama, ürün satışının ötesinde bir çok fonksiyonu kapsayan önemli bir faaliyettir. Bu fonksiyonların her biri önemli olmakla birlikte, özellikle tavukçuluk sektörü açısından organizasyon ve örgütlenmenin önemi daha da belirgindir. Çünkü sektörde işleyişleri, amaçları, biçim ve içerikleri farklı ve bu farklılık nedeniyle çok karışık bir üretim yapısı bulunmaktadır. Üstelik tavukçuluğun farklı evrelerindeki mevcut kuruluşların faaliyetlerinin koordineli ve eşanlı yürütülmesi zorunludur.

Batı ülkelerinde tüm tavukçuluk kuruluşları; şirketler, kooperatifler veya birlikler, tavukçuluğun bütün evrelerini bünyelerinde toplayan büyük entegrasyonlardır. Çoğunluğu ana damızlıktan başlayan üretimlerini çiğ veya pişmiş et ürünlerine veya yumurtacı olanlar, likitten yumurta tozuna kadar entegre etmiş kuruluşlardır. Ulusal veya bölgesel üst örgütler oluşturarak üretim ve pazarlamalarını güvence altına almışlardır (**Demirbaş, 1998**).

Bugün Türkiye'nin çeşitli yörelerinde üretim yapan tavuk üreticileri çeşitli isimler altında yerel örgütlenme modelleri geliştirmişlerdir. Yerel olarak dernek, birlik, kooperatif veya şirket halinde oluşturulan ancak ülke genelinde organize olamayan bu tür örgütlenme modellerini tavukçuluk sektörü için yeterli olamamaktadır. Ancak bu arada, özellikle bazı bölgelerde et ve yumurta tavukçuluğuna yönelik büyük kapasiteli entegre tesisler kurulmuş ve buna bağlı olarak beyaz et sanayii de önemli gelişmeler göstermiştir. Bunun sonucunda BESD-BİR olarak bilinen Beyaz Et Sanayicileri ve Damızlıklar Birliği adıyla bir örgüt kurulmuştur.

Ayrıca, 6. BYKP çerçevesinde 1990 yılında yumurta ve et verim yönlü tavuk yetiştiriciliğinin ve sanayiinin yaygınlaştırılması, geliştirilmesi, yönlendirilmesi, üretim, iç ve dış pazarlama vb. konulardaki sorunların çözümlenmesine ilişkin tedbirlerin tespit edilmesi ve, kamu ve özel sektör kuruluşları arasındaki gerekli dayanışma ve koordinasyonun kurularak, böylece Türkiye tavukçuluğundaki gelişmelerin devamının sağlanması amacıyla "Tavukçuluk Dayanışma Kurulu" oluşturulmuştur.

7. AB'NE TAM ÜYELİK YOLUNDA YAPILANLAR

1.7.1994 tarihinde Türkiye; AB'ne üye ülkeler tarafından tavuk eti ithal edilecek 3. ülkeler listesine alınmıştır. Buna istianeden 2000 ve 2003 yıllarında olmak üzere iki denetim yapılmıştır. 2000 yılında yapılan ilk denetim sonucunda veterinerlik hizmetleri konusunda AB standartlarına uyum olmadığı, özellikle Resmi Veterinerlerin bilgilendirilmesi ve eğitilmesi konusunda önemli adımların atılması gerektiği ifade edilmiştir (**European Commission, 2000**). Sonuçta, 2000 yılı itibariyle Türkiye'nin taze tavuk eti veya canlı hayvan ihraç etmesine uygun olmadığı belirtilmiştir.

Buna bağlı olarak kanatlı sektörünün AB'ne uyumu için mevzuat çalışmalarına başlanmıştır. Kanatlı İhtisas Grubu'nun altı aylık çalışmaları sonucunda hazırlanan mevzuat KKGGM'ce onaylanarak yürürlüğe girmiştir. "Kanatlı Sektörü Canlı Üretim Faaliyetlerinin Denetimi Genelgesi" (2003/34-36) Mayıs ve Haziran 2003 aylarında, "Kanatlı Hayvan Eti ve Et Ürünleri İhracat Ön İzin Talimatı" Haziran 2003 tarihinde yayınlanmıştır. Ocak 2005 tarihinde de "Kanatlı Hayvan Eti ve Et Ürünleri Üretim Tesislerinin Çalışma ve Denetleme Usulüne Dair Yönetmelik" yürürlüğe girmiştir (**TKB, 2005**). Bunun yanında kamu sağlığının korunması alanında, uygulamaya ilişkin olarak aşağıdaki düzenlemeler gerçekleştirilmiştir: Veteriner İspençiyari ve Tıbbi Müstahzarlar Ruhsat Yönetmeliği (Nisan 2002) ve Gıda Değeri Olan Hayvanlara Uygulanması Yasaklanan Maddeler Hakkında Tebliğ (Aralık 2002).

Hayvan refahına ilişkin kanun taslağı hâlâ TBMM'dedir.

Hayvan besleme ile ilgili, yem katkıları ve premikslerin üretimi, ithalatı, ihracatı, satışı ve kullanımı hakkında iki adet mevzuat Aralık 2002'de ve Ocak 2003'de kabul edilmiştir.

Bunun yanında TKB, Türkiye'de tavuklara kullanılan aşı ve ilaçların AB ülkelerinde kullanılanlarla uyumlu olmasına özel dikkat göstermektedir. AB'nin yasakladığı tüm hormon, ilaç ve kimyasalların Türkiye'de kullanımı, ithali ve üretilmesi TKB'ca yasaklanmıştır. Günümüzde kanatlı eti ve yumurtasının üretiminde kullanılan ilaçların tamamı AB direktiflerine uygundur.

2001 yılında başlayıp 2003 yılında yapılan son çalışmalarla kümes ve kesimhanelerde kayıt ve denetim sistemi, AB'nin benimsediği üretim disiplini Türkiye'de de sağlayacak düzeye getirilmiş ve uygulanmaya koyulmuştur. Kuşku durumlarda etteki ilaç kalıntılarının tespiti için Laboratuvar olanakları geliştirilmiştir.

Her kümeste; kümes aşılama kayıt defteri, kanatlılarda kullanılan yem katkı maddeleri için kümes kayıt defteri, kanatlılarda kullanılan veteriner ilaçları için kümes kayıt defteri, denetim defteri tutulması, denetimlerde gösterilmesi ve denetim ekibince incelenmesi mecburidir. Pazarda satılan bir ürünün nerede kesilip, hangi kümeste yetiştirildiğini ve ne zaman hangi aşı ve ilaçların kullanıldığını geriye doğru izleme imkanı veren kayıtların tutulması sağlanmıştır.

Kümeslerde ve kesimhanelerde görevli resmi veteriner hekim sayısında son atamalarla büyük artışlar olmuştur.

Bu gelişmeler sonucunda 2003 yılında geçirilen denetimin raporu olumlu gelişmeler ve ifadeler taşımaktadır. Doğal olarak hala bazı noksanlıkların ve aksaklıkların olduğu belirtilmiştir. Ancak, tespit edilen yetersizliklerin kolayca giderilebilir olduğu da ifade edilmektedir (**European Commission, 2003**).

Sonuç olarak, bazı entegre firmalar AB'ye uygunluk norm numarası alacaklar ve ihracatta avantajlı duruma geçeceklerdir.

8. ÖNERİLER

AB'ye giriş için aday olduğumuz dönemde, kanatlı eti ürünlerinin tamamının ilgili yönetmeliklere uygun kesimhanelerde işlenmesini ve kontrol altında satılmasını sağlayacak tedbirlerin alınması gerekmektedir.

İlk olarak, ortak piyasa düzenleri ile ilgili olarak, müktesebatın iç hukuka aktarılması ve uygulanmasına başlanmamıştır. Türkiye, bu sürecin başlatılması ve Ortak Tarım Politikasından

kaynaklanan yükümlülüklerin yerine getirilebilmesi için gerekli idari kapasitenin oluşturulması hususunda teşvik edilmelidir.

Hayvan sağlığı ile ilgili olarak; Türkiye, AB müktesebatı doğrultusunda idari ve kontrol kapasitesinin oluşturulmasına yönelik çabalarını yoğunlaştırmalı ve hayvan hastalıklarının kontrolüne ilişkin durumu iyileştirme çalışmalarını sürdürmelidir. Özellikle, teşhis ve test metotlarında AB standartlarının tesis edilmesi, veteriner laboratuvarlarının analiz kapasitesinin artırılması ve bu laboratuvarların akreditasyonunun sağlanması gerekmektedir. Aşıların kalite kontrolü, üretimi ve dağıtım mekanizmaları güçlendirilmelidir. OIE A Listesi'nde yer alan hastalıklar için acil eylem planları hazırlanmasına ilişkin çalışmalar tamamlanmalı ve test edilmelidir. Hastalık izleme ve eradikasyon programları ve epidemiyolojik kapasite güçlendirilmeli, bunların kapsamı, teçhizatın teknolojik düzeyinin artırılması ve veterinerler ile diğer personelin eğitimi yoluyla genişletilmelidir.

Bunun yanında AB'ye uyum sağlayabilmek ve tam üyelik durumunda gelişmiş kanatlı sektörünün zarar görmeden üretime devam edebilmesi için bugünden maliyeti düşürücü tedbirlerin alınması gerekmektedir.

Ayrıca, kanatlı kesimhanelerinin B standartlarına uygunluk ruhsat alabilmesi açısından önem taşıyan kalıntı izleme mevzuat çalışmaları kapsamında AB ülkelerinde uygulanmakta olan kalıntı izleme yönetmeliği paralelinde ülkemizde de bir yönetmelik çıkarılmalıdır.

Diğer taraftan kanatlı hayvan yetiştiriciliğinde yaygın olarak kullanılan antibiyotikler önemli sorunlara neden olmaktadır. Kanatlı hayvan yetiştiriciliğinde profilaktik amaçla yaygın olarak kullanılan antibiyotiklerin et ve sakatat yoluyla insanlara geçerek çapraz rezistans oluşturma riski nedeniyle AB ülkelerinde 15 Temmuz 1999'dan itibaren uygulamaya konulan yasaklamalar Türkiye'de de aktif olarak uygulanmalı ve kanatlı etlerinin mikrobiyolojik yönden muayenesi ile birlikte antibiyotik kalıntıları yönünden de muayene edilmeleri gerekmektedir.

Kanatlı hayvan hastalıklarının ülke çapındaki gerçek boyutlarının ortaya koymak için mevcut Teşhis Laboratuvarlarının teknolojik gelişmelere paralel olarak donanımı sağlanmalı ve özellikle uzman veteriner hekim açığı giderilmelidir. Ayrıca, bu laboratuvarların sayısı kanatlı hayvan yetiştiriciliğinin yaygın olarak yapıldığı yerler dikkate alınarak yaygınlaştırılmalıdır.

Gelişmiş ülkelerde dahi başta salmonella enteritidis olmak üzere patojen bakterilerden kaynaklanan kontamine yumurta tüketimine ilişkin gıda enfeksiyon ve zehirlenmelerinden halk sağlığının korunması için yumurtacı tavukların sağlık kontrolleri ile birlikte yumurtanın da kontrolü mutlaka yapılmalıdır.

Türkiye'de Gıda yasası paralelinde belirli bir kapasitenin üzerinde üretim yapan firmaların mevzuat gereği birkaç yıl içinde işletmelerinde HACCP uygulaması zorunluluğu getirilmiştir. Bu uygulama gereğince firmalarımız sanitasyon ve hijyen konularında yapılan uluslararası ticaret müzakerelerinde "ulusal temas noktası" konumunda olan TKB Koruma ve Kontrol Şube Müdürlüğü'nün yetkili birimlerince denetime tabi tutulacaklardır. HACCP uygulamasının yaygınlaşması ise aynı zamanda uluslararası ticarete rekabet gücümüzün artmasına neden olacaktır. Bu yüzden geleceğe yönelik olarak, uluslararası ticarete kabul görmüş bir sistem olan HACCP'nin tüm işletmelere yönelik uygulanması hem iç pazar hem de dış pazarlar açısından gerekli görülmektedir.

KAYNAKÇA

1. A.V.E.C., 2005, The Poultry Meat Sector in the European Union 2004, Copenhagen.
2. ALKAN, M. 1993, "Tarım ve Köyişleri Bakanlığınca Yürütülen Tavukçuluk Araştırmaları ve Politikaları", Uluslar arası Tavukçuluk Kongresi, İstanbul, s. 8-22.
3. BESD-BİR, 2005, www.besdbir.org.
4. Council Regulation (EEC) No 2771/75 of the Council of 29 October 1975 on the common organization of the market in eggs.
5. Council Regulation (EEC) No 2771/75 of the Council of 29 October 1975 on the common organization of the market in eggs, 05.06.2003.

6. Council Regulation (EEC) No 2777/75 of the Council of 29 October 1975 on the common organization of the market in poultrymeat.
7. Council Regulation (EEC) No 2777/75 of the Council of 29 October 1975 on the common organization of the market in poultrymeat, 05.06.2003.
8. DEMİRBAŞ, N., 1999. “Türkiye Tavukçuluk Sektöründe Değişim ve Değişmeyen Sorunlar, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası İzmir Şubesi Bülteni, İzmir, s.5-7.
9. DPT, 2001, Gıda Sanayii (Kanatlı Etleri ve Yumurta Ürünleri Sanayii), DPT Yayın No: 2638 ÖİK:646, Ankara.
10. EU, Directorate-General for Agriculture, Various Years, Agriculture in the European Union Statistical and Economic Information, Brussels.
11. European Commission, 2000, Health and Consume Protection Directorate, Final Report of a Mission Carried Out in Turkey from 20 to 24 November 2000 Concerning Food Production Poultry Meat, DG(SANCO)/1203/2000-MR Final.
12. European Commission, 2003, Health and Consume Protection Directorate, Final Report of a Mission Carried Out in Turkey from 16 to 26 November 2003 In Order to Assess The Conditions of Production of Fresh Poultry Meat Intended for Export to the EU, DG(SANCO)/9130/2003-MR Final.
13. European Commission, Directorate- General for Agriculture, 2003, Reform of the Common Agricultural Policy Medium-Term Prospects for Agricultural markets and Income in the European Union 2003-2010, Brussels.
14. FAO, 2005, FAOSTAT-Agriculture, www.fao.org/faostat/collections?subset=agriculture.
15. FAO, 2005, Global Livestock Production and Health Atlas (GLIPHA), Animal Production and Health Division, www.fao.org/ag/aga/glipha/index.jsp
16. IAMO, 2004, Consumption Trends for Dairy and Livestock Products, and the Use of Feeds in Production, in the CEE Accession and Candidate Countries, Assessment Report Network of Independent Agricultural Experts in the CEE Candidate Countries, Saale.
17. KALANLAR, Ş., 2004, Kanatlı Sektörü, TEAE Bakış, Sayı 7, Nüsha 4, Ankara.
18. OLHAN, E. 1999. “Türkiye’de Tavukçuluk ve Sözleşmeli Üretim”, Uluslararası Hayvancılık Kongresi, İzmir, s. 267- 273.
19. TKB, 2005, Kanatlı Hayvan Eti ve Et Ürünleri Üretim Tesislerinin Çalışma ve Denetleme Usulüne Dair Yönetmelik.
20. USDA, 1999. Turkey Poultry , Poultry and Eggs Report, GAIN Report # TU9033.
21. USDA, 2005, EU-25 Poultry and Products Semi-annual, GAIN Report No: E35017.
22. USDA, 2005, European Union Poultry and Products Semi-annual, GAIN Report No: E22012.
23. WTO, Committee on Agriculture, Various Years, Export Subsidies: European Communities, Geneva.

TÜRKİYE TARIMI VE AB UYUMU

Prof. Dr. Erdoğan OKTAY
Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi
Tarım Ekonomisi Bölüm Başkanı
E-Posta: oktay@ziraat.ege.edu.tr

Türkiye ekonomisinde, tarım sektörünün istihdamdaki payı, % 35 lerce, GSMH'deki payı %11 olarak önemini sürdürmektedir. Ortak Tarım Politikasına geçişte, disiplinli, akılcı, süreklilik gösteren bir yaklaşımlla, yeniden yapılandırma politikaları ile üretimi ve kaliteyi dikkate alan çalışmalar gerekmektedir. AB, başlangıçta, 1959 yılında ROMA Antlaşması ile, ekonomik güçlerini birleştirip ,pazarlık gücünü artırmak üzere O dönemin Dünya'da söz sahibi süper güçleri olan ABD ve Rusya'ya karşı kuruldu. İlk kuruluş döneminde, Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) olarak adlandırıldı. Topluluğun kuruluşunda üç temel esas anlaşmada öne çıkarıldı.

-Üye ülkeler, topluluk içinde üretilen malları diğer ortak ülkelere gümrüksüz olarak serbestçe satabilecekti. Sınırlar kaldırılarak, malların serbest dolaşımı sağlanacaktı.

-Üye ülkelerdeki girişimciler, diğer üye ülkelerde, serbestçe işyeri açabilecekti, yani sermayenin serbest dolaşımı ilkesi kabul edildi.

-Dileyen insan, diğer üye ülkelere serbestçe seyahat edebilecek veya çalışabilecekti. İşçilerin serbest dolaşımı da kabul edildi.

Bunu takiben, Belçika'nın Brüksel şehri merkez kabul edilerek, sektörler itibariyle ortaklık antlaşmaları çerçevesinde, her sektöre göre çalışmalar sürdürüldü. 1962 li yıllarda Avrupa'da, günümüzde Türk Tarım Sektöründe görülen benzer sorunlar vardı. Bu yüzden de, Birliğin ortak bütçesinin % 90 larına varan oranda, kaynaklar Tarım Sektörüne aktarıldı. Avrupa Birliği, Ortak Tarım Politikalarının Amaçları ortaya kondu. Bu amaçlar başlıklar halinde şöyleydi:

-Tarımsal üretim miktarlarını artırmak,

-Topluluğun besin güvenliğini sağlamak,

-Tarım ürünleri arzının devamlılığını sağlamak,

-Tarım ürünlerinin pazarlama sorunlarını çözmek, ürünlere, prim, müdahale alımı, ihracat ve stoklama destekleri konusunda ödemeler yapmak,

-Çiftçilerin gelir düzeylerini artırmak,

-Tüketicilere kaliteli ve ucuz tarım ürünü sağlamak,

-Tarım sektöründe yapısal sorunları çözerek, tarımsal yapıyı geliştirmek gibi, çeşitli hedefler belirlendi.

AB nin ortak bütçesinde, önemli finansal destekler ile, Tarım sektöründe pek çok ilerlemeler sağlandı. Özellikle AB ilk yıllarında 100 milyar ECU lük bütçenin, yaklaşık % 90 oranında, tarım sektörüne ayrıldı. 2003 yılı itibariyle, 99.8 milyar Euro'luk bütçenin, 44.4 milyar Eurosu OTP, 34 milyar Eurosu yapısal fonlara, 7 milyar Eurosu iç politikalara, kalanı da diğer konulara tahsis edildi. Aradan, 45 yıl gibi bir zaman geçmesine rağmen, Tarım sektöründe sorunlar devam etmektedir.

TÜRKİYE MÜZAKERE ÖNCESİ NE YAPMALI

AB uyum sürecinde, AB Mevzuatının en geniş ve yaklaşık yarısını oluşturan TARIM MÜKTESEBATI'na uyum, ilk önce üzerinde çalışılacak konu olmalıdır. Türkiye'ye 2014 yılına kadar süre verildiğine göre, müktesebat üzerinde, disiplinli ve düzenli bir çalışma yapılmalıdır.

TARIM SEKTÖRÜ VERİ AĞI KURULMALI

Tarım sektörünün çiftlik düzeyinde, kaynaklarını, üretimini, kalitesini, üretim sürecini, ayrıntılı ve dökümlü olarak, çok ciddi, doğru ve güvenilir olarak kayıt altına alınmalıdır. Verilerin, doğru ve güvenilir olması, tarım sektörüne kaynak aktarımını da kolaylaştıracaktır. Brüksel'deki, bürokratlarla, pazarlıklarda çok olumlu destekler sağlanabilecektir. Bu bağlamda, gerek kamu ve gerekse sivil toplum örgütleri ve tarımla ilgili kurumlar, kendi bünyelerinde, veri ağı konusunda titizlikle çalışmalıdır. Her kurum, kendi bünyesinde, AB ne uyum konusunda uzman kişiler istihdam etmeleri akılcı olacaktır. Özellikle, kırsal kalkınma, toprak dağılımı, veterinerlik çalışmaları, bitki sağlığı, ürünlerin kalite standartları, pazarlama konuları öne çıkarılarak, uyum öncesi kayıt altına alınmalıdır. AB ile kıyaslamalı şekilde değerlendirilmelidir.

-Tarım nüfusunun azaltılması konusunda projeler üretilerek çözüm arayışlarına gidilebilir. Agroturizm, erken emeklilik, tarım sektöründen ayrılacak işgücünün istihdamına yönelik çalışmalar yapılmalıdır.

-Doğrudan Gelir Desteği uygulamalarında, yeniden gözden geçirme ile ürün bazında destek yaklaşımları yanında, çiftlik esasına göre destek politikaları öne çıkarılmalıdır. Ödemelerin basit hale dönüştürülmesi ve gerçek çiftçilere ödenmesi de böylece sağlanabilir.

-AB ve tarım sektörünün uyumunda kurumsallaşmalarda benzerlik sağlanması çalışmaları SAPARD vb. projelerle zaman geçirmeden başlanabilir.

-Tarım ürünü ihracat ve ithalat liman ve kapılarının adları (İzmir, Mersin, İstanbul vb.) olarak açıklandı. 1996 yılından buyana uygulanan Türkiye'nin Gümrük Birliği çerçevesinde, deneyimlerden Tarım Sektörü olarak da yararlanılabilir.

-Ulusal ve Kırsal Kalkınma Stratejileri belirlenerek, bu alanda çalışmalar hızlandırılmalıdır. AB bütçe kaynaklarından yararlanılarak, projeler üretilerek gerçekleştirilebilir.

-Tarım işletmelerinin yapısal benzerliklerde uyum çalışmaları yapılabilir. Özellikle Türkiye olarak, Akdeniz ülkeleri Yunanistan, İtalya, İspanya, Portekiz gibi ülkeler ile ekoloji benzerlikleri olduğundan, bu ülkeler göz önüne alınmalı ve çalışmalar ona göre yürütülebilir. Örneğin Türkiye'de işletme başına düşen ortalama arazi büyüklüğü 58 dekar, benzer Akdeniz ülkelerindeki dağılım ve uygulamalara göre, belli bir zaman diliminde çözümlenmek üzere çalışmalar yapılabilir.

MÜZAKERELERDE BAŞARININ ANAHTARI

Müzakerenin başlaması planlanan 2005 yılında AB'de , ortak anayasa referandumları yapılmaktadır. İşsizliğin öne çıktığı, ekonomik sorunların damgasını vurduğu bu yılda, AB kendi içinde çok önemli konularla karşı karşıyadır. AB nin genişlemesi, Romanya, Bulgaristan'ın 2007'de katılımı, Hırvatistan ve Türkiye'nin de katılımı için müzakerelere başlaması çok zor günlere rastlamıştır. Zaten, Tarım Sektörünün, Türkiye'ye verilen adaylık statüsünde, Deregasyonlar (kısıtlamalar) ve ucu açık ifadelerin yer alması, işin başında sorunların önemini ortaya koymaktadır. Bütün bu olumsuzluklara rağmen, başarı için neler yapılması sorusu, Türkiye Tarım Sektörünün Dünya'ya entegrasyonunda da öne çıkmaktadır.

Öncelikle, Türkiye'nin müzakere öncesi, yukarıda değinilen, müktesebat, veri ağı vb. konularda disiplinli ve sürekli olarak, çalışmalarına hız vermeli ve hazırlanmalıdır. Her kurum kendi içinde AB uzmanı istihdam ederek, uyum çalışmalarına hazırlanmalıdır. Kurumsal yapılanmaların, AB ne benzerlikler göstermesine özen verilmelidir. Bu bağlamda, çok iyi ekipler kurulmalı ve bilgiler gerek

kurum içi ve gerekse halka yayılmalıdır. Sivil toplum örgütleriyle mutlaka işbirliği yapılmalıdır. Özellikle de, müzakereler ekonomik ağırlıklı olacağı için, teknik konuları da bilen, halkın nabzını tutabilecek özellikli kişilere görevler verilmelidir. Tarım Bakanlığı ve il düzeylerinde, sivil toplum rgtleri, Ziraat Odaları, Tariş vb. büyük kooperatifler, meslek örgütleri temsilcileri, Borsa, Ticaret ve Sanayi Odaları ile niversite ve ilgili kurumların temsilcilerinden oluşan ekipler, çok ciddi olarak alışmaldırlar. AB’de, ekonomik sorunların yaşandığı dönemde, Türkiye’nin müzakere sürecinde, çok zor günler beklemektedir.

TEAE Yayın Listesi

- E.Oktay, R.Tunalıoğlu, **Türk Tarım Politikasının Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikasına Uyumu**, Yayın No:134, Haziran 2005, Ankara.
- Özüdoğru,T, Çakaryıldırım,N, **Pamuk Durum ve Tahmin: 2005/2006**, Yayın No:133, Haziran 2005, Ankara.
- İçöz,Y, Demir,A, Çeliker,A, Kalanlar,Ş, Gül,U, **Süt ve Süt Ürünleri Durum ve Tahmin 2004-2005**, Yayın No:132, Ağustos 2005, Ankara
- İçöz,Y, Demir,A, Çeliker,A, Kalanlar,Ş, Gül,U, **Et ve Et Ürünleri Durum ve Tahmin 2004-2005**, Yayın No:131, Nisan 2005, Ankara
- Arısoy, H., Oğuz, C., **Tarımsal Araştırma Enstitüleri Tarfından Yeni Geliştirilen Buğday Çeşitlerinin Tarım İşletmelerinde Kullanım Düzeyi ve Geleneksel Çeşitler İle Karşılaştırmalı Ekonomik Analizi-Konya İli Örneği**, Yayın No:130, Mart 2005, Ankara.
- Kızılaslan, N., Kızılaslan, H., **Türkiye’de Kimyasal Gübre Kullanımı ve Tokat İli Artova İlçesinde Kimyasal Gübredeki Uygulamalar, Gübreleme-Çevre İlişkileri**, Yayın No:129, Mart 2005, Ankara.
- R. Tunalıoğlu, P. Karahocagil, **“Zeytinyağı - Sofralık Zeytin ve Pirina Yağı Durum Tahmin:2004/2005”**, Yayın No: 128, Mart 2005, Ankara.
- P.Karahocagil, R.Tunalıoğlu, N. Çakaryıldırım, **“Turunçgiller Durum ve Tahmin 2004-2005”**, Yayın No: 127, Şubat 2005, Ankara
- Saner, G., Engindeniz, S., Çukur, F., Yücel, B., **İzmir ve Muğla İllerinde Faaliyet Gösteren Arıcılık İşletmelerinin Teknik ve Ekonomik Yapısı İle Sorunları Üzerine Bir Araştırma**, Yayın No:126, Ocak 2005, Ankara.
- C. (Özçiçek) Dölekoğlu, G.Keskin, **Yemeklik Kuru Baklagil Durum ve Tahmin 2004-2005**, Yayın No: 125, Aralık 2004, Ankara.
- Basılacak
- G. Keskin, C. Özçiçek Dölekoğlu, **Domates ve Domates Salçası Durum ve Tahmin Raporu 2004-2005** Yayın No: 123, Eylül 2004, Ankara
- Koç, M., **Ege Bölgesinde Çekirdeksiz Kuru Üzüm Fiyatlarında Dalgalanmalar ve Etkileri Üzerine Bir Araştırma**, Yayın No: 122, Haziran 2004, Ankara.
- E. Güneş, **Tarım İşletmelerinde Kredi Taleplerinin Doğrusal Programlama Yöntemiyle Belirlenmesi “Kırşehir İli Merkez İlçesi Tarım İşletmeleri Araştırması”**, Yayın No: 121, Haziran 2004, Ankara.
- H. Özüdoğru, **“Köy-Koop Kırklareli Birliğinin Ekonomik Analizi ve Yöneticilerin Kooperatif İşletmelerinin Başarısına Etkilerinin Değerlendirilmesi”** Yayın No: 120, Mayıs 2004, Ankara
- S. Şengül, **"Türkiye'de Yoksulluk Profili ve Gelir Gruplarına Göre Gıda Talebi"**, Yayın No: 119, Mart 2004, Ankara.
- R. Tunalıoğlu, P.Karahocagil, **"Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Durum Tahmin:2003/2004"**, Yayın No: 118, Mart 2004, Ankara.
- Teae Personeli, **"Teae Bakış 2003"**, Yayın No: 117, Ocak 2004, Ankara.
- Y. İçöz, **"Bursa İli Süt Sığırılık İşletmelerinde Karlılık ve verimlilik Analizi"**, Yayın No: 116, Mart 2004, Ankara.
- T. Özüdoğru, **"Pamuk Durum ve Tahmin: 2003/2004"**, Yayın No: 115, Ocak 2004, Ankara.

- C. Atıcı, "**Türkiye'nin Dış Ticaretinde ve Transfer Politikalarında Değişimin Faktör Bazında Gelir Dağılımı Etkileri: Bir Sosyal Hesaplar Matrisi Denemesi**", Yayın No: 114, Aralık 2003, Ankara.
- F. Yavuz, A. Birinci, K. Peker, T. Atsan, "**Türkiye Fındık Sektörü Ekonometrik Modelinin Oluşturulması ve Politik Analizlerde Kullanımı**", Yayın No: 113, Aralık 2003, Ankara.
- R.Tunalıoğlu, P.Karahocagil, "**Türkiye I. Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Sempozyumu Bildirileri**", Yayın No: 112, Aralık, 2003 Ankara.
- P.Karahocagil, R.Tunalıoğlu, B.Taşkaya, H.Anaç "**Turunçgiller Durum ve Tahmin 2003-2004**",Yayın No: 111,Kasım 2003, Ankara.
- T. Dölekoğlu, "**Yağlı Tohumlar ve Bitkisel Yağlar Durum ve Tahmin 2003-2004**", Yayın No: 110, Ağustos 2003, Ankara
- C. (Özçiçek) Dölekoğlu, F. Uysal, "**Yemeklik Kuru Baklagil Durum ve Tahmin 2003-2004**", Yayın No: 109, Ağustos, 2003 Ankara
- G. Keskin, F. Pezikoğlu, U. Gül, "**Sebze Durum Raporu 2002-Domates**", Yayın No: 108, Temmuz,2003, Ankara
- T. Dölekoğlu, "**Türkiye I. Yağlı Tohumlar, Bitkisel Yağlar ve Teknolojileri Sempozyumu Bildirileri**", Yayın No: 107, Ağustos, 2003
- T. Özüdoğru, Y.E. Ertürk, 2003, "**Türkiye Vı. Pamuk ve Tekstil ve Konfeksiyon Sempozyumu Bildirileri**", Yayın No: 106, Ağustos. 2003, Ankara
- C. (Özçiçek) Dölekoğlu, 2003, "**Tüketicilerin İşlenmiş Gıda Ürünlerindeki Kalite Tercihleri, Sağlık Riskine Karşı Tutumları ve Besin Bileşimi Konusunda Bilgi Düzeyleri (Adana Örneği)**", Yayın No: 105, Temmuz, Ankara
- Aysel (Özdeş) Akbay, 2003, "**Türkiye'de Şeker Üretiminin Ekonomik ve Sosyal Karlılığının Değerlendirilmesi**", Yayın No: 104, Temmuz, Ankara
- U. Özkan A. Erkuş, 2003, "**Bayburt İlinde Sığır Yetiştiriciliğine Yer veren Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi**", Yayın No: 103, Temmuz, Ankara
- S. Demirci, "**Şeker Kanunundaki Değişiklikle Olası Etkilerin Ekonomik Analizi**", Yayın No: 102, Haziran,Ankara.
- S. Tan, İ. Dellal, 2003, "**Avrupa Birliği'nde Ortak Tarım Politikasının İşleyişi ve Türk Tarımının Uyum Süreci**", Yayın No: 100, Mayıs Ankara.
- İ. Dellal, U.Gül, H. Anaç. 2003. "**Buğday Durum ve Tahmin: 2003/2004, Durum ve Tahmin 2003-2**", Yayın No: 99, Ankara.
- Yeni, R., Dölekoğlu, Ö.C., 2003, "**Tarımsal Destekleme Politikasında Süreçler ve Üretici Transferleri**", Yayın No: 98, Nisan, Ankara.
- Karlı, B. 2003, "**Gap Alanındaki Tarım Kooperatifleri ve Diğer Çiftçi Örgütlerinin Bölge Kalkınmasındaki Etkinliği**", Yayın No: 97, Mart, Ankara.
- R.Tunalıoğlu, P.Karahocagil, M.Tan, "**Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Durum ve Tahmin:2003, Durum ve Tahmin:2003-1**",Yayın No:96, Mart, Ankara.
- A.Gül, A.Özdeş Akbay, C.Özçiçek Dölekoğlu, R.Özel, C.Akbay, "**Adana İli Kentsel Alanda Ailelerin Ev Dışı Gıda Tüketimlerinin Belirlenmesi**", Yayın No:95, Ocak, Ankara.
- Y.E. Ertürk, S. Tan, "**Et ve Et Mamülleri Durum ve Tahmin: 2003, Durum ve Tahmin 2002-6**", Yayın No: 94, Aralık, Ankara.
- S. Tan, Y.E. Ertürk, "**Süt ve Süt Mamülleri Durum ve Tahmin: 2003, Durum ve Tahmin 2002-5**", Yayın No: 93, Aralık, Ankara.

- Y.E. Ertürk, S. Tan, KÜMES **Hayvanları ve Yumurta Durum ve Tahmin: 2003, Durum ve Tahmin 2002-4**, Yayın No: 92, Aralık, Ankara.
- H.Ege, P.Karahocagil 2002, **Yemlik Tahıllar Durum ve Tahmin: 2002/2003, Durum ve Tahmin 2002-3**, Yayın No: 91, Aralık, Ankara
- R. Tunalıoğlu, O. Gökçe, 2002, **Ege Bölgesinde Optimal Zeytin Yayılış Alanlarının Tespitine Yönelik Bir Araştırma**, Yayın No: 90, Aralık, Ankara.
- Özüdoğru, T. 2002, **Pamuk Durum ve Tahmin: 2002/2003, Durum ve Tahmin 2002-2**, Yayın No:89, Ekim, Ankara.
- Karlı, B. 2002, **Gap Alanındaki Tarıma Dayalı Sanayi İşletmelerinin Gelişimi, Sorunları ve Çözüm Yolları**, Yayın No: 88, Eylül, Ankara.
- T.Özüdoğru, E. Ertürk, 2002, **Türkiye V. Pamuk, Tekstil ve Konfeksiyon Sempozyumu Bildiriler**, Yayın No: 87, Ekim, Ankara
- S. Tan, Y.E.Ertürk, **Türkiye’de Süt Tozu Üretimi ve Dünyadaki Rekabet Şansı**, Yayın No: 86, Ekim, Ankara.
- S. Tan, İ. Dellal. 2002, **Kırmızı Et Üretim ve Tüketim Açığını Kapatmak İçin Alternatif Bir Yaklaşım: Hindi Üretimi ve Sözleşmeli Yetiştiricilik Modeli, Proje Raporu 2002-3**. Yayın No: 85, Temmuz, Ankara.
- İ. Dellal, R. Tunalıoğlu 2002, **Buğday Durum ve Tahmin: 2002/2003, Durum ve Tahmin 2002-1**, Yayın No: 84, Ankara.
- İ. Dellal, G. Keskin, G. Dellal. 2002, **Gap Bölgesinde Küçükbaş Hayvan Yetiştiriciliğinin Ekonomik Analizi ve Hayvansal Ürünlerin Pazara Arzı, Proje Raporu 2002-2**. Yayın No: 83, Temmuz, Ankara.
- H.Ege, P.Karahocagil 2001, **Yemlik Tahıllar Durum ve Tahmin: 2001/2002, Durum ve Tahmin 2001-7**, Yayın No: 82, Aralık, Ankara.
- G. Dellal, A. Eliçin, N. Tekel, İ. Dellal, 2002, **Gap Bölgesinde Küçükbaş Hayvan Yetiştiriciliğinin Yapısal Özellikleri, Proje Raporu 2002-1**. Yayın No: 82, Temmuz, Ankara.
- Y.E. Ertürk, S. Tan, **KÜMES Hayvanları ve Yumurta Durum ve Tahmin: 2002, Durum ve Tahmin 2001-6**, Yayın No: 81, Kasım, Ankara.
- Y.E. Ertürk, S. Tan, **Et ve Et Mamülleri Durum ve Tahmin: 2002, Durum ve Tahmin 2001-5**, Yayın No: 80, Kasım, Ankara.
- S. Tan, Y.E. Ertürk, **Süt ve Süt Mamülleri Durum ve Tahmin: 2002, Durum ve Tahmin 2001-4**, Yayın No: 79, Kasım, Ankara.
- T.Özüdoğru, H.Tatlıdil, 2001, **“Bu Toprağın Sesi” Televizyon Programının Polatlı İlçesinde Çiftçi Davranışlarına Etkileri Üzerine Bir Araştırma, Proje Raporu**. Yayın No: 78, Aralık, Ankara.
- N.Akyıl, T.Özüdoğru, 2001,**Yeni Gelişmeler Işığında Pamuk Sektörü, Iv. Türkiye Pamuk, Tekstil ve Konfeksiyon Sempozyumu Bildirileri**, Yayın No: 77, Aralık, Ankara.
- P. Karahocagil, 2001, **Yeter Gelirli İşletme Büyüklüğü: Literatür İncelemesi, Proje Raporu 2001-24**, Yayın No:76, Ekim, Ankara.
- İ. Dellal, 2001, **Buğday Durum ve Tahmin: 2001/2002, Durum ve Tahmin 2001-3**, Yayın No: 74, Eylül, Ankara.
- T. Dölekoğlu, 2001, **Yağlı Tohumlar ve Bitkisel Yağlar Durum ve Tahmin: 2001/2002, Durum ve Tahmin 2001-2**, Yayın No:73, Ağustos, Ankara.

- S. Tan, 2001, **Türkiye’de Sütçülük Sektöründe Bölgeler Arası Yapısal Değişimin Spatial Denge Modeli İle Analizi, Proje Raporu 2001-22**, Yayın No: 72, Ağustos, Ankara.
- C. Abay, S. Sayan, B. Miran, A. Bayaner, 2001, **Türkiye’deki Tarımsal Destek Harcamalarının Enflasyon Üzerine Etkilerinin Ekonometrik Analizi, Proje Raporu 2001-21**, Yayın No:71, Haziran, Ankara.
- M. Sarımeşeli, F. Tatlıdil, 2001, **Doğrudan Gelir Desteği ve Kayıt Sistemi Pilot Uygulaması ve Orman İçi Köyler Açısından Değerlendirilmesi, Proje Raporu 2001-20**, Yayın No:70, Nisan, Ankara
- B. Saraçoğlu, O. Aydoğuş, N. Köse, D. İşgören, 2001, **Türkiye’de Su Ürünleri Sektörü: Üretim, Talep ve Pazarlama, Proje Raporu 2001- 19**, Yayın No:69, Nisan, Ankara.
- E. Çakmak, H. Kasnakoğlu, 2001, **Tarım Sektöründe Türkiye ve Avrupa Birliği Etkileşimi, Proje Raporu 2001-18** , Yayın No:68, Nisan, Ankara.
- S. Demirci, 2001, **Şeker Fabrikalarının Performans Analizi ve Toplam Faktör verimliliklerinin Ölçümü: Dea ve Malmquist İndeks Yaklaşımı, Proje Raporu 2001-17**, Yayın No:67, Nisan, Ankara.
- O. Zaim, A. Bayaner, M.U. Kandemir, 2001, **Tarımda İller ve Bölgeler Düzeyinde Üretkenlik ve Etkinlik: Farklar ve Nedenler, Proje Raporu 2001-16**, Yayın No:66, Nisan, Ankara.
- Teae Personeli **Türkiye’de Bazı Bölgeler İçin Önemli Ürünlerde Girdi Kullanımı ve Üretim Maliyetleri, 2001, Proje Raporu 2001-14**, Yayın No:64, Nisan, Ankara.
- A. Koç, H. Tanrıvermiş, F. Budak, E. Gündoğmuş, H. İnan, A. Kubaş, B. Özkan, 2001, **Türkiye Tarımında Kimyasal İlaç Kullanımı: Etkinsizlik, Sorunlar ve Alternatif Düzenlemelerin Etkileri, Proje Raporu 2001-13**, Yayın No:63, Nisan, Ankara.
- E.İşıklı, A. Koç, B.Miran, N.Akyıl, C.Abay, S.Güler, C.Günden, 2001, **Türkiye’de Tütünde Arz Kontrolü ve Ekonomik Etkileri, Proje Raporu 2001-12**, Yayın No:62, Nisan, Ankara.
- T. Binici, A. Koç, A. Bayaner, 2001, **Üretici Risk Davranışları ve Etkileyen Sosyo-Ekonomik Faktörler: Adana Aşağı Seyhan Ovası Örneği (İngilizce), Çalışma Raporu 2001-1**, Yayın No:61, Nisan, Ankara.
- Ş. Akdemir, T. Binici, H. Şengül, Vd. 2001, **Bölge Bazlı Tarım Sigortasının Türkiye’de Seçilmiş Bölgeler İçin Potansiyel Sigorta Talebinin ve Talebinin Karşılabilirliğinin Belirlenmesi, Proje Raporu 2001-11**, Yayın No:60, Nisan, Ankara.
- S. Alpay, İ. Yalçın, T. Dölekoğlu, 2001, **Avrupa Birliği Kalite ve Sağlık Standartlarının Türk Gıda Sanayi Sektörü Rekabet Gücü Üzerine Etkisi, Proje Raporu 2001-10**, Yayın No:59, Nisan, Ankara
- T. Özudoğru, N. Akyıl,2001, **Pamuk Durum ve Tahmin:2001/2002, Durum ve Tahmin 2001-1**, Yayın No:58, Eylül, Ankara.
- A.Bayaner, A. Koç, H. Tanrıvermiş, E.Gündoğmuş, N. Ören, B.Özkan, 2001, **Doğrudan Gelir Desteği Pilot Uygulamasının İzleme ve Değerlendirilmesi**, Proje Raporu 2001-9, Yayın No:57, Mart, Ankara
- D. Ediz, A. Ş. İntişah, R. Özlü, 2001, **Doğrudan Gelir Desteği Pilot Uygulaması (Türkçe ve İngilizce), Proje Raporu 2001-8**, Yayın No:56, Mart, Ankara.
- F. Yavuz, Ş.Aksoy, S. Tan, V. Dağdemir, A. Keskin, 2001, **Türkiye’de Süt Pazarlama Sisteminin İyileştirilmesi İçin Kurumsal Yapılanma İhtiyacı Üzerine Bir Araştırma, Proje Raporu 2001-7**, Yayın No:55, Mart, Ankara.
- A. Koç, V. Uzunlu A. Bayaner, 2001, **Türkiye Tarımsal Ürün Projeksiyonları 2000-2009, Proje Raporu 2001-6**, Yayın No:54, Şubat, Ankara.

- A.Koç, A. Bayaner, S. Tan, Y.E. Ertürk, F. Fuller, 2001, **Türkiye’de Destekleme Politikaları ve Programlarının Hayvancılık Sektörünün Gelişmesi Üzerine Etkisi (İngilizce), Proje Raporu 2001-5**, Yayın No:53, Ocak, Ankara.
- Y.E. Ertürk, 2001, **Ankara İli Kızılcahar İlçesinde Köy-Tür’e Bağlı Olarak Faaliyet Gösteren Broiler İşletmelerinin Ekonomik Analizi, Proje Raporu 2001-4**, Yayın No:52, Ocak, Ankara.
- S. Akgüngör, F. Barbaros, N. Kumral, 2001, **Türkiye’de Meyve ve Sebze İşleme Sanayinin Avrupa Birliği Piyasasında Sürdürülebilir Rekabet Gücü Açısından Değerlendirilmesi, Proje Raporu 2001-3**, Yayın No: 51, Ocak, Ankara.
- Y. Z. Özcan, 2001, **Türkiye’de Fındık, Çay, Şeker Pancarı ve Tütün Tarımında Hızlı Kırsal Değerlendirme (İngilizce), Proje Raporu 2001-2**, Yayın No: 50, Ocak, Ankara.
- H. Şengül, A. Koç, N. Akyıl, A. Bayaner, F. Fuller, 2001, **Türkiye’de Pamuk Pazarı: Gelecekteki Talebi Etkileyen Faktörlerin Değerlendirilmesi, Proje Raporu 2001-1**, Yayın No: 49, Ocak, Ankara.
- İ. Dellal, H. Ege, 2000, **Yemlik Tahıllar Durum ve Tahmin: 2000/2001, Durum ve Tahmin 2000-2**, Yayın No: 48, Aralık, Ankara.
- N.Akyıl, 2000, **Pamuk Endüstrisinde Pazar Merkezli Bilgi Akışı, Türkiye İI. Pamuk, Tekstil ve Konfeksiyon Sempozyumu Bildiriler Tartışmalar**, Yayın No: 47, Ekim, Ankara.
- S. Tan, Y. E. Ertürk, 2000, **Türkiye’de Hayvancılık Sektörü: Üretici, Sanayici ve Politika Yapıcılar Açısından Sektörün Değerlendirilmesi, Türkiye I. Besi ve Süt Hayvancılığı Sempozyumu Bildirileri**, Yayın No: 46, Temmuz, Ankara.
- M. Sarımeşeli, O. Aydoğuş, 2000, **Dünya Fındık Piyasasının Ekonomik Analizi ve Türkiye İçin Optimum Politikaların Saptanması, Proje Raporu 2000-6**, Yayın No: 45, Temmuz, Ankara.
- H. Ege, İ. Dellal, 2000, **Buğday Durum ve Tahmin: 2000/2001, Durum ve Tahmin 2000-1**, Yayın No: 44, Temmuz, Ankara.
- I. Dellal, 2000, **Antalya İlinde Kıl Keçisi Yetiştiriciliğine Yer veren Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi ve Planlanması, Proje Raporu 2000-5**, Yayın No: 43, Haziran, Ankara.
- H. Tanrıvermiş, 2000, **Orta Sakarya Havzası’nda Domates Üretiminde Tarımsal İlaç Kullanımının Ekonomik Analizi**, Yayın No: 42, Mayıs, Ankara.
- H. Tanrıvermiş, E. Gündoğmuş, V. Ceyhan, H. Fidan, H. Özudoğru, 2000, **Türkiye’de Özelleştirme Uygulamalarının Tarım Kesimine Etkilerinin Değerlendirilmesi, Proje Raporu 2000-3**, Yayın No:41, Mayıs, Ankara.
- S. Demirci, 2000, **Doğrudan Gelir Sistemi ve Uygulamalar: Literatür İncelemesi, Proje Raporu 2000-1**, Yayın No: 40, Mayıs, Ankara.
- B. Saraçoğlu, N. Köse, 2000, **Bazı Gıda Sanayilerinin Uluslararası Rekabet Gücü: Makarna, Bisküvi ve Un Sanayi, Proje Raporu 2000-2**, Yayın No: 39 , Mayıs, Ankara.
- S. Tan, B. Şener, S. Aytüre, 1999, **Feoga ve Türkiye’de Uygulanabilirliği, Çalışma Raporu 1999-3**, Yayın No: 38, Aralık, Ankara.
- T. Kırıl, H. Kasnakoğlu, 1999, **Tarımsal Ürünler İçin Maliyet Hesaplama Metodolojisi ve veri Tabanı Rehberi, Proje Raporu 1999-13**, Yayın No: 37, Aralık, Ankara.
- S. Demirci, 1999, **Destekleme Alımı ve Fark Ödeme Sisteminin Refah ve Dağılım Etkilerinin İncelenmesi, Proje Raporu 1999-12**, Yayın No: 36, Aralık, Ankara.
- J. Brooks, A. Tanyeri, 1999, **Tarımsal Politika Reformu: Sosyal Hesap Matriksi Yaklaşımı (İngilizce), Proje Raporu 1999-11**, Yayın No: 35, Aralık, Ankara.

- E. H. Çakmak, H. Akder, 1999, **Dünya Ticaret Örgütü-Tarım Anlaşması'nın Yeni Görüşme Dönemi ve Türkiye: Olanaklar, Kısıtlar ve Stratejiler**, Proje Raporu 1999-10, Yayın No:34, Aralık, Ankara.
- N. Akyıl, 1999, **Pamuk Durum ve Tahmin. 1999/2000, Durum ve Tahmin 1999-8**, Yayın No: 33, Aralık, Ankara.
- A. Özçelik, H. Tanrıvermiş, E. Gündoğmuş, A. Turan, 1999, **Türkiye'de Sulama İşletmeciliğinin Geliştirilmesi Yönünden Şebekelerin Birlik ve Kooperatiflere Devri İle Su Fiyatlandırma Yöntemlerinin İyileştirilmesi Olanakları**, Proje Raporu 1999-9, Yayın No: 32, Kasım, Ankara.
- A. Koç, J. Beghin, F. Fuller, Ş. Aksoy, T. Dölekoğlu, A. Şener, 1999, **Türkiye'de Yağlı Tohumlar Pazarı: Uluslararası Fiyatlar ve Alternatif Politikaların Arz, Talep ve İkamе Ürünler Üzerine Etkileri (Türkçe ve İngilizce)**, Proje Raporu 1999-8, Yayın No: 31, Eylül, Ankara.
- A. Bayaner, H. Bozkurt, 1999, **Türk Tarımında Bilim ve Araştırma Politikaları (İngilizce)**, Yayın No: 30, Ekim, Ankara.
- H. Ege, 1999, **Yemlik Tahıllar Durum ve Tahmin: 1999/2000, Durum ve Tahmin 1999-7**, Yayın No: 29, Eylül, Ankara.
- Y.E. Ertürk, S. Tan, 1999, **Et ve Et Mamülleri Durum ve Tahmin: 1999, Durum ve Tahmin 1999-6**, Yayın No: 28, Ağustos, Ankara.
- N. Akyıl, A. Bayaner, 1999, **Pamukta Tarım ve Sanayi Entegrasyonu, Türkiye I. Pamuk, Tekstil ve Konfeksiyon Sempozyumu Bildirileri**, Yayın No: 27, Ağustos, Ankara.
- S. Tan, Y.E. Ertürk, 1999, **Süt ve Süt Mamülleri Durum ve Tahmin: 1999, Durum ve Tahmin 1999-5**, Yayın No: 26, Ağustos, Ankara.
- A. Şener, A. Koç, 1999, **Türkiye'de Kimyasal Gübre Talebi, Çalışma Raporu 1999-2**, Yayın No: 25, Ağustos, Ankara.
- O. Aydoğuş, H. Ege, N. Köse, 1999, **Buğday Durum ve Tahmin: 1999/2000, Durum ve Tahmin 1999-4**, Yayın No: 24, Haziran, Ankara.
- A. Bayaner, 1999, **Çorum İlinde Yumurta Tavukçuluğunun Ekonomik Analizi, Proje Raporu 1999-7** Yayın No: 23, Haziran, Ankara.
- E. Çakmak, H. Kasnakoğlu, H. Akder, 1999, **Türk Tarımında Destekleme Alımları ve Pazar Girişi Etkileri: Tarımsal Sektör Modeli Analizi, (İngilizce)**, Proje Raporu 1999-6 Yayın No: 22, Mayıs, Ankara.
- W. H. Furtan, A. Güzel, G. Karagiannis, A. Bayaner, 1999, **Türkiye'de Tarımsal Araştırmaların Getirisi ve Tarımsal verimlilik (İngilizce)**, Proje Raporu 1999-5, Yayın No: 21, Mayıs, Ankara.
- A. Bayaner, V. Uzunlu, 1999, **Türk Baklagil Pazarlama Politikalarının Dünya Ticaretine Etkileri, Çalışma Raporu 1999-1**, Yayın No: 20, Nisan, Ankara.
- H. Ege, Y.E. Ertürk, 1999, **Yemlik Tahıllar Tahmin: 1998/99, Tahmin 1999-3**, Yayın No: 19, Mart, Ankara.
- Ş. Aksoy, A. Şener, 1999, **Yağlı Tohumlar ve Bitkisel Yağlar Durum ve Tahmin: 1997/98, Durum ve Tahmin 1999-2**, Yayın No: 18, Mart, Ankara.
- O. Yurdakul, V.D., 1999, **Türkiye'de Hayvansal Ürünler Arzı ve Yem Talebi: Mevcut Durumun Değerlendirilmesi ve Alternatif Politika Senaryoları (Türkçe ve İngilizce)**, Proje Raporu 1999-4, Yayın No: 17, Mart, Ankara.
- N. Akyıl, 1999, **Pamuk Tahmin: 1998/99, Tahmin 1999-1**, Yayın No: 16, Mart, Ankara.

- S. Akgüngör, B. Miran, C. F. Abay, E. Olhan, N.K. Nergis, 1999, **İstanbul, Ankara, ve İzmir İllerinde Tüketicilerin Çevre Dostu Ürünler Yönelik Potansiyel Talebinin Tahminlenmesi, Proje Raporu 1999-3**, Yayın No: 15, Şubat, Ankara.
- A. Özçelik, A.Turan, H. Tanrıvermiş, 1999, **Türkiye’de Tarımın Pazara Entegrasyonunda Sözleşmeli Tarım ve Bu Modelin Sürdürülebilirlik Kaynak Kullanımı İle Üretici Geliri Üzerine Etkileri, Proje Raporu 1999-2**, Yayın No: 14, Şubat, Ankara.
- A. Schmitz, E. Çakmak, T. Schmitz And R. Gray, 1999, **Türk Tarımında Devlet Eliyle Ticaret (Türkçe ve İngilizce), Proje Raporu 1999-1**, Yayın No: 13 Şubat, Ankara.
- A. Bayaner, G. Nevruz, N. Akyıl, 1998, **I. Türkiye Pamuk, Tekstil ve Konfeksiyon Sempozyumu: Bildiriler, Tartışmalar**, Yayın No: 12, Ekim, Ankara.
- O. Aydoğuş, G. Nevruz, 1998, **I. Türkiye Buğday Sempozyumu: Bildiriler, Tartışmalar**, Yayın No: 11, Temmuz, Ankara.
- T. Yıldırım, W. H. Furtan, A. Güzel, 1998, **Türkiye Buğday Politikasının Teorik ve Uygulamalı Analizi, Çalışma Raporu 1998-4**, Mayıs, Ankara.
- E. H. Çakmak, H. Kasnakoğlu, T. Yıldırım, 1998, **Fark Ödeme Sisteminin Ekonomik Analizi, Çalışma Raporu 1998-3**, Nisan, Ankara.
- A. Bayaner, 1998, **Türkiye Makarnalık Buğday Sektörü ve Uluslararası Pazardaki Rekabet Gücü, Çalışma Raporu 1998-2**, Yayın No: 8, Nisan, Ankara.
- M. Fisunoğlu, M. Pınar ve O. Aydoğuş, 1998, **Türkiye'nin Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri ve Rusya Federasyonu İle Tarımsal Ticaret Olanakları, Çalışma Raporu 1998-1**, Mart, Ankara.
- O. Aydoğuş, H. Ege, Y. E. Ertürk, 1998, **Buğday Tahmin: 1998/99, Tahmin 1998-5**, Aralık, Ankara.
- N. Akyıl, Y.E. Ertürk, 1998, **Pamuk Durum ve Tahmin: 1998/99, Durum ve Tahmin 1998-4**, Eylül, Ankara.
- H. Ege, Y.E. Ertürk, 1998, **Yemlik Tahıllar Durum ve Tahmin: 1998/99, Durum ve Tahmin 1998-3**, Temmuz, Ankara.
- O. Aydoğuş, H. Ege, Y. E. Ertürk, 1998, **Buğday Tahmin: 1998/99, Tahmin 1998-2**, Temmuz, Ankara.
- M. Pınar, N. Akyıl, S. Er ve Y. E. Ertürk, 1998, **Pamuk Durum ve Tahmin: 1997/98, Durum ve Tahmin 1998-1**, Ocak, Ankara.
- O. Aydoğuş, H. Ege, Y. E. Ertürk ve N. P. Zöğ, 1997, **Buğday Durum ve Tahmin: 1997/98, Durum ve Tahmin 1997-1**, Aralık, Ankara.